

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
YENİ TÜRK DİLİ BİLİM DALI



DOĞU GRUBU AĞIZLARINDA İSTEM

DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN

Prof. Dr. Ahmet BURAN

HAZIRLAYAN

Bilgit SAĞLAM

ELAZIĞ-2020

BİLİMSEL ETİK SAYFASI**Doktora Tezi****Doğu Grubu Ağızlarında İstem****Bilgit SAĞLAM****Fırat Üniversitesi****Sosyal Bilimler Enstitüsü****Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı****Yeni Türk Dili Bilim Dalı****Elazığ-2020, Sayfa XII+301**

Bu tezin hazırlık safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Bilgit SAĞLAM

ÖZET**Doktora Tezi****Doğu Grubu Ağızlarında İstem****Bilgit SAĞLAM****Fırat Üniversitesi****Sosyal Bilimler Enstitüsü****Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı****Yeni Türk Dili Bilim Dalı****Elazığ-2020, Sayfa XII+301**

Türkiye Türkçesinin ağızlarıyla ilgili yapılan çalışmalar derleme ve inceleme çalışmaları olmak üzere iki başlık altında ele alınabilir. İnceleme çalışmalarının ses bilgisi, şekil bilgisi ve söz varlığı üzerine yoğunlaştığı ancak söz dizimsel açıdan sınırlı kaldığı görülmektedir. Türkçede eylem-tamamlayıcı ilişkilerinin hangi prensiplere göre oluştuğu ve değiştiği ile ilgili çalışmaların ağız araştırmalarına uygulanması noktasında alanyazında görülen boşluk, bu tez çalışmasının çıkış noktasını oluşturmuştur.

Bu bağlamda ağızlardaki söz dizimsel ilişkiler ve bu ilişkilerin ölçünlü dilden farklılıkları çalışmanın temel odak noktasıdır. Son yıllarda söz dizimi incelemelerinde kullanılan istem dil bilgisi yaklaşımı çalışmanın gerçekleştirilebilmesi için verimli bir yöntem sunmaktadır. İstem dil bilgisi yaklaşımı, yüklem geliştiği eylemin, tümcede hangi unsurların bulunabileceğini ve bu unsurların hangi söz dizimsel ve anlam bilimsel özelliklere sahip olabileceğini belirlemesi olarak tanımlanabilecek olan *istem* kavramı üzerine yapılandırılmıştır. İstem dil bilgisi yaklaşımıyla, Doğu Grubu Ağızları'ndaki eylemlerin istem özelliklerinin tespit edilmesi, ölçünlü dilden farklı gelişen durumlarının

ortaya konması ve bu farklılıkların nedenlerinin açıklanması bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır.

Bu doğrultuda, Doğu Grubu Ağızları'ndaki dört alt grubu temsilen sırasıyla Van, Kars, Ardahan ve Elazığ ili ağızlarındaki derlemelerden oluşturulan 280.000 sözcüklük dil verileri incelenmiştir. Bunun sonucunda 380 eylemin istem dil bilgisi sözlüğü oluşturulmuş, bu eylemlerin anlam bilimsel ve söz dizimsel özellikler temelinde ölçünlü dilden ayrıldığı kullanımlar tespit edilmiş ve bu farklılıkların olası nedenleri üzerinde durulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Türkiye Türkçesi ağızları, Doğu Grubu Ağızları, istem dil bilgisi, eylem.



ABSTRACT**Doctoral Thesis****Valency Grammar of Eastern Group Dialects of Turkey Turkish****Bilgit SAĞLAM****Fırat University****Social Science Institute****Department of Turkish Language and Literature****Sub-department of Modern Turkish Language****Elazığ-2020, pages: XII+301**

The studies on Turkey Turkish dialects can be classified as collation and analyzing research. Analyzing research densifies on phonetics, morphology and lexicology whereas studies on syntactic features of dialects are limited in the field. It is believed that the application of the approaches on verb-complement relations would give fruitful results on dialects. This gap in the field constitutes the starting point of this study.

Within this framework, the focus of the study is the syntactical relations and the different usages in dialects. The valency grammar method, used in the last few decades in the syntactical analysis could be regarded as an appropriate approach in order to carry out this study. The term valency can be defined as the potential of a valency carrier - mostly verb- to open up syntactic slots and its potential to determine syntactic and semantic features of complements filling these slots. The aim of this study is to define the valence of the verbs in Eastern Dialects of Turkey Turkish, the different usages and their reasons.

Accordingly, a corpus of 280.000 words consisting of the compilations regarding the four districts representing the subgroup of Eastern Dialects of Turkey Turkish, Van from I. group, Kars from II. group, Ardahan from III. group and Elazig from IV. group- has been evaluated. As a result, a valence dictionary of 380 verbs has been generated, the differing usages have been determined and the reasons are explained.

Keywords: Turkey Turkish dialects, Eastern dialects of Turkey Turkish, valency grammar, verb.



ÖN SÖZ

Modern bir söz dizimi yaklaşımını ağızlara uygulamak, çalışma süresince birçok güçlüğü beraberinde getirdi. Ağız metinlerinin derleminin oluşturulmasından konuyla ilgili Türkiye’de yeterli kaynağa ulaşamama gibi birçok zorluğu aşma gücünü sayısız insanın yardım, teşfik ve yol göstermeleri sayesinde bulduğumu belirtmek isterim. Tez konumu belirleyen ve akademik hayatımın her aşamasında rehberliğini ve desteğini benden esirgemeyen, bilgeliği ile beni her aşamada teskin eden danışman Hocam **Prof. Dr. Ahmet BURAN**’a müteşekkirim. Hoşgörülerini ve teşvikleri ile beni çalışmam süresince ileri taşıyan Tez İzleme Komitesi üyeleri **Prof. Dr. Ahat ÜSTÜNER** ve **Prof. Dr. Nurettin DEMİR**’e, kaynaklara ulaşımında bana çok değerli yardımlarını sunan **Dr. Işıl AYDIN ÖZKAN** ve **Prof. Dr. İbrahim TOSUN**’a, çalışmam süresince parçası olduğum çalışmalarda tezim için yeterli imkân ve zamanı ayırmamı sağlayan **Doç. Dr. Fatih ÖZEK**’e, önerileriyle katkı sunan **Prof. Dr. Ercan ALKAYA** ve **Doç. Dr. Süleyman Kaan YALÇIN**’a, ikidillilik ile ilgili değerli fikirleri için **Dr. Orhan VAROL**’a, derlemi hazırlamam konusundaki teknik yardımları için **Lütfü KÜÇÜKERDEN**’e ve çalışmamı kendi çalışması kadar önemseyen, her daim akademik sohbetlerinden faydalandığım oda arkadaşım **Arş. Gör. Murat AKA**’ya teşekkür ederim.

Almanya’da bulunduğum süre boyunca danışmanlığımı yapan, üniversite ve bölümün her türlü imkânından faydalanmamı sağlayan, eleştiri ve önerileriyle çalışmama çok değerli katkılarını sunan Johannes Gutenberg Universität Mainz Türkloloji Bölüm Başkanı **Prof. Dr. Julian RENTZSCH**’e minnet borçluyum. Ayrıca yurtdışında bulunduğum süre boyunca birlikte çalışma fırsatı bulduğum, istem dil bilgisi konusundaki birikimini benimle paylaşmaktan çekinmeyen ve eleştiriyle çalışmama birçok noktada katkı sunan **Doç. Dr. Nuh DOĞAN**’a teşekkür ederim.

Sağladıkları destekler ile ben de dâhil olmak üzere birçok araştırmacıya çok büyük olanaklar sunan, yurtdışındaki birçok değerli araştırmacı ile birlikte çalışma fırsatı vererek bir anlamda bu çalışmanın tamamlanmasına olanak sağlayan **TÜBİTAK Bilim İnsanı Destekleme Başkanlığına** (BİDEB) ayrıca teşekkür etmek isterim.

Son olarak akademik yoldaşım ve çok sevgili eşim **Dr. Naciye SAĞLAM**’a ve hep zamanından çalmak zorunda kaldığım oğlum **Deniz**’e çalışmanın en ağır yükünü hep gülümseyerek çektikleri için ne kadar teşekkür etsem az.

KISALTMALAR ve İŞARETLER

AÖ	:	Ad öbeği
AÖ_A	:	Yönelme durumlu ad öbeği
AÖ_I	:	Belirtme durumlu ad öbeği
AÖ_DA	:	Bulunma durumlu ad öbeği
AÖ_DAN	:	Ayrılma durumlu ad öbeği
AÖ_LA	:	Vasita durumlu ad öbeği
Ard	:	Ardahan ili ağızları
DGA	:	Doğu Grubu Ağızları
Elz.	:	Elazığ ili ağızları
GDB	:	Geleneksel dil bilgisi
İDB	:	İstem dil bilgisi
Krs.	:	Kars ili ağızları
TTA	:	Türkiye Türkçesi Ağızları
TUD	:	Türkçe Ulusal Derlemi
Vn.	:	Van ili ağızları
Y	:	Söz dizimsel yapı
→	:	Söz dizimsel yapı, anlam değişkesi ya da eylemin bir bölgeye ait olduğunu gösterir işaret
[]	:	Zorunlu tamamlayıcıyı gösterir işaret
()	:	Gerçek seçimli tamamlayıcıyı gösterir işaret
~	:	Eylemin aynı anlam değişkesinde farklı tamamlayıcı sayısı ile gerçekleşebileceğini gösterir işaret

İÇİNDEKİLER

ÖZET	IV
ABSTRACT.....	VI
ÖN SÖZ	VIII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. İSTEM DİL BİLGİSİ.....	6
1.1. İstem Dil Bilgisinin Tarihçesi.....	6
1.1.1. Lucien Tesnière ve İstem Terimi.....	6
1.1.2. Tesnière'den Sonra İstem Dil Bilgisi	15
1.2. İstem Dil Bilgisinin Temel Kavramları	19
1.2.1. Tümleyiciler: Tamamlayıcılar ve Eklentiler	19
1.2.2. Zorunlu Tamamlayıcıların Tümceden Çıkarılması	27
1.2.3. Tümleyicileri Belirlemede Kullanılan Ölçüt ve Testler	30
1.3. İstem Türleri	37
1.3.1. Eylemin Yönetme Gücü: Niceliksel İstem	37
1.3.1.1. Temel İstem ve Genişletilmiş İstem	40
1.3.2. Eylemin Yönetme Gücü: Niteliksel İstem.....	44
1.4. İstem Düzeyleri.....	47
1.4.1. Mantıksal İstem Düzeyi.....	49
1.4.2. Anlam Bilimsel İstem Düzeyi	50
1.4.2.1. Anlamsal Roller.....	51
1.4.2.2. Anlamsal Sınırlılıklar	58
1.4.3. Söz Dizimsel İstem Düzeyi	60
1.4.3.1. Türkçede Tamamlayıcı Tipleri	62
1.4.4. Edim Bilimsel İstem Düzeyi	69

İKİNCİ BÖLÜM

2. İSTEM SÖZLÜĞÜ, ALTYAPISI, İNCELEMESİ	72
2.1. İstem Sözlüğünün Altyapısı.....	72
2.1.1. İstem ve Anlam.....	72
2.1.2. İstem ve Eşdizimlilik.....	78
2.1.3. İstem Gösterimi	79
2.2. Doğu Grubu Ağzları İstem Sözlüğü	86
2.3. Doğu Grubu Ağzları İstem İncelemesi	270
2.3.1. Doğu Grubu Ağzlarında Görülen İstem Farklılıkları	271
3. SONUÇ	289
KAYNAKÇA.....	291

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Etken ve Edilgen Tümce Dönüşümü.....	8
Tablo 2: BDB Tümce Analizi.....	9
Tablo 3: GDB Tümce Analizi.....	9
Tablo 4: İDB'ye Göre Tümleyicilerin Sınıflandırılması	21
Tablo 5: Engel & Schumacher (1976)'da İstem Gösterimi.....	79
Tablo 6: Helbig & Schenkel (1983)'de İstem Gösterimi	80
Tablo 7: Doğan (2011)'da İstem Gösterimi	80
Tablo 8: Besli (2019)'de İstem Gösterimi.....	81
Tablo 9: <i>değmek</i> Eyleminin İstem Gösterimi	83



GİRİŞ

Dilin iki temel boyutu olan yazılı ve sözlü ayrımının uygulama düzeyinde ölçünlü dil ve ağızlar olarak karşılık bulduğu düşünülebilir. Standartlaşmış ve tüm konuşurlar için genel geçer kuralları olan ölçünlü dilin aksine ağızlar, belli bir bölge ya da gruba ait olan konuşma biçimlerini ifade eder. Ölçünlü dil bir yazı dili geleneğine bağlı olarak gelişir ve bu nedenle yazının koruyucu etkisi ile çevrelenmiştir. Yazı sadece dil ile anlatılanı değil, aynı zamanda dilin kurallarını da kayıt altına aldığından konuşur, bu kuralların dışına çıkmama eğiliminde olur. Ayrıca ölçünlü dil, değişmeme ilkesi sayesinde yeni nesillerin tarihleriyle ilişkisini sürdürmesini sağladığı için kullanıldığı coğrafyanın tamamında ve zamanlar ötesinde anlaşılır olmalıdır. Buna karşın ağızlar daha dinamik bir yapıya sahiptirler ve ölçünlü dile kıyasla anlaşılma kaygısı yalnızca bulunduğu coğrafya ile sınırlı olduğu için değişime daha açıktırlar. Ayrıca ağızlar tarihleriyle olan ilişkilerini yazı yerine sözlü gelenekle sürdürürler ve nicelik itibarıyla çok çeşitlidirler. Buna karşın ölçünlü diller belli bir ağız bölgesindeki dil varyantlarının seçilme, standartlaşma, yaygınlaşma ve kabul aşamalarından geçmesiyle oluşurlar (Buran & Alkaya 2010, s. 42). Bir diğer ifade ile ölçünlü diller -dil etkileşimlerine tamamen kapalı olmamakla birlikte- temelde belli bir ağız varyantının özellikleri üzerine inşa edilirler. Ayrıca devletlerin resmi dilleri olma özellikleri dolayısıyla diğer dillerle olan etkileşimleri doğal coğrafyalarının çok ötesine uzanabilmektedir. Bununla birlikte yazıya geçirilmenin koruyucu etkisiyle bilhassa ses bilgisel ve şekil bilgisel özelliklerinin değişimi ağızlara kıyasla çok daha yavaş gerçekleşir. Ağızların gelişim / değişim süreçleri ise ölçünlü dillerden farklı işler. Yazının koruyucu etkisinden bağımsız olması, yerel dillerle daha yoğun ilişkilere girmesi ve günümüzde ölçünlü dilde varlığını sürdürmeyen arkaik kullanımları devam ettirmesi gibi özellikleri dolayısıyla ağızların ölçünlü dilden farklı dil verileri sunması kaçınılmazdır. Bu bağlamda ağızlar dil incelemelerinde zengin materyal sunmaktadırlar.

Bütün bu zengin verilere koşut olarak, Türkiye Türkçesi ağızları (TTA) ile ilgili bugüne kadar sayısız çalışma yapılmıştır. Bu çalışmaları, genel olarak derleme ve inceleme çalışmaları olarak ikiye ayırmak mümkündür. TTA ile ilgili derleme çalışmaları 19. yüzyılın ortalarında yabancı Türkologlar tarafından başlatılmış ve 20. yüzyılın ortalarında Türk araştırmacıların çalışmalarıyla ivme kazanmıştır (Buran, 2002, s. 98; Karahan, 2011, s. IX.). Günümüzde özellikle Türkiye üniversitelerinde lisansüstü

düzeyde yapılan araştırmalarla birlikte, derlenen malzemelerin TTA'nın tamamının ya da alt kollarının genel dilsel özelliklerini ortaya çıkaracak çalışmaları mümkün kılan boyuta eriştiği söylenebilir.

Bununla birlikte inceleme çalışmaları genel olarak ses bilgisi, şekil bilgisi ve söz varlığı ile sınırlı kalmaktadır. Ağızların söz dizimsel özelliklerini ele alan müstakil bir çalışma bulunmaması da bu durumu destekler niteliktedir. Bugüne kadar yapılan çalışmaların (Korkmaz, 1995, Buran, 1996, Durgut, 2010 gibi) ağızların söz dizimi hususiyetlerini tümleyicilerin aldıkları durum biçimbirimleri bağlamında değerlendirmekle sınırlı kaldıkları söylenebilir. Dolayısıyla söz dizimsel araştırmaların eksikliği, TTA ile ilgili bütüncül bir bakış açısının ortaya konmasını engellemektedir. Bu tür yapısal incelemelerin, ağızlarda kullanılan durum biçimbirimlerini ortaya koymaları bakımından büyük öneme sahip oldukları bilinse de ağızların söz dizimsel özelliklerini ve ölçünlü dilden farklı gerçekleşen durumlarını ortaya koymak noktasında sınırlı açıklamalar getirdikleri düşünülmektedir. Bu nedenle ağızlarla ilgili söz dizimi çalışmalarının dil biliminin sunduğu farklı bakış açılarıyla yeniden ele alınmasının Türkiye alanyazınına katkı sunacağı öngörülmektedir.

Bu bakış açısıyla istem dil bilgisi sunduğu yöntemle ağızların söz dizimsel özelliklerinin ve ölçünlü dilden farklılaşan kullanımlarının belirlenmesi gerekliliği bu çalışmanın çıkış noktası olmuştur. İstem dil bilgisi, son yıllardaki söz dizimi incelemelerinde önemli bir yere sahiptir. İlk olarak Lucien Tesnière (1959) tarafından kimya biliminden devşirilerek dilsel incelemelerin alanına sokulan istem terimi, sözlüksel bir unsurun doğal kapasitesini ifade etmek için kullanılır (Doğan, 2011, s. 1). İstem dil bilgisine göre tümcenin temel ögesi yüklemidir ve tümcenin yapısı yüklem geliştiği eylemin istemi tarafından kurulur. Kullanıldığı anlam değişkesine göre eylem (genel olarak istem taşıyıcısı), tümcede hangi tamamlayıcıların bulunabileceğini, tamamlayıcıların hangi söz dizimsel ve anlam bilimsel özellikler taşıyabileceğini büyük oranda belirler.

Çalışmanın odağı Doğu Grubu Ağızlarındaki eylemlerin istem bilgisinin betimlenmesidir. Çalışmada istem dil bilgisinin sunmuş olduğu kavram ve yöntemlerle Doğu Grubu Ağızlarının (DGA) söz dizimsel hususları betimlenmiş, ölçünlü dilden farklı gerçekleşen istem özellikleri tespit edilmiş, elde edilen verilerle DGA'nın istem sözlüğü

oluşturulmuş ve DGA'daki eylemlerin istem bilgisi farklılıklarının nedenlerine değinilmiştir.

Çalışma kapsamında DGA'nın 4 alt grubundan birer il seçilmiş ve ilgili çalışmalardan elde edilen dil malzemesi toplanmıştır. Çalışma başlığında bulunan "Doğu Grubu Ağızları" ibaresi ile Leyla Karahan'ın *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması* (2011) adlı çalışmasında sınırları çizilen bölge kapsamındaki il, ilçe ve köylerde konuşulan ağızlar kastedilmektedir. Her ne kadar ağızların diğer bölgeleriyle ilgili istem çalışmalarının eksikliği görülse de ağızların tamamını içeren geniş bir kapsam tek bir çalışmanın sınırlarını aşacağı ve derinlemesine bir incelemeyi engelleyeceği için, çalışmanın çerçevesi DGA ile sınırlandırılmıştır. Karahan, bu çalışmasında DGA'yı ses bilgisi ve şekil bilgisi vb. özelliklerine göre I. Grup, II. Grup, III. Grup ve IV. Grup olmak üzere 4 alt gruba ayırmıştır: I. Grup (Ağrı, Van, Muş, Bitlis, Bingöl, Siirt, Diyarbakır, Mardin, Hakkâri, Birecik ve Halfeti Hariç Urfa, Palu ve Karakoçan Ağızları), II. Grup (Ardahan ve Pasof hariç. Kars, Erzurum Merkez, Aşkale, Ovacık, Narman, Pasinler, Horasan, Hınıs, Tekman, Karayazı, Erzincan Merkez, Tezcan, Çayırılı, Kemah, Refahiye, Gümüşhane ağızları), III. Grup (Ardahan, Posof, Artvin Merkez, Şavşat, Yusufeli, Ardane, Oltu, Tortum, Olur, Şenkaya, İspir ağızları), IV. Grup (Kemaliye, İliç, Elazığ Merkez, Keban, Baskil, Ağın, Harput Tunceli Ağızları) (Karahan, 2011, s.57-58). Bu çalışma, DGA'da grubun genel özelliklerini bünyesinde barındıran, derlemleri önceki çalışmalar tarafından kapsamlı şekilde hazırlanmış ve yeterli malzeme sunan I. gruptan Van, II. gruptan Kars, III. gruptan Ardahan ve IV. gruptan Elazığ illeri ağızları üzerinden ilerleyecektir. Bu bağlamda dil malzemesi Engin Gökçür'ün (2014) *Van Gölü Havzası Ağızları*¹, Tuncer Gülensoy ve Ahmet Buran'ın (1994) *Elazığ ve Yöresi Ağızlarından Derlemeler*, Ahmet Bican Ercilasun'un (1983) *Kars İli Ağızları* ve İbrahim Tosun'un (2016) *Ardahan İli Ağızlarının Ses ve Şekil Bilgisi Özellikleri* adlı çalışmalardan toplanmıştır.

Belirtilen dil malzemeleri bilgisiyar ortamına aktarılmış ve 280.000 sözcüklük bir derlem oluşturulmuştur. Çalışmanın sözlüğü ve inceleme bölümleri bu derlemden sağlanan verilerle hazırlanmıştır. Çalışmada eşzamanlı betimleme yöntemi temel alınmıştır. DGA'daki eylemlerin istem farklılıklarının nedenlerini açıklamak için gerekli

¹ Gökçür (2012)'de çalışma sahası Van Gölü havzası olarak belirlendiğinden Ahlat, Adilceva ve Bitlis'ten de derlemeler yapılmıştır. Çalışmamızın sınırları içerisinde yer almadığından Bitlis ili sınırları içerisinde yapılan derlemeler hazırlanan derleme eklenmemiştir.

durumlarda eylemlerin Türkçenin tarihî dönemlerindeki istem bilgisine göndermeler yapılarak art zamanlı karşılaştırmalara da başvurulmuştur. Çalışmanın sözlük bölümü ise genel olarak Herbst vd. (2004) *A Valency Dictionary of English* adlı çalışması temel alınarak hazırlanmıştır (bk. 2.1.3).

Bu doğrultuda çalışma iki temel bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm istem dil bilgisi kuramsal altyapısına ayrılmış, ikinci bölüm ise DGA'nın istem sözlüğü, altyapısı ve incelenmesi üzerine kurulmuştur.

İstem Dil Bilgisi olarak adlandırılan birinci bölüm, temelde dört alt bölümden oluşmaktadır. Bunlar: *İstem Dil Bilgisi Tarihçesi*, *İstem Dil Bilgisinin Temel Kavramları*, *İstem Türleri* ve *İstem Düzeyleri*'dir. İstem teriminin nasıl ortaya çıktığı, ortaya çıkışından günümüze nasıl bir gelişim kaydederek yöntemsel bir yaklaşıma evrildiği *İstem Dil Bilgisi Tarihçesi* isimli bölümün konusunu oluşturmaktadır. İstem dil bilgisine bir altyapı niteliğindeki bu başlık, istem terimini modern söz dizimi çalışmalarına kazandıran Lucien Tesnière merkezinde ele alınmış, ardından gelen özellikle Alman dil bilimi çevrelerince yapılan katkılar ile istem kavramı incelenmiştir. Bu bölümün ikinci başlığı olan *İstem Dil Bilgisinin Temel Kavramları*'nda, tümleyicinin tanımı ve alanyazındaki terminoloji farklılıklarına yer verilmiş; istem dil bilgisinin temel kavramları olan tamamlayıcı-eklenti ayrımı işlenmiştir. Bu noktada dikkat çekilmesi gereken, çalışmanın odağının bu ayırmadaki tamamlayıcı ögesi üzerinden ilerleyecek olmasıdır. Bu sebeple, alanyazındaki okumalardan hareketle tamamlayıcılar da zorunlu ve seçimli tamamlayıcılar, seçimli tamamlayıcılar ise gerçek seçimli ve bağlamsal seçimli tamamlayıcılar olarak sınıflandırılmıştır. Bu başlık altında ek olarak tümleyici sınıflarını belirlemede kullanılan temel testler tanıtılmış ve çalışmada tamamlayıcıları belirlemede hangi yolun izleneceği açıklanmıştır. Birinci bölümün üçüncü başlığı olan *İstem Türleri*, istem kavramı ile ilgili bir diğer ayırım olan niceliksel ve niteliksel istemin tanıtılmasına ayrılmıştır. Niceliksel istem çerçevesinde, bir eylemin kaç tamamlayıcıya sahip olabileceği ve temel istem- genişletilmiş istem ayrımı ile Türkçede bir eylemin en fazla kaç tamamlayıcıya sahip olabileceği tartışılmıştır. Niteliksel istem çerçevesinde ise eylemin tamamlayıcılarına ne tür söz dizimsel ve anlam bilimsel özellikler yükleyebileceği konusu irdelenmiştir. Birinci bölümün son başlığı olan *İstem Düzeyleri*'nde, Tesnière'den sonraki araştırmacıların yaptığı katkılar ile ortaya çıkan istemi düzeyler hâlinde ele alma fikrine yer verilmiş; bu bağlamda mantıksal istem, anlam

bilimsel istem, söz dizimsel istem ve edim bilimsel istem olarak dört düzey detaylarıyla açıklanmıştır.

Yöntemsel yaklaşımın sunduğu veriler çerçevesinde çalışmanın ikinci bölümü, uygulama olarak değerlendirilebilecek DGA istem sözlüğünün oluşturulmasına ve incelenmesine ayrılmıştır. Bu doğrultuda, istem sözlüğünü anlamlandırabilmek için kimi ön bilgilere ihtiyaç duyulmuştur. İstem sözlüğünde anlam değişkesinin neye göre belirlenmesi gerektiği tartışılmış, eşdizimliliğe istem sözlüğünde neden yer verildiği açıklanmış ve istem gösteriminin ne şekilde yapılacağı detaylandırılmıştır. İkinci bölümün temel alt başlığını *Doğu Grubu Ağzları'nın İstem Sözlüğü* oluşturmaktadır. Bu kısımda, oluşturulan derlem çerçevesinde DGA'daki 380 eylemin kullanıldıkları her anlam değişkesinde istem bilgisi betimlenmiştir. Ardından DGA'daki eylemlerin ölçünlü dilden farklılaşan istem gerçekleştirmeleri tespit edilmiş ve bu farklılıkların sebepleri geniş çerçevede incelenmiştir. Bu kapsamda DGA'daki eylemlerin ölçünlü dilden farklılaşan istem gerçekleştirmeleri, farklı anlamsal kullanımlardan kaynaklanan ve aynı anlam değişkesinde tespit edilen farklı söz dizimsel kullanımlardan kaynaklanan ayrışmalar olarak koyutlanmıştır. Farklı anlamsal kullanımlardan kaynaklanan istem farklılıkları Türkçenin tarihî devirlerindeki anlam benzerlikleriyle açıklanmış, anlamdan kaynaklanmayan -ve dolayısıyla yalnızca söz dizimsel düzeyde görülen- istem farklılıkları ise düzenli ve düzensiz olarak sınıflandırılmıştır. Düzenli farklılıklar da benzer şekilde Türkçenin tarihî devirlerindeki söz dizimsel benzerliklere dayandırılabilirken, düzensiz farklılıkların ikidillilik ve dil ilişkileri gibi dil dışı sebepler bağlamında açıklanabileceği savunulmuştur.

Sonuç olarak bu çalışmadaki temel amaç, DGA'nın dört alt grubunun her birini temsilen seçilen birer derlem üzerinden DGA'nın istem bilgisel yönlerini betimleyerek DGA'nın istem sözlüğünü oluşturmak ve DGA'nın ölçünlü dilden ayrılan istem bilgisel yönlerini tespit ederek açıklık getirmektir. Bu çalışma, ağızlara yeni bir araştırma modeli ile yaklaşılması bakımından özgün bir araştırma modeli sunmaktadır. Ayrıca çalışmada, istem sözlüğü şablonunun belirlenmesinde Thomas Herbst vd. (2004)'ün modeli temel alınmış olsa da Türkçe için işlerliği olan özgün bir şablon ortaya konulmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. İSTEM DİL BİLGİSİ

1.1. İstem Dil Bilgisinin Tarihçesi

1.1.1. Lucien Tesnière ve İstem Terimi

Genel olarak, sözlüksel bir unsurun söz diziminde başka unsurlar tarafından doldurulacak boşluklar açma kapasitesi olarak tanımlanabilecek istem terimine benzer söz dizimsel yaklaşımlar orta çağ Arap gramer geleneğinde bulunmaktadır (bk. Owens, 2003). Avrupa’da da istem benzeri incelemelerin yapılageldiği çalışmalara rastlamak mümkündür. Helbig & Schenkel; Behaghel (1924) ve Heyse (1908)’nin eylemleri tümce kurabilme kapasitelerine göre sadece özne talep edenler (absolut / subjektive) ve öznenin dışında en az bir öge talep edenler (relative / objektive) olarak ikiye ayırdığını kaydetmektedir (Helbig & Schenkel, 1983, s. 12). Benzer şekilde Ágel & Fischer da Meiner (1971 [1781]) ve Bühler (1982 [1934])’in çalışmalarında istem modeline benzer yaklaşımların bulunduğunu dile getirmektedir (Ágel & Fischer, 2014, s.237). Bununla birlikte Lucien Tesnière *Comment construire une syntaxe* (1934) ve *Éléments de syntaxe structurale* (1959)² adlı çalışmalarıyla istemi yöntemsel bir model olarak geliştirip “modern söz dizimi incelemelerine taşıdığından” (Herbst vd., 1980, s. 33) istem dil bilgisinin (valency grammar) kurucusu sayılmaktadır.

Tesnière, *Éléments de syntaxe structurale* ile modern söz dizimi araştırmalarına birçok kavram ve yöntem kazandırmıştır (bk. Osborne & Kahane, 2015). Bunlardan en çok bilinenleri *bağlantılı dil bilgisi* (BDB) ve *istem dil bilgisidir* (İDB). Bu iki dil bilgisi yaklaşımı sonraki çalışmalar ile iki ayrı yöntem olarak geliştirilmiş olsa da, Tesnière istem kavramını *bağlantılık* konusu içinde (s. 238-285) tanıtmıştır. Tesnière’in bağlantılılık konusunda tümceye getirdiği bakış açısı, İDB incelemelerinin temelini oluşturduğundan bu konudaki temel varsayımlarının ortaya konulması, İDB’nin açıklanması açısından kolaylık sağlayacaktır.

Tesnière’e göre tümce hiyerarşik bir kurulum ve bu kurulumu sağlayan ilişkiler ağından oluşmaktadır. Ona göre, tümceler yalnızca biçimbirimlerden (morphological units) meydana gelmemektedir. Tesnière “Alfred konuşuyor” gibi iki sözcüklük bir

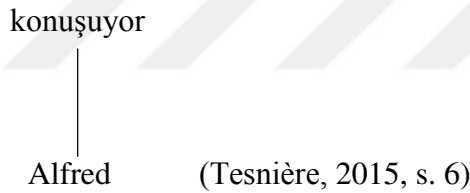
² Tesnière’in *Éléments de syntaxe structurale* adlı eseri 1940’lı yıllarda tamamlanmış olsa da bu çalışmanın özet mahiyetindeki bir bölümü *Esquisse d’une syntaxe structurale* adıyla 1953’te, asıl metin ise 1959 yılında yayımlanmıştır.

tümcenin dahi sadece *Alfred* ve *konusuyor* birimlerinden oluşmadığını savunur. Tesnière'e göre bu birimlerin bir tümce oluşturabilmesi, iki sözcüğün dışında bir de aralarındaki ilişkiyi sağlayan bir *bağın* (connexion) varlığını gerektirir (Tesnière, 2015, s.3). Zihin tarafından kurulan söz dizimsel bağ sayesinde sözcükler bir yığın olmaktan çıkarak tümce oluşturur. Diğer bir ifade ile Tesnière'e göre, dilsel birimlere bir düzen atfeden ve aralarındaki ilişkiyi kurarak tümceyi meydana getiren unsur *bağlantılılıktır*.

Bağlantılılık aynı zamanda *konusuyor* unsurunun *Alfred* unsurundan üstün olduğu bir hiyerarşiyi beraberinde getirir (Tesnière, 2015, s. 5). Tesnière, hiyerarşideki üst unsuru (konusuyor) *yöneten* (governor), ast unsuru (Alfred) ise *yönetilen/bağımlı* (dependent) olarak adlandırır (Tesnière (2015, s.6).

Tesnière koşt biçimde, tümce analizlerini de hiyerarşik düzene göre oluşturur. Aşağıdaki şema, (1) numaralı tümceyi oluşturan üç unsuru göstermektedir. Bunlar; *yöneten* konumundaki *konusuyor* unsuru, *yönetilen/bağımlı* konumundaki *Alfred* ve dikey bir çizgi ile bu iki unsur arasındaki hiyerarşik *bağdır*.

(1) Alfred konuşuyor.



Tesnière'in söz dizimi yaklaşımını kendisinden öncekilerden ayıran ve BDB ile İDB'ye kaynaklık eden en önemli görüşü *eylem merkeziliği* (verb centrality) hipotezidir³. Bilindiği üzere geleneksel dil bilgisi anlayışı, tümceyi ikili ayrıma göre ele alan Aristo mantığına dayanmaktadır (Welke, 2001, s. 164). Buna göre tümce *thema-rhema* ikiliği üzerine kuruludur. "Yaşlı adam eski günleri anıyor." gibi bir tümce *yaşlı adam* (özne) ve *eski günleri anıyor* (yüklem/eylem öbeği) öğelerinden oluşmaktadır. *Bilinen-bilinmeyen* olarak da adlandırılan (Darancık & Balcı, 2017, s. 148) bu ikili ayrıma Tesnière, temelden karşı çıkmıştır. Ona göre böylesi bir ayırım dil bilimine değil, mantık bilimine aittir (Tesnière, 2015, s. 98; Herbst vd., 1980, s. 33). Tesnière'e göre "Aristoteles ile başlayıp Port-Royal Okulu ile dil bilimine getirilen böylesi bir ayrımı destekleyecek dil bilimsel

³ Modern söz dizimi incelemelerine Tesnière ile giren *eylem merkeziliği* hipotezinin kökeni aslında Sanskrit dil bilimci Panini'ye (M.Ö. IV. yy) kadar gitmektedir (bk. Mishra, 2015)

gerekçe sunan hiçbir dil” bulunmamaktadır (Tesnière, 2015, s. 98). Dolayısıyla ona göre geleneksel dil bilgisi (GDB) incelemeleri, mantık biliminden devşirilen ve dil bilime uymayan bir ilkeye dayanmaktadır.

Bu bağlamda Tesnière’in ikili ayrıma en büyük eleştirisi edilgen tümce kurulumu üzerindendir. Ona göre etken tümcelerin edilgen dönüşümlerinde işleyen mekanizma tümce üyelerinin yer değiştirmesinden ibarettir. Ancak ikili ayrım bu gerçeğe ters düşen bir inceleme ortaya koymaktadır. Tesnière bu durumu Latince *Filius amat patrem* “Çocuk babasını seviyor.” tümcesiyle örneklendirir. Tümcenin etken ve edilgen biçimlerine göre GDB’deki analizi aşağıdaki gibidir:

<i>Filius amat patrem</i> “Çocuk babasını seviyor.”	<i>Pater amatur a filio.</i> “Baba çocuk tarafından seviliyor.”
filius _____ amat patrem	pater _____ amat a filio

Tablo 1: Etken ve Edilgen Tümce Dönüşümü

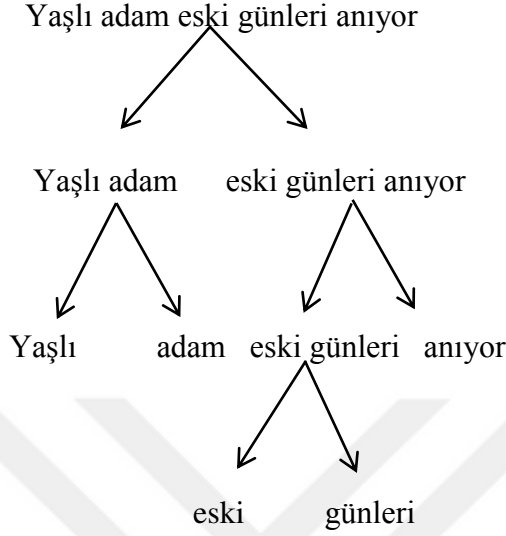
Aynı yargıyı/anlamı veren iki tümcede, ikili ayrımdan kaynaklı olarak farklı hiyerarşik düzenler ortaya çıkmaktadır. “Çocuk babasını seviyor.” tümcesi için *çocuk* (filius) ve *seviyor* (amat) unsurları aynı düzeyde ele alınırken, “Çocuk babası tarafından seviliyor.” tümcesinde ise bu defa *baba* (pater) unsuru, özne konumuna yükseltiğinden, yüklemcil⁴ ile aynı düzeyde değerlendirilir. Tesnière, hiyerarşide özneye verilen bu yerin tümce dönüşümlerinde birbirleriyle örtüşmeyen sonuçlar doğurduğunu ve ancak eylem merkezli incelemede böylesi bir çelişkinin ortadan kalkabileceğini savunmaktadır (Tesnière (2015, s.98).

GDB incelemelerinde en üst düğüm tümce olarak görülürken, yukarıdaki gerekçelerle Tesnière, hiyerarşideki bu üstünlüğü eyleme verir. Bunun sebebi Tesnière’in sözlükte yalın içeriğiyle var olan sözlüksel unsurun, tümce düzeyinde bağımsızlığını kaybederek ancak etrafındaki unsurlarla kurduğu ilişkilerle var olduğunu ve eylemin de bu ilişkiler ağının merkezinde bulunduğunu savunmasıdır. Tesnière, eylemi merkeze alan bu bakış açısından hareketle “eylemi tümcenin oluşması için ön koşul” (Ágel & Fischer,

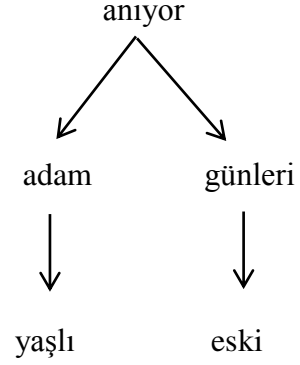
⁴ Yüklemcil eylem öbeğinin başı konumundaki ögedir. Bu öge “Ali uyuyor.” örneğindeki gibi [+Eylem, -Ad] yapısında ise eylemcil yüklem, “Ali doktor(dur).” örneğindeki gibi [-Eylem, + Ad] yapısında ise adsıl yüklem (İmer vd., 2011, s. 276).

2014, s. 226) olarak kabul eder. (2) numaralı tümcenin aşağıdaki gösterimleriyle bu durum şu şekilde örneklendirilebilir:

(2) *Yaşlı adam eski günleri anıyor*⁵.



Tablo 3: GDB Tümce Analizi



Tablo 2: BDB Tümce Analizi

Her iki ağaç (tree) birbirine çok benzer görünse de temelde tümceye farklı açılardan yaklaşırlar. GDB tümce analizlerinde, hiyerarşide tümceye en üstte yer verilmekte ve tümcenin temel bileşenleri olan *özne* ve *yüklemcil* aynı düzlemde incelenmektedir. Bir diğer ifade ile özne yüklemciden bağımsız olarak ele alınmaktadır (Herbst & Schüller, 2008, s. 164-165). Tesnière, bu bakış açısına karşı çıkmış, tümce incelemelerinde eylemi merkeze alarak eyleme hiyerarşide en üstte yer vermiştir. Bu bağlamda özneyi de diğer öğelerle aynı düzlemde değerlendiren Tesnière, tümceyi tek-merkezli olarak incelemiştir. Herbst'ün ifadesi ile “GDB tümceye parça-bütün ilişkisi ile yaklaşırken, BDB tümceyi bağlantılılık ilişkisi çerçevesinde” (Herbst, 1999, s. 11) ele almaktadır.

(2) numaralı tümce ele alınacak olursa, BDB'ye göre bu tümce, *anmak* eyleminin yönetimi altındaki *yaşlı adam* ve *eski günleri* öğelerinden oluşmaktadır. Ana eylemin dışında kalan öğeler doğrudan ya da dolaylı olarak eyleme bağlıdırlar. Şekil b'ye aşağıdan yukarı bakıldığında *anan kişi* (özne = yaşlı adam) ve *anılan şey* (nesne = eski günleri),

⁵ Çalışmamızın kapsamı her ne kadar DGA olsa da konunun daha sade biçimde anlatılabilmesi için kuramsal açıklamaların yapıldığı ilk bölümde örnekler büyük oranda ölçünlü dilden seçilmiştir. Çalışmanın asıl derleminden örnekler ise gerekli görüldüğü yerlerde sunulmuştur.

anmak eylemine bağlı biçimde tümcede yer almaktadır. Benzer bir bağlantılılık ilişkisi *yaşlı-adam* ve *eski-günleri* unsurları için de geçerlidir. *Yaşlı* sıfatı özne AÖ'sünün başı (head) olan *adam* ile *eski* sıfatı ise nesne AÖ'sünün başı olan *günleri* ile bağlantılılık ilişkisi kurmaktadır. Şekil b, yukarıdan aşağı ise yönetim ilişkisini göstermektedir (Ágel & Fischer, 2014, s. 227). Eylem söz dizimsel hiyerarşide en üstte, yönetimi altındaki üyeler ise eylemin altında yer almaktadır. Aynı yönetim ilişkisi diğer üyelerin içsel yapısı için de geçerlidir. Sırasıyla *yaşlı*, *adam* unsurunun; *eski* ise *günleri* unsurunun yönetimi altındadır. Özetle, BDB'ye göre bir unsur bulunduğu hiyerarşik konumuna göre hem yöneten hem de yönetilen durumunda bulunabilir (Tesnière, 2015, s. 5).

Tesnière'in benimsediği eylem merkezli bakış açısı modern söz dizimi incelemelerine yeni bir yön kazandırmış ve "Bloomfield ile başlayan tümceyi bileşen temelli (constituency-based) ele alan görüş" (Herbst, 1999, s. 11), yerini bağlantı temelli (dependency-based) bakış açısına bırakmıştır.

Tesnière *Elements*'te istem kavramını yukarıda kısaca değindiğimiz *bağlantılılık*, *tümce hiyerarşisi* ve *eylemin merkeziliği* fikirleri üzerine inşa etmiştir. Tesnière'e göre, tümce hiyerarşisinde en üstte yer alan ve diğer unsurları kendisine bağlı kılan eylem, bu özellikleriyle tümcede hangi unsurların bulunacağını da belirler. Buna göre, tümcede verilmek istenen temel yargının taşıyıcısı olarak eylem, yönetimi çerçevesinde gerçekleşebilecek çeşitli boşluklar açar. Dolayısıyla eylem, tümcede bu boşlukları dolduran tamamlayıcıların (actants) varlığını mümkün kılarak tümcenin söz dizimsel özelliklerini büyük oranda tayin eder.

Her eylemin talep ettiği tamamlayıcı sayısı aynı değildir. Eylemleri moleküllere benzeten Tesnière'e göre nasıl ki diğerlerinden farklı olarak oksijen (O) molekülü, iki hidrojen (H₂) molekülü ile birleşerek su molekülünü (H₂O) meydana getirme kapasitesine sahipse, her eylem de ancak kendi kapasitesinin gerektirdiği kadar tamamlayıcıya sahip olabilir. Tesnière eylemin sahip olduğu bu kapasiteyi, onun *istemi* olarak adlandırır:

"Eylem, kendisine bağımlı olarak yönetebileceği bağlantıların sayısına göre, az ya da çok sayıda tamamlayıcıyı isteyen yapısıyla bir çeşit atoma benzetilebilir. [...] Eylemin sahip olduğu bu bağlantıların sayısı eylemin istemi olarak adlandırılır (Tesnière, 2015, s. 239).

Buna göre, örneğin anlamını tamamlamak için *uyumak* eylemi bir tamamlayıcıya (3), *sevmek* eylemi iki tamamlayıcıya (4), *vermek* eylemi ise üç tamamlayıcıya (5) ihtiyaç duyar.

(3) Ahmet uyuyor.

(4) Ahmet Ayşe'yi seviyor.

(5) Ahmet Ayşe'ye kitabı verdi.

Tesnière bu noktadan hareketle, eylemleri sahip oldukları istem kapasitesine göre *istemsiz* (avalent), *bir istemli* (monovalent), *iki istemli* (divalent) ve *üç istemli* (trivalent) olmak üzere dörde ayırır (Tesnière, 2015, s.100). Tesnière bu sınıflandırmayı eylemlerin *temel istemlerine* göre yapmıştır. Temel istem ile kastedilen ise, eylemlerin etken çatıda aldıkları tamamlayıcı sayısıdır (Tesnière, 2015, s. 265).

Alanyazında kişisiz eylemler (impersonal verbs) olarak da bilinen *istemsiz eylemler* (avalent), bazı dillerde bulunan ve genellikle meteorolojik olayları ifade eden eylemlerdir ve mantıksal bir üyeye ihtiyaç duymaksızın gerçekleşirler (Tesnière, 2015, s. 240). Bu tür eylemlerle kurulan tümcelerde özne konumunu işaretlemek için *dolgu adılları* (dummy elements) kullanılır. Tesnière, eski Yunancada görülen *Zeùs húei* “Jupiter yağıyor.”, *Ho theòs húei* “Tanrı yağıyor.” biçimindeki kullanımlara işaret ederek, aşağıdaki örneklerdeki dolgu adılarının eski çağlarda bir gönderiminin olabileceğini ve bu tür eylemlerin bir istemli eylemlerden türemiş olabileceklerini dile getirmektedir (Tesnière, 2015, s. 134):

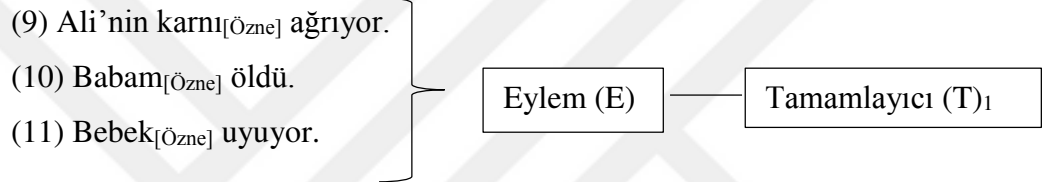
(6) Alm. <i>Es</i>	<i>regnet.</i>	Alm. <i>Es</i>	<i>schneit</i>
O	yağmurla-ş.z.3.t.ş.	O	karla-ş.z.3.t.ş.
Fr. <i>Il</i>	<i>pleut.</i>	Fr. <i>Il</i>	<i>neige</i>
O	yağmurla-ş.z.3.t.ş.	O	karla-ş.z.3.t.ş.
(7) İng. <i>It</i>	<i>is raining.</i>	İng. <i>It is</i>	<i>snowing.</i>
O -yor	yağmurla-	O -yor	karla-
“Yağmur yağıyor.”		“Kar yağıyor.”	

İstemsiz eylemlere Türkçede rastlanmamaktadır. Yukarıdaki örneklerin Türkçedeki karşılıkları *yağmak* eylemi ile ifade edilir. *yağmak* eylemi Türkçede tüm yağış

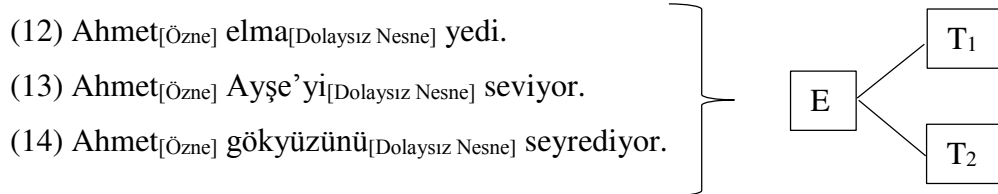
durumları ile kullanılabildiğinden mutlaka özne⁶ konumunda bir tamamlayıcıya ihtiyaç duyar. Aksi takdirde tümce dil bilgisel olarak kusurlu olur (Aydın Özkan, 2017, s. 128):

- (8) a. Yağmur yağıyor
b. Kar yağıyor.
c. *Yağıyor⁷.

Bir istemli eylemler⁸ ölmek, uyumak gibi geçişsiz eylemlerdir. Bu eylemler etken çatıda kullanıldıklarında özne görevinde bir tamamlayıcıya ihtiyaç duyarlar (Tesnière, 2015, s. 101). Söz konusu varlığın bu eylemi gerçekleştirmek için herhangi başka bir varlığa ihtiyacı yoktur. Türkçede bir istemli eylemlerin tamamlayıcısı söz diziminde özne durumundadır (nominatif) ve eksiz (Ø) olarak işaretlenir.



İki istemli eylemler geçişli/tekgeçişli (monotransitive) olarak adlandırılan eylemlerdir. Bu tip eylemler genellikle özne ve nesne konumunda iki tamamlayıcı isterler.



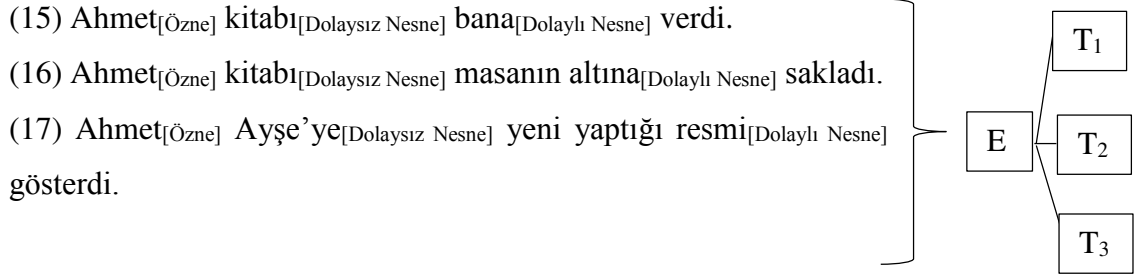
GDB'de çift geçişli (ditransitive) olarak adlandırılan *üç istemli eylemler* ise söz diziminde genellikle özne, nesne ve tümleç görevinde olmak üzere üç boşluk açarlar:

T₁

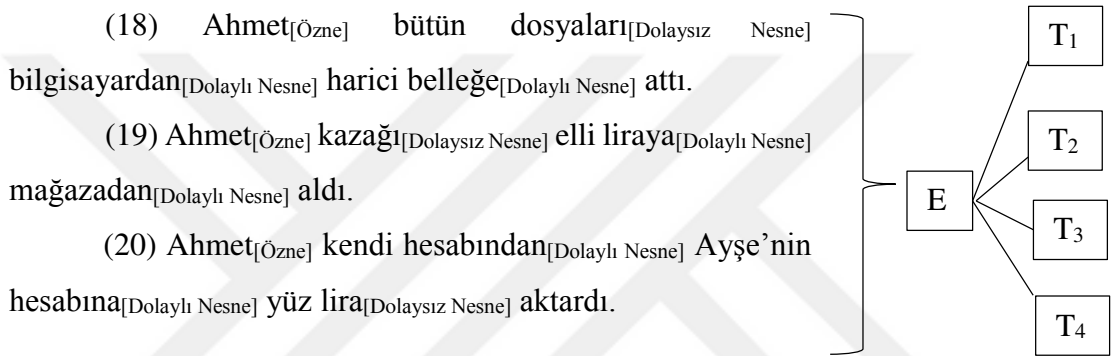
⁶Tesniere özne, nesne gibi söz dizimsel işlevleri istem betimlemesinde kullanmış; ancak Tesniere'den sonra, araştırmacılar istem betimlemelerinde bazı sıkıntılar doğurduğunu görerek söz dizimsel işlevlere istem betimlemelerinde yer vermemişlerdir. Bu konuya ayrıntılı olarak 1.4. İstem Düzeyleri başlığında yer verilmiştir.

⁷ Çalışmada tümcenin dil bilgisel olması bir ana dil konuşuru tarafından kabul edilebilir tümceleri ifade etmektedir. Bu bağlamda * işareti bir ana dil konuşuru tarafından kabul edilmez olan tüm durumları ifade etmek için kullanılmıştır.

⁸ Eylemlerin istem sayılarının yeni anlam değışkelerinde değışebildiğı bilinmektedir. Burada belirtilen istem sayılarında eylemlerin temel anlamları göz önünde bulundurulmuştur.



Tesnière, incelediği diller içerisinde dört istemli eylemleri tespit etmediğini, etken çatılı dört istemli eylemlerin bulunmadığını dile getirmektedir (Tesnière (2015, s. 259). Doğan (2011) ve Golzar (2016) ise Türkçede sınırlı sayıdaki bazı eylemlerin etken çatıda da dört istemli olabileceklerini iddia etmişlerdir:



Genellikle [KAYNAK] anlamsal rolünde bulunan bu tür üyelerin ise eylemlerin istemine dâhil edilip edilmemesi konusu tartışmalıdır. Aydın Özkan (2017), (18)-(20) örneklerinde bu tür tümleyicilerin sadece bağlamın bilinmediği durumlarda ortaya çıkabileceğini, dolayısıyla istem dil bilgisinin değil söylem çözümlemesinin (discourse analysis) alanına giren bir konu olduğunu belirterek dört istemli eylemlerin bulunmadığını savunmuştur (Aydın Özkan, 2017, s. 126). Türkçede eylemlerin tamamlayıcılar tarafından doldurulmak üzere en fazla kaç boşluk açabildiği konusu *Eylemin Yönetme Gücü: Niceliksel İstem* bölümünde (bk. 1.3.1) detaylı şekilde ele alınacaktır.

Tesnière tamamlayıcıları ayrıca *birincil*, *ikincil* ve *üçüncül* tamamlayıcı olmak üzere üçe ayırmış ve GDB'ye koştur biçimde bu üç tamamlayıcı sınıfını söz dizimsel işlevler ile ilişkilendirmiştir. Ona göre birincil tamamlayıcılar *özne*, ikincil tamamlayıcılar *nesne*, üçüncül tamamlayıcılar ise *tümleç* görevindedir. Zarf işlevinde bulunan ögeler ise eylem isteminde yer almayan *eklentiler*dir (circonstant) (Sontag, 2008, s. 3; Welke, 2001, s. 164). Tesnière'e göre, bu üç dil bilgisel işlev de durum

etmiştir. Tesnière'den sonra ise istem konusu üzerinde hem kuramsal hem de yöntemsel araştırmalar devam etmiş ve sunduğu bakış açısından hareketle *istem dil bilgisi* (valency grammar) olarak adlandırılacak yeni bir söz dizimi modeli ortaya çıkmıştır.

Tesnière'den sonra İDB'nin kuramsal ve yöntemsel açıdan kattettiği ilerlemeye geçmeden önce belirtilmesi gereken bir diğer konu BDB'nin, alanyazında kimi zaman İDB'yi de kapsar biçimde kullanılmasıdır. Bunda şüphesiz İDB'nin *Elements*'te BDB'nin bir alt başlığı olarak ele alınması etkili olmuştur. Birçok açıdan benzer görülse de bağlantılı dil bilgisi ile istem dil bilgisi arasında kavramsal farklılıklar mevcuttur. Fischer bu farklılıkları dört başlıkta ele almaktadır (Fischer, 1997, s. 41):

1. İstem ilişkileri, bağlantılılık ilişkilerinin alt grubudur. Tümce içindeki tüm unsurlar eyleme bağlantılılık ilişkisi ile bağlı iken, istem ilişkisi sadece istem taşıyıcısı ile tamamlayıcılar arasında bulunur.
2. Bağlantılılık bütün sözcük sınıfları arasındaki ilişkileri incelerken İDB tek tek sözcüklerin ya da belli bir sözcük sınıfına özgü söz dizimsel durumları ele alır.
3. İstemsal ilişkiler anlam bilimsel ilişkileri de kapsar.
4. BDB iki unsur arasındaki yönetim ilişkisi ve bağlantılılık ilişkisine odaklanırken, İDB bu iki ilişkinin yanı sıra istem taşıyıcılarının etrafında açtığı istem boşluklarını ve istem boşluklarını dolduran tamamlayıcıların söz dizimsel, anlam bilimsel vb. ilişkilerini ele alır.

1.1.2. Tesnière'den Sonra İstem Dil Bilgisi

Tesnière'den sonra İDB birçok anlamda gelişme göstermiştir. Avrupa'da, özellikle Alman dil biliminde istem kavramı ilgi görmüş ve çeşitli Avrupa dillerine uygulanmaya başlamıştır. Özellikle Gerhard Helbig, Hans J. Heringer, Wilhelm Bondzio, Ulrich Engel, Klaus Welke gibi araştırmacılar istem dil bilgisiyle ilgili kuramsal katkılar sunmuş; Almanca (Engel & Schumacher, 1976; Helbig & Schenkel, 1983), Fransızca (Busse & Dubost, 1977), İngilizce (Herbst vd., 2004) gibi dillerin istem sözlükleri hazırlanmıştır. Yabancı dil öğretiminde de İDB'nin işlevselliği dikkat çekmiş ve çeşitli dillerin karşılaştırmalı (Fransızca-Flemenkçe-İngilizce, Timothy Coleman, The Contragram; Almanca-İngilizce, Fischer 1997 gibi) sözlükleri hazırlanmıştır.

Son yıllarda yapılan kuramsal katkılarla İDB'nin uygulama alanı genişlemiştir. Özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısında dil biliminde ortaya çıkan yeni yaklaşımlar İDB'yi

de etkilemiştir. Katz & Fodor (1963)'un anlam bilimsel inceleme yöntemleri, Fillmore (1968, 1977) ile birlikte gelişen *durum dil bilgisi* (case grammar) vb. yaklaşımlar söz dizimsel incelemelerin kapsamını dil bilimin diğer alt dalları ile (anlam bilim, edim bilim vb.) kesiştirmiştir. Bu gelişmelerden İDB de etkilenmiş ve yeni bakış açılarıyla zenginleşmiştir.

Bu çerçevede modern istem dil bilgisinin Tesnière'den farklılaşan yönleri şu şekilde özetlenebilir:

Tesnière tümcede bulunan üyeleri birincil, ikincil ve üçüncül olarak ayırarak, üçüncül tamamlayıcının ancak üç istemli eylemlerle bulunacağını belirtmiştir. Ancak bu tespiti çürüten örnekleri tüm dillerde bulmak mümkündür. Nitekim Türkçede de kimi geçişsiz eylemler iki istemli olabilmektedir. Aşağıdaki tümcelerde tümleş konumunda olan tamamlayıcıların iki istemli eylemlerle yer alabildiği görülmektedir:

(23) Ahmet_[Birincil=Özne] bana_[üçüncül=tümleş] vurdu.

(24) Ahmet_[Birincil=Özne] derin hayallere_[üçüncül=tümleş] daldı.

(25) Ahmet_[Birincil=Özne] yurduna_[üçüncül=tümleş] kavuştu.

Tesnière istemi sadece eylem sınıfıyla sınırlı tutmuştur. Tesnière'den sonra yapılan çalışmalar bazı ad, önad, ilgeç ve eylemsilerin de söz diziminde istem boşlukları açabileceklerini dile getirmiştir. Öbek biçiminde tümcede yer alan unsurların da kendi içlerinde yönetim ilişkisine sahip olduğu ve dolayısıyla istem ilişkisinin sadece eylem ve tümcedeki diğer üyeler arasında bulunmadığı kabul edilmiştir. İstem, sözlüksel unsurların¹¹ sahip oldukları bir özellik olarak görülmeye başlanmış (Welke, 1988, s. 19; Matthews, 2008, s. 11) ve eylemin dışındaki sözcük sınıflarını da kapsamaya için istem potansiyeline sahip unsurlar *istem taşıyıcısı* (valency carrier) olarak adlandırılmıştır.

Tesnière istem modelini istem taşıyıcısının —ona göre eylemin— tamamlayıcı sayısı ile sınırlı tutmuştur. Bununla birlikte modern istem dil bilgisinde istem taşıyıcısının sadece tümcede bulunması gereken tamamlayıcıların sayısını değil, aynı zamanda yapısını da belirlediği yaygın olarak kabul edilmiş ve buna bağlı olarak istemin niceliksel ve niteliksel (bk. 1.3.) olmak üzere iki yönünün olduğu fikri ortaya çıkmıştır. Buna göre

¹¹ Çalışma eylem istemi üzerine yoğunlaştığından diğer sözcük sınıflarının istem betimlemeleri çalışmanın dışında tutulmuştur. Diğer sözcük sınıflarının istem incelemeleri için bk. Herbst (1988), Spevak (2014), Doğan (2015).

niceliksel istem, istem taşıyıcısının tamamlayıcı sayısını; *niteliksel istem* ise tamamlayıcıların ne tür söz dizimsel ve anlambilimsel özelliklerinin olduğunu ifade etmektedir (Welke, 1988, s. 15; Nikula, 2001; Faulhaber, 2011, s. 5).

Tesnière, İDB'nin dilin hangi düzeyiyle ilişkili olduğu sorusunu yanıtızsız bırakmıştır (Helbig & Schenkel, 1983, s. 63). İstem ana dil konuşurunun bilişsel süreçleriyle ilgili olup evrensel bir nitelik taşıyıp taşımadığı ya da söz dizimsel bir husus olup dilden dile farklılık gösterip göstermediği soruları *Elements*'te tartışılmayan diğer sorulardır. Tesnière'in üzerinde durmadığı bu tür kuramsal tartışmalar kendisinden sonra yapılan çalışmalarca giderilmeye çalışılmış ve İDB'nin evrensel özelliği ve dillere özgü görünüşleri arasında ayrımlar yapılmıştır. Tesnière ayrıca söz dizimini anlambilimden bağımsız olarak gördüğünden İDB'ye anlambilimsel bir bakış açısı katmamıştır. Son yıllarda ise söz diziminin bağımsız olduğu argümanı üzerine tartışmalar yoğunlaşmış ve söz diziminin anlam bilimden bağımsız olarak incelenemeyeceği savı ön plana çıkmıştır (Helbig, 1992, s. 3-4). İstem yalnızca söz dizimsel bir kavram olarak ele alınmasına karşı çıkılmış ve tamamlayıcıların anlamsal özellikleri üzerinde de durulmuştur (Aydın Özkan, 2017, s. 22). Dil bilimin diğer dallarından (bilişsel dil bilim, edim bilim, anlam bilim gibi) gelen katkılarla İDB yeniden yorumlanmış ve çeşitli düzeylerde (bk. 1.4) ele alınarak istemin “yeni bir dil bilimsel modele dönüşmesi” sağlanmıştır (Doğan, 2011, s. 28).

Modern İDB'nin Tesnière'den ayrılan bir başka yönü tümce üyelerinin tümcede bulunma koşulları ile ilgilidir. Tesnière, istem taşıyıcılarının açtığı istem boşluklarının her koşulda doldurulması gerekmediğini belirtse de, bu durumu sadece eylem çatıları bağlamında ele almıştır. Ona göre, örneğin, sözlüksel kütüğünde üç istem boşluğu açan *vermek* eylemi etken çatılı kullanımında bu üç istem boşluğunun da uygun tamamlayıcılarla doldurulmasını gerekli kılarken, aynı zorunluluk eylemin edilgen kullanımında geçerli değildir¹²:

(26) Ahmet kitabı bana verdi.

(27) Kitap bana verildi.

¹² Tesnière (2015, s. 265), eylemlerin etken çatıdaki istemini *temel istem*, diğer çatı kurulumundaki istemini ise *ikincil istem* olarak adlandırmıştır.

Bu tespitin doğru olmakla birlikte eksik yanlarının bulunduğunu söylemek mümkündür. Tümcede bulunması gereken üyeleri belirleyen eylemin çatısı dışında koşullar bulunmaktadır. Ana eylemin istemi ve tümcenin yapısal özelliklerinin yanı sıra bağlamın da hangi üyelerin tümcede yer alması gerektiğini belirlediği bilinmektedir. Nitekim Helbig (1992) ve Helbig & Schenkel (1983) tümcede üyelerin bulunma koşullarının çeşitli olduğunu ve üyelerin tümcede bulunma zorunluluklarının bildirimsel, anlamsal ve söz dizimsel hususlara bağlı olduğunu dile getirir. Herbst vd. (2004, s. XXXI) bu noktadan hareketle tümce üyelerini belirleyen koşulları *yapısal gereklilik* (structural necessity), *bildirimsel gereklilik* (communicative necessity), *istemsel gereklilik* (necessity at the level of valency) olmak üzere üç başlıkta ele almıştır.

Buna göre;

- Yapısal gereklilik (structural necessity) her tümce tipinin belirli sayıda tamamlayıcıyı gerekli kıldığı koşulları ifade etmektedir. *yemek*, *söylemek* eylemleri etken çatılı kullanımlarında üç tamamlayıcı gerektirmekteyken, ancak örneğin edilgen çatılı yapılarda iki istemli olarak kullanılmaktadır:

(28) Yemekler yenildi, şarkılar söylendi.

- Bildirimsel gereklilik (communicative necessity), üyelerin bağlamsal gerekliliğini ifade etmektedir. Bildirimsel gerekliliğe göre belirli bağlamlarda tamamlayıcıların tümceden çıkarılması herhangi bir sorun teşkil etmez. Bun karşın bazı bağlamlar eklentilerin bile tümcede zorunlu olarak bulunmasını gerektirebilir. (26b) numaralı tümce “Ahmet kitabı kime verdi?” gibi bir soruya yanıt olarak kurulduğunda özne tümceden çıkarılabilir. (26) numaralı tümce ise “Ahmet kitabı sana ne zaman verdi?” sorusuna cevap olarak kullanıldığında eklenti olan *dün* üyesinin tümceden çıkarılması tümcenin dil bilgiselliğini bozar:

(26) *Ahmet kitabı bana verdi.

(26a) Bana verdi.

(26b) Ahmet kitabı bana *dün* verdi.

- İstemsel gereklilik (necessity at the level of valency), ise her istem taşıyıcısının yukarıda verilen koşullardan bağımsız olarak gerektirdiği tamamlayıcı sayısını ifade eder. Diğer bir deyişle bir eylemin mantıksal olarak gerekli kıldığı tamamlayıcılar eylemlerin istemsel gerekliliğidir. (26)-(26b) tümceleri yapısal ve bağlamsal gerekliliklere bağlı

olarak farklı sayıda üyeyi bulundursalar da *vermek* eyleminin söz dizimine yansımayan üç tamamlayıcısı vardır.

Bu bölüme kadar istem teriminin ortaya çıkışı ve Tesnière 'den sonra istem dil bilgisinin katettiği kuramsal gelişmeler genel hatlarıyla tanıtılmıştır. İlerleyen bölümlerde ise İDB'nin temel kavramları ele alınacak ve bu kavramlar arasındaki farklılıklar üzerinde durulacaktır.

1.2. İstem Dil Bilgisinin Temel Kavramları

1.2.1. Tümleyiciler: Tamamlayıcılar ve Eklentiler

İnsan dili, mesajlarını bütüncül olarak değil, nesneler ve nesneler arasındaki ilişkiler temelinde inşa eder. Her dil, bu işlevi yerine getirebilmek için yüklemcil (predicative) ve üyelerle (argument) oluşturduğu dil bilgisel yapılar kullanır. İDB de hem evrensel olan hem de her dile özgü gerçekleşen bu çekirdek yapıyı inceler (Ágel & Fischer, 2014, s. 236). Her dil için aynı olan tümce yapısını Tesnière bir tiyatro oyununa benzetir. Bu metafora göre oyuncular tümcedeki tamamlayıcılar, olayları ise oyuncular arasındaki ilişkiler ve süreçler şeklinde tasavvur etmek mümkündür (Tesnière, 2015, s. 97).

Ancak tüm olaylar için geçerli bazı unsurlar vardır. Her olay belli bir yer ve zamanda ve belli bir biçimde vb. gerçekleşir. Dolayısıyla tümcede yer alan her üye eylemle istem ilişkisi içinde bulunmak zorunda değildir. Hatta kimi üyelerin tümcede bulunma zorunlulukları eyleme bağlı olarak birbirlerinden farklı olabilmektedir.

Bu tür durumlar İDB'nin ortaya atıldığı günden bu yana tartışma konusu hâline gelmiş ve tümcedeki unsurlarla ilgili, eylemle olan ilişki derecelerine göre çeşitli kavramsal ayrımların yapılmasına neden olmuştur. İlişki ölçütü olarak ise istemsel ve bağlantısal ilişki belirlenmiştir. Bu çalışmada tümcede bulunabilecek tüm unsurlar *tümleyici* olarak adlandırılmıştır. Tümleyiciler eylemin yönetimi altında bulunan ve eyleme bağlantılılık ilişkisi ile bağlı olan unsurlardır.

Tesnière tümleyicileri *tamamlayıcı* (*actant*) ve *ekleni* (*circumstances*) olmak üzere ikiye ayırmıştır. Tamamlayıcılar özne de dâhil olmak üzere eylemin belirttiği süreç katılan birimlerdir (Tesnière, 2015, s. 97). Eklentiler ise eylemin anlamını tamamlamak için ihtiyaç duymadığı, daha çok eylemin belirttiği işe ek bilgi sunmak için tümcede yer

alan unsurlardır. Bir örnekle açıklamak gerekirse, *Ahmet Ayşe'ye kitabı dün verdi* gibi bir tümcede *Ahmet*, *Ayşe* ve *kitap* unsurları birer tamamlayıcı iken, *dün* unsuru bir eklentidir.

Tümleyiciler için farklı çalışmalarda farklı adlandırmalar yapılmıştır. Tamamlayıcılar ve eklentiler için genel olarak Almanca sırasıyla *Ergänzungen* ve (*frei*) *Angaben*; İngilizce ise *complement* ve *adjunct* terimleri kullanılmaktadır. Bununla birlikte araştırmacıların kendilerine özgü terminolojileri de mevcuttur. Örneğin Allerton (1982) tamamlayıcıları *verb elaborators*, eklentileri ise Mathhews (1981) *peripheral elements* ve Halliday (1985) *circumstantials* olarak adlandırmıştır. Türkiye’de ise tamamlayıcılar ve eklentiler Doğan (2011) tarafından sırasıyla *tamlayıcı* ve *isteğe bağlı öğeler*, Balcı (1995, 2019) tarafından *eyleyen* ve *tümleyen*, Uzun (1997) tarafından *üye* ve *eklem*, Aydın Özkan (2017) tarafından *tamamlayıcı* ve *eklenti* olarak adlandırılmıştır.

Tamamlayıcı (complements) adı verilen tümleyici sınıfı, eylem tarafından açılan istem boşluklarını söz dizimsel düzeyde dolduran unsurlardır (Herbst & Schüller, 2008, s. 117). Diğer bir deyişle eylemin kullanıldığı anlam değişkesinde mantıksal açıdan açtığı boşluklar söz dizimsel düzeyde tamamlayıcı adı verilen unsurlarla gerçekleşir. Örneğin *uyumak* eyleminin gerçekleşebilmesi için bir, *kırmak* eyleminin gerçekleşebilmesi için iki üyenin varlığı mantıksal olarak gereklidir. (29)-(30) örneklerinde bu gerekliliği söz dizimsel düzeyde dolduran unsurlar tamamlayıcıdır:

(29) Bebek uyuyor.

(30) Çocuk camı kırdı.

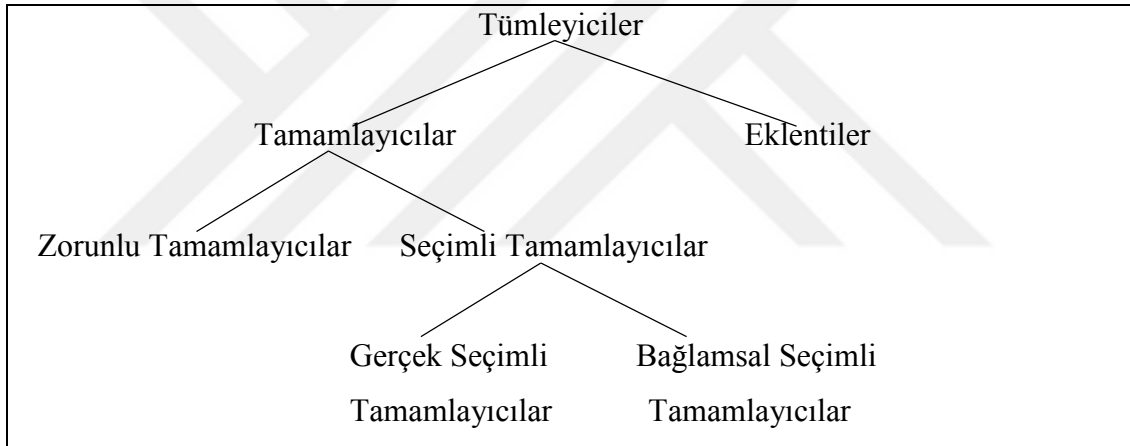
Tümcede her tamamlayıcının her zaman yer alması gerekmez. Bir diğer deyişle dil bilgisel olarak kabul edilebilir bir tümce kurmak için tüm tamamlayıcıların söz dizimsel düzeyde gerçekleşmesi ön koşul değildir. Tesnière de dâhil olmak üzere tüm araştırmacılar tamamlayıcıların seçimli (optional) olabilecekleri konusunda hemfikirdirler. Tesnière, bir eylemin doyumluğa ulaşması için bazen tüm tamamlayıcıların tümcede yer alması gerekmediğine değinse de *Elements*’te tamamlayıcıların seçimli olabileceği, yalnızca verilen iki örnekte sezdirilmiştir:

(31) Alfred is singing.

(32) Alfred gives to the poor.

(33) Alfred gives a hand.

Yukarıdaki örneklerde *sing* “şarkı söylemek” ve *give* “vermek” eylemleri mantıksal olarak sırasıyla iki ve üç istemli eylemlerdir. (31) ve (32) örneğinde nesne (*song* “şarkı”; *a hand* “el”), (33) örneğinde ise tümleş unsurunun (*to the poor* “fakirlere”) tümcede yer almaması tümcenin dil bilgiselliğini etkilemez. Tesniére belirtmese de bu durum *sözlüksel eksiltme* (lexical ellipsis) ve *kipselleştirme* (modalization) kaynaklı dilsel imkânlardır (bk. 1.2.2.). Ancak tamamlayıcıların tümcede yer almaması, belirtilen istisnâî durumların dışında da mümkündür. Bu gerçekten hareketle, diğer araştırmacılar tümcede bulunma zorunluluklarına göre tamamlayıcılar arasında *zorunlu* ve *seçimli* olmak üzere kesin bir ayrıma giderler. Hatta Allerton (1982), Herbst (1999), Fischer (1997) gibi araştırmacılar seçimli tamamlayıcıları da kendi içinde ikiye ayırmışlardır. Günümüz istem dil bilgisinde tümleyiciler zorunluluk durumlarına göre genel olarak dörde ayrılarak ele alınır: *zorunlu tamamlayıcılar*, *gerçek seçimli tamamlayıcılar*, *bağlamsal seçimli tamamlayıcılar*¹³ ve *eklentiler*.



Tablo 4: İDB'ye Göre Tümleyicilerin Sınıflandırılması

Zorunlu tamamlayıcılar bağlam göz ardı edildiğinde tümcenin dil bilgisel olabilmesi ya da eylemin anlamını tamamlaması için gerekli olan unsurlardır:

(34) Ben kitabı Ahmet'e verdim.

(34a) *Ben Ahmet'e verdim.

¹³ Günümüzde kullanılan bu dördü ayrı Allerton (1982)'a dayanmaktadır. Bununla birlikte farklı araştırmacılar bu ayrımları farklı adlandırmışlardır. Örneğin Herbst (1999) Allerton'nun (1982) bağlamsal seçimli tamamlayıcılar için kullandığı *contextual deletion* terimi yerine *contextually optional* (bağlamsal seçimli) terimini önermiştir. Fischer (1997) ise seçimli tamamlayıcılar için yapılan ikili ayrımı *gerçek seçimli* ve *bağlamsal seçimli* olarak adlandırmıştır. Çalışmada Fischer'ın kullandığı terminoloji kabul edilmiş ve *seçimli tamamlayıcı* terimi her iki tür (gerçek ve bağlamsal) seçimlilik durumu için kullanılmıştır.

(34b) *Ben kitabı verdim.

(34c) *Verdim.

(34d) Kitabı Ahmet'e verdim.

vermek eylemi sözlüksel kütüğünde *veren*, *verilen şey* ve *verilen kişi* olmak üzere üç tamamlayıcıya sahiptir. Bu nedenle (34a-c) örnekleri hangi bağlamda kurulduğu bilinmeyen durumlarda dil bilgisel olarak kusurludur. a'da *verilen şeyin*, b'de *verilen kişinin*, c'de her iki tamamlayıcının tümcede yer almaması tümcenin dinleyen tarafından net bir biçimde anlaşılabilmesini engellediğinden dil bilgisel değildir. (34d)'de ise *veren kişinin* tümcede yer almaması tümcenin dil bilgiselliğini etkilememektedir. Bunun nedeni eylemin çekimlendiği kişi ekinin - özne işlevindeki unsur (Ben) tümcede yer almasa da - eylemi yerine getiren unsuru işaretlemesidir. Pasierbsky (1981) eylem bünyesinde işaretlenen bu tür tamamlayıcıları ifade etmek için *mikro istem* terimini kullanmıştır. Türkçede mikro düzeyde işaretlenen en önemli söz dizimsel işlev öznedir. Diğer tümleyiciler ise “makro düzey”de (Ágel & Fischer, 2014, s. 247) verilmek durumundadır.

Zorunlu tamamlayıcılardan farklı olarak seçimli tamamlayıcılar ise, istem boşluklarını söz dizimsel düzeyde dolduran üyeler olmalarına karşın tümceden çıkarılmaları tümcenin dil bilgiselliğine etki etmeyen tümleyicilerdir. Seçimli tamamlayıcılar derin yapıda bulunan ancak yüzey yapıda tümceden silinen unsurlardır (Vater, 1978; Helbig & Schenkel 1983). Seçimli tamamlayıcılar ya dinleyici tarafından tamamlanabildiği durumlarda ya da bağlam yardımıyla tümceden çıkarılabilir. Seçimli tamamlayıcılar tümceden çıkarılma koşullarına göre *gerçek seçimli* ve *bağlamsal seçimli tamamlayıcılar* olmak üzere ikiye ayrılır.

Uygun bağlamın sağlandığı koşullarda gerekli bilgi dinleyici tarafından sezilebileceğinden tamamlayıcının tümceden çıkarılması tümcenin dil bilgiselliğini etkilemez. Nitekim (35a-c) tümceleri kabul edilir tümcelerdir. İDB'de bu tür tamamlayıcılar *bağlamsal seçimli tamamlayıcı* olarak adlandırılır. Bağlamsal seçimli tamamlayıcılar eyleme istem ilişkisi ile bağlı olan ancak uygun bağlamsal koşullarda tümceden çıkarılabilen unsurlardır (Herbst, 1999, s. 7).

- Kitabı kim kime verdi.

(35a) Ben Ahmet'e verdim.

- Sen Ahmet'e çantayı mı verdin?

(35b) Hayır, kitabı verdim.

- Ahmet'e kitabı verdin mi?

(35c) verdim.

Herbst & Schüller bağlamsal seçimli tamamlayıcıların tümceden çıkarılma derecelerinin seçimli tamamlayıcılardan daha zayıf olduklarını ve bağlamsal seçimli tamamlayıcıların esas itibarıyla zorunlu tamamlayıcılar olduklarını belirtir. (Herbst & Schüller, 2008, s. 11)

Bağlam göz ardı edildiğinde tümceden çıkarılabilen tamamlayıcılar ise *gerçek seçimli tamamlayıcılar* olarak adlandırılır. Hem bağlamsal seçimli tamamlayıcılar hem de gerçek seçimli tamamlayıcılar yönetimi altında bulundukları eylemin sözlüksel kütüğünde yer almalarına rağmen, gerçek seçimli tamamlayıcıların tümceden çıkarılabilirliği bağlam temelli değildir. Gerçek seçimli tamamlayıcılar, eylemin açtığı istem boşluklarını doldurabilme kapasitesine sahip olan ancak bildirişim sırasında önem arz etmeyen tamamlayıcıları ifade eder. Diğer bir deyişle, gerçek seçimli tamamlayıcılar derin yapıda kayıtlı olup yüzey yapı düzeyinde silinmiş/silinebilen tümleyicilerdir (Vater, 1978, s. 30).

(36) Elbise için (*terziye*) kumaş ısmarladım.

(37) Ben doğmadan bizimkiler (*köyden*) İstanbul'a göçmüşler.

(36), (37) tümcelerinde geçen *ısmarlamak* ve *göçmek* eylemleri üç istemlidir. Her iki eylemin de sözlüksel kütüğünde yer alan tümleş görevindeki tamamlayıcılar söz dizimsel düzeyde yer almamalarına karşın, tümceler dil bilgisel olarak kabul edilirdir. Bunun nedeni, eylemin açtığı ancak söz dizimsel düzeyde gerçekleşmeyen istem boşluklarının dinleyici tarafından zihinde canlandırılabilmesidir (Doğan, 2011, s. 55).

Özetle tamamlayıcıların hepsi eylemin yönetimi altında gerçekleşen tümleyicilerdir. Zorunlu tamamlayıcılar tümcenin dil bilgiselliği için gerekli olan unsurları ifade ederken seçimli tamamlayıcılar böylesi bir şarta bağlı değildir. Tümcede hangi unsurların zorunlu hangilerinin seçimli olarak bulunduğu ise söz dizimsel istem düzeyinde (bk. 1.7.3.) belirlenen bir husustur. Bu nedenle bir eylemin belirli bir

kullanımında gerektirdiği tamamlayıcıların zorunluluk-seçimlilik durumları dillere özgüdür. Bir diğer ifade ile her dilin, bir eylemin kullanıldığı anlam değişkesi ve dil bilgisel şartları içinde hangi tamamlayıcıları zorunlu, hangilerini ise seçimli olarak talep ettiği evrensel bir özellik göstermemektedir. Welke, tamamlayıcıların tümcede zorunlu olarak bulunmasının nedenlerinden birinin eylemin çok anlamlılığı olduğunu dile getirir (Welke, 1988, s. 31). Eylem farklı anlamlar kazandıkça tamamlayıcıların tümceden çıkarılması farklı okumalara neden olacağından konuşur diğer anlam değişkelerinden ayırmak için tamamlayıcılara tümcede yer verir. Bu durum Türkçe *okumak* eylemi ile örneklendirilebilir. Türkçede bu eylem 9 farklı anlam değişkesine sahiptir (bk. Doğan, 2011). Her anlam değişkesi ise farklı bir istem şeması ortaya koymaktadır. Dolayısıyla Türkçede kimi dilsel şartlar dışında etken tümcelerdeki kullanımında *okumak* eylemi iki zorunlu tamamlayıcıyı gerektirirken, örneğin Almanca ve İngilizce için tamamlayıcılardan biri seçimlidir. (38) numaralı örnek Türkçede birden fazla okumayı doğurduğundan dinleyici açısından anlaşılabilir bir tümce değildir. Bu belirsizlik ise *okumak* eyleminin nesnesi verilerek giderilebilir (38a). İngilizce ve Almancada ise *okumak* eylemi (*to read* ve *lesen*) çok anlamlı olmadığından böylesi bir zorunluluk söz konusu değildir.

-Ahmet ne yapıyor?

(38) *Okuyor. (= öğrenim görmek, kitap/dergi vb. okumak, yorumlamak, üfürükçülük etmek, şiir okumak, bela okumak, canına okumak ...)

(38a) Çok ilginç bir kitap okuyor.

(39) He is reading.

(39a) He is reading a very interesting book.

(40) Er liest.

(40a) Er liest ein sehr interessantes buch.

Tümcede tamamlayıcılar dışında başka unsurlar da yer alır. Nitekim her olay bir yer, zaman ya da belli bir biçimde gerçekleşir. Genellikle zarf görevinde kullanılan ve eylemin nerede, ne zaman ve nasıl gerçekleştiğini ifade eden bu unsurlar Tesnière tarafından eklenti (circonstants) olarak değerlendirilmiştir (Tesnière, 2015, s. 97).

Eklentiler, eyleme bağlantılılık ilişkisi ile bağlı bulunan, ancak eylemin anlamını tamamlamak için gerekli olmayan unsurlardır.

(41a) Ahmet kitabı bana dün verdi.

(41b) Ahmet kitabı bana dün kütüphanede verdi.

(41c) Ahmet kitabı bana dün kütüphanede sessizce verdi.

Yukarıdaki (41a-c) tümcelerinde altı çizili unsurlar verme olayının ne zaman, nerede ve nasıl yapıldığını belirten zarf görevinde ögelerdir. İstem dil bilgisinde *eklenti* (adjunct) olarak adlandırılan bu tür unsurlar eylemlerin istemi içinde yer almazlar. Nitekim bu tür unsurların tümceden çıkarılması tümcenin dil bilgiselliğine etki etmez. Ancak zorunlu tamamlayıcıların tümceden çıkarılması tümceyi dil bilgisel olarak kusurlu hâle getirir. Bunun nedeni ise tamamlayıcıların istem taşıyıcısını anlamsal açıdan tamamlamaları, eklentilerin ise nitelemeleridir (Dowty, 2000, s. 1-2).

Dolayısıyla zorunlu tamamlayıcılar tümcenin dil bilgisel olabilmesi için gerekli iken aynı gereklilik eklentiler için geçerli değildir. Ágel & Fischer, bu durumu bağlantılılık ilişkisi – istem ilişkisi karşılığına bağlar. (41a-41c) tümcelerinde sırasıyla özne, nesne ve tümleç görevinde bulunan *Ahmet*, *bu kitabı* ve *bana* unsurları tamamlayıcı olma özelliklerinden dolayı eyleme hem bağlantılılık hem de istem ilişkisi ile bağlıdır. Buna karşın zarf görevinde kullanılan *dün*, *kütüphanede* ve *sessizce* unsurları ise eyleme sadece bağlantılılık ilişkisi ile bağlıdır (Ágel & Fischer, 2014, s. 232). Dolayısıyla bu unsurlar eylemin yönetimi altında bulunmadıklarından tümceden çıkarılmaları tümcenin dil bilgiselliğini bozmaz. Eklentiler eylemin sözlüksel kütüğünde (lexical entry) yer almadığından ve görevleri itibarıyla eylemin anlamını betimleyen üyeler olduklarından tümceye katılımları zorunlu değil, isteğe bağlıdır.

Yukarıda yapılan açıklamalardan hareketle İDB alanyazınında tümcede yer alan tamamlayıcı ve eklentilerin genel özellikleriyle ilgili olarak birçok tespit yapılmıştır. Bu tespitler genel olarak şu şekilde sıralanabilir.

1. Tümleyici, eylem öbeğinin (verb phrase) dil bilgisel olabilmesi ya da eylemin anlamını tamamlamak için gerekliyse tamamlayıcıdır.
2. Tümleyici, edilgen dönüşümde tümcede özne konumuna taşınabiliyorsa tamamlayıcıdır.

3. Tamamlayıcılar anlamsal bir role sahiptir.
4. Tamamlayıcılar seçimli olduklarında ya da atlandıklarında bağlamdan anlaşılıyor ya da ima ediliyor olmalıdır.
5. Eğer eylem, tümleyiciye anlamsal sınırlılıklar dayatıyorsa, tümleyici tamamlayıcıdır.
6. Tamamlayıcılar eylem tarafından açılan istem boşluklarını doldurur.
7. Eklentiler tümcede sayıca sınırsız bulunabilirler.
8. Eklentiler tümcede konumsal olarak serbesttirler.
9. Eklentilerin tümcede yer almaları herhangi bir sözlüksel unsura bağlı değilken, tamamlayıcıların tümcedeki varlığı istem taşıyıcısına bağlıdır.
10. Tamamlayıcıların yapıları yöneten unsur (eylem) tarafından belirlenir.
11. Eklentilerin yapıları eylem tarafından belirlenmezler.

Yukarıdaki tespitlerin büyük çoğunluğu doğru olmakla birlikte bir kısmının bazı düzeltmeler gerektirdiğini, bir kısmının ise bazı istisnalar barındırdıklarını belirtmek gerekir. (10) ve (11) numaralı tespitler alanyazında genel olarak kabul edilse de bu tespitlere uymayan örnekler bulmak mümkündür. Diğer bir ifade ile, yapıları eylem tarafından belirlenmeyen tümleyiciler de tümcede tamamlayıcı olarak yer alabilmektedir¹⁴. (8) numaralı tespit ise Türkçe için geçerli görünmemektedir. Tümcede konumsal olarak serbest olunması eklentilere özgü bir özellik değildir. Bazı dil içi ve dil dışı (eşdizimlilik, özne/nesne geçişi, bilgi yapısı vb.) sebepler dışında tümcedeki tüm unsurlar, Türkçe gibi durum dillerinde tümce diziliminde yer değiştirebilmektedir.

Tanıklanması olası olmasa da eklentilerin tümcede sayıca sınırsız olmaları (8) kuramsal açıdan mümkün görünmektedir. Nitekim anlamsal olarak tümcedeki diğer öğelerle uyumlu oldukları ya da birbirlerini dışlamadıkları sürece (Herbst, 1999, s. 4) bir tümceyi istenilen sayıda eklentiyle genişletmek mümkündür.

Yukarıda sıralanan özellikler dikkate alındığında tamamlayıcı ve eklentilerle ilgili şu önermede bulunulabilir: Tamamlayıcı; eylem tarafından açılan istem boşluklarını dolduran, eylemin anlamının tamamlanması için gerekli olan, eylem tarafından kendisine genellikle anlamsal rol ve sınırlılık atanan, tümceden çıkarıldığında ima edilen ya da dinleyici tarafından çıkarımda bulunulması beklenen, yapıları çoğunlukla eylem

¹⁴ Bu konu ayrıntılarıyla birlikte 1.6. *Eylemin Yönetme Gücü: Niteliksel İstem* başlığında işlenecektir.

tarafından belirlenen, tümcede yer almaları istem taşıyıcısına bağlı olan unsurlardır. Eklentiler ise; yapıları eylem tarafından belirlenmeyen, eylemin anlamını tamamlamak için değil nitelemek için bulunan, tümcede yer almaları herhangi bir sözlüksel unsura bağlı olmayan unsurlardır.

1.2.2. Zorunlu Tamamlayıcıların Tümceden Çıkarılması

Zorunlu tamamlayıcılar tümcenin dil bilgisel olabilmesi için gerekli olan tamamlayıcılardır. Bununla birlikte uygun koşullarda zorunlu tamamlayıcıların da seçimli tamamlayıcılar gibi tümceden silinebildikleri görülür. Pasch (1977) ve Helbig (1982) *kiplik*, *karşıtlık* ve *bağlamsal eksiltme* durumlarında zorunlu tamamlayıcıların silinebileceğinden söz eder. Welke (1988)¹⁵ ise bu üç dilsel koşulun yanında *sözcüksel eksiltme*nin de zorunlu tamamlayıcıların silinmesine yol açabildiğine işaret eder.

Sözcüksel Eksiltme (lexikalisierte Ellipse)

Bazı eylemler bazı tamamlayıcılarının anlamlarını da içinde barındırabilirler. Bu nedenle bu tür eylemler tamamlayıcılarının tamamının tümcede yer almasını gerektirmez. Sözcüksel eksiltme için bahsi geçen kaynaklarda verilen örnekler şunlardır:

<i>Die Henne legt</i>	=	<i>Die Henne legt</i>	<u><i>Eier</i></u>
Art. tavuk bırak-, g.z., 3.t.ş.	=	Art. tavuk bırak-, g.z., 3.t.ş.	yumurta, bel. hali
“Tavuk yumurtluyor”	=	“Tavuk yumurtluyor.”	
<i>Die Pilze riechen</i>	=	<i>Die Pilze riechen</i>	<u><i>schlecht</i></u>
Art. mantarlar kok-, g.z., 3.t.ş.	=	Art. mantarlar kok-, g.z., 3.t.ş.	kötü
“Mantarlar kötü kokuyor.”	=	“Mantarlar kötü kokuyor.”	

Benzer örnekleri Türkçede de bulmak mümkündür. *bakmak* “dikkat etmek, bakımını üstlenmek” anlamında kullanıldığında (42) *iyi* ögesinin anlamını da

¹⁵ Welke (1988, s. 26) zorunlu tamamlayıcıları kendi içinde *mutlak zorunlu tamamlayıcılar* (absolut obligatorische Ergänzungen) olarak tekrar ayırır. Ona göre zorunlu tamamlayıcılar yukarıda sayılan dilsel koşullar içinde tümceden çıkarılabilen tamamlayıcılar iken, mutlak zorunlu tamamlayıcılar hiçbir koşulda tümceden çıkarılamayan üyelerdir. Welke (1988, s. 27) ayrıca bağlamsal eksiltmenin seçimli tamamlayıcılar için geçerli olduğunu iddia eder. Türkçe için Almancadaki durum geçerli olmadığından ve bazı özel birlikte kullanımlar dışında (eşdizimlilik vb.) bağlamsal eksiltme her tamamlayıcı için geçerli olduğundan Helbig (1982) ve Pasch (1977)’nin bağlamsal eksiltme önerisi zorunlu tamamlayıcılar için geçerli görülmiştir.

barındırdığından tamamlayıcının tümceden çıkarılmasına olanak sağlamaktadır. *kokmak* eylemi için de aynı durum söz konusudur:

- (42) Ahmet kendine bakıyor.
- (40a) Ahmet kendine iyi bakıyor.
- (43) Et kokuyor.
- (43a) Et kötü/berbat kokuyor.

Bağlamsal Eksiltme

Bağlamı genel olarak dil içi bağlam ve dil dışı bağlam olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür¹⁶. Bir dil biriminin bitişiğinde ya da çevresinde onu anlam, işlev, yapı bakımından etkileyen birim ya da birimler dil içi bağlamı; dil birimlerini etkileyen zaman, yer, konuşmacının tutumu, cinsiyeti ve inançları, genel dünya bilgisi gibi dil dışı etmenlerin tümü ise dil dışı bağlamı oluşturur. Tümcenin kurulduğu bağlamsal koşullar tamamlayıcıların tümceden çıkarılmasına olanak sağlar. Bu durumda dinleyen metnin/konuşmanın genel içeriği içinde çeşitli çıkarımlar yaparak eksiltelen tamamlayıcının neye işaret ettiğini çıkarımsar. Aşağıdaki örnekte yan tümcenin sunduğu dilsel bağlam çerçevesinde konuşmanın yönünün anlatıcının kendisi olduğu, nesnenin (bana) kullanılmadığı durumda da (44) anlaşılacağından tamamlayıcının tümceden çıkarılması bildirişimi etkilemez (44a):

- (44) Son görüşmemizde yeni kitabından bahsetti.
- (44a) Son görüşmemizde *bana* yeni kitabından bahsetti.

Bir tamircinin çalışırken uzanamayacağı bir nesneyi kullanmak için kurduğu (45a) tümcesi ise dünya bilgisi yardımıyla dinleyici tarafından anlaşılabilceğinden tamamlayıcı (İngiliz anahtarı) dil dışı bağlam yardımıyla tümceden çıkarılabilir:

¹⁶ Giacomo Ferrari (1997), bağlamın genel olarak *dilsel bağlam* (linguistic context), *niyetsel bağlam* (intentional context) ve *bilgisel bağlam* (knowledge context) olmak üzere üçe ayrıldığını kaydeder. Buna göre *dilsel bağlam* mevcut tümceden önce gelen ve onun anlamlandırılmasına yardımcı olan ve genellikle jest ve mimiklerin eşlik ettiği sözce ya da tümceler kümesi; *niyetsel bağlam*, bildirişimde bulunan kişilerin bildirimi etkileyebilecek ya da onu şekillendirebilecek tüm inanç, tutum ve niyetlerini içeren küme; *bilgisel bağlam* ise bildirişimde bulunan kişilerin paylaştığı ya da konuşmacının muhatap tarafından bilindiğini varsaydığı genel dünya bilgisini içeren küme olarak tanımlanabilir (Ferrari, 1997, s. 147). Tanımlardan da anlaşılacağı üzere niyetsel ve bilgisel bağlam dil dışı şartlarla oluşan bağlamlar olduğundan çalışmada bu iki bağlam türü dil dışı bağlam olarak değerlendirilmiştir.

(45) *İngiliz anahtarını ver!*

(45a) Ver!

Kiplik (Modalität)

Kiplik, “[b]ir konuşmacının karşılıklı bildirişimde bir olay ya da durum karşısındaki tutumunu anlatma biçimi”dir (İmer vd. 2011, s. 142). Welke (1988)’e göre kiplik kullanımlarında herhangi bir bağlamsal dayanağa ihtiyaç duymadan tamamlayıcının gönderimde bulunduğu varlığın dinleyen tarafından anlaşılacağı düşünülür ya da bildirişim sırasında eylemin kendisine odaklanıldığından tamamlayıcının tümcede yer alıp almaması önem arz etmez. Welke (1988)’in tamamlayıcı düşürümüyle ilgili olarak verdiği örnekler şunlardır:

<i>Er</i>	<i>kann</i>	<i>(gut)</i>	<i>beobachten.</i>
O	abil-, g.z. 3.t.ş.		gözlem yap-, g.z. 3.t.ş.
“O (iyi) gözlem yapabilir.”			
<i>Er</i>	<i>versteht</i>	<i>es zu</i>	<i>schenken.</i>
O	anla-, g.z. 3.t.ş.	o (dolgu adılı)	ver-, g.z. 3.t.ş.
“O nasıl (hediye) vereceğini biliyor.”			

Welke (1988) yukarıdaki örneklerdeki tamamlayıcı düşürümünü sağlayan şartı kiplik olarak değerlendirse de bizce yukarıdaki tümcelerde tamamlayıcıların tümceden çıkarılabilmeleri tümcelerin genel-geçer yargı ifade etmeleriyle, diğer bir deyişle görünüş özellikleri ile ilgili bir durumdur. Aşağıdaki örneklerde de görüleceği üzere yeterlilik ifade eden görünüş işaretleyicisi –Abil eki tek başına tamamlayıcının tümceden çıkarılması için yeterli değildir. Tamamlayıcı ancak genel-geçer bir ifadeye dönüştürüldüğünde (-Ir) tümceden çıkarılabilmektedir. Bu nedenle, en azından Türkçe için, kiplik işaretleyicilerinin zorunlu tamamlayıcıların tümceden çıkarılmasına yardımcı olduğunu söylemek güçtür. Aşağıdaki örneklerde nesnelerin tümceden çıkarılmasına eylem çekiminin (aorist) ve tümcede belirteçlerin bulunması gibi dil bilgisel ve sözlüksel desteklerin sağladığı söylenebilir (Uzun, 2003, s. 101):

(46) Ahmet okuyabilir.

(46a) *Ahmet okuyabildi.

(47) Ahmet okudu.

(47a) Ahmet çok okur.

Karşıtlık (Kontrast)

Tamamlayıcılar yönetimi altında bulundukları eylemlerin başka bir eylemle karşıtlık ilişkisi içinde kullanıldığı durumlarda tümceden silinebilir¹⁷:

(48) Ben seçilmem, seçerim.

(48) numaralı örnekte karşıtlık yardımıyla ikinci tümcede bulunması gereken nesne görevindeki tamamlayıcı (örn. *birini*) tümceden çıkarılmıştır. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki bu tür örneklerde tamamlayıcının düşürülmesini sağlayan koşul karşıtlığın yanı sıra eylemin görünüş işaretleyicileridir. *seçmek* eylemi genel-geçer bir yargı ifade eder biçimde kullanıldığından herhangi bir bağlamsal dayanağa ihtiyaç duymadan tamamlayıcının gönderimde bulunduğu varlığın dinleyen tarafından anlaşılacağı düşünüldüğünden ya da bildirişim sırasında eylemin kendisine odaklanıldığından tamamlayıcının tümcede yer alıp almaması önem arz etmez.

Yukarıdaki açıklamalarda da özetlendiği üzere alanyazında zorunlu tamamlayıcıların tümceden çıkarılamayacağını altı çizilse de, bu durumun sözlüksel eksiltme, görünüş, dil içi ve dil dışı bağlam ve karşıtlık koşulları çerçevesinde bazı istisnalar barındırdığını belirtmek gerekir.

1.2.3. Tümleyicileri Belirlemede Kullanılan Ölçüt ve Testler

1.2.1’de kısaca özetlendiği üzere tamamlayıcılar tümcede yer almasalar da (seçimli tamamlayıcılar) eylemin anlamını tamamlamak için gereklidirler. Eklentiler ise tümcede isteğe bağlı olarak yer alan ve “eylemi tamamlamak değil, betimlemek üzere bulunan” (Dowty, 2000, s. 1) unsurlardır. Tanımlamalar her ne kadar açık görünse de tümleyici sınıflarını ayırmada kullanılabilecek net bir ölçütün geliştirilip

¹⁷ Aydın Özkan’ın karşıtlık yardımıyla tamamlayıcıların tümceden çıkarılmaları için verdiği örnekler şu şekildedir:

Ben kapıyı açmadım. Ben kapıyı kapattım.

Ben kapıyı açmadım, kapattım (Aydın Özkan, 2017, s. 106).

Bizce bu örneklerde tamamlayıcının tümceden çıkarılmasını sağlayan koşul karşıtlık değil, dilsel bağlamdır. Nitekim ilk tümcede *kapıyı* tamamlayıcısı geçtiğinden ikinci tümcede tekrara düşmemek adına tümceden çıkarılmıştır.

geliştirilemeyeceği konusu ise istem dil bilgisinin en büyük sorunlarından birisi olmuştur. Doğal dil konuşurunun sezgisel olarak bilgisine sahip olduğu üyeleri tespit için, farklı araştırmacılar çeşitli testler önerse de konuyla ilgili bir uzlaşma henüz varılamamıştır. Bu bölümde alanyazında oluşturulan tüm testlerle ilgili bilgi sunmak yerine, kısmen işlevsel olduğu kabul edilen testlerle ilgili olarak genel bilgiler verilerek Türkçe için çeşitli çalışmalarca önerilmiş/hazırlanmış testler üzerinde durulacak ve çalışmada tümleyicilerin ayırımında nasıl bir yol izleneceğine değinilecektir.

Tümleyicilerin ayırımıyla ilgili olarak ilk öneri Tesnière (1959)'den gelmiştir. Tesnière tamamlayıcılarla eklentileri ayırmak için iki ölçüt öne sürmüştür. Bunlardan ilki kendisinden sonra gelen araştırmacılar tarafından *çıkarma/eksiltme* (delimination) olarak adlandırılacak olan testtir. Test, tamamlayıcıların tümcenin dil bilgisel olabilmesi için gerekli olduğu savına dayanır. Buna göre tümceden çıkarıldığında tümcenin muğlak ya da dil bilgisel olarak kusurlu olmasına neden olan üyeler tamamlayıcı, tümceden çıkarıldıklarında ise böyle bir duruma sebep olmayanlar ise eklentidir.

(49) Ahmet kitabı bana dün kütüphanede sessizce verdi.

(49a) Ahmet kitabı bana dün kütüphanede verdi.

(49b) Ahmet kitabı bana dün verdi.

(49c) Ahmet kitabı bana verdi.

Tesnière'in tamamlayıcı ve eklentileri belirlemede bu kadar genel bir yöntem benimsemesinin nedeni ise kendisinin tamamlayıcıları, zorunlu ve seçimli olmak üzere net biçimde ayırmamasından ileri gelir. Nitekim kendisinden sonra yapılan çalışmalar (Vater 1978, Somers 1987, Helbig & Schenkel 1983 gibi) göstermiştir ki eylemin yönetimi altında bulunan kimi tamamlayıcılar da tümceden silinebilmektedir:

(50) Hırsız ipi makasla kesti.

(50a) Hırsız ipi kesti.

(51) Ahmet kapıyı anahtarla açtı.

(51a) Ahmet kapıyı açtı.

Yine de eksiltme testi her ne kadar seçimli tamamlayıcılarla eklentileri ayırmada kullanışlı görünmese de zorunlu tamamlayıcıları diğer tümleyicilerden ayırmada kesin sonuçlar vermektedir (Vater, 1978, s. 25):

(50b) *Hırsız makasla kesti.

(51c) *Hırsız kesti.

(51b) *Ahmet anahtarla açtı.

(51c) *Ahmet açtı.

Tesnière (2015) tamamlayıcılar ile eklentileri ayırmak için tümcedeki söz dizimsel işlevlerine ve yapılarına bakmanın yeterli olacağını savunmuştur. Ona göre eklentiler eylemin anlamını betimlemek için bulunduklarından tümcede zarf görevinde kullanılır ve/veya ilgeç öbeği (prepositional phrases) yapısında bulunurlar¹⁸. Dolayısıyla bu tür üyeler eylem isteminde yer almazlar. Tesnière'in bu ölçütü birçok eylem için doğru gibi görünse de bazı eylemlerin tamamlayıcılarının tespiti noktasında doğru sonuçlar sunamadığı söylenebilir. Nitekim kendisinden sonraki araştırmacılar tarafından (Helbig & Schenkel 1983 gibi) çeşitli karşıt örnekler sunularak bu ölçütün istem araştırmalarında kullanılamayacağı gösterilmiştir¹⁹. Aşağıdaki örnekleri ele alacak olursak;

(52) Ahmet *tüm arkadaşlarıyla* iyi geçindi.

(52a) *Ahmet iyi geçindi.

(53) Ahmet *tüm arkadaşlarıyla* Berlin'e gitti.

(53a) Ahmet Berlin'e gitti.

(50) Hırsız ipi *makasla* kesmiş.

¹⁸ İlgeç öbekleri bilindiği üzere bir ilgeç ve bir isim ile kurulan yapılardır. Ancak Avrupa dillerinde Türkçede durum ekleriyle kurulan bazı yapılar da ilgeç öbeği biçimindedir. Örneğin Türkçede bulunma durum ekiyle kurulan ve eylemin nerede gerçekleştiğini ifade eden unsurlar Avrupa dillerinde ilgeçlerle kurulurlar: Trk. sokağın köşesinde, İng. at the corner of the street; Trk. İstanbul'da, İng. in Istanbul vb. Dolayısıyla burada Tesnière'in yaptığı tespit Türkçedeki ilgeç öbeklerinin yanı sıra bazı durum ekleriyle kurulan öbekleri de kapsamaktadır.

¹⁹ Doğan, zarf görevinde kullanılan bu tür tümleyicilerin bazı eylemlerin istem bilgisinde tamamlayıcı olarak bulunmasını, eklentilerin (*isteğe bağlı ögeler*) istem değeri kazanması olarak değerlendirmiştir (Doğan, 2011, s. 46-48). İstem dil bilgisinde bir unsurun tamamlayıcı ya da eklenti olarak kullanılması her eylem için değişkenlik göstermektedir. Dolayısıyla örneğin *İstanbul'da* gibi bir unsurun eklenti ya da tamamlayıcı olması kendi özelliği değil, yönetimi altından yer aldığı istem taşıyıcısının gerekliliğidir. Bir başka deyişle bir eylemin istem bilgisinde yer alan/almayan unsur başka bir eylemde istem değeri kazanmaz ya da kaybetmez.

(50a) Hırsız ipi kesmiş.

(53) örneğindeki zarf görevindeki *tüm arkadaşlarıyla* tümleyicisi tümcede eklenti olarak bulunmaktadır. Nitekim zarf öbeğinin tümceden çıkarılması tümcenin dil bilgiselliğine etki etmez (53a). Bununla birlikte aynı üye (52) tümcesinde zorunlu tamamlayıcı olarak yer almaktadır. *geçinmek* eylemi anlamını tamamlamak için tarz ve birliktelik bildiren tamamlayıcılara ihtiyaç duyduğundan söz dizimsel olarak tümleçlerin tamamlayabileceği boşluklar açar. (52a) örneğinin kusurlu olması bunu göstermektedir. (50) numaralı örneklerde ise zarf görevindeki *makasla* tamamlayıcısı seçimlidir. *kesmek* eylemi anlamını tamamlamak için araç ifade eden bir üyeyi gerektirse de dinleyen tarafından sezilebileceği için tümceden eksiltilmesi sorun teşkil etmez (52a). Dolayısıyla zarf görevindeki unsurlar da eylemle istem ilişkisi içinde bulunabilmekte ve tamamlayıcı olarak da tümcede yer alabilmektedir.

Tesnière'den sonra konuya birçok araştırmacı eğilmiş ve tümleyicileri ayırmak için istem dil bilgisi araştırmalarınca çeşitli testler geliştirilmiştir²⁰. Oluşturulan testlerin bir kısmı belirli bir dil için hazırlanmışken (İngilizce için *do so testi*, *söz dizimsel esneklik testi*, Almanca için *und zwar testi* vb.), bir kısmı ise (*serbest eklenebilirlik testi*, *yan tümce testi*, *soru testi*, *eylem değiştirimi testi* vb.) her dilin istem çalışmalarında kullanılmak üzere hazırlanmıştır. Son yıllarda istatistiksel dil bilim (bk. Perini, 2015), ruh dil bilim, gibi dil biliminin ilişkili olduğu diğer disiplinlerce de testler (bk. Shetreet vd. 2010) hazırlanmıştır. Ancak tüm bu çabalar henüz kesin bir sonuç ortaya koyamamıştır²¹ (Herbst, 1999, s. 7). Hatta Emons'a göre kesin sonuçlar verecek işlevsel bir test geliştirmek olası değildir (Emons, 1974, s. 105).

Oluşturulan testlerin başarılı olamamalarının ya da böylesi bir testin olası olmamasının çeşitli nedenleri mevcuttur. Tamamlayıcılar ile eklentilerin, istemin farklı düzeylerinde belirlenmesi bu güçlüğün ilk nedeni olarak gösterilebilir. Eklenti-tamamlayıcı ayrımı istemin mantıksal düzeyinde, tamamlayıcıların zorunluluk-seçimlilik özellikleri ise söz dizimsel düzeyde belirlenir. Dolayısıyla eklenti-tamamlayıcı ayrımı evrensel bir özellik sergilerken zorunluluk-seçimlilik durumları dillere özgüdür. Bu

²⁰ Bu çalışmalardan belli başlıları: Helbig & Schenkel (1983), Helbig (1992: 72-87), Zifonun vd., 1997: 1043-1064), Herbst vd. (1980), Emons (1974: 65-105), Herbst, (1983, 1988) ve Somers (1987).

²¹ Hazırlanan testlerle ilgili yapılan değerlendirme ve eleştiriler için bk. Vater (1978), DeArmond & Hedberg (2002).

nedenle (38)-(40) numaralı örnek Almanca ve İngilizce için sorunsuz bir tümce iken (38) numaralı örnek Türkçe için dil bilgisel değildir.

(38) *Okuyor.

(39) He is reading.

(40) Er liest.

Söz konusu testler ise somut verilere dayalı olmak zorunda olduğundan kaçınılmaz biçimde dilin söz dizimsel düzeyine bağlı olarak geliştirilmiştir. Bunun sonucu olarak tamamlayıcıların zorunluluk-seçimlilik durumları ile ilgili olarak başarılı testler üretilmiş olsa da (silme testi, yan tümce testi gibi) seçimli tamamlayıcılarla eklentileri ayırmada henüz kesin bir test ortaya konulamamıştır.

Şeyda Ozil'in "Eylemlere Bağımsal Dilbilgisi açısından Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım" adlı çalışmasında (Ozil, 1985, s. 22) tamamlayıcı ve eklentileri ayırmak için Engel'in görüşlerinden yola çıkarak önerdiği bir test vardır. Test, tamamlayıcıların aldıkları durum biçimbirimlerin değiştirilmesine dayanır.

(54) Ali öldü.

(55) Çocuk öldü.

(56) Kedi öldü.

(56a) *Ali'yi öldü.

Bu durumda eylemin zorunlu tamamlayıcısının sıfır biçimbirimle işaretlendiği ve dolayısıyla başka bir durum işaretleyici ile (belirtme durumu = (56a)) işaretlendiğinde tümcenin dil bilgisel olarak kusurlu olduğu görülmektedir. Ancak bu testin de tümcedeki eklentileri tespit etmede işlevsel olmadığını söylemek mümkündür. Nitekim eklenti durumundaki unsurların da durum işaretleyicileri değiştirildiğinde tümce dil bilgisel olarak kusurlu olabilir. Aşağıdaki örneklerde hem seçimli tamamlayıcı olan unsur (57) hem de eklenti unsurunun (58) durum ekleri değiştirildiğinde tümcelerin dil bilgisel olarak kusurlu oldukları görülmektedir (57a, 58a):

(57) Ahmet *yan odada* uyuyor.

(57a) *Ahmet *yan odayı* uyuyor.

(58) Ahmet *Fırat Üniversitesinde* okuyor.

(58a) *Ahmet *Fırat Üniversitesini* okuyor.

Doğan, Türkçe eylemlerin istem bilgisini incelediği çalışmasında diğer diller için de kullanılan serbest eklenebilirlik testinin seçimli tamamlayıcıların eklentilerden ayırmada kullanılabileceğini dile getirir (Doğan, 2011, s. 55). Bu tespiti Aydın Özkan (2017, s. 117) da katılır. Serbest eklenebilirlik testi eklentilerin tümcede sınırsız sayıda her tür eylemle kullanılabileceği, seçimli tamamlayıcıların ise sadece belirli eylemlerle kullanılabileceği tespitine dayanır. Buna göre eklentiler eylemin anlamını betimlemek için bulunduğu anlamsal olarak çelişmediği tüm eylemlerle ve sınırsız sayıda kullanılabilir (Helbig & Schenkel, 1983). Dolayısıyla başka eylemlerle kullanıldığında seçimli tamamlayıcılar dil bilgisel olmayan tümceler yaratacağından tümleyici türünü tespit etmek mümkündür. Gerçekten de eylemin anlamını zaman, yer, tarz, sebep gibi açılardan betimleyen eklentiler eylem morfolojisinin uygun olduğu neredeyse tüm tümcelere serbestçe eklenebilirler. (59a) örneğinde silme testi ile tümcedeki zorunlu tamamlayıcıyı (ekmeği), serbest ekleme testi ile de (59b) seçimli tamamlayıcıyı (bıçakla) tespit etmek mümkündür.

(59) Çocuk ekmeği bıçakla kesti.

(59a) *Çocuk bıçakla kesti. (zorunlu tamamlayıcı = ekmeği)

(59b) *Çocuk ekmeği bıçakla korktu/gördü/sakladı. (seçimli tamamlayıcı = bıçakla)

Bu test birçok eklentiye seçimli tamamlayıcıdan ayırmada kullanışlı gibi görünse de özellikle yer, zaman, tarz vb. bildiren tamamlayıcılar talep eden eylemlerde yanıltıcı sonuçlar doğurmaktadır. (60) numaralı örnekte görülen *Paris'te* tümleyicisi birçok eylemle uyumlu olarak kullanılabilmektedir. Buna karşın (60)-(60a) örneklerinde bu unsurlar eklenti iken, (61)-(61a)'da zorunlu tamamlayıcı, (62-62a)'da seçimli tamamlayıcı olarak karşımıza çıkmaktadır:

(60) Ahmet *Paris'te* âşık oldu.

(60a) Ahmet âşık oldu.

(61) Ahmet *Paris'te* yaşıyor. (= İkâmet etmek)

(61a) *Ahmet yaşıyor.

(62) Ahmet Ayşe'yi *Paris*'te buldu.

(62a) Ahmet Ayşe'yi buldu.

Aydın Özkan ise Helbig'ten hareketle yan tümceleme testinin (derivation from an embedded clause) Türkçede eklentiler ile seçimli tamamlayıcıları ayırmada kullanışlı olduğunu dile getirir (Aydın Özkan, 2017, s. 118). Yan tümceleme testine göre eklentiler derin yapıda bir yan tümceden türemişlerdir, ancak istemsel üyelerin ise böyle bir yapısı yoktur. Dolayısıyla eklentiler için ayrı bir tümce oluşturularak tümce ikiye bölündüğünde dil bilgisel olarak sorunsuz bir tümce elde edilir. Aynı işlem ise tamamlayıcılar için yapılamaz:

(60) Ahmet Paris'te âşık oldu.

(60ai) Ahmet âşık oldu ve bu olay Paris'te oldu.

(61) Ahmet Paris'te yaşıyor.

(61ai) *Ahmet yaşıyor ve bu olay Paris'te gerçekleşiyor.

Aydın Özkan, eklentilerin derin yapıda bir yan tümceden türemiş olduğu fikrine katılarak bu özelliklerinin eklentileri tamamlayıcılardan ayırmada kullanılabileceğini savunmaktadır. Aydın Özkan'a göre “zorunlu ve seçimli istemler eylemin sözlüksel kütüğünde mantıksal olarak zaten kodludur ve derin yapıdaki bir yan tümceden gelişmiş olamazlar” (Aydın Özkan, 2017, s. 118). Her ne kadar eklentilerin bir yan tümceden türemiş olduğu kabul edilebilir görünse de bu testin tamamlayıcılarla eklentileri ayırmada kesin sonuç verdiği sorgulanmaya açıktır. (48) numaralı tümce seçimli tamamlayıcı (makasla) için ikiye bölündüğünde (48d) ya da içeyerleşik tümceye değiştirildiğinde (48e) tümce dil bilgiselliğini korur:

(50) Hırsız ipi *makasla* kesmiş.

(50d) Hırsız ipi kesmiş. Bu işi *makasla* yapmış.

(50e) Hırsız ipi *makas yardımıyla/makas kullanarak* kesmiş.

Dolayısıyla yan tümceleme testinin zorunlu tamamlayıcılar ile diğer üyeleri ayırmada doğru sonuçlar verdiği görülse de aynı durum seçimli tamamlayıcılar ile eklentiler için geçerli değildir.

Kısacası oluşturulan testlerin başarısız sonuçlar verdiği durumlar, seçimli tamamlayıcılarla eklentiler ayırımında ortaya çıkmaktadır. Seçimli tamamlayıcılar ile eklentilerin ayırımı ana dil konuşuru tarafından sezgisel olarak bilindiğinden, araştırmacılar bu ayırımı herhangi bir test uygulamadan kendileri yapmışlardır. Bu çalışmada zorunlu tamamlayıcıları diğer tümleyicilerden ayırmak için silme testi kullanılacaktır. Seçimli tamamlayıcılar ile eklentileri ayırmada herhangi bir test oluşturulamadığından bu işlem tarafımızca yapılacaktır.

1.3. İstem Türleri

1.3.1. Eylemin Yönetme Gücü: Niceliksel İstem

Tümcedeki yargının temel kurucusu olan eylemler yönetim çerçeveleri dâhilinde tümcede kaç tamamlayıcının bulunacağını, başka bir ifade ile eylemin *niceliksel istemini* ve bu tamamlayıcıların hangi söz dizimsel ve anlamsal özelliklerle yer alacağını, kısacası *niteliksel istemini* belirler.

Türkçedeki eylemlerin niceliksel istemleri çeşitli çalışmalarda araştırma konusu olmuştur. Bu çalışmalarda eylemler istem sayılarına göre farklı sınıflandırılmıştır. Farklı tasniflerin en önemli sebebi ise istem terimine yüklenen farklı anlamlardır. Kimi çalışmalar istemi tümcede yer alan tüm durum ekli tümleyicileri kapsayacak biçimde, dolayısıyla bağlantılı dil bilgisi temelli olarak ele almış, kimi çalışmalar ise eylemlerle sadece istemsel ilişki kuran tümleyicileri, diğer bir deyişle tamamlayıcıları ifade eder biçimde kullanmıştır. Bu bakımdan Türkçede en çok isteme sahip olan eylemler bazı çalışmalarda altıya kadar yükseltilmiştir (örn. Atacık, 2008). Çalışmalarda görülen bir başka farklılık ise özne konumunda yer alan unsurların tamamlayıcı olarak kabul edilip edilmemesidir. Bazı araştırmacılar tümceyi ikili ayırım temelinde ele almakta ve özneyi bir tamamlayıcı olarak değerlendirmemektedirler. Dolayısıyla Türkçede istemsiz eylemlerin de olabileceğini savunmaktadırlar (örn. Karahan, 1997). Öznenin tümcedeki konumu tartışmaları bir kenara bırakıldığında ise Türkçede eylemlerin bir istemli, iki istemli ve üç istemli olabileceklerinin genel olarak kabul edildiği söylenebilir (Ozil 1985, Doğan 2011, Demir & Yılmaz, 2012, Aydın Özkan 2017 vb.).

Dört istemli eylemlerin durumu ise tartışmalıdır. Doğan (2011) ve Golzar (2016) sınırlı sayıda bazı eylemlerin (*tercüme etmek, aktarmak* vb.) dört istemli olduğunu belirtmişlerdir. Doğan (2011, s. 531) Türkçede en sık kullanılan 552 eylemi incelediği çalışmasında bu eylemlerden sadece %2'sinin belirli anlam değişkelerinde dört istemli olduğunu göstermektedir. Çalışmasının sözlük bölümünde ise dört istemli olarak verdiği *aktarmak, almak, bırakmak, çevirmek, dökmek, getirmek, itmek, taşımak, vermek, yuvarlamak, yüklemek*, eylemlerinden sadece *getirmek* ve *vermek* eylemleri için örnek sunmuştur. Dolayısıyla Doğan (2011)'ın çalışmasından hareketle, dört istemli eylemlerin tüm istemleri ile birlikte gerçekleştiği tanıklı kullanımlarının %1'in de altında olduğu söylenebilir. Bu tür durumlar Aydın Özkan (2017)'ın Türkçede dört istemli eylemlerin bulunmadığına dair görüşünü destekler niteliktedir.

Dört istemli eylemlerin durumu diğer diller için de tartışma konusudur. Tesnière, *Elements*'te 60 kadar dili incelediğini ve incelediği diller arasında dört istemli eylemlerin bulunmadığını dile getirmektedir (Tesnière, 2015, s.259). Ancak örneğin Erben, Almanca eylemleri incelediği çalışmasında bazı eylemlerin dört istemli olduğunu savunmaktadır (Erben, 1960'tan aktaran Welke (1988, s. 25):

Er schleudert ihm den Handschuh ins Gesicht.

O at-g.z. 3.t.ş. o-dat. art.-akk. eldiven-akk. yön.- yüz.

“O (onun) yüzüne eldiveni fırlatıyor.”

Almancada dört istemli olarak görülen *schleudern* eylemi Türkçede üç istemli olarak kullanılmaktadır: *O yüzüne eldiveni fırlatıyor*. Almancada ilgi durum ekinin Türkçedeki kadar işlek kullanılmamasının böylesi bir farklılığı ortaya çıkardığı ileri sürülebilir. Almanca [HEDEF] (*ihm* “ona”)ve [GÜZERGÂH] (*ins Gesicht* “yüzüne”) anlamsal rolüne sahip iki tamamlayıcının da tümcede bulunmasına olanak sağlarken Türkçe, [HEDEF] rolünde tek bir tamamlayıcıyla tümcenin anlamsal olarak tamamlanmasına olanak sağlamaktadır²².

²² Yine de Almancadakine benzer kullanımları Türkçede de görmek mümkündür. Örneğin tutmak eyleminin anlamsal olarak doygunluğa ulaşması için iki tamamlayıcı yeterli iken tümcede [GÜZERGÂH] anlamsal rolünde seçimli tamamlayıcının bulunması mümkündür: (a) Ahmet Ayşe'yi tuttu. (b) Ahmet Ayşe'yi kolundan tuttu.

Aydın Özkan (2017, s. 123) ise;

(62) *Biz bu kitabı İngilizceden Farsçaya* tercüme ediyoruz (Golzar, 2016, s. 52).

örneğinden hareketle “...*İngilizceden Farsçaya* yapılarının zorunluluğu bu tümcenin söylendiği kişinin, söz konusu tercüme edilen kitap hakkında ne kadar bilgisi olduğuna göre; yani konuşmanın bağlamına göre değişir.” diyerek Türkçede dört istemli eylemlerin bulunmadığını savunmaktadır. Aydın Özkan *tercüme etmek* eyleminin yukarıdaki tümcede kaç istemli gerçekleştiğini ise belirtmemektedir. Çalışmasında verdiği diğer örneklerden (“*Ali küçük kuşa yem ve su verdi.*” gibi) [HEDEF] anlamsal rolünde gerçekleşen *Farsçaya* unsurunu bir (seçimli) tamamlayıcı olarak kabul ettiğini söylemek mümkündür. Dolayısıyla Aydın Özkan (2017)’nin dört istemli eylemlerin Türkçede bulunduğu dair kuşkusunun *çevirmek, getirmek, aktarmak* vb. eylemlerin [KAYNAK] anlamsal rolündeki tümleyicisine yönelik olduğu söylenebilir. Dört istemli eylemlerle ilgili Aydın Özkan’ın tespiti ise birkaç açıdan eleştirilir görünmektedir. İlk olarak eylemlerin istem sayıları tespit edilirken dinleyenin olayla ilgili herhangi bir bilgisinin bulunmadığı varsayılır. Diğer bir deyişle eylemin istem sayısı dil dışı sebepler göz ardı edilerek tespit edilir. Konuşmanın bağlamına göre *İngilizceden* unsurunun tümceden silinebilir olması bu tamamlayıcıların mevcut dil dışı koşullarda *bağlamsal seçimli* olduğunu göstermektedir. Ayrıca bahsi geçen tümleyici, kendisine eylem tarafından yüklenen bir anlam bilgisine ([KAYNAK] anlamsal rolü vb.) ve söz dizimsel özelliklere sahiptir. Bu bakımdan tümleyici eylem tarafından altkümelenen (subcategorized) unsurdur ve bir tamamlayıcının sahip olması gereken özelliklere sahiptir.

Ayrıca Türkçede sınırlı da olsa [KAYNAK] anlamsal rolünde tamamlayıcı gerektirmeyen dört istemli eylemler de mevcuttur. Örneğin, *iddiaya girmek* birleşik eylemi Türkçede dört istemli görünüm sergilemektedir:

(63) [Ben] *Gümrükçü İlhan'la TV'de sinemanın tam ortasında çıkacak reklama iki paket sigarasına iddiaya girdim.* (TUD, 6 Haziran 2019).

Dolayısıyla bu çalışmada Golzar (2016) ve Doğan (2011)’in görüşlerine koşut biçimde Türkçede *iddia etmek, çevirmek/tercüme etmek* gibi eylemlerin dört istemli oldukları kabul edilmiştir.

Alanyazındaki kimi araştırmacılara göre dörtten fazla istemli eylemler de bulunmaktadır. Ehnert (1974), Korhonen (1977) gibi araştırmacılar aşağıda açıklanacağı üzere temel istem-genişletilmiş istem ayrımı yaparak bazı eylemlerin beş istemli olduklarını öne sürmüşlerdir.

1.3.1.1. Temel İstem ve Genişletilmiş İstem

1.3.1.'de kısaca değinildiği üzere eylemlerin alabildiği azami tamamlayıcı sayısı istem dil bilgisi alanyazınında farklı bakış açılarıyla ele alınmıştır. Eylem tarafından altkümelenen ve dolayısıyla tamamlayıcı özelliği gösteren her unsurun istem dil bilgisi içinde değerlendirilip değerlendirilemeyeceği konusu, araştırmacılarca sık sık tartışma konusu olmuştur. Bu nedenle farklı araştırmacılar aynı anlam değişkesindeki eylemleri farklı istem çerçevelerinde ele almış ve tamamlayıcı sayılarını farklı sunmuştur. Bu farklılıklar bir eylemin istem çerçevesinin nasıl ele alınması gerektiğine dayanan farklı yorumlardan kaynaklanmaktadır. Bazı araştırmacılar eylemin kullanıldığı anlam değişkesinde zihinde uyanan ilk bileşenleri, dolayısıyla eylemle birlikte en sık kullanılan unsurları temel almış; bazı araştırmacılar ise tüm unsurların tümcede tanımlanmadığı olası görünüşleri de eylemin istem bilgisinde değerlendirmiştir. Örneğin *almak* eylemi “satın almak” anlamında üç istemli olarak kullanılabilir (64).

(64) Ahmet Karaca'dan bir kazak aldı.

Welke (1988) satın alma işleminin mutlaka bir ücret karşılığında yapıldığı ve mantıksal olarak [DEĞER] anlamsal rolünde bir tamamlayıcıyı daha istediğini, hatta dünya bilgisine dayanarak el değiştiren ürünün yeni sahibinin her zaman alıcının kendisi olmayacağını belirtir. Dolayısıyla Welke (1988) *almak* eylemini her ne kadar üç istemli gibi görünse de istem sayısının seçimli de olsa beşe kadar yükseltilebileceğini dile getirir.

(64) Ahmet Karaca'dan bir kazak aldı.

(64a) Ahmet Karaca'dan yüz liraya bir kazak aldı.

(64b) Ahmet Karaca'dan babasına yüz liraya bir kazak aldı.

Ehnert (1974), Korhonen (1977), Wotjak, (1984) bu durumu *temel istem* (Alm. Grundvalenz) ve *genişletilmiş istem* (Alm. Valenzweiterung) ayrımı yaparak incelerler.

Welke de bu ikili ayrımı benimser ve eylemin en sık kullanımı içinde sahip olduğu tamamlayıcı kapasitesini onun *temel istemi*, sıklık derecesi daha seyrek olan ancak eylemin sözlüksel kütüğünde kayıtlı olan tamamlayıcı kapasitesini ise *genişletilmiş istem* olarak tanımlar (Welke, 1988, s. 62-65). Temel istem-genişletilmiş istem ayrımı önvarsayım (presupposition) ve görünüm (perspective) ile de ilgilidir. Buna göre örneğin *götürmek* eylemi [HEDEF] temelli bir eylemdir. Bu bakımdan eylem, görünümsel özelliğinden ötürü götürme işinin varış noktasını öncelerken, [KAYNAK] anlamsal rolündeki unsur önemini yitirir, çünkü [KAYNAK]’ın bilindiği varsayılır. Bir diğer deyişle *götürmek* eylemi temel istemi açısından üç istemlidir. Eyleme genişletilmiş istemi açısından bakıldığında [KAYNAK] anlamsal rolüne sahip unsur da eylemin istem bilgisine eklenir. Wotjak (1984) bu bakış açısından hareketle Almanca hareket eylemlerini (*fahren, wandern, reisen* vb.) beş istemli olarak değerlendirir. Ona göre hareket eylemleri önvarsayımsal olarak [EDEN] ve [HEDEF] rolündeki tamamlayıcıların yanı sıra [KAYNAK], [ARAÇ] ve [GÜZERGÂH] anlamsal rolünde tamamlayıcıları da istem bilgisinde barındırır:

(65) *Er fährt nach Wernigerode.*

(65a) *Er fährt von Berlin nach Wernigerode.*

(65b) *Er fährt mit seinem Auto von Berlin nach Wernigerode.*

(65c) *Er fährt mit seinem Auto von Berlin über*

O sür.-g.z.-3.t.ş ile iy. zmr.-dat. araba ayr. h. Berlin üzeri

Halle nach Wernigerode.

Halle yön.h. Wernigerode

“O arabasıyla Berlin’den Wernigerode’ye Halle üzerinden gidiyor.”

“O arabasını Berlin’den Wernigerode’ye Halle üzerinden sürüyor.”

Temel istem-genişletilmiş istem ayrımından hareketle alanyazında bazı araştırmacılar eylemlerin istem bilgisini yeniden ele almış ve eylemlerin istem değerleri genişletilmiş isteme göre düzenlenmiştir. Örneğin istemsiz olarak değerlendirilen yağış ifade eden eylemler genişletilmiş istemlerine göre Korhonen (1977) tarafından bir istemli olarak ele alınmıştır (Korhonen 1977’den aktaran Welke 1988, s. 63):

(66) *Es regnet.*(66) *Die Wolke regnet.*

O-nom. yağmurla-ş.z.-3.t.ş.

Bulut-nom yağmurla-ş.z.-3.t.ş.

“Yağmur yağıyor.”

“Buluttan yağmur yağıyor.”

Kimi eylemler tamamlayıcılarının anlamlarını bünyesinde barındırırlar. Anlamsal geçişim (semantic incorporation) yoluyla eylemlerin bünyesinde yer alan bu tür tamamlayıcılar alanyazında *gölge üye*, *donmuş üye* olarak adlandırılmaktadır. Söz dizimine yansımayan gölge üyeler de eylemlerin genişletilmiş istemlerine dâhil edilir. *uyumak* ve *dans etmek* eylemi Türkçede olduğu gibi Almancada da bir istemli bir eylemdir. Ancak (67) ve (68) örneklerinde görüldüğü üzere eylemin iki istemli görünüşleri de mevcuttur:

(67) *Er schläft den Schlaf des Gerechten.*

O uyu-ş.z.-3.t.ş. Art.-akk. uyku art.-gen. haklı-çoğul

“O haklıların uykusunu uyuyor.”

(68) *Er tanzt einen Walzer.*

O dans et-ş.z.3.t.ş. bir-akk. vals

“O vals yapıyor.”

Türkçede bir istemli olarak değerlendirilen bazı eylemler için de genişletilmiş istem modelini uygulamak mümkündür. Örneğin *asmak* “Bir şeyi aşağı sarkacak bir biçimde bir yere ilştirip sarkıtmak” anlam değişkesinde Doğan (2011, s. 402) tarafından üç istemli olarak verilmiştir:

(69) Kasap_[EDEN] eti_[ETKİLENEN] çengellere_[HEDEF] astı (Doğan, 2011, s. 109).

Eylemin temel istemi açısından tespit doğru olmakla birlikte, *asmak* eyleminin [GÜZERGÂH] anlamsal rolüne sahip bir tamamlayıcı ile birlikte dört istemli görünüşlerini örneklendirmek mümkündür.

(70) Ahmet_[EDEN] çömleği_[ETKİLENEN] kulbundan_[GÜZERGÂH] duvara_[HEDEF] astı.

Aynı bakış açısıyla iki istemli kullanıma sahip *tutmak* eyleminin üç istemli görünümünü ortaya koymak mümkündür:

(71) Ahmet Ayşe'yi tuttu.

(71a) Ahmet Ayşe'yi kolundan tuttu.

Böylesi bir ayırım genellemelerle oluşabilecek eksik tespitleri engellemesi açısından oldukça kullanışlıdır. Aksi takdirde (66)-(71b) örneklerinde görülen *Die Wolke*, *Schlaf des Gerechten*, *Walzer*, *kulbundan*, *kolundan* gibi unsurların açıklanması mümkün görünmemektedir. Bu unsurlar eklenti değildir. Nitekim yukarıdaki unsurlar eylem tarafından altkümelenen ve dolayısıyla tamamlayıcıların sahip oldukları özelliklere sahip tümleyicilerdir. Ayrıca bu tür unsurlar eşdizimli yapılarda karşımıza çıkan dâhili istem (bk. 2.1.2) durumlarıyla da bire bir örtüşmemektedir. Bir diğer deyişle genişletilmiş istem değerleri tümcedeki diğer tamamlayıcılar gibi dış yapıda eylemin yönettiği unsurlardır.

Genişletilmiş istem değerlerinin tamamının bir tümcede tanıklandığı örnekler bulmak ise güçtür. Bu nedenle genişletilmiş istem değeri ile gerçekleşen istem değerleri sıklıkla farklılaşır. *satın almak* eyleminin aşağıdaki örneklerde farklı istem değerleriyle gerçekleştiği görülmektedir: Tüm örneklerde bulunan [EDEN] ve [KONU] dışında, (72)'de [FAYDALANAN] (çocuğa), (73)'te [DEĞER] (altı milyon liraya), (74)'te [KAYNAK] (dışarıdan) anlamsal rolünde tamamlayıcılar bulunmaktadır. Dolayısıyla her ne kadar tek bir örnekte tüm istem değerleri tanıklanamasa da *satın almak* eylemi genişletilmiş istemi bakımından beş istemli bir eylemdir.

(72) Annelerin çocuğa oyuncak satın alırken en çok çocuğun istediğini dikkate almaları ilginçtir. (TUD)

(73) Balıkçıyla pazarlık yapmadan üç balığı altı milyon liraya satın alır. (TUD)

(74) Esasen üretime ilişkin satış tutarları, dışarıdan satın alınan hammadde ve malzeme ile dışarıdan sağlanan ambalaj malzemesi... (TUD)

Bu çalışmada da eylemlerle görece seyrek gerçekleşen, ancak eylemlerin yönetimi çerçevesinde bulunan unsurlar genişletilmiş istem değeri olarak ele alınmış ve Türkçede dört istemli eylemlerin yanı sıra beş istemli eylemlerin de bulunduğu kabul edilmiştir.

1.3.2. Eylemin Yönetme Gücü: Niteliksel İstem

Eylemler tümcede bulunması muhtemel tamamlayıcıların sayısını belirlemekle kalmaz, onlara biçim-söz dizimsel ve anlam bilimsel sınırlılıklar da belirler. Welke (1988, s. 15) tamamlayıcıların dört açıdan eyleme bağlı olduğunu dile getirir:

1. Tamamlayıcılar eyleme istemsel olarak gerekli (valenznotwendig), olası (valenzmöglich) ve imkânsız (valenzunmöglich) olarak bağlıdır:

(75) Emil babasına kitabı verdi.

Gerekli olası gerekli

(zorunlu) (seçimli) (zorunlu)

(75a) *Emil babasına kitabı uyuttu.

Gerekli imkânsız imkânsız

2. Tamamlayıcıların biçim bilgisel ve söz dizimsel özellikleri eylem tarafından belirlenir.

(76) Emil öğretmeni sordu.

(76a) *Emil öğretmeni yardım etti.

(77) Emil öğretmene yardım etti.

(77a) *Emil öğretmene seviyor.

(78) Emil öğretmenin gelip gelmeyeceğini sordu.

(78a) *Emil öğretmenin gelip gelmeyeceğine yardım etti.

3. Tamamlayıcıların hangi anlamsal sınırlılıklara sahip olacakları eylem tarafından belirlenir.

(79) Ahmet kitap okuyor.

(80) *Köpek kitap okuyor.

(81) *Ahmet köpek okuyor.

4. Tamamlayıcıların hangi anlamsal rollere sahip olacakları eylem tarafından belirlenir:

(82) Emil_[Eden] kitabı_[Etkilenen] Paul'a_[Faydalanan] verdi.

(83) Emil_[Eden] kitabı_[Etkilenen] masaya_[Hedef] koydu.

Welke'nin yukarıda sıralanan tespitlerinin büyük oranda doğru olduğu söylenebilir. Özellikle eylemlerin tümcede hangi tamamlayıcıların bulunabileceğini ve tamamlayıcıların biçim bilgisel özelliklerini bazı istisnalar dışında belirlediği tespiti (1 ve 2) istem dil bilgisi alanyazınında kabul edilen bir durumdur. Ancak (3) ve (4) numaralı hususların her durumda eylem yönetimi ile açıklanmasının oldukça genel bir tespit olduğu söylenebilir. (4) numarada verilen örnek, yapılan tespiti doğrular niteliktedir. Her ne kadar tümcede eklentilerin de anlamsal rolü olsa da bu rol eklentilerde içkin olarak bulunur, yönetimi altında bulundukları eyleme göre değişmez. (82), (83) numaralı örneklerde ise aynı durum ekine sahip iki öge, eylemin anlamsal özelliklerinin farklılığından dolayı farklı anlamsal rollere sahip olarak gerçekleşmiştir. Bu da *Paul'a* ve *masaya* unsurlarının anlamsal rollerinin eylem tarafından (*vermek* ve *koymak*) belirlendiğini, dolayısıyla tamamlayıcı olduklarını göstermektedir. Ancak bu durum her zaman geçerli görünmemektedir. Özellikle zaman, sebep ve yer bildiren kimi AÖ'ler tamamlayıcı olarak bulundukları tüm tümcelerde aynı anlamsal role sahiptirler. Bu tür tamamlayıcılar içkin olarak bir anlamsal role sahiptirler ve anlamsal rol yüklenme bakımından eyleme bağlı değildir:

(60) Ahmet *Paris'te*_[MEKÂN] âşık oldu. (= Eklenti)

(60a) Ahmet âşık oldu.

(61) Ahmet *Paris'te*_[MEKÂN] yaşıyor. (= Tamamlayıcı)

(61a) *Ahmet yaşıyor.

(2) numaralı tespit doğru olmakla birlikte bazı istisnalar barındırmaktadır. Özellikle zarf işlevinde kullanılan birçok tamamlayıcının yapısı eylem tarafından belirlenmemektedir. Perini (2015) ve Herbst & Schüller (2008) bu genellemeye *yaşamak* eyleminden verdikleri örneklerle karşı çıkmaktadırlar:

(84) Meu tio morava em um pequeno apartamento.

Benim amca yaşa-ş.z.3.t.ş. içinde bir küçük daire

“Benim amcam küçük bir apartmanda oturuyor.”

(84a) Meu tio morava aqui.

Benim amca yaşa-ş.z.3.t.ş. bura

“Benim amcam burada yaşıyor.” (Perini, 2015, s. 25)

(85) Charles continued to *live* with her in Chambridge [...]

Charles devam et-,g.z.3.t.ş. yaşamak ile o,dative içinde Chambridge

“Charles onunla birlikte Chambridge’te yaşamaya devam etti.”

(85a) [...] she *lives* so far from the metropolis [...]

O yaşa-,ş.z.3.t.ş. çok uzak -dan art. büyükşehir

“O büyük şehirden çok uzakta yaşıyor.” (Herbst, 2008, s. 121)

yaşamak (İng. *to live*, Port. *morar*) eylemi “ikâmet etmek” anlamında kullanıldığında [DENEYİMCİ] anlamsal rolünde bir öznenin yanında yer, tarz vb. bildiren bir tümleyici gerektirir. Buna karşın ikinci tamamlayıcının söz dizimsel yapısının *yaşamak* eylemi tarafından belirlenmediği görülmektedir. (84) ve (85) örneklerinde [MEKÂN] anlamsal rolünü edat öbekli (*um*+*AÖ* ve *in*+*AÖ*) bir tamamlayıcı üstlenirken, (84a)-(85a) örneklerinde *aqui* ve *here* zarfı tek başına kullanılmıştır. Dolayısıyla *yaşamak* eylemi yer, tarz vb. ifade eden her tip tamamlayıcı ile kullanılabilir (Perini, 2015, s. 22; Herbst & Schüller, 2008, s. 121).

Benzer örnekleri Türkçede de bulmak mümkündür:

(86a) Ayşe Ahmet’i arkadaş olarak görüyor.

(86b) Ayşe Ahmet’i arkadaşımı gibi görüyor.

(86c) Ayşe Ahmet’i dost canlısı görüyor.

Dolayısıyla tümcede yapısı eylem tarafından belirlenmeyen her unsurun tamamlayıcı olduğunu söylemenin yanlış bir genelleme olacağı söylenebilir.

(3) numaralı tespit ise birçok durumda eylemle ilgili olmayıp genel dünya bilgisiyle ilgilidir. Diğer bir deyişle *okumak* eylemi sadece Türkçe ya da Almanca için değil tüm dillerde [+İNSAN] özellikli bir tamamlayıcıyı gerektirmektedir. (87) numaralı örnek fiziksel gerçeklerin sınırlarının değiştiği ya da tamamen yok olduğu bağlamlarda – örneğin edebî yapıtlarda ya da rüyalarda – yukarıdaki tümce kabul edilebilir:

(87) Kitabı bir köpek okuyordu.

Yahut yapay zekânın çok ilerlediği bir dönemde robotların da kitap okuyabildiklerini, dolayısıyla *okumak* eyleminin sadece [+İNSAN] özellikli tamamlayıcılarla gerçekleşmediği örneklerin tanıklanması imkânsız görünmemektedir. Dolayısıyla tamamlayıcıların anlamsal sınırlılıklarının tamamen eylem tarafından belirlendiği

Özetle tamamlayıcıların yukarıda sıralanan dört durumun hepsiyle eyleme bağlı olmadığı ancak bir tümleyicinin tamamlayıcı olabilmesi için yukarıdakilerden en az biri ile eyleme bağlı olması gerektiği söylenebilir.

1.4. İstem Düzeyleri

Tesnière'den sonra istem dil bilgisinin kapsamı genişlemiştir. Bunda hiç şüphesiz yeni dil bilimsel görüş ve yöntemlerin etkisi olmuştur. Özellikle Tesnière ile aynı dönemde ortaya çıkan Üretici Dil Bilgisi dil bilimi incelemelerine yeni bir yön vermeye başlamıştır (Welke, 1988, s. 97). Ayrıca Fillmore'un çalışmalarıyla söz dizimi ile anlam bilimi arasındaki sınırlar inceltilmiş, söz dizimsel hususların açıklanmasında anlam bilimsel kavram ve bakış açıları kullanılmaya başlamıştır. Tüm bu gelişmeler istem dil bilgisi incelemelerinde istemin düzeyler hâlinde incelenip yeniden ele alınması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda kimi araştırmacıların Tesnière'in istem yaklaşımını çeşitli yönlerden eleştirdikleri görülmektedir. Somers (1987, s. 70), dil bilgisi anlayışının sadece yüzey yapı grameriyle sınırlı kaldığı noktasında, Allerton (1982, s. 40) ise derin yapı dil bilgisi, yüzey yapı dil bilgisi ve anlamsal örüntüleri tek bir inceleme yöntemiyle ele almaya çalıştığı noktasında Tesnière'i eleştirmiştir. Helbig & Schenkel ise Tesnière'in istem tanımında evrensel ve dillere özgü görüngülerin ayrımlanmadığını dile getirmiştir (Helbig & Schenkel, 1983, s. 63).

Allerton (1982), Tesnière'e en büyük eleştirisini tamamlayıcıları açıklamada söz dizimsel işlevleri kullanması noktasında yapar. Ona göre özne, nesne gibi söz dizimsel işlevler tümcedeki anlamsal incelikleri sunmada yetersizdir.

(88) Ahmet_[ÖZNE] Mehmet'e_[DOLAYLI NESNE] arabayı sattı.

(89) Mehmet_[ÖZNE] Ahmet'ten_[DOLAYLI NESNE] arabayı (satın) aldı.

(88) tümcesinde *Ahmet*, (89) tümcesinde ise *Mehmet* tamamlayıcısı özne konumunda; *Mehmet'e* ve *Ahmet'ten* ise dolaylı nesne görevindedir. Buna karşın anlamsal olarak iki tümce de aynıdır. Her iki tümce de bir mal varlığının el değiştirmesini

ifade etmekte ve el değıştirmenin yönü değışmemektedir. Dolayısıyla dil bilgisel görevleri farklı olsa da Ahmet [KAYNAK], Mehmet [HEDEF] anlamsal rolündedir.

Aşağıdaki örneklerde de dil bilgisel görevler iki tümcede farklı unsurlar tarafından yüklenilmiş olsa da her iki tümce aynı anlamsal örüntüye sahip olup [SEBEP] ve [DENEYİMCİ] rolleri aynı tamamlayıcılar tarafından yüklenmektedir.

(90) Ahmet_[ÖZNE=UYARICI] Ayşe'yi_[NESNE=DENEYİMCİ] kırdı.

(91) Ayşe_[ÖZNE=DENEYİMCİ] Ahmet'e_[DOLAYLI NESNE=UYARICI] kırıldı.

Dolayısıyla dil bilgisel görevler sadece yüzey yapı düzeyinde tamamlayıcıları işaretlemekte ve derin yapı ilişkilerini açıklamakta yetersiz kalmaktadır.

Ayrıca bir eylemin sözlüksel kütüğünde var olan tamamlayıcıların tümcede bulunma durumlarını diller, kendi dinamiklerine göre gerçekleştirmektedir. Yapısal, bildirişimsel, edimsel gereklilikler gibi dil içi ve dil dışı şartlarla ilgili olarak tamamlayıcıların tümcede yer alma durumları dillere göre farklılık göstermektedir. 1.2.2.'de de açıklandığı üzere görünüş, karşıtlık, dil içi ve dil dışı bağlam gibi şartlar altında bir eylemin anlamını tamamlaması için gerektirdiği tamamlayıcıların tümcede yer alma zorunlulukları değışebilmektedir. Ancak bu farklılık eylemin sözlüksel kütüğünde kayıtlı olan istem bilgisi ile değil, söz dizimsel ve edimsel hususlarla ilgilidir.

Bu tür durumlar Tesnière'in *Elements*'inin yayımlanmasından sonraki yıllarda çeşitli araştırmalarca dile getirilmiş ve istemin düzeyler hâlinde ele alınması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır.

Welke (1965), Bondzio (1971, 1978), Růžicka (1978), Helbig (1982, 1992), Allerton (1982), Helbig & Schenkel (1983) yaptıkları kuramsal katkılarla istem dil bilgisini düzeyler hâlinde ele alarak onun günümüzdeki biçimine dönüşmesine katkı sunmuşlardır. Růžicka "Three Aspects of Valency" adlı çalışmasında bu soruna dikkat çekmiş ve çözüm olarak istemin *anlam bilimsel istem* (semantic valence), *söz dizimsel istem* (syntactic valence) ve *edimsel istem* (pragmatic valence) olmak üzere üç düzeyde ele alınması gerektiğini dile getirmiştir (Růžicka, 1978, s. 47). Allerton ise istemi anlamsal düzey (semantic level), *istemsel düzey* (valency level), ve *yüzey yapı düzeyi* (surface level) olmak üzere üç aşamada incelemiştir (Allerton, 1982, s. 40-65). İstem incelemelerinde en yaygın kullanılan düzeyler ise Helbig'e aittir (Welke, 1988; Doğan

2011; Aydın Özkan 2017). Helbig istemi *mantıksal istem düzeyi*, *söz dizimsel istem düzeyi* ve *anlam bilimsel istem düzeyi* olmak üzere üç katmanlı olarak ele almıştır. Adlandırmalar farklı olsa da bu düzeylerin genel olarak söz dizimi incelemelerine anlam bilimsel bakış açısı katmak ve istem incelemelerinde evrensel olan hususlarla dillere özgü gerçekleştirmeleri ayırt etmek için ortaya konduğunu söylemek mümkündür. Tüm bu ayrımlar değerlendirildiğinde, alanyazında farklı bölümlendirmeler yapılmış olsa da istemin genel olarak *mantıksal*, *anlam bilimsel*, *söz dizimsel* ve *edimsel* olmak üzere dört farklı düzeyde ele alındığı görülmektedir.

1.4.1. Mantıksal İstem Düzeyi

İstem dil bilgisi Tesnière'den sonra sadece söz dizimsel bir yaklaşım olmaktan çıkarak dilin aynı zamanda mantıksal boyutunu da inceleyen bir yöntem hâline gelmiştir (Doğan, 2011, s. 50). Özellikle Üretici Dil Bilgisi ile ortaya çıkan derin yapı-yüzey yapı ayırımından istem çalışmaları da etkilenmiş ve bir tümcenin oluşmasında işleyen bilişsel süreçlerin de ele alınması gerekliliği ortaya çıkmıştır. İnsan zihni, etrafında gelişen olayları bütüncül olarak değil, varlıklar ve varlıklar arasındaki ilişkiler olarak algılar. Dolayısıyla her olay aslında çeşitli eyleyicilerin varlığını zorunlu kılar. Mantıksal istem düzeyi de tümcenin temel kurucusu olarak bir eylemin gerçekleşebilmek için ihtiyaç duyduğu üye sayısının belirlendiği aşamadır. Bir diğer deyişle, mantıksal istem düzeyi istem taşıyıcısının kullanıldığı anlam değişkesi içinde açtığı istem boşluklarının sayı değerini ifade etmektedir. İstem taşıyıcısının sayıca alabileceği tamamlayıcılar mantıksal istem düzeyinde kayıtlıdır (Helbig & Schenkel, 1983, s. 65). Örneğin *uyumak* eyleminin gerçekleşebilmesi için en az bir; *tanışmak* eylemi için iki üyenin mantıksal olarak olay örgüsünde bulunması gerekir.

Mantıksal istem düzeyi dil dışı dünya ile bağlantılı olduğundan dillere özgü değil evrenseldir (Helbig & Schenkel, 1983, s. 65). Çünkü belli bir olayın gerçekleşebilmesi için gerekli olan bileşenler tüm diller için geçerlidir. Dolayısıyla aynı eylem söz konusu olduğunda aynı mantıksal parçalar tüm diller için ortaklık sergiler. Bir başka deyişle aynı anlamda kullanılan eylemlerin söz dizimsel bileşenleri farklı olsa bile mantıksal istemleri aynıdır (Aydın, Özkan, 2017, s. 91). Evrensel niteliğinden ötürü mantıksal istem, ana dili sezgisiyle bilinir (Doğan, 2011, s. 50).

Mantıksal istem düzeyini diğer düzeylerden ayıran özellik, mantıksal istemin evrensel niteliğinden ileri gelir. Çünkü zihinde olay örüntüsünün evrensel birer unsuru

olan bileşenlerin söz dizimine aktarılma zorunlulukları, tümcede hangi söz dizimsel özelliklerle yer alacakları, hangi anlamsal²³ sınırlılıklara sahip olacakları ya da hangi durumlarda tümceden çıkarılabilecekleri vb. durumlar dillere göre farklılık gösterir. *yemek* eylemini (E) ele alalım. Eylemin gerçekleşmesi için mantıksal düzlemde (+CANLI=x) ve (+YİYECEK=y) özellikli iki bileşenin yer alması zorunludur ve bu zorunluluk evrenselidir: E (x, y). Bu iki üyenin söz dizimine aktarılma ve bulunma şartları ise dillere özgüdür:

(92) Kedi mamasını yedi. (92a) *Kedi yedi.

(93) The cat ate her food. (93a) The cat ate.

(94) Die Katze aß das essen. (94a) Die Katze aß.

-Kedi ne yaptı?

(92b) Mamasını yedi. (93b) *Ate her food. (94b) *aß das essen.

yemek eylemi mantıksal olarak iki üyeyi talep etse de farklı dillerde ve farklı dilsel koşullarda tüm tamamlayıcıların tümcede yer almasını gerektirmez. Bu üyelerin zorunluluk-seçimlilik durumları dillere göre farklılık gösterebilir. Üstelik bu farklılık aynı bağlamlar sunulduğunda da geçerlidir. Bağlamdan bağımsız kullanıldığında Türkçe, nesne AÖ'sünün tümcede yer almasını gerektirirken (92), bu zorunluluk İngilizce ve Almanca için mevcut değildir. Buna karşın tümce "Kedi ne yaptı?" gibi bir soruya cevap olarak kurulduğunda özne AÖ'sü İngilizce (93) ve Almanca (94) için zorunlu iken, mikro düzeyde eylem bünyesinde işaretlendiğinden Türkçe için seçimlidir.

1.4.2. Anlam Bilimsel İstem Düzeyi

Eylemlerin tümcede kullanılabilecek olası tamamlayıcıların sayısını belirlediği mantıksal istem düzeyinde açıklanmıştı; ancak eylemler tümcede yer alabilecek tamamlayıcıların sadece sayısını değil anlamsal özelliklerini de belirler. Bu belirleme İDB çalışmalarında anlam bilimsel istem düzeyi olarak adlandırılır. Anlam bilimsel bakış açısının dil incelemelerindeki gerekliliği özellikle J.J. Katz, J.A. Fodor, P.M. Postal, C. Fillmore gibi araştırmacıların Chomsky (1957)'nde söz dizimini önceleyen bakış açısına getirilen eleştiriler sonucu ortaya çıkmıştır (Uzun, 1997, s. 7). Anlam bilimsel istem

²³ Gerek anlam bilimsel istem düzeyinin gerekse anlamsal sınırlılıkların evrensel yönleri de vardır. Bu konuya anlam bilimsel istem düzeyi başlığında değinilecektir.

düzeyi de söz dizimi incelemelerine anlam bilimsel yaklaşımlarla da açıklık getirilebileceğini gösteren bu gelişmelere paralel olarak istem incelemelerine eklenmiştir.

Eylemler kullanıldıkları anlam değişkesine uygun anlamsal özelliklere sahip olan tamamlayıcıların tümcede yer almasına olanak sağlar. Eylemler söz diziminde açtıkları boşlukların belirli anlamsal sınırlılıklara ([+CANLI], [+AKIŞKAN] vb.) ve anlamsal rollere ([EDEN], [ETKİLENEN] vb.) sahip tamamlayıcılar tarafından doldurulmasını zorunlu kılar (Helbig, 1992, s. 66):

(95) Ahmet Ayşe'nin açık sözlülüğünü çok beğeniyor.

(95a) *Ayşe'nin açık sözlülüğü Ahmet'i çok beğeniyor.

beğenmek eylemi mantıksal istemi açısından iki tamamlayıcı talep eder. Ancak beğenmek eylemi aynı zamanda [DENEYİMCİ] anlamsal rollü özne görevindeki kullanılan tamamlayıcının [+CANLI] özellikli olmasını zorunlu kılar. Bu nedenle (94a) tümcesi dil bilgisel değildir. *beğenmek* eyleminin [UYARICI] anlamsal rollü nesne görevindeki tamamlayıcısına getirdiği anlamsal sınırlılık ise çok daha geniştir: ([±SOMUT])

(95b) Ahmet Ayşe'nin açık sözlülüğünü/ayakkabısını çok beğeniyor.

Eylemler aynı zamanda kullanıldıkları anlam değişkelerine bağlı olarak tamamlayıcılarının anlamsal rolünü de belirler. Aşağıdaki örneklerde Ayşe'ye tamamlayıcısının aynı durum eklerine sahip olmasına karşın eylemin yeni anlam değişkelerinde farklı anlamsal rollere sahip olduğu görülmektedir:

(96) Ahmet_[EDEN] Ayşe'ye_[HEDEF] bakıyor (= bakışı bir öne çevirmek)

(97) Ahmet_[DENEYİMCİ] Ayşe'ye_[UYARICI] bakmaz. (= beğenmek, hoşlanmak)

(98) Ahmet_[EDEN] Ayşe'ye_[FAYDALANAN] bakıyor. (= geçimini sağlamak, geçindirmek)

1.4.2.1. Anlamsal Roller

Anlamsal roller (semantic roles, theta roles) dil biliminde istem dil bilgisinin dışında gelişen bir inceleme yöntemi olmuştur. 20. yüzyılın ikinci yarısında dil bilimi araştırmalarına büyük etki eden Chomsky'nin temel varsayımlarından biri söz diziminin bağımsız olduğuydu. Gruber (1965), Halliday (1967, 1970) Fillmore, 1968, 1977, 2003),

Jackendoff, 1972, 1974, 1987) başta olmak üzere bazı araştırmacılar Chomsky (1957)'nin söz dizimini merkeze alan bakış açısına karşı çıkararak anlam biliminden yoksun bir söz diziminin eksik olacağını savunmuş ve istem dil bilgisinde anlamsal roller olarak adlandırılacak olan yaklaşım biçiminin temellerini atmışlardır.

Anlamsal roller tümcedeki eyleme bağlı tamamlayıcıların anlam bilimsel etiketleridir. Bu etiketler, tamamlayıcıların her birinin eylem tarafından sunulan olay örgüsündeki anlamsal katkılarını işaretlerler.

(99) Bu çocuk_[DENEYİMCİ] dayaktan_[UYARICI] anlıyor.

(100) Ahmet_[EDEN] Elazığ'dan_[KAYNAK] Ankara'ya_[HEDEF] gitti.

Anlamsal rollerin ortaya çıkmasındaki en büyük yöntemsel sorun hiç şüphesiz dil bilgisel işlevlerin (özne, nesne vb.) birçok anlamsal farklılığı göz ardı etmesi olmuştur. Söz dizimsel işlevlerin tamamlayıcıların tümcedeki anlamsal katkılarını açıklamaya yetmediğini belirtmiştik. Fillmore (1968, 1976, 2003) da yaptığı çalışmalarla bu duruma dikkat çekerek dilin söz dizimsel temsili ile anlam bilim arasında çizilen ayrımın bir sonuca ulaşmayacağını savunmuştur (Fillmore, 2003, s. 138). Jackendoff (1972, s. 25) da “özne, nesne gibi geleneksel dil bilgisel işlevlere birçok araştırmacı tarafından şüpheyile bakıldığını” dile getirerek dil bilgisel işlevlerin açıklamaktan yoksun olduğu durumların anlamsal rollerle çözülebileceğine işaret etmiştir.

Anlamsal rollerin dil incelemelerindeki işlevselliği konu üzerine çalışan birçok araştırmacının dikkatini çekmiştir. Anlamsal rollerin evrensel bir nitelik taşıdığı fikri genel olarak kabul edilmiş ve özellikle Helbig (örn. 1979) ile anlamsal roller istem dil bilgisi incelemelerinde de kullanılmaya başlanmıştır (Welke, 1988, s. 18). Günümüzde anlamsal rollerin söz dizimi incelemelerinde sıkça kullanılmasına karşın, alanyazında birçok anlamsal rolün tanımı ve kapsamı konusunda araştırmacılar henüz bir fikir birliğine ulaşamamıştır (Uzun, 1997, s. 11). Faulhauber (2013, s. 13), anlamsal rolleri belirlemede yapısal bir ölçütün olmadığını, dolayısıyla araştırmacılar tarafından oluşturulan anlamsal rol listelerinin araştırmacıların öznel değerlendirmelerinden ibaret olduğunu belirtir.

Eylemlerin kaç tamamlayıcıya sahip olduğu, bu tamamlayıcılara ne gibi anlamsal roller yüklediği ve evrensel rol listelerinin bulunup bulunmadığı tartışmalı olsa da istem dil bilgisinde tartışılmayan tek şey anlamsal rol ölçütüdür. Bu ölçüte göre bir tümcede;

- a) Her rol sadece bir tamamlayıcıya yüklenir.
- b) Her tamamlayıcı sadece bir anlamsal rol yüklenir.

Uzun (1997) bu kuralı şu örneklerle açıklar:

(101) *Ali kesti.

(102) *Ali ağaç uyudu.

kesmek eylemi iki tamamlayıcılı ve iki rollü bir eylem olmasına karşın söz dizimsel düzeyde nesne görevindeki unsur (ağaç) bulunmamaktadır. Bu durumda tümcenin dil bilgisel olmasını sağlayabilecek tek olasılık, *Ali*'nin her iki rolü de yüklenmesidir. *Ali* hem *kesen* hem *kesilen* olamayacağından bir üye birden fazla rol yüklenememektedir. *uyumak* eylemi ise bir istemli ve tamamlayıcısına [DENEYİMCİ] anlamsal rolünü yükleyen bir eylemdir. Eğer bu rol (102)'deki gibi iki tamamlayıcıya birden yüklenecekse tümce yine anlaşılmaz olur. Bu da her üyenin sadece bir anlamsal rolü yüklenebileceğini gösterir (Uzun, 1997, s. 11).

Alanyazında birçok anlamsal rol listesi hazırlanmıştır. İlk anlamsal rol listesi Fillmore (1968)'a aittir. Fillmore Durum Dil Bilgisi inceleme modelini oluşturduğu çalışmalarında söz dizimsel işlevlerin anlamsal durumlarla bire bir örtüşmediğini gösterdikten sonra çeşitli anlamsal roller önerir. En son önerdiği liste ise 11 anlamsal rolden oluşmaktadır: *eden* (agent), *araç* (instrumental), *uyarıcı* (stimulus), *etkilenen* (patient), *konu* (theme), *deneyimci* (experiencer), *bilişsel içerik* (cognitive content), *faydalanan* (beneficiary), *kaynak* (source), *hedef* (goal), *güzergâh* (path) (Fillmore, 2003). Fillmore'un dışında Chafe, (1970), Dik (1980), Starosta (1978), Anderson (1971), Haegeman (1991), Jackendoff (1972), (Van Valin, 1993, 1999), Van Valin & Lapolla (1997), Dowty (1991), Herbst ve Schüller (2008) de farklı semantik rol listeleri sunmuşlardır.

Türkçe için de Avrupa alanyazınından hareketle farklı anlamsal rol listeleri hazırlanmıştır. Uzun (2003), Erdem (2006) ve Akbay (2006) bunlardan belli başlılarıdır. Doğan (2011) ise eylemlerin isteme göre anlam değişikliklerini incelediği çalışmasında

mevcut çalışmalardan faydalanarak 26 anlamsal rolden oluşan bir liste hazırlamıştır. Bu çalışmada, mevcut dil verilerinin açıklanmasında yeterli alt yapı sunan 16 anlamsal rolden oluşan bir liste hazırlanmıştır.

Çalışmada kullanılan anlamsal rol listesi şu şekildedir:

EDEN (Agent/Actor): Bir iş, hareket ya da sürecin gerçekleştircisidir. Alanyazında [EDEN] anlamsal rolü eylemi gerçekleştirenin canlı veya cansız olmasına göre [BİLİNÇLİ EDEN] (104), [BİLİCSİZ EDEN] (103), [GÜÇ] (105) gibi altbaşlıklara ayrılmaktadır. Yine sözel eylemlerin gerçekleştircisinin [SÖYLEYEN] (106) olmak üzere ayrı bir anlamsal rol olarak ele alındığı çalışmalara rastlamak mümkündür. Alanyazında 5'e ayrılan bu anlamsal rol, çalışmamızda [EDEN] rolüyle tek başlıkta değerlendirilmiştir:

(103) *Ahmet* böceği öldürdü.

(104) *Belediye* sokak hayvanlarını katlediyor.

(105) *Rüzgâr* ağaçları kökünden sökmüş.

(106) *Başbakan* basına seslendi.

ETKİLENEN (Patient): Eylemin belirttiği iş ya da hareketten doğrudan etkilenen ve/veya durum ve şartlarında bir değişime uğrayan varlıktır. Bu bakımdan konu anlamsal rolünden ayrılır (Doğan, 2011, s. 68).

(107) *Ahmet camı* kırdı.

(108) *Annesi Ahmet'i* öksüz bıraktı.

KONU (Theme): Eylemin belirttiği iş veya hareketten etkilenen; ancak durum ve şartlarında herhangi bir değişime maruz kalmayan varlıkları ifade eder. Farklı çalışmalarda bilişsel eylemlerle kullanıldığında *içerik* (111), sözel eylemlerle kullanıldığında *söz* (112) ve *mevzu* (113) olmak üzere çeşitli alt başlıklarda değerlendirilen bu rol, çalışmamızda tek başlık altında değerlendirilmiştir:

(109) *Ahmet kitabı Ayşe'ye* verdi.

(110) *Benim odam* güneye bakıyor.

(111) *Sesin kime ait olduğunu* hemen anladım.

(112) Ahmet bana *yurtdışında yaptıklarından* bahsetti.

(113) Öğretmen *öğrencilerini* övdü.

DENEYİMCİ (Experiencer): Duyusal, duygusal ve bilişsel süreçleri tecrübe edeni ifade eder:

(114) *Ayşe* bu duruma çok üzüldü.

(115) Cahildim, *(ben)* dünyanın rengine kandım.

UYARICI (Stimulus): Deneyimcinin tecrübe ettiği süreçlerin sebebi ya da uyarıyı tümcede *uyarıcı* anlamsal rolünde gerçekleşir:

(116) *Ayşe bu duruma* çok üzüldü.

(117) Cahildim, *dünyanın rengine* kandım.

SEBEP (Cause/r): Eylemin belirttiği sürecin nedenini ifade eder:

(118) Adam *kalp krizinden* gitti.

(119) Çocuk *köpekten* kaçtı.

HEDEF (Destination): Bir eylemin belirttiği işin yönünü ifade eder. Alanyazında *sözel* eylemlerle kullanıldığında *dinleyeni* (121), *verme* eylemleriyle kullanıldığında *alanı* (122) ifade eden *alıcı* anlamsal rolü ve eylemin gerçekleşme amacını ifade eden *amaç* rolü de çalışmamızda *hedef* rolü içinde değerlendirilmiştir:

(120) Ahmet *eve* gidecek.

(121) Sırrımızı *herkese* anlatmış.

(122) Ahmet kitabı *Ayşe'ye* verdi.

KAYNAK (Source): İşin başlangıç noktasını (123) ya da kaynağını ifade eder (124):

(123) Ahmet, *İstanbul'dan* dönüyor.

(124) Bunları hep *babamdan* duydum

YER (Location): Eylemin belirttiği işin nerede gerçekleştiğini ifade eder:

(125) Bunca insan *tek çadırda* nasıl barınacak.

(126) Atalarımız Orta Asya'dan gelip *Anadolu'ya* yerleşmişler.

ARAÇ (Instrument): Tümcede *eden* rolündeki tamamlayıcının eylemi gerçekleştirmek için ihtiyaç duyduğu varlığı ifade eder:

(127) Bizim oralarda gelinin elini *kırmızı bir bezle* bağlarlar.

(128) *Bıçak* eti kesmiyor.

ÜRÜN (Product): Eylemin belirttiği iş sonucunda ortaya çıkan sonuç ya da ürünü ifade eder:

(129) Annem bana *kazak* ördü.

(130) Babam bahçeye *kulübe* yaptı.

MATERYAL (Material): Ürün anlamsal rolündeki varlığın bileşenlerini ya da hammaddesini ifade eden anlamsal roldür:

(131) Çocuklar *kâğıttan* uçak yaptılar.

(132) Eskiler *kırmızı gülden* şarap yaparmış.

FAYDALANAN (Beneficiary): Eylemin belirttiği işten yarar ya da zarar göreni ifade eden anlamsal roldür:

(133) Bizim komşu bütün malını *Kızılay'a* bıraktı.

(134) Üç çocuklu *bir aileye* bakıyor.

DEĞER (Attribute): Doğan (2011)'da ölçü bildiren eylemlerle *değer* (135), satın alma eylemleriyle *miktar* (136) ve süreç bildiren eylemlerle *zaman* (137) olmak üzere 3'e ayrılan bu rol çalışmamızda *değer* anlamsal rolünde değerlendirilmiştir:

(135) Sıcaklıklar *sıfırın altına* düştü.

(136) Bu cekete *100 liradan fazla* vermem.

(137) İstanbul Ankara arası uçakla *bir saat* sürüyor.

(138) Tanesini *üç bin liradan* aldım.

GÜZERGÂH (Path): Eylemin bildirdiği hareketin rotasını ifade eden anlamsal roldür:

(139) Çocuklar *arkadan* geliyordu.

NİTELİK (Manner): Eylemin belirttiği işin, hareketin ya da durumun nasıl gerçekleştiğini ifade eden anlamsal roldür:

(140) Ben de bunu *akıllıca/zekice/aptalca/çocuksu/erkeksi* buldum.

Anlamsal sınırlılıklara geçmeden önce belirtilmelidir ki alanyazında anlamsal rollere alternatif olarak *eyleme özgü betimlemeler* (verb-specific description, cognitive semantic relation) adı verilen özel anlamsal etiketler de yer almaktadır:

(141) Ahmet_[borç veren] babasına _[borç verilen] 100 lira_[borç miktarı] borç verdi.

(142) Ahmet_[bağışlayan] Kızılay'a_[bağışlanan] 100 lira_[bağış miktarı] bağışladı.

Eyleme özgü betimlemeler her bir eylemin kullanıldığı anlam değişkesinde tamamlayıcılarına yüklediği özel anlamsal rollerdir. Dolayısıyla eylemlerin kullanıldıkları anlam değişkeleri kadar eyleme özgü betimlemeler yapmak mümkündür. Bu bakımdan eyleme özgü betimlemelerin sayıca sınırsız oldukları söylenebilir. Eyleme özgü betimlemelerin yakın anlamlı kimi eylemlerin tamamlayıcılarına yükledikleri anlamsal görevlerin tüm farklılıklarını göstermesi bakımından kullanışlı oldukları söylenebilir. Yukarıdaki tümcelerde *babasına* ve *Kızılay'a* tamamlayıcıları [FAYDALANAN] anlamsal rolüne sahiptir. Ancak *borç vermek* ve *bağışlamak* eylemleri, eylemin yapılış biçimleri bakımından farklılık göstermektedir. *bağışlamak* karşılık beklemeden yapılan

bir eylem olmasına karşın, *borç verme* “belli bir süre içinde verilen değerın karşılanması” anlamını taşır. Dolayısıyla anlamsal roller benzer eylemlerin ince anlamsal farklılıklarını ifadede eksik kalmaktadır. Yine de istem şemalarında eyleme özgü betimlemelerin kullanımı yöntemsel olarak bazı sıkıntılar yaratmaktadır. Öncelikle eyleme özgü betimlemeler eylemlerin her anlam değışkesinde farklılaştığından tamamlayıcıların anlamsal betimlemelerinde bu yöntemin kullanılması, temelde eylemin anlam değışkesinin tekrarından ibarettir (Valdimarsson, 2012, s. 5). Ayrıca bu durum istem çalışmalarının temel amaçlarından biri olan yabancı dil öğretiminde işlevsel değildir. İkinci olarak eyleme özgü betimlemeler tamamlayıcıların tümceye yaptığı genelleştirilebilir anlamsal katkıları göz ardı etmektedir. Bu nedenlerle çalışmada, eyleme özgü betimlemeler gözardı edilerek eylemlerin tamamlayıcılarına yükledikleri anlamsal görevler anlamsal rollerle işaretlenecektir.

1.4.2.2. Anlamsal Sınırlılıklar

Anlamsal sınırlılıklar (semantic restrictions, selectional restrictions) da anlamsal roller gibi üretici dil bilgisinden istem dil bilgisi incelemelerine getirilen bir kavramdır. İlk olarak Katz & Fodor (1963) tarafından sistemleştirilerek dil incelemelerine katılan anlamsal sınırlılıklar (selection restriction, lexical restriction, semantic restriction), bir sözcüğün ya da sözcük öbeğinin gönderimde bulunduğu varlığın içkin özelliklerini ifade eder. Eylem kurduğu olay örgüsü içinde tümcede bulunabilecek tümleyicileri işaret ettikleri varlıkların uygunluklarına göre seçer. Örneğın *söz vermek* eylemini [EDEN] anlamsal rolünde gerçekleştirebilecek tamamlayıcının [+İNSAN] olması gerekir. [EDEN] tamamlayıcısının tümcede [+İNSAN] olarak yer alabileceğı bilgisi *söz vermek* eyleminin sözlüksel kütüğünde kayıtlıdır. Doğal konuşurlar tamamlayıcının bu özelliğini sezgisel olarak bilir. Bu bilgi konuşurda söz diziminden bağımsız olarak bulunmaktadır; bir diğır değışle, bu bilgilere eylemin kendisinden hareketle ulaşılabilir (Uzun, 1997, s. 9). (143) numaralı örneğın dil bilgisel olarak kusurlu olmasının nedeni tamamlayıcının gerçek dünyada işaret ettiğı varlığın *söz vermek* eylemini gerçekleştiremeyecek olmasındandır:

(143) *Çiçekler yarın açacaklarına dair bana söz verdi.

Anlamsal rollerden farklı olarak anlamsal sınırlılıklar eylemin anlamına bağlı biçimde gelişen anlamsal özellikler değildir. Anlamsal sınırlılıklar adların kendi özellikleri olarak değerlendirilirler (Götz-Votteler, 2008, s. 40).

Anlamsal sınırlılıkların bilgisi çoğu zaman dünya bilgisine dayanır ve bu anlamda evrensel bir özellik gösterirler. Örneğin *ölmek* eylemi mantıksal olarak her zaman [+CANLI], *düşünmek* eylemi ise [+İNSAN] özellikli bir tamamlayıcı tarafından gerçekleştirilebilir. Bununla birlikte anlamsal sınırlılıkların dillere özgü farklı gerçekleşme biçimleri de mevcuttur. Hatta bir dilin varyantları içinde de aynı eylemin tamamlayıcısına farklı anlamsal sınırlılıklar koşulladığı örneklerle de rastlanabilir. Örneğin ölçünlü Türkçede *ayırmak* eylemi [-İNSAN] özellikli bir tamamlayıcı kabul ederken DGA'da (145) eylem aynı anlamıyla [+İNSAN] özellikli bir tamamlayıcının tümcede yer almasına olanak sağlar:

(144) Toplantı için size çok güzel bir salon[-İNSAN] ayırdık. (TUD)

(145) gididiḥ, otûridiḥ. diydidiḥ illah bu Kızı sen bu Kızı[+İNSAN] bize ayirecaḥsan. o da diydi olmiyi. nazını edidi. bi daha gididiḥ. iki sefer, üç sefer sora alidiḥ. nişan taḥidiḥ. (Gökçür, 2012, s. s. 380/24)

Alanyazında anlamsal sınırlılıklar için çeşitli listeler hazırlanmıştır. Bunlardan bazıları Helbig & Schenkel (1983: 93), Fischer (1997: 51), Rolffs (1997, s. 95)'dur. Bununla birlikte evrensel anlamsal sınırlılıklar da ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu anlamda hazırlanan en kapsamlı çalışma VerbNet projesi tarafından hazırlanmıştır (Kipper-Schuler, 2006). VerbNet'te İngilizce için 38 anlamsal sınırlılıktan oluşan bir liste hazırlanmıştır. Bununla birlikte anlamsal sınırlılıklar sayıca ne kadar artırılırsa artırılın tamamlayıcıların yalnızca genel özelliklerini ifade etmektedir. (146)'da *fitil* (o), (147)'de *yün* (onu), (148)'de *reyhan* (oni) tamamlayıcılarını VerbNet'te verilen etiketlerden herhangi biri ile (örn. [+KATI]) eşleştirmek tamamlayıcının tümcede yer almasına olanak sağlayan kendisine özgü anlamsal sınırlılığını gözardı etmek anlamına gelmektedir.

(146) çıraḥba fitil çekerler içersine. gazi tökerler. o gazi aldıḥça o çıraḥba yanar. (Gökçür, 2012, s. 366)

(147) cécım de vardi. namazlıḥ de. ikisi de ḥeyvan yununnan olûr. sümeg ederdiler. (onu) bi kere teşide eğirdiler. (Gökçür, 2012, s. 367)

(148) oni küFTelerde ullaniy reyhani. ciyer küFTesinde. sarımsalı küFTede. oni ekerler. (Gökçür, 2012, s. 384)

Bu bakımdan anlamsal sınırlılıkların eylemlerin kullanıldıkları anlam değişkesinde ne tür tamamlayıcıların tümcede yer almasına olanak sağladığını ve yöntemsel olarak gerekli olduklarını kabul etmekle birlikte, sayıca sınırsız olduklarından bir dil için işlevsel olarak kullanılabilecek bir anlamsal sınırlılık listesini oluşturmanın imkân dahilinde olmadığı kanaatindeyiz. Bu nedenle çalışmada anlamsal sınırlılıklar [+CANLI], [+KATI] vb. etiketlerle verilmeyecektir. Bunun yerine eylemin kullanıldığı anlam değişkesinde tamamlayıcıların hangi anlamsal sınırlılıklarla kullanılabildiği Herbst vd. (2004)’teki gibi aımlanarak sunulacaktır. Bu yöntemin – varsa - eylemin eşdizimli kullanımlarını da kaydetmesi bakımından kullanışlı olduğu söylenebilir:

almak “iine çekmek”

Genellikle emici özellikli bir cisim^I sıvı ya da gaz durumundaki bir maddeyi^{II} emmek, iine çekmek.

(146) ıraba fitil ekerler içersine. gazi tökerler. o^I gazi^{II} aldıça o çırağba yanar. (Gökçür, 2012, s. 366)

eğirmek “iplik durumuna getirmek”

Bir kii^I yün, pamuk vb. ’ni^{II} i ile^{III} büküp iplik durumuna getirmek

(147) cecim de vardi. namazlı de. ikisi de heyvan yununnan olur. sümeg eder diler. (onu^{II}) bi kere teşide^{III} eirirdiler. (Gökçür, 2012, s. 367)

ekmek “serpmek”

Bir kii^I yemee^{III} tuz, biber vb. baharatlardan^{II} katmak, serpmek.

(148) oni küFTelerde ullaniy reyhani. ciyer küFTesinde. sarımsalı küFTede. oni^{II} ekerler. (Gökçür, 2012, s. 384)

1.4.3. Söz Dizimsel İstem Düzeyi

Söz dizimsel istem düzeyi, eylemin mantıksal düzeyde yönetimi çerçevesinde etrafında açtığı, anlamsal rol ve sınırlılıklarını belirlediği boşlukların yüzey yapıda dil bilgisel ilişkiler ve bağlantılar göz önünde bulundurularak tamamlanması ve

gerçekleştirilmesidir (Aydın Özkan, 2017, s. 95). Bir diğer deyişle söz dizimsel istem düzeyi, mantıksal ve anlam bilimsel istemin yüzey yapıdaki görünümüdür.

Söz dizimsel istem düzeyinde anlamsal ilişki ve sınırlılıkları belirlenen tamamlayıcıların ne tür söz dizimsel işlevler (özne, nesne vb.) ve hangi tamamlayıcı tipleri (tümce tipi, yan tümce tipi vb.) ile tümcede yer alacakları ve hangi durum ekleriyle yükleme bağlanacakları vb. belirlenir. Örneğin *beğenmek* eylemi [DENEYİMCİ] anlamsal rolündeki tamamlayıcıyı özne konumunda tümcede yer verirken (149) aynı anlam değişkesinde kullanılan *hoşa gitmek* birleşik eylemi özne konumuna [UYARICI] anlamsal rolündeki tamamlayıcıyı atar (150). Dolayısıyla bu düzey dillere özgü hususlar sergiler.

(149) *Kazağını*_[Dolaysız Nesne] çok beğendim.

(150) *Kazağın*_[Özne] hoşuma gitti.

Söz dizimsel istem düzeyi hangi tamamlayıcının hangi durum ekiyle yükleme bağlanacağını da belirler.

(151) Ahmet *bana* vurdu. (= darp etmek)

(152) Ahmet *beni* vurdu. (= silah yardımıyla öldürmeye teşebbüs etmek)

(153) Ahmet *Ayşe'ye* bakıyor. (= Bakışı bir yöne çevirmek)

(154) Ahmet *Ayşe'ye* bakıyor. (= Geçindirmek)

Kimi durumlarda eylemlerin yeni anlam değişkeleri tamamlayıcılarının aldıkları durum eklerinin de değişmesine neden olurken bazen eylemin yeni anlamı tamamlayıcıların alacakları durum eklerini değiştirmeden yalnızca anlamsal rollerini yeniden düzenler. (153)-(154) örneklerinde *bakmak* eylemi yeni anlam değişkesinde *Ayşe'ye* unsuruna yeni anlamsal rol atayarak aynı durum ekiyle tümcede yer almasını sağlamaktadır. *vurmak* eylemi için ise (151)-(152) örneklerinde ise yeni anlam değişkesinde anlamsal roller değişmemekte buna karşın tamamlayıcıların aldıkları durum ekleri değişmektedir.

Eylemler hangi tamamlayıcı tiplerinin söz dizimsel düzeyde yer alabileceklerini de belirler. Türkçede bazı eylemler tümce tipi tamamlayıcıların tümcede yer almasına

olanak sağlarken (141, 142a), bazı eylemler belirli yan tümce tiplerinin gerçekleşmelerine imkân tanımaktadır (143, 144):

- | | |
|------------------------------------|-------------------------------------|
| (153) Bana “buraya gel!” dedi. | (153a) *Bana buraya gelmemi dedi. |
| (154) *Bana “buraya gel!” söyledi. | (154a) Bana buraya gelmemi söyledi. |
| (155) Buraya geleceğini sanıyorum. | (155a) *Buraya gelmesini sanıyorum. |

Ayrıca Helbig, söz dizimsel istem düzeyini zorunlu ve seçimli tamamlayıcıların belirlendiği düzey olarak nitelendirir (Helbig, 1992). Dolayısıyla mantıksal istem düzeyinde tamamlayıcılarla eklentilerin ayrıldığı, söz dizimsel istem düzeyinde ise eylemin mantıksal istemde bulunan üyelerin kaç tanesinin tümcede yer alacağı ve bu tamamlayıcıların zorunluluk-seçimlilik durumlarının belirlendiği söylenebilir. Aynı anlam değişiklerinde kullanılmalarına karşın *gitmek* ve *ölmek* eylemlerinin zorunlu tamamlayıcı sayılarının farklı olduğu görülür. (156)’da *gitmek* eyleminin iki zorunlu tamamlayıcısı varken (157) örneğinde *ölmek* eylemi zorunlu bir tamamlayıcıya tümcede yer verir.

- (156) *Adam gitti.
- (156a) Adam kalp krizinden gitti.
- (157) Adam öldü.
- (157a) Adam kalp krizinden öldü.

Kısacası söz dizimsel istem düzeyi, tamamlayıcıların söz diziminde bulunabileceği tüm dil bilgisel şartların düzenlendiği dillere özgü görünümlerdir.

1.4.3.1. Türkçede Tamamlayıcı Tipleri

Söz dizimsel istem düzeyinde tamamlayıcıların yapıları da belirlenir. Eylemin mantıksal bileşenlerinin tümcede hangi yapılarda bulunabileceği dillere özgüdür. Türkçe gibi durum dillerinde üyeler söz diziminde genellikle durum biçimbirimleriyle gerçekleşirler. Türkçede özne durumu ve bazen nesne durumu eksiz (Ø) işaretlenirken diğer durumlar bir biçimbirimle tümcede yer alırlar. Bu bakımdan Türkçede bulunan ve çalışmada kullanılacak tamamlayıcı tiplerinin betimlenmesi gerekmektedir.

Türkçe tamamlayıcı tipleri temelde ad öbeği ve tümce tipi tamamlayıcılar olarak ikiye ayırmak mümkündür (Altan, 2008, s. 123). Ad öbeği tipindeki tamamlayıcılar,

adsoylu olabilecekleri gibi (158) isim-fiil veya sıfat-fiil eki almış, diğer bir deyişle adlaşmış, bir eylemsi öbeği olarak da (159) tümcede yer alabilirler. Eylemsoylu ad öbeği tipindeki tamamlayıcılar çekimsiz yan tümceler iken, tümce tipi tamamlayıcılar, eylemlerin kişi ve kip ekleriyle çekimlenmiş, *diye* ve *ki* gibi bağımsız dil birimleriyle (160) ya da böyle bir bağlayıcı birim olmadan (161) ana tümcenin yüklemine bağlanan tamamlayıcılardır (Coşkun, 2019, s. 4).

(158) Ahmet, Ayşe'nin şiirini okuyor. (=Ad öbeği tipi, adsoylu)

(159) Ahmet, Ayşe'nin şiirini oku-ma-ya başladı. (=Ad öbeği tipi, eylemsoylu)

(160) Ahmet Ayşe'nin şiirini okuyor diye düşündüm. (=Tümce tipi, *diye*)

(161) Ahmet Ayşe'nin şiirini okuyor sandım. (=Tümce tipi, Ø)

Türkçe için oluşturulan tamamlayıcı tipi listeleri ise farklılık göstermektedir. Doğan (2011, s. 87); Rolffs (1997)'un 13, Ozil (1982)'in 9, Ozil (1984)'in ise 10 tamamlayıcı tipi belirlediğini, bu belirlemenin ise Almanca eylemlerin istem değerlerini göz önünde bulundurarak yapıldığını dile getirir. Doğan (2011) ise *kime* ve *ne* zamirleri ile bu zamirlere eklenen durum ekleriyle temsil edilen 10 tamamlayıcı tipi önermiştir: [KİM], [KİMİ], [NE], [KİME], [KİMDE], [KİMDEN], [KİMLE], [ZÖ], [EÖ], [YC].

Bu çalışmada Doğan (2011)'da önerilen liste temel alınmakla birlikte gösterimde farklı bir yol izlenmiştir. Ad öbeği ve adlaşmış eylem tipi tamamlayıcılar [AÖ] etiketi ve tamamlayıcılara getirilen durum ekleri eklenerek verilmiştir: [AÖ], [AÖ_I], [AÖ_A] gibi. Ayrıca tümce tipi tamamlayıcılar da edatsız ve edatlı kullanımlarına göre [TT], [TTki], [TTdiye] biçiminde üçe ayrılmıştır. Doğan (2011)'de nesne geçişimlerini işaretlemek üzere oluşturulan [NE] tamamlayıcı tipi ise çalışmada kullanılan listeye alınmamıştır. Tamamlayıcıların birçok yapıda ortaya çıkabilecekleri durumlarda [X] işaretine başvurulmuştur. Tümcede zarf görevinde kullanılan bu tür tamamlayıcıların yapılarını işaretlemek mümkün görünmemektedir. Örneğin [SEBEP] anlamsal rolüne sahip bir tamamlayıcı Türkçede +DAn ekinin yanı sıra *yüzünden*, *dolayı*, *dolayısıyla*, *ötürü* gibi farklı durum eki isteyen çeşitli edatlarla sağlanabilir. Bu tür durumlarda tamamlayıcı tipi [X] olarak verilmiş, yanına ise anlamsal rolü işaretlenmiştir: [X]_{SEBEP} gibi.

[AÖ]: Tümcede özne görevinde yalın durumda bulunan bu tamamlayıcı tipi her tümcede bulunmak zorundadır. Zira Türkçede eylemler en az bir istemlidir. [AÖ] tipi tamamlayıcı eylemin belirttiği işi yapanı belirttiğinden büyük ölçüde [EDEN] anlamsal rolüne sahiptir (162). Bununla birlikte [AÖ] tamamlayıcısının farklı eylem tipleriyle

farklı anlamsal roller üstlendiği görülmektedir²⁴. Örneğin duyusal ve bilişsel eylemlerle [DENEYİMCİ] (163), durum değişimi ifade eden eylemlerle (verbs of action) [ETKİLENEN] anlamsal rolü (164) [EDEN] anlamsal rolünden sonra en çok [AÖ] tipi tamamlayıcının en çok kullanıldığı anlamsal rollerdir. Ayrıca etken çatıda tümcede özne görevine [ARAÇ] anlamsal rolüne sahip öge [AÖ] tamamlayıcı yapısıyla özne konumuna yükseltilebilir (165).

(162) Kıardaşı diyim. ben müziği severem. (ben)_[EDEN] gece radyoyı açaram. müziKle yataaram. (Gökçür, 2012, s. 338)

(163) Bunnar vuruşullar, ikisi de olullar bayaz. Siyahın üsdüne atladın mi gidersin tã derine. Bayazın üsdüne atladın mi çıharsın ışık dünyıye. » Bu_[DENEYİMCİ] hêç bunun sözüne^{II} aldırımı. Yüzügünen gamçıyi alır. Küçüğünün beline ipi bağlir, Diyir «ğardaş, çekin, bu. da benim. » (Ercilasun, 2002, s. 181)

(164) bostanci bostanci karpuzun_[ETKİLENEN] değmemiş? yeni çiçeğe düşmiş, daha değmemiş." (Gülensoy & Buran, 1994, s. 149)

(165) bizim bi tane tahta vapurumuz_[ARAÇ] var idi. rüzgar gelseydi isKeleye yanaşamazdı. (VHA, 465)

[AÖ] tipli tamamlayıcılar durum değişimi ifade etmeyen eylemlerle kullanıldığında ise genellikle [KONU] anlamsal rolüyle (166) tümcede yer alır. Çok sınırlı sayıda da olsa bu tamamlayıcı tipinin [ÜRÜN] (167) ve [UYARICI] (168) anlamsal rolüyle gerçekleştiği örnekler bulmak mümkündür:

(166) ehmed gidi degirmanı giri bi dev var. bu yeddi degirmanın unı_[KONU] bi oluhtan devin ağzına ahi. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 54)

(167) ehmed gine gidi, bi adama rasli bu adamın gösgüne bi gazuğ çahmışlar. o gazuğun yerinde ot_[ÜRÜN], bitmiş, gözlerinin de kortigine su dolmuş, (Gülensoy & Buran, 1994, s. 53)

(168) bi de ezeğana suları vardi. kezzab gibi bi şey, yahtardi o bizi. cevizlerner uğraşırdı. elimizi cevizin Kabuğı, köki_[UYARICI] ellerimizi yahtardi. (Gökçür, 2012, s. 387)

[AÖ_I]: Birden fazla istemli eylemlerin nesne söz dizimsel işlevli ikinci tamamlayıcıları bu tamamlayıcı tipi ile tümcede yer alır. Doğan (2011)'de nesne

²⁴ Bu bölümde yapılan açıklamalar eylemlerin etken çatıda kullanımları için geçerlidir. Diğer çatı kullanımlarında örneğin nesne görevindeki [AÖ_I] tamamlayıcısının özne konumuna yükseltildiği dolayısıyla [EDEN] anlamsal rolünün tümceden çıkarıldığı gözlemlenmektedir.

geçişimlerini işaretlemek için kullanılan [Ne] tamamlayıcı tipi de çalışmada [AÖ_I] olarak işaretlenmiştir (169). Durum değiştiren eylemlerle kullanıldığında [ETKİLENEN] (170) ve *verme* eylemleriyle kullanıldığında ise [KONU] (171) anlamsal rolleri bu tamamlayıcı tarafından üstlenilir. Duygu ifade eden eylemlerle öznesi [DENEYİMCİ] anlamsal rolünde olan tümcelerde genellikle [UYARICI] anlamsal rolü ile tümcede yer alır (172). Ayrıca bu tamamlayıcı tipinin söz dizimsel değişimler (alternations) yoluyla seyrek de olsa [MEKÂN] anlamsal rolüne sahip olduğu örnekler bulmak mümkündür (173a):

(169) Babamdan mektup_[KONU] aldım (Doğan, 2011, s. 89).

(170) eskiden biz yüz dönümlük bicini_[ETKİLENEN] tırpanla biçiyorduk, otunu, sapını öküzle getiriyorduk. şimdi tirektörle yapamıyeller (Tosun, 2016, s. 218).

(171) sonki günü gine eeyni yâhyanı ariyiler. tabi (O) Kuzuyu_[KONU] aparıb yoncelere. pâyızdı da. öle bi yatırTdıh, öle o güneşin önünde tohluyu aTdım şılanın dibinde (Gökçür, 2012, s. 482).

(172) fakir çocuğu ayrılıp gidi, istambola. bi zaman gâliyi, zengin çocuğu diyi ki anasına "ben_[DENEYİMCİ] arhadaşımı_[UYARICI] ösgemişim ben da gidacam." "yav oğlum etma elama, getma (Gülensoy & Buran, 1994, s. 210).

(173) gidarsın padişanın gonağının yanına, sürtersin birbirine saan bi gılıç gelir, üç beş dafa gonağın etrafında_[MEKÂN] dolanırsın, vurursun gonağa işta gonah yıhlılır. sen da gurtulursun padişahdan." (Gülensoy & Buran, 1994, s. 202)

(173a) Bu gızın babası bu gızı teğib etdi. her terefi_[MEKÂN] dolandı. Bağdı ki beli, filen yerde bu oturmuş. (Ercilasun, 2002, s. 265)

[AÖ_A]: Geçişli eylemlerin üçüncü tamamlayıcısı, geçişsiz eylemlerin ise ikinci tamamlayıcısı genellikle yönelme durumuyla söz dizimine taşınır. Tümcede en yaygın olarak [HEDEF] anlamsal rolü ile yer almaktadır. Bununla birlikte [AÖ_A] tipli tamamlayıcı, en geniş anlamsal rol yelpazesine sahip tamamlayıcı olma özelliğini gösterir. *Verme*, *hareket* ve *sözel* eylemlerle kullanıldığında [HEDEF] anlamsal rolünde (174-176), duygu ve bilişsel eylemlerle [UYARICI] anlamsal rolünde (177), *temas* ve *vurma* eylemleriyle bazen [ETKİLENEN] anlamsal rolünde (178) tümcede yer alan [AÖ_A] tamamlayıcısının [FAYDALANAN] (179), [KONU] (180), [DEĞER] (181), [NİTELİK] (182) gibi birçok anlamsal rol ile tümcede yer alabilmektedir:

(174) bir but kendimize alınıh. diyerini hısıma, áKrába, gonu gomşuya_[HEDEF] dağıtırıh (Gökçür, 2012, s. 328)

(175) Köpeg yetişir yetişmez hemen canavarın üstüne_[HEDEF] atılır, parça parça edir. belece bu canavardan gurtuliler. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 167)

(176) zülali de ondan çok küÇüK. Bu, gece rüyasında kuranı kerimi oğumuş. dedesi gece bahmış ki çocuğ oğuyêr. uyaTmış bunu, rüyasını dedesine_[HEDEF] annaTmış, artuğ kendiliğinden saz çalmış. (Tosun, 2016, s. 191)

(177) başların tacı atam / bize_[UYARICI] sen acı atam / senin yûKseK uruhuna / milleT duvacı atam. (Tosun, 2016, s. 244)

(178) diyi haTTa bediüzzaman hazreTleri doldürmüş. diyi ayağTa durup atêş edidi. ona_[ETKİLENEN] şey işlemidi. dedi Kırşağını bele açıp sirkeliyip o mermiler tökili yere. işlemidi ona. arTıh biz bilemeyiz. (Gökçür, 2012, s. 378)

(179) Beçare nahirçı hardan mollarığ elesin? Bir gün, iki gün aradan geçdihden sora bahdı olmayacak «arvat» dedi, «sen çoluğ çocuğa_[FAYDALANAN] bah. Men de gedim, oğuyum, molla olum. » Bir gün bu molla getdi beline çöreğini bağladı; getdi başğa bir melmekete. (Ercilasun, 2002, s. 314)

(180) Hankendi nahiyesi köv kâtipliğine_[KONU] baharum. hâlen daha alakamı kesmemüşimdir. kövlere gider gelir, kövlerden bütün muamelatınan nenen ilgilenirim. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 129)

(181) Gizin babası ilkin başlıyar ki on beş min, yirmi bin lire verecehsin. Orda toplanannar diyer «çoğdur, olmaz. » Oğlan babası der ki «meclis bilir. Gabul edirse ben edim. » Neyse meclis bunu en son yendirer en aşağı beş bin lireye_[DEĞER] bağlallar. (Ercilasun, 2002, s. 285)

(182) Bahdı ki aya bu adamın enindeki baldon bu kişinin öz baldonu. Başındaki papağ da munun Jiz papağı. Dedi aya vallâh bu mana_[NİTELİK] oğşuyur; bu menem. Bu menem ama ben kimem? (Ercilasun, 2002, s. 343)

[AÖ_DA]: [AÖ_DA] yapısındaki tamamlayıcılar çok az sayıdaki eylemlerin istemi içinde yer alırlar. Anlamsal rolü [AÖ_LA] ile birlikte en sabit tamamlayıcıdır. [AÖ_DA] tipli tamamlayıcı *konumsal eylemlerle* (locative verbs) [MEKÂN] anlamsal rolünü yüklenerek tümcede yer alır (183). Birkaç örnekte söz dizimsel değiştirim yoluyla tümcede [AÖ_LA] tipli tamamlayıcının yerini alarak [ARAÇ] anlamsal rolünde kullanıldığı tespit edilmiştir (184a):

(183) Bordan Ecemisdana geçdih. Ecemisdanda_[MEKÂN] üç ay geder yaşadıh. (Ercilasun, 2002, s. 307)

(184) Koyunumuz vardı. o yünnen mesela yatah yapardım. çorap yapardım. // onun tarağı var. tararlar. egirirler teşiylen_(ARAÇ). teşiylen egirdiğden sora örürler. (Gökçür, 2012, s. 362)

(184a) cécim de vardı. namazlıh de. ikisi de heyvan yununnan olúr. sümeg éderdiler. bi kere teşide_(ARAÇ) eğirirdiler. (Gökçür, 2012, s. 367)

[AÖ_DAN]: [AÖ_DAN] tamamlayıcı tipi ikinci, üçüncü ya da dördüncü istemin ifade vasıtasıdır (Doğan, 2011, s. 91). Tümcede en sık [KAYNAK] ve [GÜZERGÂH] anlamsal rolleri yüklenir ve bu rolleri yüklendiğinde tümcede seçimli tamamlayıcı olarak bulunur (185). Alan (2016), bu iki anlamsal rol dışında [AÖ_DAN] tipli tamamlayıcıların [SEBEP] (186), [UYARICI] (187), [FAYDALANAN] (188), [KONU] (189), [MATERYAL] (190), [DEĞER] (191) olmak üzere sekiz anlamsal rolle gerçekleştiğini tespit etmiştir²⁵:

(185) Âbè ordan daha mindiğ arabaya. erdişden_(KAYNAK) vana geliyîh. saaT gece on iki. Gavur da geldi, beş yüz atlı Sardı... alt başınnan valdı ğaradaşın, Ğağızmanın yolunan_(GÜZERGÂH) geldi. (Ercilasun, 2002, s. 198)

(186) bi kırtlan beraber gelér. kırt éle on metre davardan o yanda kıldı, orda durdı. köpeK geldi, davarın içine girdi, hani davar köpeKdan_[SEBEP] kaçmêr da. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 156)

(187) Mühür gözlüm seni elden_(UYARICI) kıskanırım. (TS)

(188) bu cefaları çekmiyağ daha eyi ola alla yardım ede barışdan birlikTen beraberlikden ayırmaya, on seggiz bin alemin efendisi muhammed ahırır, onun şefahatını bizden_[FAYDALANAN] esirgemiye (Gülensoy & Buran, 1994, s. 66)

(189) beyımnen bereber o taraftan bu taraftan_(KONU) ğonuşduğ. işde birinin ğızı burayı ğazanıb, birinin ğızı orayı ohiyîb. (Gökçür, 2012, s. 430)

(190) o zamandan erol, laylon maylon poşeT yoğudu, file varıdı, bilin mi fileyi? file varıdı, o fileye, file deyil, a bële çaPuTdan_(MATERYAL) bi torba tiKmişTim, (Tosun, 2016, s. 253)

(191) şimdi bi eKmey üç yüz elli bin nıradır. he walla. wala hele bız bês yüzden_(DEĞER) aliyîh. (Gökçür, 2012, s. 358)

²⁵ Alan (2016) [SÖYLEYEN] anlamsal rolüyle birlikte 9 anlamsal rolün tespit edildiğini dile getirilmektedir. Burada verilen sayı ve adlandırmalar bu çalışmada kabul edilen anlamsal rol listesine uygun olarak verilmiştir.

[AÖ_LA]: Vasıta durum ekli bu tamamlayıcı tipi tümcede genellikle seçimli tamamlayıcı olarak bulunabilir ve [ARAÇ] anlamsal rolüne sahiptir (192). [ARAÇ] anlamsal rolü dışında işteşlik ifade eden eylemlerle kullanıldığında tümcede özne konumunda bulunan tamamlayıcının anlamsal rolüne sahip olurlar (193-194):

(192) bostani kotannan_(ARAÇ) sürerdih. öküzler bağlanırdı, beş altı çift öküz orayı çevürürdi. (Gökçür, 2012, s. 548)

(193) sen arzu için niye bu gadar düşünisin deyi arzu_[DENEYİMCİ] herkezden_[DENEYİMCİ] oynaşidi. benden azını oynaşdı bağ hala mendili bende (Gülensoy & Buran, 1994, s. 95)

(194) (biz)_(EDEN) bu şekil bi defa başladığ dayı şeden savaşmaya, Ermenilerden_(EDEN) mecbur galduh. daha artuh şe bizi mef etmişler, ha heç heç bu şekil çekdük geldük. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 75)

[X]: Durum, tarz, miktar, zaman ifade eden zarf görevindeki kimi ögeler sınırlı sayıdaki bazı eylemlerin istem bilgisinde yer alabilirler. Ancak birçok zarflık ögenin yapısı eylem tarafından belirlenmez (krş. 195a-195c, 196a-196c, 197a-197b). Bu tür tamamlayıcıların olası yapılarını işaretlemek mümkün görünmemektedir. Çalışmada bu tür tamamlayıcı tipleri [X] olarak işaretlenmiş ve yanlarına anlamsal rolleri etiketlenerek gösterilen anlamsal rolü üstlenebilecek tüm yapılardaki tamamlayıcılar kastedilmiştir:

(195a) Ayşe Ahmet'e kötü_[NİTELİK] davranıyor.

(195b) Ayşe Ahmet'e kardeşiymiş gibi_[NİTELİK] davranıyor.

(195c) Ayşe Ahmet'e zalimce_[NİTELİK] davranıyor.

(196a) Bu yük 1 ton_[DEĞER] çeker.

(196b) Bu yük 1-2 ton arasında_[DEĞER] çeker.

(196c) Bu yük 1 tondan fazla_[DEĞER] çeker.

(197a) Şimdiki ayakkabılar eskisi gibi_[DEĞER] dayanmıyor.

(197b) Şimdiki ayakkabılar 1 yıldan fazla_[DEĞER] dayanmıyor.

[TT]: Bazı bilişsel eylemler, duygu ve söz eylemleri tamamlayıcılarının tümce yapısında olmasını gerektirirler. [TT] tipli tamamlayıcılar tümcede genellikle [KONU] (198, 200) ve [UYARICI] (199) anlamsal rolüne sahip olarak yer alırlar. Çalışmada ki'li tümce tipi tamamlayıcılar [kiTT] biçiminde ayrıca işaretlenmiştir (200):

(198) Buna huylanır, birez danir. «Hedi» diyir, «bir daha gideceksin. » «Dağa böğün gidemem; » Yani bir dağa getdiği kimi bu padişah anniyir bunda iş var_[KONU]. (Ercilasun, 2002, s. 172)

(199) ben hele görhiyem polisler gele^[UYARICI] beni yahaliyalar^[UYARICI]. (Gökçür, 2012, s. 340)

(200) çölmeK wardi. toprağdan çölmeK wardi. çölmeKleri bişirirdiler. kimi bi kere de tendirde işi olduğu zaman ocağ vardı. ağacı birağırdılar o şeyin altında. o çölmeKleri birağırdılar. sahati wardi. behle ki onna o yemeg kaynasın^[KONU]. (Gökçür, 2012, s. 518)

Çalışmada ayrıca edatlarla kurulan yapılar da gösterilmiştir. Ancak edatlar da genellikle bir durum ekiyle önceki unsura bağlandıklarından bu yapılar yukarıda gösterilen tamamlayıcı tipleri ile birlikte verilmiştir: [AÖ_Akadar], [AÖ_Adoğru] gibi (201). Tümce tipli tamamlayıcılara eklenen edatlar ise [TTdiye], [TTgibi] biçiminde ayrıca gösterilmiştir (202):

(201) giderem vana dorğı, yolum irana dorğı, kes başım Kırım ağısın, Kadir bilene dorğı. (Gökçür, 2012, s. 324)

(202) garip görhi gabimden "eğer beni düğünde öldürürlerse anam bacı işitmiye" diye düşini, ona için söylemi. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 42)

1.4.4. Edim Bilimsel İstem Düzeyi

İstem diğer düzeyleri (mantıksal, anlambilimsel ve söz dizimsel istem düzeyleri) ile ilgili genel olarak bir fikir birliğinin sağlandığı söylenebilse de aynı durum *edim bilimsel istem* (pragmatic valency) için geçerli değildir. İlk olarak Růžicka (1978) tarafından ele alınan edimsel istemin, istem dil bilgisi araştırmalarındaki durumu özellikle Alman dilbilim çevrelerinde tartışma konusu olmuştur. Bu bağlamda iki ismin ön plana çıktığı görülmektedir: Helbig ve Welke (Nikula, 1985, s. 499). Růžicka'nın edimsel istemi istem düzeylerinden biri olarak ele aldığı "Three Aspects of Valency" adlı çalışmasının ardından Helbig (1992) edimsel istemin bağımsız bir düzey olamayacağını, istemin ancak edimsel görünümünden söz edilebileceğini savunmuş; Welke (1988, 1989) ise edimsel istemin istemin ayrı bir düzeyi olduğu konusunda ısrarcı olmuştur. Edimsel istem ile ilgili gelişen diğer tartışmalar ise bu iki araştırmacının argümanları üzerinden ilerlemiş ve kimi araştırmacılar edimsel istemi ayrı bir istem düzeyi olarak ele almış kimi araştırmacılar ise edimsel istemi istem düzeylerinin dışında tutmuştur.

Edimsel istemi istemin ayrı bir düzeyi olarak ele alan araştırmacıların temel argümanı tümcenin edimsel süreçlerden bağımsız kurulamayacağı üzerinedir. Bu bağlamda, her ne kadar istem, sözlüksel bir unsurun doğal kapasitesi olarak görülse de

hiçbir sözlüksel unsur dilin kullanım alanına bağlamdan bağımsız olarak sokulamaz (Nikula, 1985, s. 500). İstem de dilin diğer yönleri gibi bir metin dâhilinde gerçekleşir ve orada gözlemlenir. Buna karşın edimsel istemi, istem incelemelerinin dışında tutan araştırmacılar tümceyi meydana getiren tüm dil dışı etkenleri göz ardı ederek daha sabit sonuçlar elde etmeyi tercih etmişlerdir. Ancak zorunluluk-seçimlilik, anlamsal sınırlılık gibi istem dil bilgisinin birçok kavramı doğrudan ya da dolaylı olarak edimsel süreçlerle alakalıdır. Bir tamamlayıcının zorunlu ya da seçimli olma durumu, bağlı bulunduğu istem taşıyıcısının görünüş özelliklerine, tümcenin kurulum amacına vb. birçok açıdan bağlıdır. Örneğin Türkçe gibi özne AÖ'sünü kişi ekleriyle eyleme kodlayabilen dillerde (203) numaralı örnekteki "Ben" tamamlayıcısı tümcede genel olarak yer almaz. Tümcede bulunması ise genellikle konuşurun vurgu, karşıtlık vb. yollarla konuşurun olay durum karşısındaki tavrını ortaya koyduğu durumlarda ortaya çıkmaktadır. Yine bir olayın anlatımında hangi unsurun özne olarak tümcede yer alacağı ve hatta tüm tümcenin kurulumu konuşurun olayla ilgili bakış açısına bağlı olarak değişebilir. Aşağıdaki örneklerde bir kiralama olayı konuşurun iki farklı bakış açısına göre iki farklı tümce kurulumu ile anlatılmıştır. Her iki tümce de aynı söz dizimsel işlevlere sahip tamamlayıcılardan oluşsa da (204a) örneğinde dolaylı nesne yönelme durum eki (Mehmet'e), (204b) tümcesinde ise ayrılma durum eki (Ahmet'ten) almıştır. Ayrıca tümcedeki unsurların dizilimi de konuşurun vurgulamak istediği unsura bağlı olarak her iki tümcede de farklıdır.

(203a) Ben bu soruyu sordum. (- Başka kim sorabilir ki!)

(203b) Ben bu soruyu sordum. (-Sen diğerini.)

(204a) Ahmet_[Özne] Mehmet'e_[Dolaylı Nesne] yeni aldığı evi_[Dolaysız Nesne] kiraladı.

(204b) Mehmet_[Özne] evi_[Dolaysız Nesne] Ahmet'ten_[Dolaylı Nesne] kiraladı.

Nikula (1985) anlamsal sınırlılıkların de edimsel olduğunu dile getirir. Ona göre konuşur bir eylemin anlamını biliyorsa o eylemin sahip olabileceği tamamlayıcıların anlamsal sınırlılıklarını da dünya bilgisi ya da tümcenin kurulduğu bağlamın bilgisi aracılığıyla bilir (bk. 1.4.2.2.).

Edimsel istem incelemelerinin en iyi uygulama alanlarının ise konuşma dili metinleri olduğu söylenebilir. Anlam bilimsel ve söz dizimsel incelemelerin dilin nispeten sabit ve kurallı yapılarını gözlemlemek için yazı dili malzemelerine dayanması

yeterli olabilse de edimsel çalışmalar konuşma dili gibi dinamik bir bakış açısına imkân tanıyan dil malzemelerine ihtiyaç duyar (Jin & Lui, 2018, s. 103). Özellikle konuşma dilinde, yazı diline kıyasla yoğun miktarda tamamlayıcı düşürümü (ellipsis) görülür. Türkçe gibi durum dillerinde ise tümce öğelerinin durum ekleriyle işaretlenmesi, doğru bağlamda hemen her unsurun düşürüme uğramasına imkân tanır:

-Ahmet Mehmet'e yeni aldığı evi kiraladı mı?

(204ai) Evet, kiraladı.

Ancak tamamlayıcı düşürümü Türkçede tümüyle isteğe bağlı değildir:

-Mehmet evi Ahmet'ten mi kiraladı?

(204ai) *Evet, kiraladı.

(204bi) Evet, Mehmet evi Ahmet'ten kiraladı.

(204bii) Evet, evi Ahmet'ten kiraladı.

(204biii) Evet, Ahmet'ten kiraladı.

Dolayısıyla malzemesi konuşma diline dayanan istem incelemelerinde edimsel süreçlerin ortaya konulmasının önemli olduğu söylenebilir. Ancak, ayrıntılandırılmış edimsel bir inceleme çalışmanın sınırlarını aşacağından bu çalışmada yukarıda değinilen durumlardan hareketle tamamlayıcıların (görünüş, bağlam, karşıtlık vb. durumlarla ve) edimsel süreçlere bağlı olarak gerçekleşen tamamlayıcı düşürümleri sözlük bölümünde “()” işareti ile gösterilerek düşürülen tamamlayıcı zamir kullanılarak tümceye eklenecektir:

(204bii) Evet, (O) Ahmet'ten kiraladı.

İKİNCİ BÖLÜM

2. İSTEM SÖZLÜĞÜ, ALTYAPISI, İNCELEMESİ

2.1. İstem Sözlüğünün Altyapısı

Çalışmanın sözlük bölümünde DGA’da bulunan eylemlerin tespit edilen her bir anlam değişkesinde ne tür istemsel özellikler sergiledikleri gösterileceğinden, bu bölümde sözlükte eylemlerin anlam değişkelerinin nasıl belirlendiği, uzlaşımsal sözcük birleşmelerinin istem sözlüklerindeki yeri ve sözlükte kullanılacak olan istem gösterim yöntemi ele alınacaktır.

2.1.1. İstem ve Anlam

Eylemin kullanıldığı anlam değişkesinin tümcede bulunması gereken tamamlayıcı sayısını, biçim söz dizimsel yapısını, anlamsal rol ve sınırlılıklarını belirlediği “Eylemin Yönetme Gücü” başlığı altında değerlendirilmiştir. Ancak eylemin yeni bir anlam değişkesinde kullanıldığı nasıl tespit edilebilir sorusunun istem dil bilgisi çerçevesinde ele alınması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Doğan (2011)’da bu sorun anlam değişkelerinde Türkçe Sözlük (TS)’ün temel alınmasıyla giderilmiştir. Ancak TS’de anlam değişkelerinin hangi ölçütlere göre belirlendiği kaydedilmemektedir. Bu bağlamda, bir eylem için başvuru olan ölçütün bir başka eylem için uygulanmadığını gösteren örneklerle rastlamak mümkündür:

A5 I. atlamak₂ = Okuma, yazı yazma, sayı sayma vb. işlerde bazı bölümleri üstünkörü geçmek.

II. atlamak → [kim]_{Deneyimci}, [kimi]_{İçerik}

Ör. (Ben)_[kim: deneyimci] Kitabın bazı bölümlerini_[kimi: içerik] atlamışım.

A7 I. atlamak₂ = Basında haberi zamanında verememek veya diğer gazetelerden öğrenmek.

II. atlamak → [kim]_{Deneyimci}, [kimi]_{Tamamlayıcı}

Ör. (O)_[kim: deneyimci] Bu haberi_[kimi: tamamlayıcı] nasıl atlادık. (Doğan, 2011, s. 132).

TS’de *atlamak* eylemi tamamlayıcılarının (*kitabın bazı bölümleri*, *bu haberi*) anlamsal sınırlılıklarına göre iki ayrı anlama ayrılmıştır; ancak aynı yöntem *ayırarak* eylemi için uygulanmamıştır.

A1 I. ayırmak $2_{+(1)}:3 =$ Bölmek

II. ayırmak $\rightarrow$ [kim]Eden, [kimi]Etkilenen, (kimle)Araç

Ör. (O)_[kim: eden] Elmaları_[kimi: etkilenen] dörde ayırdı.

atlamak eylemi için kullanılan yöntemle *ayırmak* eylemini tamamlayıcılarının anlamsal sınırlılıklarına ya da kullanım alanına göre birçok farklı anlam değişkesine ayırmak mümkündür: “Bir yiyeceği belli bir sayıda bölmek”, “bir sorumluluğu başka insanlara dağıtmak” vb. Ancak bu yöntem teoride ne kadar tutarlı görünse de bir eylemin sayısız anlam değişkesi ortaya çıkacağından işlevsel değildir. Ayrıca istem sözlüklerinin anlam bilim temelli söz dizimsel bir sözlük olduğu düşünüldüğünde, doğası gereği karmaşık olan bir sözlüğün sayısız anlam değişkesiyle içinden çıkılmaz bir hâl alacağını öngörmek zor değildir. Bu nedenle istem sözlüklerinde anlam değişkelerinin tutarlı tespiti, istem sözlüklerini daha sade ve anlaşılır kılması açısından önemlidir.

Bu şartlar altında bir eylemin istem şeması ile anlam değişkesi arasında ne tür bir ilişki bulunmaktadır? Anlam değişkelerinin istem dil bilgisine göre belirlenmesi mümkün müdür? Anlam değişkesini belirlemede tamamlayıcı sayısı, tamamlayıcı tipi gibi söz dizimsel ya da anlamsal sınırlılık ve anlamsal rol gibi anlam bilimsel özelliklere başvurulabilir mi? Doğan (2011) bir eylemin farklı anlam değişkelerinde sayısal isteminin farklılaşabileceğini, mantıksal istemi aynı kalsa bile tamamlayıcı tiplerinin değişebileceğini, tamamlayıcılarının şekil bilgisinin, zorunluluk seçimlilik durumlarının ya da anlamsal rollerinin değişebileceğini, anlamsal rollerin aynı kalması durumunda ise eylemin tamamlayıcılara yüklediği anlamsal sınırlılıkların değişebileceğini söyler. Bu tespitlerin hepsi doğru olmakla birlikte her maddenin çeşitli istisnalar barındırdığı söylenebilir.

acımak eyleminin aşağıdaki anlam değişkelerine bakacak olursak;

(205) [D]inç ve kuvvetli gibiyim eskisi gibi kambur durma ihtiyacı duymuyorum (Bu sonuncusu başka sebepten ya da tamamen psikolojik de olabilir) Şimdilik gözlemleyebildiklerim bunlar. Bazen halime *acıyorum*. Yaylacı akrabalarım tüm bunları okusa ne düşünür acaba... (TUD)

(206) Makinelere bağlı hortumlar vardı. Bir doktor, göğüs bölgeme garip iki aleti hızla bastırıp, beni sıçratarak bir şeyler yapmaya çalışıyordu! Canım hiç *acımıyordu*. Git gide daha da hafiflemeye başladığımı hissettim (TUD).

(207) Gençler ve yaşlılar çok çabuk makaraya gelebiliyorlar. Bu iki grup, akıllı bir kadına taparlar. Akıllı bir kadın onlara çok fazla şey yapabilir, çok savunmasızlar. Birkaçına *acıyıp* "akıllı ol, bizim gibilere takılma, makaraya sararız sizin gibileri" dedim (TUD).

(208) Dizlerimin üstüne çökmüş olduğum için, *kemiklerim* acımaya başlayınca, yerimden kalkmaya çabılıyor, beceremiyorum. Bacaklarım uyuşmuş (TUD).

Yukarıdaki örneklerde *acımak* eyleminin iki farklı anlam değişkesinin olduğu ilk bakışta göze çarpmaktadır. İki farklı anlam değişkesini istem gerçekleştirmelerindeki farklılıklardan tespit etmek mümkündür. “Merhamet duymak” anlam değişkesinde kullanılan (205), (207) örneklerindeki *acımak* eylemi iki istemli iken, “ağrılı olmak” anlamında kullanılan (206), (208) örneklerindeki *acımak* eylemi bir istemlidir. Ayrıca eylemlerin tamamlayıcıları için belirledikleri anlamsal sınırlılıklar da farklıdır. (205) ve (207) örneklerindeki *acımak* eylemi bir durum ya da bir kişi için kullanılabilecekken, (206) ve (208) örneklerindeki *acımak* eylemi bedensel bir ağrıyı ifade ettiğinden genellikle vücudun bir parçası için kullanılabilecek bir eylemdir. Dolayısıyla (205-208) örneklerindeki anlam değişkelerini tamamlayıcı sayılarından ve anlamsal sınırlılıklardan tespit etmek mümkün görünmektedir. Ancak anlam değişkelerinin tespitinde bu yöntem her zaman geçerli değildir. Aşağıdaki örneklerde

(209) Beçare nahirçı hardan mollalığ elesin? Bir gün, iki gün aradan geçdihden sora bahdı olmiyacah «arvat» dedi, «sen çoluh çocuğa *bah*. Men de gedim, ohüyum, molla olum.» Bir gün bu molla getdi beline çöreğini bağladı; getdi başğa bir melmekete. (Ercilasun, 2002, s. 314)

(210) (Ben) Hankendi nahiyesi köv kâtipliğine *baharum*. hâlen daha alakamı kesmemüşimdir. kövlere gider gelir, kövlernen bütün muamelatınan nenen ilgilenirim.

(211) Arvadı dedi ki «Mehemmed getme. Seğen başına tehlike var.» Bu arvadın sözüne *bahmadı*, getdi ğardaşlarınnan. (Ercilasun, 2002, s. 283)

tamamlayıcı sayıları aynı olmasına rağmen *bakmak* eylemi iki farklı anlam değişkesinde kullanılmıştır. Dolayısıyla eylemin farklı anlam değişkelerinin söz dizimsel istem şemalarında bire bir karşılığının olmadığı söylenebilir (Perini, 2015). Anlam değişkesinin tespiti için eylemin anlam bilimsel istem özellikleri görece daha doğru sonuçlar vermektedir. Bu doğrultuda bir eylemin farklı bir anlam değişkesinde kullanıldığını işaret etmede anlamsal rol değişiminin belirtilen sorunlara daha yüksek oranda çözüm sunduğu söylenebilir.

(212) Arvadı dedi ki «Mehemmed getme. Seğen başına tehlike var.» Bu_[DENEYİMCİ] arvadın sözüne_[KONU] *bahmadı*, getdi ğardaşlarınnan. (Ercilasun, 2002, s. 283)

(213) Aklına yavaşça 'kes' komutunu verdi Sedef_[EDEN]. "Kes artık düşünmeyi." Ölünün kalın parmaklarına, şişkin bileklerine_[HEDEF] bir kez daha *baktı*. Demek şişman ve biçimsiz değildi bu beden. (TUD)

(214) "Sen de kimsin?" "Hasan'ın babası." "Haa! Kendi gelseydi keşke, karısını görmeye." "Haber etti, ben geldim. O_[EDEN] oğluna_[FAYDALANAN] *baki*." "Sen bakıvereydin ya birkaç saatlığına." "Dedeler çocuk bakmaz," (TUD)

(215) Merdivenler genelde ahşap ya da taş, ancak zengin evlerinde mermer olurdu. Üst kat odalarının pencereleri_[KONU] bahçeye_[HEDEF] *bakardı*. (TUD)

(216) görenleri hayran bırakan bir beden güzelliğiyle, akıl almaz bir çehre hüsnüne sahip idi... Onu gören kızların dizlerinin bağı çözülür, yüreklerinin yağı erirdi. Lâkin O_[DENEYİMCİ] kimseye_[UYARICI] *bakmaz*, (TUD)

Yukarıdaki örneklerde *bakmak* eylemi, (212)'de "dikkate almak", (213)'te "bakışı bir yöne çevirmek", (214)'te "bakımını üstlenmek", (215)'te "bir yöne dönük olmak" ve (216)'da "beğenmek, hoşlanmak" anlamında kullanılmış ve her ayrı anlam değişkesinde tamamlayıcılarına farklı anlamsal roller yüklemiştir. Dolayısıyla anlam değişkelerinin belirlenmesinde tamamlayıcıların anlamsal rol şemalarının eylemlerin söz dizimsel şemalarına kıyasla daha güvenilir sonuçlar verdiği söylenebilir.

Ancak anlamsal rol şemasının eylemin yeni anlam değişkesine her zaman koşut olarak değiştiğini iddia etmek zordur:

(217) *yarımı yaralama. bitüni de paralama. yoğurdi yiyisen, (sen)*_[EDEN] *Ķáymağini*_[ETKİLENEN] *bozma*. (Gökçür, 2012, s. 334)

(218) *bu_[EDEN] tutdu hocam o çəşməyi_[ETKİLENEN] temmiz bozdu*. (Gökçür, 2012, s. 485)

(219) *Gene herp dutuldi. Ordan bizi bozdi gavurlar. İndi^h Haymana düzüne. Anadın? Orda bize ço^h zayat verdi. Polat köyüne geldi^h. Bize isdirahat verdi. On ikinci firğa geldi. Ğarsdan. Biz gecede süngi da^hdı^h. Gecede süngi da^hdı^h, (biz)_[ETKİLENEN] bu gavuri_[ETKİLENEN] bozdu^h*. (Ercilasun, 2002, s. 187)

(217-219) tümcelerinde tamamlayıcıların [EDEN]+[ETKİLENEN] anlamsal rol şemasına sahip olduğu görülmektedir. Bununla birlikte *bozmak* eylemi (217)’de “Bir şeyin düzenini karıştırmak”, (218)’de “Çalışır durumda olan bir aleti çalışmaz duruma getirmek”, (219)’da ise “Düşmanı mağlup etmek” olmak üzere üç farklı anlam değişikesinde kullanılmıştır.

Anlamsal rol şemasındaki farklılaşmanın güvenli sonuçlar vermediği bir durum da eylemlerin metonomik yollarla birbirlerinin yerine kullanıldığı durumlardır. Eylemler her zaman sabit kullanımlara da sahip değildirler. Özellikle konuşma dilinde eylemler bazen parça-bütün ilişkisi yoluyla diğer eylemlerin yerine kullanılabilir. Metonimik ilişkiler²⁶ yoluyla gelişen bu tür kullanımlarda tamamlayıcı sayılarının değiştiği ve/veya eylemlerin tamamlayıcılarına farklı anlamsal roller yükledikleri görülür:

(217) *Çocuk_[EDEN] kağıdı_[ETKİLENEN] kesti*.

(218) *[O]_[EDEN] Meşeden_[MATERYAL] güzel bir kütük_[ÜRÜN] kesir*. Götürir, bunu marangoza verir. İçini boşatdırır, çağılladır. içerisine çok kıymetli mücevharatları dodurur. (Ercilasun, 2002, s. 161)

(219) *birez daha gidiler, bahiler ki bir adam_[EDEN] bi adımda dağları_[KONU] aşı*. bundan da gonusiler. onu da yanlarına aliler, gide gide padişahın sarayına gıvuşiler. (EYAD, 54)

(220) *[Ben]_[EDEN] Livanadan_[KAYNAK] aşdım Şavşet dağına_[HEDEF]*.

Zan etdim ki düşdüm Cennet bağına (Ercilasun, 2002, s. 325).

²⁶ Aslında her yeni anlamın metonomik ve metaforik ilişkiler yoluyla ortaya çıktığı bilinmektedir. Burada kastedilen geçici metonomik ilişkiler olarak adlandırılabilir, eylemin henüz sözlükte madde başı olarak yer alabileceği kadar yerleşmemiş kullanımlardır.

(221) Kedi_[EDEN] kalktı, gerindi, kanepeden atladı, salkım söğüdün altına gitti, toprağı_[ETKİLENEN] eşelemeye başladı, bir süre *kazdı*, çukura oturur gibi yaptı, (TUD)

(222) [Sen]_[EDEN] buraya_[HEDEF] bi zola_[ÜRÜN] *kaz*, sebzeler rahat su içsin. (Gökçür, 2012, s. 577)

Metonimi genellikle parça-bütün ilişkisine dayanır²⁷. Eylemin gerçekleştirilmesi için gerekli olan süreçlerden bir parça ifade edilerek bütün kastedilir. (217)’de *kesmek* eylemi “Bir şeyi ayırmak, doğramak” anlamında kullanılmış ve nesne görevindeki tamamlayıcısına [ETKİLENEN] anlamsal rolünü yüklemiştir. (218)’de ise *kesmek* eylemi üretme anlamını verecek biçimde işin başlangıç aşamasını işaret ederek tamamını kapsayacak biçimde kullanılmıştır. Dolayısıyla hem eylemin tamamlayıcı sayısı değişmiş hem de eylem tamamlayıcılarına farklı anlamsal roller yüklemiştir. Aynı durum (219-222) örnekleri için de geçerlidir. (219)’de *aşmak* eylemi “(aşarak) ilerlemek/varmak”, (164)’te *kazmak* eylemi “(kazarak) kuyu, çukur, mezar vb. oluşturmak” anlamlarını kastedecek biçimde kullanılmıştır.

Yukarıdaki açıklamalarda da görüleceği üzere istem ve anlam arasında sıkı bir ilişki olmasına rağmen istemin herhangi bir düzeyi ile anlam arasında bire bir ilişki söz konusu değildir. Sınırlı sayıdaki söz dizimsel ve anlam bilimsel şemalarla eylemlerin sürekli değişebilen anlamlarını işaretlemek mümkün görünmemektedir. Dolayısıyla bir eylem için yeni bir anlamın ne zaman ortaya çıktığı sorusuna istem dil bilgisinin de doyurucu bir yanıt sunmadığı görülmektedir. Bu nedenle diğer sözlüklerde de olduğu gibi istem sözlüklerinde de araştırmacıların öznel tasarrufunun ön planda olması zorunluluğu göz ardı edilmemelidir.

Bu çalışmada eylemlerin anlam değişimleri genel olarak anlamsal rol şemalarına dayanılarak hazırlanmıştır. Bununla birlikte metonimik yollarla eylemlerin kazandığı sözdizimsel ve anlambilimsel farklılıklar ayrı bir anlam değişkesi olarak değerlendirilmemiştir. Özellikle konuşma dilinde eylemlerin metonimik kullanımlarının sayısı oldukça fazladır ve bu kullanımların her birine istem sözlüğünde ayrı bir anlam değişkesi olarak yer vermek sözlüğü daha karmaşık bir hâle getireceğinden işlevsel değildir. Bu nedenle, her ne kadar anlam değişimleri anlamsal rollere göre belirlenmiş

²⁷ Metonimi ve çeşitleriyle ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Kövecses & Radden (1998), Dancygier & Sweetser (2014).

olsa da, eylemlerin metonimik kullanımları bu kuralın dışında tutulmuş ve sözlükte eylemler aynı anlam değişkesinde farklı sözdizimsel ve anlambilimsel şemalar olarak işaretlenmiştir. *bozmak* eyleminde de görülen aynı anlamsal rol şemasının farklı anlamları ifade ettiği durumlar ise tarafımızca tespit edilerek sözlükte ayrı bir anlam değişkesi olarak sunulmuştur.

2.1.2. İstem ve Eşdizimlilik

Doğal dillerde sözcükler her zaman söz diziminin ya da anlam biliminin kuralları gereğince bir araya gelmezler (Evert, 2005, s. 15). Bazı sözcük birleşmeleri nedenli değil, uzlaşımsaldır. Bu nedenle *namaz kılmak*, *oruç tutmak* gibi birleşmelerin bir araya gelme koşullarını sadece *kılmak* ve *tutmak* eylemlerinin anlamsal değerleriyle ya da istem özellikleriyle açıklamak mümkün görünmemektedir. Ayrıca bu tür birleşmelerde eylem unsuru tamamlayıcılarına tek başına anlamsal rol yükleyemezler. Anlamsal rol yükleme görevi sözcük birleşiminin tamamı tarafından yapılmaktadır. Eşdizimler ve deyimlerde karşımıza çıkan bu durum birçok sözlükte madde başlarının tanımlanmasındaki eksikliklerin giderilmesi için ayrıca ele alınmaktadır (Benson, 1990; Evert, 2005, s. 17). Kimi sözcük birleşmelerinin anlamı bileşenlerinin tek tek analizinden elde edilemeyeceğinden bu tür birleşmeleri ilgili madde başlarında alt madde olarak vermek gerekmektedir.

Doğan (2016, s. 135-140) alanyazındaki sözcük birleşme türlerini ele aldıktan sonra bu çalışmalardan hareketle Türkçedeki sözcük birleşme türlerinin *serbest birleşmeler*, *bağlamsal eşdizimliler*, *sınırlı eşdizimler*, *değişmeceli deyimler* ve *yalın deyimler* olmak üzere 5 başlıkta ele alır. Serbest birleşmeler, bileşenlerinin gerçek anlamını koruduğu ve anlamı değiştirmedeği sürece bileşenlerinin başka unsurlarla değiştirilebildiği birleşmeleri ifade eder. Diğer birleşme türleri ise kalıplaşmanın ve uzlaşımsallığın derece derece arttığı birleşme türleridir. Yalın deyimler, kalıplaşmanın en son evresi olarak ifade edilir (Doğan, 2016, s. 139-140). Benson vd. (1986)'a göre eşdizimler bu sınıflandırmada deyimler ile serbest birleşmeler arasında yer alan ve kalıplaşma dereceleri deyimlere göre daha gevşek olan sözcük birleşmeleridir (Akt. Doğan, 2016, s. 18). Hastaneye/doktora/hekime/görünmek+gitmek gibi bağlamsal eşdizimlerin anlamları kullanıldıkları durum göz önünde bulundurulduğunda tespit edilse de *telefon açmak*, *oruç tutmak* gibi genelleşmiş ve yalnızca bir iki farklı sözcükle bir araya gelebilen (telefon etmek gibi) sınırlı eşdizimlerin anlamlarını tespit etmek güçtür.

Bu sebeplerle, çalışmada deyişmeceli deyimler yalın deyimler ve sınırlı eşdizimler ilgili madde başında alt madde olarak “Eşdizimli Yapılar ve Deyimler” başlığıyla ayrıca verilmiştir.

2.1.3. İstem Gösterimi

Alanyazında çeşitli araştırmacıların istem çerçevelerinin gösterimi için farklı yöntemler kullandıkları görülmektedir. Farklı istem gösterimlerini Tesnière dönemi ve sonrası olarak ayırmak mümkündür. Kimi araştırmacılar eylemin tamamlayıcı sayılarını ve tamamlayıcıların söz dizimsel özelliklerini öncelerken kimi araştırmacıların ise tamamlayıcıların anlam bilimsel özelliklerini de istem gösterimine dâhil ettiği görülmektedir. İkinci yöntemin son yıllarda istem bilgisi alanında katedilen gelişmelere daha uygun olduğunu söylemek mümkündür. Örneğin Engel & Schumacher (1976)’de eylemlerin sadece söz dizimsel istemleri sunulmaktadır. Bir eylemin kaç tamamlayıcısının olduğu, bu tamamlayıcıların hangi durumlarla eyleme bağlandıkları ve tamamlayıcıların zorunluluk-seçimlilik durumları belirtilmiştir. Aşağıdaki şemada Engel & Schumacher (1976)’da *abbiegen* maddesi için oluşturulan sözlük maddesi gösterilmiştir. *abbiegen* ayleminin iki farklı anlam değişkesinde (“durumu tersine çevirmek” ve “döndürmek”) kaç tamamlayıcı aldığı ve tamamlayıcı tipleri (O1, O6) birer örnekle birlikte verilmiştir. Ayrıca tümcede nesne konumunda olan ögenin edilgen bir tümcede özne konumuna yükseltirme dereceleri gösterilmiştir (P1, P2):

abbiegen			
abbiegen	O1	P1	Er konnte die Gefahr [gerade noch] abbiegen.
Stammformen: abbiegen, bog ab, hat abgebogen			
abbiegen	O6	P2	Der Autofahrer biegt (noch links) ab.
Stammformen: abbiegen, bog ab, ist abgebogen			

Tablo 5: Engel & Schumacher (1976)'da İstem Gösterimi

Helbig & Schenkel (1983) ise istem gösteriminde anlamsal roller, anlamsal sınırlılıklar gibi eylemin anlam bilimsel özelliklerini de göstererek ve eylem isteminin farklı düzeylerdeki görünümelerini de istem gösterimine ekleyerek yöntemi bir adım ileriye taşımıştır (Davos, 1996, s. 20). Alanyazında en çok kullanılan yöntem Helbig & Schenkel’e ait istem gösterimidir (Doğan, 2011, s. 49; Aydın Özkan, 2017, s. 22):

achten	
I. achten ₂ (V1 = Saygı duymak)	
II. achten →	Sn., Sa
III. Sn. →	1. İnsan (Die Schüler <i>achten</i> den Lehrer “Öğrenciler öğretmene saygı duyar.”)
	2. Soyut (Die Universität <i>achtet</i> den Forscher “Üniversite araştırmacıya saygı duyuyor.”)
III. Sa →	1. İnsan (Wir <i>achten</i> den Lehrer. “Biz öğretmene saygı duyarız.”)
	2. Soyut (Wir <i>achten</i> die Regierung “Biz hükümete saygı duyuyoruz.”)
	3. Soyut (Wir <i>achten</i> seine Meinung. “Biz düşüncene saygı duyuyoruz.”)

Tablo 6: Helbig & Schenkel (1983)'de İstem Gösterimi

Helbig & Schenkel (1983)'de istem gösterimi üç bölüme ayrılmıştır. I'de eylemin kullanıldığı anlam değişkesindeki mantıksal istem sayısı “achten₂” şeklinde sunulmuş, II'de ise bu tamamlayıcıların söz dizimsel işlevleri verilmiştir. III'te ise tamamlayıcıların anlamsal sınırlılıkları ayrı ayrı gösterilerek her bir anlamsal sınırlılık örneklendirilmiştir.

Türkiye alanyazınında da Türkçe için çeşitli istem gösterimleri kullanılmıştır. Doğan (2011) istem gösteriminde Helbig & Schenkel (1983)'ün yöntemine bağlı kalarak eylemin her anlam değişkesinde sergilediği söz dizimsel özellikleri (tamamlayıcı sayısı, zorunluluk-seçimlilik, durum ekleri vb.) ayrı ayrı ele almış ve istemin anlam bilimsel yönünü de göz önünde bulundurarak tamamlayıcılarının anlamsal rollerini ve gerekli olduğunda anlamsal sınırlılıklarını göstermiştir:

Açıklamak	
A1	I. açıklamak ₂ = Bir konuyla ilgili gerekli bilgileri vermek, izah etmek, afişe etmek.
	II. açıklamak → [kim:ins]Söyleyen, [kimi]Mevzu
	Ör. (Ben) _[kim: söyleyen] kudümü _[kimi: mevzu] açıklayayım: Bu, zilleri olmayan dolgun sesli bir teftir.
A2	I. açıklamak _{2+(1): 3} = Açıkça söylemek, ifşa etmek.
	II. açıklamak → [kim]Söyleyen, [kimi]Söz, (kime) _{Alıcı}
	Ör. Kenan Bey _[kim: söyleyen] bunun kuru bir inanç olmadığını _[kimi: söz] da ilk defa açıkladı.

Tablo 7: Doğan (2011)'da İstem Gösterimi

Doğan (2011)'ın tamamlayıcıları *kim*, *kimi*, *kime* vb. şeklinde göstermesi tamamlayıcıların durum ekleriyle birlikte söz dizimsel işlevlerini de sunması (kim: özne, kimi: nesne, kime: dolaylı tümleç gibi) istem çerçevesinin açıklayıcı ve işlevsel olmasını sağlamıştır. Doğan (2011)'daki yöntemde her ne kadar eylemin her anlam değişkesinde gösterdiği söz dizimsel özellikler gösterilmiş olsa da söz dizimsel yapıların belirlenmesinde Türkçe Sözlük'e bağlı kalındığından aynı anlam değişkesinde bir eylemin birden fazla söz dizimsel şema ortaya koyabileceği hususu büyük oranda gözardı edilmiştir.

Besli de (2019) Eski Türkçedeki eylemlerin istem bilgisini incelediği çalışmasında Doğan (2011)'ın Helbig & Schenkel (1983)'den esinlenerek Türkçeye uyarladığı yönteme çok benzer bit yöntem kullanmıştır:

A.1: adır- '(bazı kimse(leri) ya da şey(leri) bölmek, ayırmak' (Üİ 100a 13, 106a 1; OTWF 535) [2] → [kim]+ [kim (ne), kimi (neyi)] [Eden], [Etkilenen] a. ikigüni adırır. "ikisini ayırır." (Üİ 100a 13)
A.2: adır- '(iki kimseyi ya da şeyi bir kimse ya da şeyden) bir özelliğiyle ayırmak' (DLT 98) [3] → [kim]+[kimi (neyi)]+[neden (kimden)] [Eden], [konu], [kaynak] ol edgüni yawlahtan adırdı "O iyiyi kötüden ayırdı" (DLT, 98)

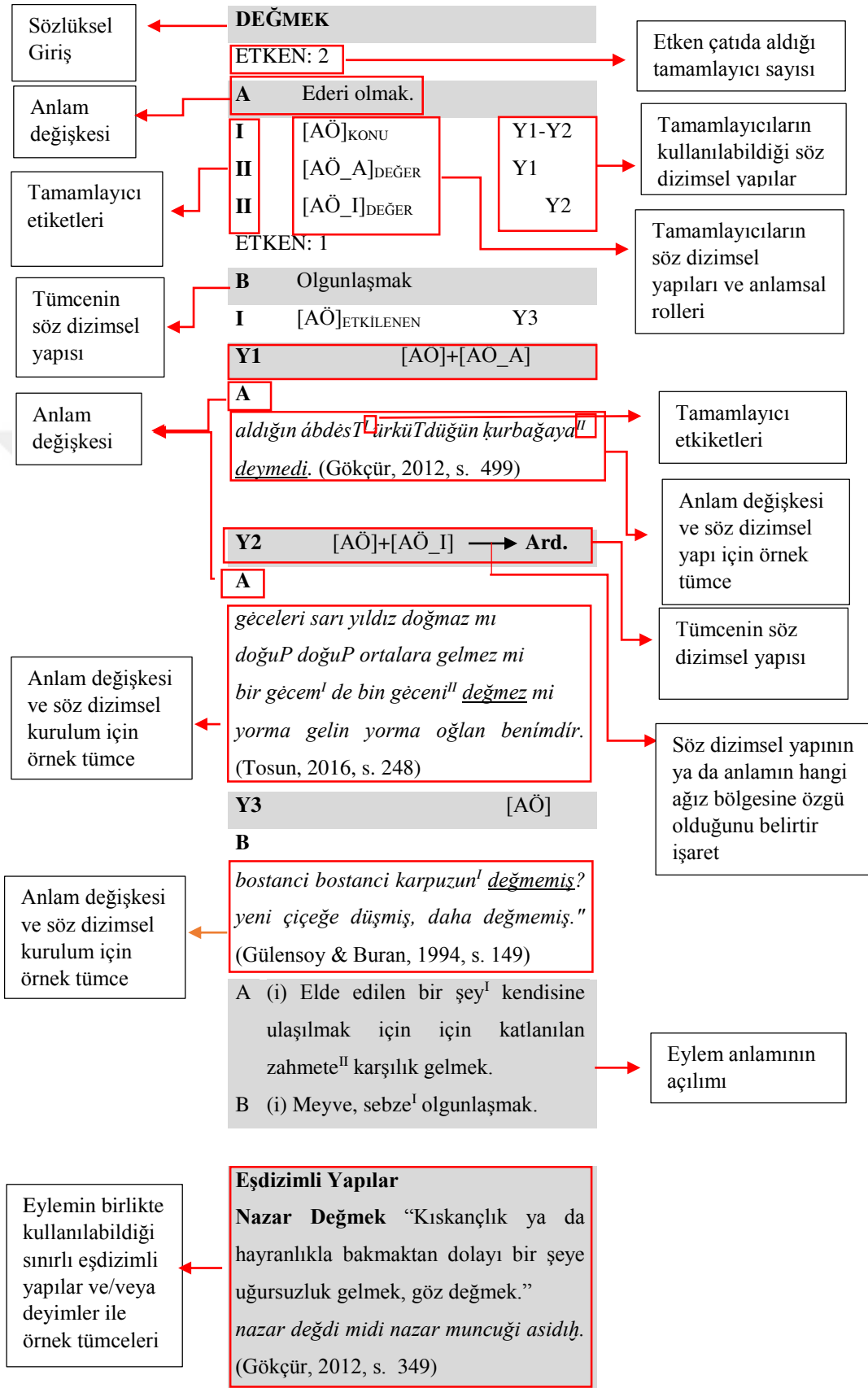
Tablo 8: Besli (2019)'de İstem Gösterimi

Bu çalışmada da bazı farklılıklarla birlikte istem dil bilgisinin mantıksal, anlamsal ve söz dizimsel düzeylerini kapsayan ikinci yönteme dayanan bir istem gösterim yöntemi tercih edilmiştir. Bu bağlamda Herbst vd. (2004) tarafından hazırlanan *A Valency Dictionary of English* (VDE) adlı çalışmada kullanılan yöntem temel alınmıştır. VDE'deki istem gösteriminin bahsi geçen çalışmalardan birkaç noktada ayrıldığına dikkat çekilmelidir. İlk olarak VDE, eylemin eşdizimli yapılarını ve deyimsel kullanımlarını sunarak eylemin kalıplaşmış kullanımlarına istem gösteriminde yer

vermiştir. Dilin tarihsel süreci içinde oluşmuş, günümüzde herhangi bir nedene bağlı olmadan kullanılan bu tür birlikte kullanımların özellikle yabancı dil öğretiminde önemli bir yeri vardır. Ayrıca VDE, aynı anlam değişkesinde kullanılabilecek olan söz dizimsel kurulum seçeneklerini de göz ardı etmemiştir. Hangi anlam değişkelerinin kaç türlü söz dizimsel yapıyla elde edilebileceği, aynı zamanda hangi söz dizimsel kurulumların hangi anlam değişkelerini sağladığı ayrı ayrı gösterilmiştir.

Çalışmada kullanılacak istem gösterim yöntemi aşağıdaki gibidir:





Tablo 9: değmek Eyleminin İstem Gösterimi

Çalışmada her sözlüksel giriş için kullanıldığı farklı anlam değişkelerinde etken çatıda sergiledikleri istem gerçekleştirmeleri incelenmiştir. Oluşturulan derlem, her eylemin her çatıda ne tür söz dizimsel özellikler göstereceğini örnekleyecek boyutta olmadığından edilgen, ettirgen ve işteş çatı kullanımlarına yer verilmemiştir. Çalışmada kullanılan istem gösterim fişinin dört bölümden oluştuğunu söylemek mümkündür. İlk bölümde sözlüksel girişin (DEĞMEK) her bir anlam değişkesinde (A= Ederi olmak, B= Olgunlaşmak) etken çatıda kaç tamamlayıcıyla gerçekleştiği ETKEN: 2/1 etiketiyle gösterilmiştir. Tamamlayıcılar, Roma rakamlarıyla etiketlenmiş; zorunlu olduklarında köşeli, seçimli olduklarında ise yay parantez içinde tamamlayıcı tiplerini ve anlamsal rollerini işaretler biçimde sunulmuştur: [AÖ_I]_{KONU}, (AÖ_A)_{HEDEF} gibi. Ayrıca aynı anlam değişkesinde birden fazla söz dizimsel yapı da ortaya çıkabildiğinden hangi tamamlayıcının hangi söz dizimsel yapıda ortaya çıktığı Y1, Y2 vs. kısaltmalarıyla işaretlenmiştir. İkinci bölümde ise hangi sözdizimsel yapıların hangi anlam değişkelerini oluşturmada kullanıldıkları gösterilmiştir. Yukarıdaki örnekte *değmek* eyleminin “Ederi olmak” anlam değişkesinde iki farklı söz dizimsel yapı ortaya koyduğu görülmektedir: Y1 = [AÖ]+[AÖ_A] ve Y2 = [AÖ]+[AÖ_I]. Aynı eylem “Olgunlaşmak” anlam değişkesinde Y3 = [AÖ] söz dizimsel yapısı sergilemektedir. Her bir söz dizimsel yapı içinde oluşan anlam değişkeleri örnek tümcelerle tanıklandırılmıştır. Örnek tümcelerde tamamlayıcıların üzerlerine Roma rakamlarıyla (x^I , x^{II} gibi) tamamlayıcı etiketleri yerleştirilerek tamamlayıcıların birinci bölümde belirlenen yapılarına ve anlamsal rollerine gönderimde bulunulmuştur. Üçüncü bölümde eylemin sahip olduğu anlamların anlamsal sınırlılıkları da kapsayacak biçimde açıklamaları sunulmuştur. Yine burada da anlamsal sınırlılıklar, Roma rakamlı etiketlerle (x^I , x^{II} gibi) verilerek hangi tamamlayıcıyı betimledikleri gösterilmiştir. Dördüncü bölümünde ise eylemin hangi eşdizimsel yapılar ya da deyimlerle birlikte kullanıldığı gösterilmiştir. Ayrıca çalışmada yer alan ağız bölgelerine has söz dizimsel kurulumlar ya da anlam değişkelerini belirtmek için ok işareti (→) işareti kullanılmıştır. Yukarıdaki örnekte *değmek* eyleminin A = “Ederi olmak” anlam değişkesinde belirtme durum ekli söz dizimsel yapı (Y2 = [AÖ]+[AÖ_I]) sadece Ardahan (Ard.) ilinde tespit edilmiştir.

Örneklerdeki çeviriyazı işaretleri ise atıf yapılan kaynaklardaki yazımla aynı şekilde verilmiştir. Ayrıca sözlükte sadece eylemlerin etken çatıdaki istem bilgisi betimlenmiştir. Diğer çatı ekleriyle oluşan söz dizimsel farklılıklar çok daha büyük bir derlemi gerektirdiğinden sözlüğe alınmamıştır. Ancak eylemin çatı ekleriyle elde ettiği

farklı anlam değışkeleri farklı madde başı olarak tespit edildiği ölçüde sözlüğe dâhil edilmiştir (krş. 223-224):

(223) bunnar böyiler. böyiler, bi melmeketTen bi beg ağlu geli orda ğonahli. (Onlar) çadır ğuriler (Gülensoy & Buran, 1994, s.46) (= İnşa etmek.)

(224) tendir eKmeyi bişiridiler. bundan sora Kadınlar gelip Kuruldi yere. Kab Kaşlı Konşılardan gelirdi. (Gökçür, 2012, s. 380) (= Oturmak.)

1.4.4.'te de belirtildiği üzere tamamlayıcıların dil içi ve dil dışı koşullara bağlı olarak tümceden çıkarıldığı durumlarda tamamlayıcılar yay parantez arasında “()” örnek tümcelere eklenmiştir:

(225) Min bir türlü yemehleri. Sini, surfa açılıb. Ağşam olanda ğız[EDEN] getirib, örtüyü[KONU] (oraya)(HEDEF) bir salıb. Ğız da çok güzel ğızmışdı. Sorub bunnan. Deyib «ğaş bacısınız? » (Ercilasun, 2002, s. 281)

2.2. Doğu Grubu Ağzları İstem Sözlüğü

ACIMAK		
ETKEN: 2		
A	Merhamet etmek.	
I	[AÖ] _{DENEYİMCİ}	Y1
II	[AÖ_A] _{UYARICI}	Y1
ETKEN: 1		
B	Ağrılı olmak.	
I	[AÖ] _{ETKİLENEN}	Y2
K1 [AÖ]+[AÖ_A]		
A	<i>onun için adam çoğu da doymirdi, biz de doymirdi. men ähmäyimi az yiyerdim. yanê doyerdim, çoh şükür. biri çoh yerd, ähmäyimi aTmiş, birez vërim. men^I de ële (onlara^{II}) <u>acirdim</u>. (Gökçür, 2012, s. 465).</i>	
K2 [AÖ]		
B	<i>üvendir, harazanın yanê kamçının bi adi da üvendirdir. üvendiri hızlı vurursan öküzlerin canı^I <u>acır</u>. (Gökçür, 2012, s. 577)</i>	
A	(i) Bir kişi ^I , başka bir canlıya ^{II} karşı bulunduğu durumdan dolayı üzüntü duymak.	
B	(i) Bir canlının bedeninin herhangi bir parçası ^I acılı, ağrılı olmak.	
ACIKMAK		
ETKEN: 1		
A	Yemek yeme gereksinimi duymak	
I	[AÖ] _{DENEYİMCİ}	Y1
Y1 [AÖ]		
A	<i>Oturiler. dev dey bugün gec oldu ahşam burda yatın sabbah gahar gidersiz dey, eyi deyiler</i>	

oturiler. bunların garnı acihi ortada yemek ne yoh. birez sabredilen dev heralım ki (siz^I) acıhdız dey, he deyiler, (Gülensoy & Buran, 1994, s. 55).

A (i) Bir canlı^I yemek yeme gereksinimi duymak.

AÇMAK

ETKEN:2

A Görünür duruma gelmek.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_I]_{KONU} Y1

ETKEN:2

B Açık duruma getirmek.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_I]_{ETKİLENEN} Y1

ETKEN:2

C Çalıştırmak.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_I]_{ETKİLENEN} Y1

ETKEN:2

D Çiçeklenmek.

I [AÖ]_{ETKİLENEN} Y1-Y2

II [AÖ_I]_{ÜRÜN} Y1

ETKEN:2

E Çalışmaya başlamak.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_I]_{KONU} Y1

ETKEN:2

F Yaymak.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_I]_{ETKİLENEN} Y1

ETKEN:2

G İnceltmek.

I [AÖ]_{EDEN} Y3

II [AÖ_I]_{ETKİLENEN} Y3

III (AÖ_DA)_{ARAÇ} Y3

ETKEN:2		
H	Çözmek	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y1
II	[AÖ_I] _{ETKİLENEN}	Y1
Y1	[AÖ]+[AÖ_I]	
A	<i>ibrişim ibrişimdir, ibrişim gülüşümdür, (siz^I) <u>açın</u> yüzünü^{II} görüm, éle son görüşümdür. (Gökçür, 2012, s. 323)</i>	
B	<i>dédim míro vèr bizim o arhadaşın adi da muratdi. dedim vèr (ben^I) muratın da birasini^{II} <u>açım</u>. halbuki gapağı gapatmışam üsdine. yalannan açacağı aldım. taK éTdım, açdım. (Gökçür, 2012, s. 399)</i>	
C	<i>Qardaşa diyim. ben müziğı severem. (ben^I)gece radyoyı^{II} <u>açaram</u>. müziKle yataram. (Gökçür, 2012, s. 338)</i>	
D	<i>şimdi men düşüniyem her sene nisan ayında eriKler^I çiçek^{II} <u>açı</u>. (Gökçür, 2012, s. 538)</i>	
E	<i>o yuhardadi. o^I fabırKa^{II} <u>aşdı</u>. sora éle şey oldi. // he, zengin oldi. (Gökçür, 2012, s. 360)</i>	
F	<i>onnan sora getirib béle yuvarlağ yuvarlağ böle yapille. şeyde fırında yaparış. ginde yapille. biz ginde yapırış. ona onnan getirib tağdanın üzerine birağille. tağdanın üzerine birağile, (onlar^I) tağdanın üzerine^{II} oni ağaşnen béle <u>açélle</u>. onu ağaşnen açélle. (Gökçür, 2012, s. 479)</i>	
H	<i>ağşame Qáda. kótan sürerdih. hocame diyim övle (biz^I) hayvanneri^{II} <u>açerdih</u>. ayran, ağaç gışığı ayranı çalerdih. çalerdih yoğúrdı. oni yiyerdih gaherdih. (Gökçür, 2012, s. 451)</i>	

Y2	[AÖ]
D	<i>oğul dost bağında sümbül^I aşmış susam^I <u>açar</u> mı gül ağlar (Gülensoy & Buran, 1994, s. 73)</i>
Y3	[AÖ]+[AÖ_I]+(AÖ_DA)
G	<i>(Onlar^I) beKmezi^I suda^{II} <u>açarlar</u>. şeye töküp Qarışdırır. Qayniyana hatar. (Gökçür, 2012, s. 367)</i>
A	(i) Bir kişi ^I , başka bir kişi ya da şeyi ^{II} görünmez durumdan görünür duruma getirmek.
B	(i) Bir kişi ^I kapalı durumda olan bir şeyi ^{II} açık duruma getirmek.
C	(i) Bir kişi ^I TV, radio vb.'ni ^I çalıştırmak.(ii) Bir kişi ^I Lamba, ışık vb.'ni ^I açık duruma getirmek.
D	(i) (Y1) → Ağaç, bitki vb. ^I meyve vermeden önce çiçek ^{II} açmak. (ii) (Y2) → Ağaç, bitki vb. ^I çiçekli duruma gelmek, filizlenmek
E	(i) Bir kişi ^I , bir kuruluş veya bir iş yerini ^{II} işler duruma getirmek.
F	(i) Bir kişi ^I hamur vb.'ni oklava, merdane vb. yardımıyla yaymak.
G	(i) Bir kişi ^I koyu kıvamda olan bir şeyin kıvamını ^{II} başka karışımlar ^{III} kullanarak inceltmek.
H	(i) Bir kişi ^I bağlı durumda olan bir şeyin bağı ^{II} çözmek.
Eşdizimli Yapılar ve Deyimler	
Telefon Açmak “Telefon ile aramak.”	
<i>on on beş gün sora bu oğlan geldi, bunun anasi bene telefon aşTi. ben de oraliyim, gel buraya her şe tamam dedı. (Tosun, 2016, s. 190)</i>	

Kapısını Açmak “Misafir etmek, evlerinde ağırlamak.”

müslümanlar onlara Kapısını aşdı, onnarın evinde Kaldı. (Gökçür, 2012, s. 377)

Orta Açmak “Futbolda sahanın kenar bölgesinden takım arkadaşına gol attırmak için pas vermek.”

orta sahayı geçdi. geçdi. Kornel terefine. orden ortayı aşdı, hacı cefer aldı çinedannığına. (Gökçür, 2012, s. 409)

İftarını/Orucunu Açmak “akşam ezanının sonuna kadar süren bir günlük oruç ibadeti sonrasında yiyip içmeye başlamak.”

ben oruç olırdım. ta o dağdan neler diyerdım sen tanımarsan. hâKKâten orda fıtarımı açardım (Gökçür, 2012, s. 440)

Başına İş Açmak “Bir belaya bulaşmak”

«sizin kimin tülüler çıldı burā? Yoḥ» dedi, «Meḥemmedin başına iş aşdığız. » Çadırları posdular, çeḥdiler bunnar. (Ercilasun, 2002, s. 284)

AÇILMAK

ETKEN: 2

A Suda ilerlemek.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

ETKEN: 1

B Çözülme.

I [AÖ]_{ETKİLENEN} Y1

ETKEN: 2

C Derdini anlatmak.

I [AÖ]_{EDEN} Y2

II [AÖ_A]_{HEDEF} Y3

Y1 [AÖ]

A

ule baḥdih balıḥ sürüsi. Kırbân olduḡum allah git git git. (Biz^I) beḫ bi on meTre^{II} açıldıḫ. (Gökçür, 2012, s. 396)

B

uçahñan giTdiḫ. yanê biz ḡışın da arabanan da giTdiḫ. hêç donu açılmamışdı. uçahñan giTdiḡımız için yeTişirih, hêç donu^I açılmêr. (Gökçür, 2012, s. 425)

Y2

[AÖ]+[AÖ_A]

C

ÖreTmendir. özüne bulsun, Öle. o bulsun. o beyenecek. hêçbi gün coşkun^I bize^{II} açılmamış ki. biz de coşkuna bulah. (Gökçür, 2012, s. 524)

A (i) Bir kişi veya canlı^I karadan uzaklaşacak şekilde suda ilerlemek.

B (i) Kar, buz ve kimi maddeler^I gevşeyip yumuşamak, erimeye başlamak

C (i) Bir kişi^I derdini ya da hislerini birine^{II} anlatmak.

Eşdizimli Yapılar ve Deyimler

İştahı Açılmak “Yemek yeme isteḡi çoḡalmak.”
sofrada zeyturun varsa o gün iştahın açılır. (Gökçür, 2012, s. 577)

Gönlü Açılmak “Neşelenmek, içine sevinç dolmak, ferahlamak.”

ben diyim. yazın dini de var, allahi de var. ne güzel açih, saçih. göynün açılı. (Gökçür, 2012, s. 337)

Kader/Kısmeti Açılmak “İş, aşk vb. durumlarda şans yaver gitmek.”

Kızlar ayahKabinin altını giydiḡi elbisenin eteklerini, adlarını yazdılar ki onnar da Kocaya gideler, Kaderleri açıla. (Gökçür, 2012, s. 347)

Gözü Açılmak “İyi, kötüyü ya da işine gelenle gelmeyi ayırt eder duruma gelmek.”

ellibeşde ellidört ellibeş arası, nese getürdüm para almadım rüşvet müşvet yemedim, yemem,

doğrusu alamam, hemin gözüüm açılmamış, belki de alurmuşum ne bilem yoğ arhadaş dedim ben vazifemi yapacam. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 79)

AĞLAMAK

ETKEN: 1

A Gözyaşı dökmek.

I [AÖ]_{DENEYİMCİ} Y1

II [AÖ_A]_{UYARICI} Y1

Y1 [AÖ]+[AÖ_A]

A

mutfağTa aş kalmadı

duvarda daş kalmadı

(ben^I) yara^{II} o kâdâr ağladım

gözümde yaş kalmadı (Tosun, 2016, s. 224)

A (i) Bir kişi^I üzüntü, acı, sevinç, pişmanlık vb^{II}.nin etkisiyle gözyaşı dökmek.

Eşdizimli Yapılar ve Deyimler

Kan Ağlamak “Çok üzölmek, acı çekmek.”

giden getTi biz de ğalduğ burada

ğadır mevla'm yetür bizi mirada

ğara gözüm gan ağlıyor sılada. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 41)

AĞRIMAK

ETKEN: 1

A Ağrılı olmak.

I [AÖ]_{ETKİLENEN} Y1

Y1 [AÖ]

A

yanı ele de bi arhadaşa rasladuğ ha. teskere aldım geldim onu da söylemedim geldim ki, dedem ölmüş babam hasta, beli^I ağrı. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 80)

A (i) Vücudun bir yeri^I ağrılı olmak.

AKMAK

ETKEN: 3

A Sürüklenmek.

I [AÖ]_{KONU} Y1-Y2

II [AÖ_A]_{HEDEF} Y1

II [AÖ_Adoğru]_{HEDEF} Y2

III (AÖ_DAN)_{KAYNAK} Y1-Y2

Y1 [AÖ]+[AÖ_A]+(AÖ_DAN)

A

ehmed gidi degirmanı giri bi dev var. bu yeddi degirmanın uni^I bi oluğdan^{III} devin ağzına^I ağrı. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 54)

Y2 [AÖ]+(AÖ_DAN)+ [AÖ_Adoğru]

A

giderem vana dorğı, yolum irana dorğrı, kes başım Kırım^I ağrı, Kadir bilene dorğrı^{III}. (Gökçür, 2012, s. 324)

A (i) Sıvı maddeler veya çok ince taneli katı maddeler^I bir yerden^{II} başka bir yere dorğrı^{III} gitmek.

Eşdizimli Yapılar ve Deyimler

Ağzının Suyu Akmak “İştahı çekmek.”

ağzımızın suyi da ağrı. balığı gördün mi yeme. (Gökçür, 2012, s. 394)

AKTARMAK

ETKEN: 4

A Nakletmek.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_I]_{KONU} Y1

III [AÖ_A]_{HEDEF} Y1

IV (AÖ_DAN)_{KAYNAK} Y1

ETKEN: 2

B	Aramak.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y2
II	[AÖ_I] _{KONU}	Y2
Y1	[AÖ]+[AÖ_A]+(AÖ_DAN)	
A	<i>nureddin say var. şey vardı ya. anbarda çalışıdı.</i> <i>dédım (Ben^I) seni^{II} (oradan^{IV}) mapusa^{III}</i> <i><u>ahtarmışim</u>.</i> (Gökçür, 2012, s. 340)	
Y2	[AÖ]+[AÖ_I]	
A	<i>Bu gèdir, (O^I) devesini^{II} <u>ahdarır</u>, tapir. Deyir ki</i> <i>«padışah sağ ossun. Ben devemi tapdım.</i> (Ercilasun, 2002, s. 272)	
A	(i) Bir kişi ^I başka bir kişi ya da şeyi ^{II} bir yerden başka bir yere ^{III} geçirmek, nakletmek.	
B	(i) Bir kişi kaybettiği ya da sahip olmak istediği bir şeyi ^{II} aramak.	

ALMAK

ETKEN: 4

A	Götürmek.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y1
II	[AÖ_I] _{KONU}	Y1
III	[AÖ_A] _{HEDEF}	Y1
IV	(AÖ_DAN) _{KAYNAK}	Y1

ETKEN: 5

B	Satın almak.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y2-Y3
II	[AÖ_I] _{KONU}	Y2-Y3
III	(AÖ_A) _{FAYDALANAN}	Y2-Y3
IV	(AÖ_DAN) _{KAYNAK}	Y2-Y3
V	(AÖ_DAN) _{DEĞER}	Y2
V	(AÖ_A) _{DEĞER}	Y3

ETKEN: 3

C	Davet etmek.	
----------	--------------	--

I	[AÖ] _{EDEN}	Y4
II	[AÖ_I] _{FAYDALANAN}	Y4
III	[AÖ_A] _{HEDEF}	Y4
ETKEN: 3		
D	Evlendirmek.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y4
II	[AÖ_I] _{KONU}	Y4
III	(AÖ_A) _{FAYDALANAN}	Y4
ETKEN: 3		
E	Kabul etmek.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y4
II	[AÖ_I] _{FAYDALANAN}	Y4
III	[AÖ_A] _{HEDEF}	Y4
ETKEN: 3		
F	Elde etmek.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y5
II	[AÖ_I] _{ÜRÜN}	Y5
III	[AÖ_DAN] _{KAYNAK}	Y5
ETKEN: 3		
G	Ele geçirmek.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y5
II	[AÖ_I] _{KONU}	Y5
III	(AÖ_DAN) _{KAYNAK}	Y5
ETKEN: 2		
H	İçine çekmek.	
I	[AÖ] _{ETKİLENEN}	Y6
II	[AÖ_I] _{KONU}	Y6
Y1	[AÖ]+[AÖ_I]+[AÖ_A]+(AÖ_DAN)	
A	<i>tahta körpinin orda balıh çıkarırdı. havyarli balıh. (Onlar^I) (onları^{II}) şimdi (oradan^{IV}) havuza^{III} almışlar. balıklar da yenilmiyor.</i> (Gökçür, 2012, s. 389)	
Y2	[AÖ]+[AÖ_I]+(AÖ_DAN)+(AÖ_A)+(AÖ_DAN)	
B		

şimdi bi eKmey üç yüz elli bin nîradır. he walla. wala hele biz^I bêş yüzden^V aliyîh. (Gökçür, 2012, s. 358)

Y3 [AÖ]+[AÖ_I]+(AÖ_A)+(AÖ_DAN)+(AÖ_A)

B

yemeye davet ederler. ona bi hediye verirler. (Onlar^I) annesine, bacasına^{III} bi hediye^{II} alırlar. analari yasdan çıharırlar. (Gökçür, 2012, s. 326) onnan sora biTdikden sora bi kere giderdîh, çarşıdan^{IV} Kumaş^{II} alırdılar. (Gökçür, 2012, s. 344) fâKirîn evlerinde radyo da yoşdi. bi radyo^{II} aldım, yüz yirmi lîreye^V. (Gökçür, 2012, s. 363)

Y4 [AÖ]+[AÖ_I]+[AÖ_A]

C

bi hısum dâveti vêrdîh. (Biz^I) Kız terefinin o bitün^{II} yemege^{III} aldıh hepi. (Gökçür, 2012, s. 331)

D

senin kızi beyenmişik. (Ben^I) sen o kızın^{II} menim oğluma^{III} alacam. (Gökçür, 2012, s. 521)

E

on iki yaşında doldurmadığım için (onlar^I) ortaoKûla^{III} almadılar beni^I. (Gökçür, 2012, s. 386)

Y5 [AÖ]+[AÖ_I]+[AÖ_DAN]

F

(Ben^I) Kîh kilo, elli kilo süT^{II} alidim, iki ineKden^{III}. (Gökçür, 2012, s. 359)

G

veziri demiş padişagım buresini^{II} siz^I düşmanlarımızdan^{III} aldığtan sora bi ehtiyar köylüye vermişiz. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 49)

Y6 [AÖ]+[AÖ_I]

H

çırağba fitil çekerler içersine. ğazi tökerler. o^I ğazi^{II} aldıhça o çırağba yanar. (Gökçür, 2012, s. 366)

- A (i) Bir kişi^I bir şeyi^{II} bulunduğu yerden ayırmak, bir yerden^{IV} kaldırarak başka bir yere^{III} koymak, götürmek.
- B (i) Bir kişi^I bir mağaza ya da alışveriş yapılan herhangi bir yerden^{IV} bir şeyi^{II} kendisi ya da başka biri için^{III} belli bir ücret karşılığında^V satın almak.
- C (i) Bir kişi^I başka bir kişiyi^{II} genellikle yemeli-içmeli bir organizasyon için^{III} davet etmek.
- D (i) Bir kişi^I kendisi ya da erkek bir yakını için^{III} evlenmek üzere bir kız^I bulmak, evlendirmek.
- E (i) Bir kişi ya da kurum^I bir kişiyi^{II} belli bir iş ya da amaç için^{III} uygun görmek.
- F (i) Bir kişi^I belli iş ya da üretimden^{III} bir miktar kazanç ya da^{II} elde etmek.
- G (i) Bir kişi ya da ordu vb.^I bir yeri^{II} sahibinin elinden^{III} almak, fethetmek, ele geçirmek.
- H (i) Genellikle emici özellikli bir cisim^I sıvı bir maddeyi^{II} emmek, içine^{III} çekmek.

Eşdizimli Yapılar ve Deyimler

Gönlünü Almak “Mutlu etmek.”

işTe biz geldîh sızın göynünüzi aldıh, siz bu Karadan, bu yasdan daha çihın. (Gökçür, 2012, s. 325)

Gıcık Almak “Bir davranışa veya bir kimseye sürekli sinirlenmek”

vallahi Kardaş. Kardaş men neşe severem sev-, bir. bah ğıybeTden gıcık alıram. (Gökçür, 2012, s. 338)

Soluğu (Bir Yerde) Almak “Bir yere hemen gitmek veya sığınmak.”

ben hele görhiyem polisler gele beni yaħaliyalar. ancaħ solūgi şeyde aldım. burda aldım. (Gökçür, 2012, s. 340)

Soğuk Almak “Üşütmek.

onun ğaT ğaTdisi vardı. teK yapraħlisi vardı. benim mesela elli tene vardı. pëncерemde savuħ aldı . şimdi yohdûr. (Gökçür, 2012, s. 350)

Abdest Almak “Müslümanlar, belli ibadetleri yapabilmek için bir düzen içerisinde bazı organları yıkayıp bazılarını mesh ederek temizlenmek.”

wala bir gün cenabi rabbıma Kırbana olım. bir gün ele abdës aldıħ. (Gökçür, 2012, s. 396)

Kasete/Kameraya Almak “Ses ve/veya görüntüyü kaydetmek.”

burada dedi, bi tene Kıoç var. imdi bunnerin her ikisi pazarlıħ edi. kasete almişlar. (Gökçür, 2012, s. 445)

İşi Sağlama Almak “Gerekli önlemleri almak.”
biri bu elini tutmuşdi. üçüsi de tutdurmuşdi, bunlar işi sağlama alılar. (Gökçür, 2012, s. 544)

Göze Almak “Gelebilecek her türlü tehlike ya da zararı kabullenmek.”

uraye giden ölümü göze alacaħ (Gülensoy & Buran, 1994, s. 220)

Aklını Başından Almak “Düşünemez hale getirmek.”

Ey ağalar siza tarıff eyliyem,

Aħlimi başımdan aldı bir gelin,

Yedi yılhlım, çar köşede bulunmaz

Yusuf i Zelhanın tayı bir gelin. (Ercilasun, 2002, s. 225)

Nazara Almak “Göz önünde bulundurmak ya da dikkate değer bulmak.”

şimdi yoh. kim kime babam, hem şimdi cahiller de kimsenin sözünü şe eTmër, duTmër ki. nazara almër adamı. sen ne iş görürsen gör, dër sen esKi kıafasın. (Tosun, 2016, s. 261)

ALDANMAK

ETKEN: 2

A Kanmak

I [AÖ]_{DENEYİMCİ} Y1

II [AÖ_A]_{UYARICI} Y1

Y1 [AÖ]+[AÖ_A]

A

ğüvenme sevgilim güzelliğine

senin de saçların tarımar olur.

(sen^I) aldanma dünyada penpe rengine^{II}

hayaTın bir uzun intizar olur. (Tosun, 2016, s. 237)

A (i) Bir kişi^I bir hileye, bir yalana ya da bir söze^{II} kanarak yanılmak, yanlış yargıya varmak.

ALDIRMAK

ETKEN: 2

A Dikkate almak.

I [AÖ]_{DENEYİMCİ} Y1

II [AÖ_A]_{UYARICI} Y1

Y1 [AÖ]+ [AÖ_A]

A

Bunnar vuruşullar, ikisi de olullar bayaz. Siyahın üsdüne atladın mi gidersin tã derine. Bayazın üsdüne atladın mi çıħarsın ışıħ dünyıye. » Bu^I hëç bunun sözüne^{II} aldırmır. Yüzüğünen ğamçıyi alır. Küçüğüünün beline ipi bağlır, Diyir «ğardaş, çekin, bu. da benim. » (Ercilasun, 2002, s. 181)

A (i) Bir kişi^I bir başka kişinin kendisini, yaptığı bir işi ya da söylediği bir sözü^{II} dikkate almak, önem vermek.

ALİŞMAK

ETKEN: 2

A	Yadırgamamak.	
I	[AÖ] _{DENEYİMCİ}	Y1-Y2
II	[AÖ_A] _{UYARICI}	Y1
II	[AÖ_I] _{UYARICI}	Y2
ETKEN: 2		
B	Bağımlı olmak.	
I	[AÖ] _{DENEYİMCİ}	Y1
II	[AÖ_A] _{UYARICI}	Y1
C	Yanmak → Ard.	
I	[AÖ] _{ETKİLENEN}	Y3
Y1	[AÖ]+[AÖ_A]	
A	Bize diyellerdi ki «bu hangi gıtaatdır? » Diyerdig ki on ikinci fırğanın, otuz dördüncü alayın, birinci taburudur. » «Ey on kinci fırğa. Siz^l <u>alışmışız</u> Ermeni talanına^l ama bu ne Urusa benziyor, ne Ermeniye, ne İngilise. (Ercilasun, 2002, s. 167)	
B	Gine aḥşam olanda şahzede gine geliyor onya. Padişahlann toplantısına oturmya. «Şahzedem» diyor. (onlar^l) Yemeğe, işmeğe^l <u>alışdılar</u> da. Yemek işmek hep masarifyerinde. Deyir ki «gene bir satranç oynayın dâ. » (Ercilasun, 2002, s. 191)	
Y2	[AÖ]+[AÖ_I] → Vn.	
A	Kundağın etrafına havani boş boş béle döğerdiler. etrafda canğ cung canğ cung. çocûḥ^l ses aldığı zaman oyanmnasın, zil sesini^{ll} <u>alışsın</u>. (Gökçür, 2012, s. 348)	
Y3	[AÖ]	
C	sac^l ocaḥTa <u>alışTi</u> ay buluda karışTi böğün mevlüd ayıdır	

sevdaliler kavuşTi. (Tosun, 2016, s. 307)

- A** (i) Bir kişi^l bir kişiyi, durumu ya da olayı^{ll} yadırgamaz duruma gelmek
- B** (i) Bir kişi^l bir şeyi ya da bir işi^{ll} sürekli ister duruma gelmek, bağımlısı olmak.
- C** (i) Yanıcı bir nesne^l tutuşmak, yanmaya başlamak.

ANLAMAK

ETKEN: 3

A	Kavramak.	
I	[AÖ] _{DENEYİMCİ}	Y1-Y2-Y3-Y4
II	[AÖ_I] _{KONU}	Y1
II	[TT] _{KONU}	Y2
II	[kiTT] _{KONU}	Y3
II	[TTdiye] _{KONU}	Y4
III	(AÖ_DAN) _{UYARICI}	Y1-Y2-Y3-Y4
ETKEN: 2		
B	Yatkınlığı olmak.	
I	[AÖ] _{DENEYİMCİ}	Y5
II	[AÖ_DAN] _{KONU}	Y5

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]+(AÖ_DAN)

- A**
- ikinci seslenüşte gene ses gelmi. oğlan gübezine kadar daş keser, üçüncü son kere sesleni. ses geli kızıl kırt" diye. (O^l) iremi cenginin sesi olduğunu^{ll} anlı. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 222)
- «sen^l benim bir mesela etmelicinin oğlu olduğunu^{ll} nereden^{lll} anladın? (Ercilasun, 2002, s. 172)

Y2 [AÖ]+[TT]+(AÖ_DAN)

- A**
- Buna ḥuylanır, birez danir. «Hedi» diyor, «bir daha gideceksin. » «Daḥa böğün gidemem; » Yani bir daḥa getdiği kimi bu padişah^l anniyor bunda iş var^{ll}. (Ercilasun, 2002, s. 172)

Y3	[AÖ]+[kiTT]+(AÖ_DAN)
A	
	<i>hünkâr benim dayımdır beş vaḥTına gavimdir hünkâr dayım olursa arzu benim payımdır padişah' <u>anli</u> ki bu aşıḥyegenüdürl'. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 92)</i>
Y4	[AÖ]+[TTdiye]+(AÖ_DAN)
A	
	<i>gendisine sordum sen nerelisin? dedi ben yunanlıyım, ben' o zaman <u>anladım</u> ha bu türk değil de yunandır diye'', (Gülensoy & Buran, 1994, s. 83)</i>
Y5	[AÖ]+[AÖ_DAN]
B	
	<i>ben kendim' bu işlerden'' biraz anniyorum. (Gökçür, 2012, s. 473)</i>
A	(i) Bir kişi ^I bir şeyin ne olduğunu ya da neye işaret ettiğini ^{II} bir işaretten ^{III} yola çıkarak kavramak.
B	(i) Bir kişi ^I bir işin nasıl yapıldığını ^{II} bilmek.
ANLAŞMAK	
ETKEN: 2	
A	Aynı düşüncede birleşmek.
I	[AÖ] _{DENEYİMCİ} Y1
II	[AÖ_LA] _{DENEYİMCİ} Y1
Y1	[AÖ]+[AÖ_LA]
A	
	<i>Baş üsde, onu size anhadacam. Bizim köyde ilkin oğlannan giz birbirlerini görerler. (Onlar^I) Birbirleriyle^{II} konuşub annaşarlar. (Ercilasun, 2002, s. 285)</i>
A	(i) Bir kişi ^I bir başka kişiyle ^{II} bir konu üzerinde aynı düşüncede birleşmek.
ANLATMAK	

ETKEN: 3	
A	İzah etmek.
I	[AÖ] _{EDEN} Y1-Y2
II	[AÖ_I] _{KONU} Y1
III	[AÖ_DAN] _{KONU} Y2
III	[AÖ_A] _{HEDEF} Y1-Y2
Y1	[AÖ]+ [AÖ_I]+ [AÖ_A]
A	
	<i>zülali de ondan çoḥ küÇüK. Bu, gece rüyasında kuranı kerimi oḥumuş. dedesi gece bahmış ki çocuḥ oḥuyêr. uyaTmış bunu, (o^I) rüyasını'' dedesine^{III} <u>annaTmış</u>, artuḥ kendiliğinden saz çalmış. (Tosun, 2016, s. 191)</i>
Y2	[AÖ]+[AÖ_A]+[AÖ_DAN]
A	
	<i>bizim köyde bi kişi^I vardı, (bize'') ermenilerden^{III} <u>anletürdi</u> böle. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 216)</i>
A	(i) Bir kişi ^I bir başka kişiye ^{III} bir konuyu ^{II} izah etmek. (ii) Bir kişi ^I bir başka kişiye ^{III} hikâye, masal vb.ni ^{II} nakletmek.
APARMAK	
ETKEN: 4	
A	Götürmek
I	[AÖ] _{EDEN} Y1
II	[AÖ_I] _{KONU} Y1
III	[AÖ_A] _{HEDEF} Y1
IV	(AÖ_DAN) _{KAYNAK} Y1
ETKEN: 2	
B	Aramak.
I	[AÖ] _{EDEN} Y2
II	[AÖ_I] _{KONU} Y2
Y1	[AÖ]+[AÖ_I]+[AÖ_A]+(AÖ_DAN)

A
sonki günü gine eeyni yáhyanı ariyiler. tabi (O^I) Kuzuyu^{II} aparib yoncelere. pÁyızdı da. öle bi yatırTdih, öle o güneşin önünde tohluyu aTdım şılanın dibinde. (Gökçür, 2012, s. 482)
koy git ordan^{IV} bu şerbige^{II} apar, man ordan su getir. şerbik, mecrefe. şerbige apar, man ordan bi su getir. (Gökçür, 2012, s. 494)

Y2 [AÖ]+[AÖ_I]

B
ya men bi alaye girdim. bi baħdım, hār teref asKere buni görir bēle ēlir. gören^I yēr^{II} appari ğaçe, dālih appari ğaçe. (Gökçür, 2012, s. 459)

A (i) Bir kişi^I bir kişi ya da şeyi^{II} bir yerden^{IV} başka bir yere^{III} götürmek.
B (ii) Bir kişi^I bir şeyi^I aramak.

ARAMAK

ETKEN: 3

A	Telefon etmek.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y1
II	[AÖ_I] _{HEDEF}	Y1
III	(AÖ_DAN) _{ARAÇ}	Y1

ETKEN: 3 ~ 2

B	Bulmaya çalışmak.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y2-Y3
II	[AÖ_I] _{KONU}	Y2
II	[AÖ_I] _{MEKÂN}	Y3
III	(AÖ_DA) _{MEKÂN}	Y2

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]+(AÖ_DAN)

A
dēdi ara gelsin salēhi. ben^I de sızı^{II} aradım. (Gökçür, 2012, s. 335)
şimdi cēbden^{III} ariyalım seni^{II}, cēbden bulalım seni. (Gökçür, 2012, s. 549)

Y2	[AÖ]+[AÖ_I]+(AÖ_DA)	
B	<i>aşağı zabıt yapıyorum, (biz^I) vaki ihbar üzerine felan adamı^{II} bu evde^{II} <u>aradıh</u> ve bulduh. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 113)</i>	
Y3	[AÖ]+[AÖ_I]	
B	<i>baş efendi bizim ğızı ğaçıran rafo filan mahallede filanın evinde. dedim Süleyman beg doğru olacah (biz^I) sona gideriK ğadnın evini^{II} <u>ararih</u> bulamazsağ bişeye yaramaz bu iş. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 113)</i>	
A	(i) Bir kişi ^I bir başka kişiyle ^{II} görüşmek üzere telefon etmek.	
B	(i) (Y2) → Bir kişi ^I birini ya da bir şeyi ^{II} bir yerde ^{III} bulmaya çalışmak. (ii) (Y3) → Bir kişi ^I aranan bir şeyi bulmak için bir yeri ^{II} taramak, bulmaya çalışmak	

ARAŞTIRMAK		
ETKEN: 2		
A	Gözden geçirmek.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y1
II	[AÖ_I] _{KONU}	Y1

Y1	[AÖ]+[AÖ_I]	
A	<i>acaba tajdin de benim gibi yiyor? he, hācı ekremīn ğāmīne deyēl ki. buni^{II} ne devleT^I araşdırir, ne millet^I. hācı ekreme vērir ayda bēş yüz milyon mayēş. tajdin de anadan olanda mayēş diye bulmir nedir. (Gökçür, 2012, s. 453)</i>	
A	(i) Bir kişi ya da kurum ^I birini veya bir şeyi ^{II} aslını ya da nedenini bulmak için soruşturmak.	

ARTMAK		
ETKEN: 1		
A	Çoğalmak.	
I	[AÖ] _{ETKİLENEN}	Y1
Y1	[AÖ]	
A	benim bir çınarım var o bana yeter nêrde derneK görsem efkârım^I <u>artar</u> çınarın lebleri bal bana yêter arının verdiği° balı nêylerem (Tosun, 2016, s. 314)	
A	(i) Bir şey ^I nicel olarak çoğalmak.	

ASMAK		
ETKEN: 4		
A	Sarkıtmak.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y1
II	[AÖ_I] _{ETKİLENEN}	Y1
III	[AÖ_A] _{HEDEF}	Y1
IV	(AÖ_DAN) _{GÜZERGÂH}	Y1
B	İdam etmek.	
I	[AÖ]	Y2
II	[AÖ_I]	Y2
Y1	[AÖ]+[AÖ_I]+[AÖ_A]+(AÖ_DAN)	
A	oğlan^I eve geli. ahşam oli aynayı^{II} duvara^{III} <u>asi</u>. Baği her taraf aydınlıḡ oldi. herkes şaşırer. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 221) a çömçeyi burdan^{IV} <u>asardılar</u>, bağlardılar. bi ucunna men tutardım, bi ucunna sen. (Gökçür, 2012, s. 496)	
Y2	[AÖ]+[AÖ_I]	
B	«Ġarı» dedi, «bizim ġırḡ gün müddetimiz ġalıb. Padşah bizi keseceh. Yalnız ġırḡ güne geder	

yiyeġ içeg. Ġırḡ gün sora, padşah^I bizi^{II} asacaḡ.
(Ercilasun, 2002, s. 315)

- A** (i) Bir kişi^I bir şeyi^{II} aşıya sarkacak bir biçimde bir yerinden^{IV} geçirerek bir yere^{III} iliştirip sarkıtmak.
- B** (ii) Bir kişi^I bir kimseyi^{II} boğazından ip vb. geçirip sallandırarak öldürmek, idam etmek.

Eşdizimli Yapılar ve Deyimler

Kulak Asmak “Önem vermek, dinlemek.”

Gece geldi arıya. Bu hanım dedi ki «derviş babalar çoh söhbetkeş olar. Gele siz, böyün bir söybet eeyliyesiz. Biz de bir ġulaḡ asaḡ. » Bele diyende vezir döndü pedişaha. (Ercilasun, 2002, s. 267)

Surat Asmak “Somurtmak, yüzüne küskün veya dargın bir ifade vermek.”

ben iki evliyim.
iki ġari bir de kır aT
niçin asTın ele surat
ġünaḡların olsun baraT
yedin kır ati kır ati (Tosun, 2016, s. 282)

AŞMAK

ETKEN: 2~3

A	Üzerinden geçmek.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y1-Y2
II	[AÖ_I] _{HEDEF}	Y1
II	(AÖ_A) _{HEDEF}	Y2
III	[AÖ_DAN] _{KAYNAK}	Y2

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]

A

beş ġiři oliler. birez daha ġidile, bağiler ki bi adam^I bi adımda daḡları^{II} aşı. bundan da ġonuşiler. onuyla yanlarına aliler, beş ġiři oliler. birez daha ġidiler, bağiler ki bir adam^I bi adımda daḡları^{II} aşı. bundan da ġonuşiler. onu da

yanlarına aliler, gide gide padişahın sarayına
gavuşiler. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 54)

Y2 [AÖ]+[AÖ_DAN]+(AÖ_A)

A
(Ben^I) Livanadan^{III} aşdım Şavşet dağına^{II},
Zan etdim ki düşdüm Cennet bağına, (Ercilasun,
2002, s. 325)

A (i) (Y1) → Bir kişi^I yüksek, uzak veya
geçilmesi güç bir yerin^{II} öte yanına geçmek
(Y2) → Bir kişi^I yüksek, uzak veya
geçilmesi güç bir yer^{III} geçerek öte yanına^{II}
gitmek.

ATMAK

ETKEN: 4

A Fırlatmak.

I [AÖ]_{EDEN} Y1
II AÖ_I]_{KONU} Y1
III [AÖ_A]_{HEDEF} Y1
IV (AÖ_DAN)_{KAYNAK} Y1

ETKEN: 3

B Koymak.

I [AÖ]_{EDEN} Y2
II [AÖ_I]_{ETKİLENEN} Y2
III [AÖ_A]_{HEDEF} Y2

ETKEN: 3

C Vurmak.

I [AÖ]_{EDEN} Y2
II [AÖ_I]_{ARAÇ} Y2
III [AÖ_A]_{HEDEF} Y2

ETKEN: 1

D Yalan söylemek.

I [AÖ]_{EDEN} Y3

ETKEN: 3

E Ertelemek.

I [AÖ]_{EDEN} Y4
II [AÖ_I]_{KONU} Y4

III [AÖ_A]_{ZAMAN} Y4

ETKEN: 2

F Bulaşmak.

I [AÖ]_{KONU} Y5

II [AÖ_A]_{ETKİLENEN} Y5

ETKEN: 1

G Geçmek.

I [AÖ]_{KONU} Y3

ETKEN: 3

H Ulaştırmak.

I [AÖ]_{EDEN} Y2

II [AÖ_I]_{ETKİLENEN} Y2

III [AÖ_A]_{HEDEF} Y2

ETKEN: 2

I Yutmak.

I [AÖ]_{EDEN} Y6

II [AÖ_I]_{KONU} Y6

K [AÖ]+[AÖ_I]+[AÖ_A]+(AÖ_DAN)

A
wala diyi bu arvaT bölese meni de öldürür. o^I da
özünü^{II}, damnan^{IV} ati aşığıya^{III}. (Gökçür, 2012, s.
506)

Y2 [AÖ]+ [AÖ_I]+ [AÖ_A]

B

Bağdım ki Yenişeyirden, Sihanın ordan bir tahşi
gelir ama bene uzak, çoğ uzağ. (Ben^I) Sağ
ayağımı^{II} asvalta^{III} atdım; solumu atım diyence bu
bene tosladı (Ercilasun, 2002, s. 165)

C

(Onlar^I) adamın nekisine^{III} bi yumruğ^{II} aTdilar.
iki saaT nefes alamadı. (Gökçür, 2012, s. 575)

H

yani yayan Gëdemik. gëTdik. (Biz^I) özümüzi^{II}
aTdih malaTyaya^{III}, yëndik malaTyada. (Gökçür,
2012, s. 530)

Y3

[AÖ]

D

*ben o sırada. eliKoPTere aTliyam nece. (Sen^I)
aTma ölüm sıphi, aTma, din Kardaşiyih.
(Gökçür, 2012, s. 337)*

G

*bizav he. bizav inehler yeni yavri getirirken bizav
diyerih. ta bi seneliğ olana Kádá. bi sene^I atacağ.
diyecağdih dana olmiş. (Gökçür, 2012, s. 441)*

Y4

[AÖ]+[AÖ_I]+[AÖ_A]

E

*men geTdım bağdım hakım eyice yazi. yazi
Kızım dedi geT. geT filan aya arTıh (o^I) (onu^{II})
her sene Kışa^{III} atidi. yaza aTmidi. nedir ki Kari
boşanmasın. (Gökçür, 2012, s. 373)*

Y5

[AÖ]+[AÖ_A]

F

*Kızılce çıharTdıği zaman datli yiyecağ. sawuğa
vermiyecağ. sawuğa vèrdiğın zaman (o^I) atar
ciğere^{II}. ciğer de çocuğı öldürür, gider. he,
Kızılce ciğerden tutuyor. he, bağmadığın zaman
atar içeriye, öldürür çocuğı (Gökçür, 2012, s. 403)*

Y6

[AÖ]+[AÖ_I]

I

*avrat soyünü giri yatağa, kendisi^I hâbi^{II} ati, bi şey
yoh, kafayı vuri yati. (Gökçür, 2012, s. 543)*

- A (i) Bir kişi^I bir cismi^{II} bulunduğu yerden^{IV} başka bir yöne doğru^{III} fırlatmak.
- B (i) Bir kişi^I bir cismi^{II} bir yere^{III} koymak.
- C (i) Bir kişi^I başka bir kişi ya da cismi^{II} tekme, tokat vb. ile^{III} darp etmek.
- D (i) Bir kişi^I bir olayı anlatırken abartmak, yalan söylemek.
- E (i) Bir kişi^I bir işin yapılmasını^{II} ileri bir tarihe^{III} ertelemek, tehir etmek.

- F (i) Bir hastalık ya da mikrop^I başka bir organ ya da organizmaya^{II} bulaşmak
- G (i) Süre, zaman^I belli bir süre ilerlemek, geçmek.
- H (i) Bir kişi^I kendisi ya da bir başkasını^{II} bir yere^{III} güçlkle ulaştırmak.
- I (i) Bir kişi^I taneli ya da sıvı bir şeyi^{II} içmek, yutmak.

Eşdizimli Yapılar ve Deyimler

Yorgan Atmak “Yorgan yapmak, imal etmek.”
*geçen gün tarünümün yorganını güzel güzel
aTdıh. (Gökçür, 2012, s. 332)*

İftira/Çamur Atmak “Bir kimseye kasıtlı ve asılsız suç yüklemek.”
*önceleri ibadetlerimiz kısırdı, sıhıydı, zor
kullanêrdi, bize isyanlar olêrdi, ifturalar atılêrdi,
bize çamurlar atêrdi, helen gine devam êder.
hepimiz bu ôlkenin bu memlekeTîn insaniyiz.
(Tosun, 2016, s. 281)*

İmza Atmak “İmzalamak”
*müdüürümüz vardı. dedi salih gelsin, imza atsın.
(Gökçür, 2012, s. 341)*

Nara Atmak “Bağırmak”.
*son zamanda ele bi nağara atacam eğilip üş defa
yeri öpecem kemal atatürgün gaylesüz futurafına
tabi ona yetişemim onun aşğıyla elimi öpecem.
(Gülensoy & Buran, 1994, s. 68)*

Tur Atmak “Dolaşmak.”
*çoğ oturmadıh, dedi bedo Kıurban, ele bi tur
atıyam, gelim. dedim é sen git. (Gökçür, 2012, s. 399)*

Tepesi Atmak “Çok sinirlenmek.”
*gede wallah sene zırniğ goğlaTmaram.
tepem¶aTdı. zıvanadam çığdım. (Gökçür, 2012, s. 414)*

Şafak Atmak “Şafak sökmek.”

ben de başKa evde misafür idim. hele şafağ aTmamişdi. wallahe baħdım ğapını döydü. (Gökçür, 2012, s. 433)

Gol Atmak “Futbolda topun karşı kaleye girmesini sağlamak.”

bız palan ona diyerdih, palan. bi gol aTdi yani. bu toP yoh idi, bēle top. (Gökçür, 2012, s. 441)

Çimdik/Cırmık Atmak “Çimdiklemek.”

birisinin Tırnağı uzandığı zaman birsinin yüzünü tırmaladığı zaman cırmaħ da ona diyiler. cırmaħ aTdi bana. (Gökçür, 2012, s. 513)

Can Atmak “Çok istemek, hevesli olmak.”

bi köde heç evlenmemiş bi adâm varmış. Evlenmeh için edata can atımış. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 192)

El Atmak “Yardım etmek.”

baħTım Ki iki tene kadın bene el aTTı kaldırur. başımı kaldurdum Ki biri asım eminin karrısı biri gelini, kardaşının karrısı. bene el aTTı kaldurdiler. (Tosun, 2016, s. 178)

İçeri Atmak “Hapsetmek, mahkum etmek.”

şimdi selayeT karılara geçif ya, höKümeT şimdi bunlara bir sürü haķ tanıdı, artıħ bir toķaT vursan içeri atēller. (Tosun, 2016, s. 304)

ATLAMAK

ETKEN: 2

A Sıçramak.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_A]_{HEDEF} Y1

ETKEN: 2

B Binmek.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_A]_{HEDEF} Y1

Y1 [AÖ]+[AÖ_A]

A

Köpeg^I yetişir yetişmez hemen canavarın üsTüne^{II} atlır, parça parça edir. belece bu

canavardan ğurtuliler. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 167)

B

ben ufaħdan gelidim. baħdım eliKoPter geli. alla alla. baħdım eliKoPter sallani. ben^I o sırada. eliKoPTere^{II} aTliyam nece. aTma ölüm siphı, aTma, din Kardaşiyih. (Gökçür, 2012, s. 337)

A (i) Bir canlı^I bir yerden bir yere^{II} sıçramak, fırlamak.

B (i) Bir kişi^I bir yere gitmek üzere bir taşıta^{II} binmek.

AYILMAK

ETKEN:2

A Kendine gelmek.

I [AÖ]_{DENEYİMCİ} Y1

II (AÖ_A)_{UYARICI} Y1

Y1 [AÖ]+(AÖ_A)

A

Dedi «ged onu sesle gelsin. » Dedi « ğıymadım seslemeğe. Munu ğaldısam ğorħacah. » Dedi «birbirimize söz bele ğonuşah; cevap vereh. (O^I) Bizim sesimize^{II} ayıla. » Bular başladılar demeh ğonuşmağa. (Ercilasun, 2002, s. 265)

A (i) Bir canlı^I baygınlık vb. durumdan kimi zaman bir uyarıcı yardımıyla^{II} kurtulmak, kendine gelmek.

AYIRMAK

ETKEN: 3

A Bölmek.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_I]_{ETKİLENEN} Y1

III (AÖ_DAN)_{KAYNAK} Y1

ETKEN: 3

B	Tahsis etmek.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y2
II	[AÖ_I] _{KONU}	Y2
III	[AÖ_A] _{FAYDALANAN}	Y3
ETKEN: 3		
C	İlişkilerini bozmak.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y3
II	[AÖ_I] _{ETKİLENEN}	Y3
III	[AÖ_DAN] _{KONU}	Y3
Y1	[AÖ]+[AÖ_I]+(AÖ_DAN)	
A	ğam o da şeydir. düvendir. cercer, gam. o bûğdanın üsdinde gididi, gelidi. (O^I) bûğdayi öğüdididi. bûğdayi^{II} samandan^{IV} <u>ayıridi</u>. (Gökçür, 2012, s. 383)	
Y2	[AÖ]+[AÖ_I]+[AÖ_A]	
B	o çayda çıra öyününde şeyleri çövirille ya bële mumlar elinde, o alay ële onun işiğinde galdı be. bir iki saaT bële bi şeyde biz oynediğ. bizim bi de (onlar^I) deliloni^{II} bize^{III} <u>ayırmişdile</u>. (Gökçür, 2012, s. 469)	
Y3	[AÖ]+[AÖ_I]+[AÖ_DAN]	
C	ölimde senden başkasına varmam, bi gün ömrüm varsa senin olsun. Alâ^I beni^{II} senden^{III} <u>ayırmasın</u> diyimiş. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 187)	
A	(i) Bir kişi ^I bir bütünden ^{II} bir parçayı ^{III} ayırarak koymak.	
B	(i) Bir kişi ^I bir şeyi ya da bir yeri ^{II} bir kişiye ^{III} tahsis etmek.	
C	(i) Bir kişi ^I bir kişiyi ^{II} aralarındaki anlaşmayı, uzlaşmayı, ilişkiyi bozarak birinden ^{III} uzaklaştırmak.	
AZMAK		

ETKEN: 1		
A	Yozlaşmak.	
I	[AÖ] _{DENEYİMCİ}	Y1
ETKEN: 2		
B	Taşmak.	
I	[AÖ] _{KONU}	Y2
III	[AÖ_A] _{HEDEF}	Y2
Y1	[AÖ]	
<i>Nuf peygamber hayat bulduktan sora bunun gavmi^I <u>azdı</u>. Gavmi azanca Cenabı Ak Taala emir verdi ki gemi teşgil etsin deyi.</i> (Ercilasun, 2002, s. 250)		
Y2	[AÖ]+[AÖ_A]	
B	<i>Bir çif suna ëndi bizim göllere, Başı yeşil, ayahları ğırmızı. Şeker^I <u>azmış</u> dodağına, diline^{II}, Ağna ki bu yanağları ğırmızı.</i> (Ercilasun, 2002, s. 171)	
A	(i) Bir kişi ya da toplum ^I ahlakî değerlerinden sapmak, yozlaşmak.	
B	(i) Bir kişi ^I bir şeyi ^{II} bir yere ^{III} yaymak, sürmek.	

BAĞIRMAK		
ETKEN: 1~ 3		
A	Gür ses çıkarmak.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y1-Y2
II	[AÖ_A] _{HEDEF}	Y1-Y2
III	[TT] _{KONU}	Y1
III	[TTdiye] _{KONU}	Y2
Y1	[AÖ]+[AÖ_A]+[TT]	
A	<i>ğızın üsdünü geyürer bi de bağer ki bi teş dolisi altun. ğız diyer ki bundan sona bele, hemit dayı^I</i>	

(ona^{II}) bağırır fido gel hele^{III}, ğari geli altunlara bağı, (Gülensoy & Buran, 1994, s. 103)

Y2 [AÖ]+[AÖ_A]+[TTdiye]

A

Gidi o binaya ğavuşı o can ğurtaranın oriya. (o^I) (ona^{II}) "ameT, ameT!" diye^{II} bağırır. Bağı ki bi ses gendine çağırın oli. "buyurun, buyurun, ey, o kimdir?" (Gülensoy & Buran, 1994, s. 196)

- A** (i) Bir kişi^I acı vb. durumlarda yüksek ses çıkarmak, gürlemek.
B (i) Bir kişi^I bir başka kişiye^{II} yüksek sesle bir şey^{III} söylemek, seslenmek.

BAĞIŞLAMAK

ETKEN: 3

A	Dua etmek.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y1
II	[AÖ_I] _{KONU}	Y1
III	[AÖ_A] _{FAYDALANAN}	Y1

ETKEN: 3

B	Vermek.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y1
II	[AÖ_I] _{KONU}	Y1
III	[AÖ_A] _{FAYDALANAN}	Y1

ETKEN: 2

C	Affetmek.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y2
II	[AÖ_I] _{FAYDALANAN}	Y2

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]+[AÖ_A]

A

mezara giderem, annemi, babami görmağ için. (Ben^I) onara^{III} hâtîmi^{II} bağışlaram. (Gökçür, 2012, s. 325)

B

Dedi «ğadalara düşürdümse» dedi, «seni ğurtardım."Ağa evladım, ağa da sen. Allah

yoluna, (Sen^I) isdesen bu evladı^{II} bağa^{III} bağışla; isdesen al git baba.» dedi (Ercilasun, 2002, s. 256)

Y2 [AÖ]+[AÖ_I]

C

eğer bağan düşman olan ülkenin ğutsal meyvasını getirirsen (ben^I) seni^{II} bağışlarım. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 46)

- A** (i) Bir kişi^I ölen biri için dua^{II} okuyarak ruhlarına^{III} armağan etmek.
B (i) Bir kişi^I, sahibi olduğu bir şeyi^{II} karşılık beklemeden bir başkasına^{III} vermek.
C (i) Bir kişi^I, bir başka kişinin hatasını^{II} affetmek.

BAĞLAMAK

ETKEN: 4

A	Düğümlemek.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y1
II	[AÖ_I] _{ETKİLENEN}	Y1
III	(AÖ_A) _{HEDEF}	Y1
IV	(AÖ_LA) _{ARAÇ}	Y1

ETKEN: 2

B	Toplamak	
I	[AÖ] _{ETKİLENEN}	Y2
II	[AÖ_I] _{KONU}	Y2

ETKEN: 3

C	Anlaşmak.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y3
II	[AÖ_I] _{KONU}	Y3
III	[AÖ_A] _{DEĞER}	Y3

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]+(AÖ_A)+(AÖ_LA)

A

bağı ki, ne baha bi tozu dumana ğatmış bi pir sakgallı biri bi ata binmiş geli... (O^I) hama ğağı

o altun terkisini^{II} götüri bi daşın dibine^{III} bağli.
(Gülensoy & Buran, 1994, s. 41)
onnan sora Kınayi Koyardılar gelinin eline. bi elini^{II} girmizi beznen^{IV} bağladılar. (Gökçür, 2012, s. 346)

Y2 [AÖ]+[AÖ_I]

B

gitdi top oynadi. topdan terlemiş. terli terli meşrubat içmişdi. su^I bağlamışdi çiğerleri^{II}.
(VHA, 392)

Y3 [AÖ]+[AÖ_I]+[AÖ_A]

C

Gizin babası ilkin başlıyar ki on beş min, yirmi bin lire verecehsin. Orda toplanannar diyer «çoğdur, olmaz. » Oğlan babası der ki «meclis bilir. Gabul edirse ben edim. » Neyse meclis bunu en son yendirer (onlar^I) (onu^{II}) en aşağı beş bin lireye^{III} bağlalları. (Ercilasun, 2002, s. 285)

A (i) Bir kişi^I bir şeyi^{II} ip, bez vb. yardımıyla^{IV} bir yere^{III} düğümleyerek sabitlemek.

B (i) Herhangi bir yer ya da nesne^I sıvı ya da gaz^{II} biriktirmek.

C (i) Alış veriş yapan kişiler^I alınacak şeyin ederi^{II} için belli bir meblada^{III} anlaşmaya varmak.

Eşdizimli Yapılar ve Deyimler

Besiye Bağlamak “İnek, koyun vb. bakmak, besi için kullanmak.”

tajdin hêrdır. dedim walla hêrdır, âlhamdülla. ne yapacan? dedim vala, aparım, bésiye bağliyim.
(Gökçür, 2012, s. 458)

Bağ Bağlamak “Bir bağın bakımını yapmak.”
ama be yohdi. kor aralar vardi. iki tekerri çift vardi. kotan wardi. orahnan buğda biçerdiler. bağ bağlardılar. (Gökçür, 2012, s. 531)

Başını Bağlamak “Kız evlendirmek.”

gız dey ki sen benden savudun heral. adam heç cadı ğarının sözüne inanur mu? Dügün ekibi geli gızın başını bağlayacaklar, ğamber dey kimse yağlaşmasın yohsa bedduva ederim. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 93)

Yatak Bağlamak “Yatak, yorgan vb. üretmek.”
devrisi gün oler, bi karar verer kendine, leyliyi ara yatağ bağlamağ için kuş tüyi toplamağa yoller. kız gider gene ağler. leyliyâr geler, ona anlater. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 148)

İşini Sağlama Bağlamak “Bir işi amacına ulaştırmak için gerekli tüm önlemleri almak.”

Gemiye süren gapdan bunu çekdi. Dedi indi sür. Dedi batajah. Aya kişioğlu dedi, sen ğorğma, batmah yohdur Men ele işi sağlama bağlamışam, ğorğma. (Ercilasun, 2002, s. 333)

Maaş Bağlamak “Bir kişiye her ay belli bir para ödemek.”

türkiye çapında genelliKle muğTarlara mayış bağlananda ilK mayışı alanlardan birisi de benim. (AİA 179)

Haraca Bağlamak “Bir kimseyi belli zamanlarda belli miktarda para vermeye zorlamak, haraca kesmek.”

bu kövde eşhiyalar var idi. kövümüzi bir şeye bağlamışTiler, haraca... yiyêrdiler, içerdiler, döğêrdiler, yolümüzi keserdiler. (Tosun, 2016, s. 222)

BAKMAK

ETKEN: 3

A Bakışı çevirmek.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_A]_{HEDEF} Y1

III (AÖ_DAN)_{KAYNAK} Y1

ETKEN: 2

B Kontrol etmek.

I [AÖ]_{EDEN} Y2

II	[AÖ_A] _{MEKÂN}	Y2
ETKEN: 2		
C	Fark etmek.	
I	[AÖ] _{DENEYİMCİ}	Y3-Y4
II	[kiTT] _{KONU}	Y3
II	[TT] _{KONU}	Y4
ETKEN: 2		
D	Bakıcılığını üstlenmek.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y2
II	[AÖ_A] _{FAYDALANAN}	Y2
ETKEN: 2		
E	Sorumlu olmak.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y2
II	[AÖ_A] _{KONU}	Y2
ETKEN: 2		
F	Dikkate almak.	
I	[AÖ] _{DENEYİMCİ}	Y2
II	[AÖ_A] _{UYARICI}	Y2
Y1	[AÖ]+[AÖ_A]+ _N (AÖ_DAN)	
A		
<i>bu sırada padişahın güçtiğ gızı^I da pencireden^{III} ona^{II} <u>ba</u>hirmiş, haman hizmetçisine deyir, "gedin o adamı haman bana çağırın." (Gülensoy & Buran, 1994, s. 158)</i>		
Y2	[AÖ]+[AÖ_A]	
B		
<i>göynün beni isTese, (sen^I) çıh vanın dağına^{II} <u>ba</u>h. (Gökçür, 2012, s. 323)</i>		
D		
<i>Beçare nahırçı hardan mollalığ elesin? Bir gün, iki gün aradan geçdihden sora bahdı olmayacak «arvat» dedi, «sen^I çoluğ çocuğa^{II} <u>ba</u>h. Men de gedim, oğüyum, molla olum. » Bir gün bu molla getdi beline çöreğini bağladı; getdi başğa bir melmekete. (Ercilasun, 2002, s. 314)</i>		
<i>iki tene, üş tene ahır vardi. öküz vardi, ineK vardi, işTe bunar vardi, merkeb vardi. /// ot da</i>		

alidiğ. saman alidiğ. kepeg alidiğ. (Biz^I) bunnara^I bahidiğ. (Gökçür, 2012, s. 333)

E

(Ben^I) Hankendi nahiyesi köv kâtipliğine^I baharum. hâlen daha alakamı kesmemüşimdir. kövlere gider gelir, kövlernen bütün muamelatınan nenen ilgilenirim. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 129)

F

komşu kapısında kız seven oğlan (sen^I) alacağın kızın soyuna^I bir bah hal etirafını danî eyce danış (sen^I) sakın âhlağına^I huyuna^I bir bah (Tosun, 2016, s. 318)

Y3

[AÖ]+[kiTT]

C

Aradan gine biğaş gün geçi, garga geli manğalını isti. (Onlar^I) Gidiler bahiler ki inek manğalı gırmış^I. garga olmaz valla deyi, ya manğalımı verürsüz ya ineği, (Gülensoy & Buran, 1994, s. 39)

Y4

[AÖ]+[TT]

C

(Ben^I) bi de bahdım lorzigin başına, bizim lorzig semt var, lorzig derik, oraya gelmiş^I. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 74)

A

(i) Bir canlı^I bakışını bir yönden^{III} başka bir yöne^{II} çevirmek.

B

(i) Bir kişi^I bir yeri^{II} bir şey bulmak amacıyla kontrol etmek.

C

(i) Bir kişi^I olan biteni^{II} fark etmek, gözüne çarpmak.

D

(i) Bir kişi^I kendisine bakamayacak durumda olan başka bir kişi^{II}nin ihtiyaçlarını karşılamak, göz kulak olmak.

zaten ben^I hele basmamışım atmışa^{II}. örkenden yanê bële şe oldu^h, yaşlandı^h. (Tosun, 2016, s. 211)

- A** (i) Bir kişi^I el, ayak vb. vücudunun bir bölümünü^{II} bir şeyin üzerine^{III} baskı uygulayacak biçimde koymak.
(ii) Bir kişi^I bir şeyi^{II} bir başka şey üzerine^{III} bastırarak koymak.
- B** (i) Kötü bir durum^I ani bir biçimde ortaya çıkarak birilerini^{II} etkilemek.
(ii) Yağmur, karanlık vb.^I ani biçimde ortaya çıkmak bir yeri^{II} kötü biçimde etkilemek ya da gökyüzünü kaplamak.
- C** (i) Bir kişi^I uygunsuz durumda bulunan birini^{II} yakalamak için aniden ortaya çıkmak.
(ii) Ordu^I bir şehri^{II} aniden ablukaya almak.
- D** (i) Bir kişi ya da kurum^I kitap, dergi vb.^{II} yayımlamak, tabetmek.
- E** (i) Bir kişi^I bir yaşa^{II} girmek.

BAŞLAMAK

ETKEN: 2

A Olmak, oluşmak.

I [AÖ]_{KONU} Y1

II [AÖ_DA]_{MEKÂN} Y1

ETKEN: 2

B Harekete geçmek.

I [AÖ]_{EDEN} Y2-Y3

II [AÖ_A]_{KONU} Y2

II [kiTT]_{KONU} Y3

Y1 [AÖ]+[AÖ_DA]

A
halbuki van balığın mevsimi^I nisanda^{II} başlar. (Gökçür, 2012, s. 397)

Y2 [AÖ]+[AÖ_A]

B

onnâr de şimdi bene diyollar ki siz bize esKi posofluca konuşun. Anadın? biz başladı^h esKi posofluca konuşmaya. (Tosun, 2016, s. 207)

Y3 [AÖ]+[kiTT]

biz çağalara ad göyamaz^h. o zaman gelin biz bi uydunua ad göyağın dervüş geldiği zaman asıl adlarını o sölesin deyiler, eyi deyiler, (onlar^I) başlier ki ad göyalar^{II}, (Gülensoy & Buran, 1994, s. 89)

A (i) Bir iş ya da olay^I bir yerde^{II} olmak, vuku bulmak.

B (i) Bir kişi^I bir işe^{II} girişmek, o iş için harekete geçmek.

BATMAK

ETKEN: 2

A Gömülmek, saplanmak.

I [AÖ]_{KONU} Y1

II [AÖ_A]_{HEDEF} Y1

ETKEN: 2

B Kirlenmek, bulanmak.

I [AÖ]_{ETKİLENEN} Y2

II (AÖ_A)_{SEBEP} Y2

ETKEN: 1

C Güneş, Ay ve yıldız ufkun altına inmek.

I [AÖ]_{KONU} Y3

Y1 [AÖ]+[AÖ_A]

A
bi zamanın birinde bi ğarğa varmış, bi gün bu ğarğanın ayağına^{II} bi çöğür^I batmış, urğaşmış urğaşmış sonunda çığarmış. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 39)

Y2 [AÖ]+[AÖ_A]

B

gene bu eşşegi ilen gelêmiş, eşşegi^I çamura^{II} batmış. eşşegi çamura batanda düşmüş yerleri, soyunmuş, üstünü çıkarup eşşegi çiharmaya çalışırken çamuri çığnemiş, çığnemiş, çığnemiş durmuş. (Tosun, 2016, s. 174)

Y3 [AÖ]

C

Genc adam yola tüşdü. Gêtdi, gêtdi ki ne gêtsin; gün^I batêr, şehere yaħınnaşır, kişi orda öküz otarir (Ercilasun, 2002, s. 342)

- A** (i) Genellikle sıvı uçlu bir nesne^I, bir yere^{II} saplanmak ya da gömülmek.
(ii) Vapur, gemi vb.^I suyun içine^{II} gömülmek.
B (i) Bir kişi ya da nesne^I genellikle sıvı bir şey^{II} nedeniyle kirlenmek.
C (i) Bir kişi ya da işletme^I iflas etmek.
D (i) Güneş, Ay ve yıldız^I ufkun altına inmek.

BAYILMAK

ETKEN: 2

A Kendinden geçmek.

I [AÖ]_{DENEYİMCİ} Y1

II (AÖ_DAN)_{UYARICI} Y1

Y1 [AÖ]+(AÖ_DAN)

A

«Gorħumdan düşdüm. » Aħşam olir. Ortancı ğardaşları behlir. O^I da düşsir, ğorhusundân^{II} bayılır. (Ercilasun, 2002, s. 180)

- A** (i) Bir kişi^I herhangi bir nedenden dolayı^{II} baygın duruma gelmek, kendinden geçmek.

BECERMEK

ETKEN: 2

A Üstesinden gelmek.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_I]_{KONU} Y1

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]

A

Men burda yatıram, » dedi «men gedirem. » Ğız dedi «niye? » Dedi «valla bele bele. Men bunu sarı devden soracaħsan. Bu işi^{II} sarı dev^I becerecek. » Yêndi, sarı devin den heş golay golay gelemmez. » Dedi «be nasıl eyliyecem? » (Ercilasun, 2002, s. 282)

- A** (i) Bir kişi^I güç görünen bir iş veya duruma^{II} çözüm bulmak, üstesinden gelmek.

BEĞENMEK

ETKEN: 2

A Hoşuna gitmek.

I [AÖ]_{DENEYİMCİ} Y1

II [AÖ_I]_{KONU} Y1

ETKEN: 3

B Uygun görmek.

I [AÖ]_{DENEYİMCİ} Y2

II [AÖ_I]_{KONU} Y2

III [AÖ_A]_{HEDEF} Y2

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]

A

oğğullar anayi, yoh oğğullar^I atayi^{II}, Kızlar^I anayi^{II} hêçbi gelin^I Kaynanayi^{II} beyenmez. (Gökçür, 2012, s. 424)

Y2 [AÖ]+[AÖ_I]+[AÖ_A]

B

efandım hanıma söladiğım gibi söli. bu düşüni ğanım diyi "sen niya düşünisin?" (sen^I) (onu^{II}) saraya^{III} mı beganmadın, padişalığa mı beganmadın?" padişā yapı vannı mamüdu. Diyi

"*hanım diyi, saraya da begandım, padişâlığa da begandım*, (Gülensoy & Buran, 1994, s. 212)

- A (i) Bir kişi^I bir şeyi^{II} iyi bulmak, hoşuna gitmek.
 B (i) Bir kişi^I bir başka kişiyi^{II} bir iş için^{III} uygun bulmak.

BEKLEMEK

ETKEN: 2 ~ 3

A	Durmak.	
I	[AÖ] _{DENEYİMCİ}	Y1-Y2
II	[AÖ_I] _{KONU}	Y1
II	[kiTT] _{KONU}	Y2
III	(AÖ_DA) _{MEKÂN}	Y1

ETKEN: 2

B	Korumak.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y2
II	[AÖ_I] _{KONU}	Y2

ETKEN: 3

C	Ummak.	
I	[AÖ] _{DENEYİMCİ}	Y3
II	[AÖ_I] _{KONU}	Y3
III	[AÖ_DAN] _{KAYNAK}	Y3

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]+(AÖ_DA)

A
bu oğlan gidi verânşehrine... verânşehrine gidi, orda bı yerini buli, para gazani, bu^I da burda^{III} (onu^{II}) yedi sene bekli, bekli, bağı ki olacağı yoğ,
 (Gülensoy & Buran, 1994, s. 40)

Y2 [AÖ]+[kiTT]

A
çölmeK wardi. toprağdan çölmeK wardi. çölmeKleri bişirirdiler. kimi bi kere de tendirde işi olduğu zaman ocağ vardı. ağacı biraşırıldılar o şeyin altında. o çölmeKleri biraşırıldılar. sahati

wardi. (Sen^I) behle ki onna o yemeg kaynasın^{II}.
 (Gökçür, 2012, s. 518)

B

bızavci de odur işde. bızav otaran. otaridiğ. görürdün. yanê (o^I) hem bağı^{II} beKlerdi, hem hevanlari otarırdı. (Gökçür, 2012, s. 510)

Y3 [AÖ]+AÖ_I]+[AÖ_DAN]

C

guyulu köyü var ki dört kilometre, orada danacı, mısdağa ağa, haşim beg diye bele gönşilerimiz vardı, tanurduğ icabederse (biz^I) onnardan^{III} bi yardım^{II} beklerdük. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 56)

- A (i) Bir kişi^I bir iş^{II} oluncaya, biri gelinceye kadar bir yerde^{III} bir süre^{IV} kalmak, durmak.
 B (i) Bir kişi^I bir yeri^{II} gözetmek, korumak.
 C (i) Bir kişi^I bir başka kişiden^{III} bir iyilik^{II} ümit etmek.

BELEMEK/BÖLEMEK

ETKEN: 2

A	Kundaklamak	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y1
II	[AÖ_I] _{FAYDALANAN}	Y1

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]

A

«Yā Ali» dedi, «gözümünen görmeseydim sene, “ānadan geldigi ben seğe de Allah derdim» dedi. «Eme gözümünen gördüm ānadan geldigi, Ğundağa seni^{II} ben^I böledim» dedi. (Ercilasun, 2002, s. 208)

- A (i) Bir kişi^I bir bebeği^{II} kundağa^{III} sarmak.

BELİRMEK

ETKEN: 2		
A	Ortaya çıkmak.	
I	[AÖ] _{KONU}	Y1
II	(AÖ_DAN) _{KAYNAK}	Y1
Y1	[AÖ]+(AÖ_DAN)	
A	<i>Gètdi baħdı ki ne baħdı, bir bezirgan başı^I İspaan şehri terefinnen^{II} belirdi. Toz ha toz. Gèlib bunun şe_{er}in altınna geçende başladı sazına tırır tırır demeğe. (Ercilasun, 2002, s. 309)</i>	
A	(i) Bir kişi ya da nesne ^I bakılan yerde ^{II} görünür duruma gelmek.	

BELLEMEK		
ETKEN: 2		
A	Toprağı işlemek.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y1
II	[AÖ_I] _{ETKİLENEN}	Y1
ETKEN: 2		
B	Cinsel ilişkide bulunmak.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y1
II	[AÖ_I] _{ETKİLENEN}	Y1
ETKEN: 2		
C	Kavramak	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y1
II	[AÖ_I] _{KONU}	Y1
Y1	[AÖ]+[AÖ_I]	
A	<i>he. ağaçları şey lazım, (sen^I) baħçeyi^{II} bèllersin. (Gökçür, 2012, s. 510)</i>	
B	<i>vala ben ämioğliyih, vèrecaz. benim parami, KaybèTmez bu. he, ämioğlu, (sen^I) ämioğlu bizim be kökümüzü^{II} bällädin da. (Gökçür, 2012, s. 482)</i>	
C		

(sen^I) O yerini^{II} *belle*. Orayı gazi. Bir teneke bant, iki teneke gülle go. Bir fitil al yanına. Onun şerinen de gurtulursun; (Ercilasun, 2002, 253)

- A** (i) Bir kişi^I bel denilen bir araçla toprağı^{II} işlemek.
- B** (i) Bir kişi^I bir başka kişi^{II} ile cinsel ilişkide bulunmak.
- C** (i) Bir kişi^I bir şeyi^{II} kavramak, anlamak, öğrenmek, bilmek.

BENZEMEK

ETKEN: 2

- A** Andırmak.
- I** [AÖ]_{KONU} Y1
- II** [AÖ_A]_{NİTELİK} Y1

Y1 [AÖ]+[AÖ_A]

A

nane var, kekiK var, ğımı dèller, onun turşusuni yaparuħ. bële dallari ince ince, özeK vèriyèr. (o^I) çimene^{II} benziyèr. (Tosun, 2016, s. 212)

- A** (i) Bir kişi ya da nesne^I bir başka kişi ya da nesneyi^{II} andıracak kadar ortak nitelikler bulundurmak.

BEZEMEK

ETKEN: 3

- A** Süslemek
- I** [AÖ]_{EDEN} Y1
- II** [AÖ_I]_{ETKİLENEN} Y1
- III** (AÖ_LA)_{ARAÇ} Y1

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]+(AÖ_LA)

A

ğırh gün tamam oli, gelini yıħiler, beziler, arzu deyi ki (biz^I) biraz de baħçayi^{II} gezek. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 47)

ince çubuğ uzadım
ince yolun gözedim
seni bana vereni
güllerinen^{III} bezedim. (Tosun, 2016, s. 183)

A (i) Bir kişi^I bir başka kişi ya da nesneyi^{II}
 çeşitli süs malzemeleriyle^{III} süslemek.

BIRAKMAK

ETKEN: 3

A Koymak.

I [AÖ]_{EDEN} Y1
II [AÖ_I]_{KONU} Y1
III [AÖ_A]_{HEDEF} Y1

ETKEN: 2

B Sonlandırmak.

I [AÖ]_{EDEN} Y2
II [AÖ_I]_{KONU} Y2

ETKEN: 3

C İzin vermek.

I [AÖ]_{EDEN} Y1-Y3-Y4
II [AÖ_I]_{ETKİLENEN} Y1-Y3-Y4
III [kiTT]_{HEDEF} Y3
III [TT]_{HEDEF} Y4
III [AÖ_A]_{HEDEF} Y1

ETKEN: 3

D Yanından ayrılmak.

I [AÖ]_{EDEN} Y1-Y6
II [AÖ_I]_{ETKİLENEN} Y1-Y6
III [AÖ_A]_{HEDEF} Y1
III [AÖ_DA]_{MEKÂN} Y6

ETKEN: 3

E Yoksun bırakmak.

I [AÖ]_{EDEN} Y6
II [AÖ_I]_{ETKİLENEN} Y6
III [X]_{NİTELİK} Y6

ETKEN: 3

F Bekletmek.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_I]_{KONU} Y1

III [AÖ_A]_{ZAMAN} Y1

ETKEN: 3

G Devretmek.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_I]_{KONU} Y1

III [AÖ_A]_{FAYDALANAN} Y1

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]+[AÖ_A]

A

onun ayilesine, babasına, Kardeşine, enişTelerine, Kardeşlerine, bitün başTan ayağa hepsine gömleKnen elbisesinnen, çorabınnan, her şeyini hediye almış. hediye aldı. sandıh geldi (o^I) sandığın içine^{III} bi torba şeker^{II} biraħacah. (Gökçür, 2012, s. 331)

C

Şindi bunnar^I milleti^{II} dağa^{III} biraħmiyiller. O köprüünün başında Gürcünün hükümeti, bu başında Ermenin hükümeti. (Ercilasun, 2002, s. 233)

D

evlaTlarını aTdi. vali gaşdı. herkes gaşdı. evlaTlarını aTdi. artıh benim dayımın bacısını ħásTáymiş. (o^I) (onu^{II}) özellikle biraħmış bu dağa^{III}. (Gökçür, 2012, s. 353)

F

lavaş vardı, fetir vardı. onnari bükerdiler, (onlar^I) temiz kıtileri^{II} biraħırdılar kurumıya^{III}. götürürdiler. (Gökçür, 2012, s. 532)

G

Urus çekildi Basdı Osmannı Urusu tökdü. Geşdi gétđi. (Onlar^I) Éle cephanalı^{II} élece Ermenıye^{III} biraħdı. (Ercilasun, 2002, s. 198)
senin bacın Döne Sultanı vermeğ icabeder» dir.
«Yâ, bi çifciye Döne Sultan verilir mi? » diyor.
«E, öyledir padişagım» dir. «Peki» dir, «(Ben^I) o işi^{II} sana^{III} biraħdım, sen yap. » (Ercilasun, 2002, s. 162)

Y2	[AÖ]+[AÖ_I]
B	
	<i>Dedi ki uşah bunya gelin. Bu Külegirendi, ne ayet Külegiren bizi ye.ejeh. Gelin dedi artıh biz^I haramiliği^{II} <u>bıraha</u>^h, biz bu memleketi terg edeh.</i> (Ercilasun, 2002, s. 331)
Y3	[AÖ]+[AÖ_I]+[kiTT]
C	
	<i><u>bıra</u>^hmadı millet^I gapıyı^{II} ki biz götürä</i> ^h ^{III} . (Ercilasun, 2002, s. 239)
Y4	[AÖ]+[AÖ_I]+[TT]
C	
	<i>sen buralara geldin (ben^I) bizim yemeğimizi yemeden (sent^{II}) heç <u>bıra</u>^hmam gidesin^{III}.</i> (Gülensoy & Buran, 1994, s. 91)
Y5	[AÖ]+[AÖ_I]+[AÖ_DA]
D	
	<i>Ğartal^I buni^{II} götürir, bir düzün ortasında^{II} <u>bıra</u>^hır. Adam ordan gidir. Bir çoban ras gelir.</i> (Ercilasun, 2002, s. 182)
Y6	[AÖ]+[AÖ_I]+[X] _{NİTELİK}
E	
	<i>çicüğüni^{II} <u>bıra</u>^hdın sen^I sahaPsız^{III}. meçburi evleneca</i> ^h . (Gökçür, 2012, s. 373)
A	(i) Bir kişi ^I bir şeyi ^{II} herhangi bir yere ^{III} koymak.
B	(i) Bir kişi ^I yapmakta olduğu bir işi ^{II} sonlandırmak.
C	(i) Bir kişi ^I bir başka kişinin ^{II} bir şey yapmasına ya da bir yere geçişine ^{III} izin vermek.
D	(i) Bir kişi ^I bir başka kişi ya da nesneyi ^{II} bir yere ^{III} götürüp yanından ayrılmak.

E	(i) Bir kişi ^I bir başka kişiyi ^{II} herhangi bir şey ya da nitelik ^{III} en yoksun bırakmak.
F	(i) Bir kişi ^I harcadığı ya da tükettiği bir bütünün bir kısmı ^{II} nın bir yerde ^{III} kalmasını sağlamak.
G	(i) Bir kişi ^I bir başka kişi ya da nesneyi ^{II} bir amaç için ^{III} beklemeye almak.
H	(i) Bir kişi ^I bir mülk ^I üzerindeki hakkını bir başkasına ^{III} devretmek. (ii) Bir kişi ^I bir işi ^I bir başka kişinin sorumluluğuna ^{III} geçirmek.

Eşdizimli Yapılar ve Deyimler

İsim Bırakmak “Yeni doğan bebeğe isim vermek.”

isim, biyüKler ne isTerlerdise oni bıra^h*ırdı*^h. *biz* *ğarı*^h*şmazdı*^h. *dedesi ne isTerdi, o ismini bıra*^h*ırdı*^h. (Gökçür, 2012, s. 365)

Saç/Sakal/Bıyık Bırakmak “Saç/sakal/bıyık uzatmak.”

zalim hüsen saş sağgal bıra^h*dı* (Gülensoy & Buran, 1994, s. 63)

Elden Bırakmamak “Halen sahip olmak.”

adlarını bimem ama bizi üş gişi bekle, bunlar niye bele olmuş, çünkü bunlar insanlığı elden bıra^h*kmamışlar hağğı gözetmiş birlik beraberliği bozmamış bunlarda cenab-ı hağğın rızasını* *ğazanmış.* (Gülensoy & Buran, 1994, s. 67)

BİÇMEK

ETKEN: 3

A	Kesmek.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y1
II	[AÖ_I] _{ETKİLENEN}	Y1
III	(AÖ_LA) _{ARAÇ}	Y1
Y1	[AÖ]+[AÖ_I]+(AÖ_LA)	
A		

eskiden biz^I yüz dönümlük biçini^{II} turpanla^{III} biçiyorduk, otunu, sapını öküzle getiriyorduk. şimdi tirektörle yapamıyeller, (Tosun, 2016, s. 218)

A (i) Bir kişi^I ekini^{II} orak, tırpan ya da makineyle^{III} kesmek.

BİLMEK

ETKEN: 2

A Öğrenmiş bulunmak.

I [AÖ]_{DENEYİMCİ} Y1-Y2-Y3

II [AÖ_I]_{KONU} Y1

II [TT]_{KONU} Y2

II [kiTT]_{KONU} Y3

ETKEN: 2

B Dil bilmek.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_I]_{KONU} Y1

ETKEN: 3

C Öyle görmek, saymak.

I [AÖ]_{EDEN} Y4

II [AÖ_I]_{KONU} Y4

III [X]_{NİTELİK} Y4

D Sorumluluğun farkında olmak.

I [AÖ] Y1

II [AÖ_I] Y1

Y1 [AÖ]+ [AÖ_I]

A

padişah deyi benim haznemin anahtarının yerini^{II} bi tek garım^I bilidi. oyla öldü sen şimdi ahrete gideceksin benim garıdan anahtarın yerini sorup geleceksin (Gülensoy & Buran, 1994, s. 52)

B

heTda vana döndühleri zaman (onlar^I) türKçe^{II} bile bilmiyimişler. (Gökçür, 2012, s. 353)

C

orucumuzu da dutuyoruk. dutuyoruk ne edeK ya, müslümanışah müzlümanlığımızı bileceiK. (Tosun, 2016, s. 238)

Y2 [AÖ]+[TT]

A

ecaba muradı ne zaman alacahtı. ee bilmimki ne zaman alacahtı. ee ne zaman alacahtı, ben^I de bilmüm ki kespün kesemim^{II}. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 63)

Y3 [AÖ]+[kiTT]

A

ölmeden önce bana dedi. bah dedi, benim kefinim dedi, filan yèrdedir. habarın olsun, dedi. Ama (biz^I) bilidih ölecah^{II}. (Gökçür, 2012, s. 377)

Y3 [AÖ]+[AÖ_I]+[X]_{NİTELİK}

C

Dedi «şayat Cenabı Haş ta ala Hazretleri bunu benden ulu halg eyledi ise ben buğa sejde eylemem. Ben^I bunu^{II} büyük^{III} bilmem. » (Ercilasun, 2002, s. 248)

A (i) Bir kişi^I bir şeyi^{II} anlamış veya öğrenmiş bulunmak.

B (i) Bir kişi^I herhangi bir dili^{II} anlamak ve konuşabilmek.

C (i) Bir kişi^I bir başka kişiyi ya da durumu^{II} belirli bir nitelikte^{III} kabul etmek, öyle saymak.

D (i) Bir kişi^I, bir şeyin ya da durumun^{II} gerektirdiği sorumluluğun farkında olmak.

Eşdizimli Yapılar ve Deyimler

Kadir Kıymet Bilmek “Değerini anlamış olmak.”

«ben at sarrafiyim, adam sarrafiyim, daş sarrafiyim. Yazıh ki benim gadrimi kimse bilmir.

Sağapsız ortalıkda galımışım. » (Ercilasun, 2002, s. 178)

BİNMEK

ETKEN: 2

A Üzerine çıkmak.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_A]_{HEDEF} Y1

ETKEN: 2

B Taşıtlı yolculuk yapmak

I [AÖ]_{EDEN} Y1-Y2

II [AÖ_A]_{KONU} Y1

II [AÖ_I]_{KONU} Y2

Y1 [AÖ]+[AÖ_A]

A

ama o adama diyer ki sapı götüren adama, (sen^I) camışların boynuna^{II} bineceKsin, iki kemçi bana vuraca^{II}hsın önce, iki kemçi de camuşlara. (Tosun, 2016, s. 269)

B

Kardeş (biz^I) gırtalanda trêne^{II} minmedih. annedin? (Gökçür, 2012, s. 335)

Y2 [AÖ]+[AÖ_I] → Ard., Krs.

B

bi de bi atım var ki sorma. (ben^I) atı^{II} bindim, küreK ellerimizde, yêTmiş seKsen adam, gêTTu^{II}h (Tosun, 2016, s. 200)

Ben bunu gâbul etmem» dedi. Sofu Bayezit hasdeliyende bu Yavuz Sultan Selim^I ordan bindi atını^{II}; geldi İsdambula. (Ercilasun, 2002, s. 195)

A (i) Bir kişi^I herhangi bir yer ya da şeyin üzerine^{II} çıkıp oturmak.

B (i) Bir kişi^I araba, tren vb. ya da at eşek vb. binek araçları^{II} ile yolculuk yapmak.

Eşdizimli Yapılar ve Deyimler

Küpe Binmek “Çok sinirlenmek.”

bi geldim Kardeşlerim hePsi küpe binip, analari ağli^{II}yip. (Gökçür, 2012, s. 393)

BİRİKMEK

ETKEN: 2

A Toplanmak.

I [AÖ]_{KONU} Y1

II [AÖ_A]_{HEDEF} Y1

Y1 [AÖ]+[AÖ_A]

A

yağmur^I war ya, geli, oriya^{II} biriki. (Gökçür, 2012, s. 541)

A (i) Bir kişi, sıvı ya da taneli şeyler^I hareket ederek bir yerde^{II} toplanmak.

BİRLEŞMEK

ETKEN: 2

A Bütün durumuna gelmek.

I [AÖ]_{KONU} Y1

II [AÖ_LA]_{KONU} Y1

ETKEN: 2

B Cinsel ilişkide bulunmak.

I [AÖ]_{DENEYİMCİ} Y1

II [AÖ_LA]_{DENEYİMCİ} Y1

Y1 [AÖ]+[AÖ_LA]

A

(Biz^I) arhadaşlarla^{II} birleşdik. dedik gideh ya bi han bulah ya bi ötele gideceyiz. (Gökçür, 2012, s. 529)

B

ya insanoğlu çiğ süd emmiş, (o^I) gıznan^{II} birleşer, gider, (Gülensoy & Buran, 1994, s. 104)

A

(i) Dağınık halde bulunan kişiler ^I grubun diğer üyeleri ile ^{II} bir araya gelmek.		
(ii) Bir bütünün parçaları ^I diğer parçalarla ^{II} bir araya gelmek.		
B	(i) Bir kişi ^I bir başka kişi ile ^{II} cinsel ilişkide bulunmak.	

BİTMEK		
ETKEN: 1 ~ 2		
A	Sona ermek.	
I	[AÖ] _{KONU}	Y1-Y2
II	[AÖ_LA] _{KONU}	Y2
ETKEN: 2		
B	Yetişmek.	
I	[AÖ] _{ÜRÜN}	Y3
II	[AÖ_DA] _{MEKÂN}	Y3
ETKEN: 1		
C	Çok yorulmak.	
I	[AÖ] _{DENEYİMCİ}	Y1
Y1	[AÖ]	
A	<i>bi padişehın üş gızı varmış. bi gün bu gızların babaları öler, babalarının mallarını yerler yerler, bi gün bu mal^I <u>biter</u>, (Gülensoy & Buran, 1994, s. 102)</i>	
C	<i>allah rızası için, sevkiyaddi sevkiyad. çoğ sevkiyad. üzümüz, gözümüz ele toz (biz^I) bele <u>bitmişdik</u>. (Gökçür, 2012, s. 529)</i>	
Y2	[AÖ]+[AÖ_LA] →	Vn.
A	<i>bi çap eKmegi yapardım. hoca ezan vèrene Kádá (ben^I) eKmeKden^{II} <u>biterdim</u>. (Gökçür, 2012, s. 329)</i>	
Y3	[AÖ]+[AÖ_DA]	
B		

ehmed gine gidi, bi adama rasli bu adamın gösgüne bi gazuğ çahmışlar. o gazuğun yerinde^{II} ot' bitmiş, gözlerinin de kortigine su dolmuş, (Gülensoy & Buran, 1994, s. 53)

- A (i) Bir şey^I tükenmek, sona ermek.
- B (i) Bir kişi^I bir işi^{II} tamamlamak, sona erdirmek.
- C (i) Bitki, tüy, saç vb. şeyler^I bir yerde^{II} çıkıp yetişmek.
- D (i) Bir canlı^I çok yorulmak.

BOĞMAK

ETKEN: 2

A Soluk almasına engel olmak.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_I]_{ETKİLENEN} Y1

ETKEN: 3

B Kaplamak.

I [AÖ]_{EDEN} Y2

II [AÖ_I]_{ETKİLENEN} Y2

III [AÖ_A]_{NİTELİK} Y2

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]

A

diyi bi tenesi dedı, ahmed ağabey seni^{II} it' boğub? ula diyi, dedım. ula dedi bu itoğlit niye mAn bele dedi? (VHA, 559)

Y2 [AÖ]+[AÖ_I]+[AÖ_A]

B

bizim bugün arhadas' o Qádár tıslemışdi, burayı^{II} gohiye^{III} boğdi. (Gökçür, 2012, s. 417)

- A (i) Bir canlı^I bir başka canlının soluk almasına engel olarak onu^{II} öldürmek.
- B (ii) Bir şey^I bir yeri^{II}n koku, duman vb. ile^{III} dolmasını sağlamak.

BOŞAMAK

ETKEN: 2

A Ayrılmak.**I** [AÖ]_{EDEN} Y1**II** [AÖ_I]_{ETKİLENEN} Y1**Y1** [AÖ]+[AÖ_I]**A**

hade padişah seni isti" "yav ben bi ğaribım. padişā beni nedaceK?" "zata ğariP adamı isTiler." Üzüli. ğızı handa ğaldı, gidi neysa. Gidi ki padişā^I ğarısın^{II} boşamış, geri almağ isTiyi bir ğariP adama nükā edecağ ki kimsa bilmiya. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 211)

A (i) Bir kişi^I eş^{II} ile aile ilişkisini kesmek.**BOYAMAK**

ETKEN: 3

A Renklendirmek.**I** [AÖ]_{EDEN} Y1-Y2**II** [AÖ_I]_{ETKİLENEN} Y1-Y2**III** (AÖ_A)_{ARAÇ} Y1**III** (AÖ_LA)_{ARAÇ} Y2**Y1** [AÖ]+[AÖ_I]+(AÖ_A)**A**

bu sefer ğamberi bi düşünce daha ali. bi de deyı ki arzu ğaribi nerde görecek ki bu olsa olsa mendili o yemeğın üsdündeki mendüldür deyı, ğağı yola düşi. Bağı ki bi adam^I çüt süri başdan aşşağı ğara geymiş öküzlerini^{II} de ğaraya^{III} boyamış. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 95)

Y2 [AÖ]+[AÖ_I]+(AÖ_LA)**A**

yaTdığımız döşeg yün, üsTümüzdeki yorğan yün, cacımcı vardi. ipi verirdiğ onnara. onnar^I

(onları^{II}) boyardılar, kök boyannan^{III} boyardılar.

(Gökçür, 2012, s. 349)

A (i) Bir kişi^I bir yeri^{II} herhangi bir renk ile^{III} renklendirmek.**BOZMAK**

ETKEN: 2

A Düzenini karıştırmak.**I** [AÖ]_{EDEN} Y1**II** [AÖ_I]_{ETKİLENEN} Y1

ETKEN: 2

B Yozlaştırmak.**I** [AÖ]_{SEBEP} Y1**II** [AÖ_I]_{ETKİLENEN} Y1

ETKEN: 2

C İşlemez duruma getirmek.**I** [AÖ]_{EDEN} Y1**II** [AÖ_I]_{ETKİLENEN} Y1

ETKEN: 2

D Mağlup etmek.**I** [AÖ]_{EDEN} Y1**II** [AÖ_I]_{ETKİLENEN} Y1**Y1** [AÖ]+[AÖ_I]**A**

yarımı yaralama. bütünü de paralama. yoğürdi yiyisen, (sen^I) Kıymağını^{II} bozma. (Gökçür, 2012, s. 334)

B

din de zayıflar, iman da gider. açılığ, saçılığ^I bizi^{II} bozdi, bu türkiyeyi^{II}, ha. (Gökçür, 2012, s. 386)

C

bu^I tutdu hocam o çışmäyi^{II} temmiz bozdu. (Gökçür, 2012, s. 485)

D

Gene herp dutuldi. Ordan bizi bozdi gavurlar. İndiğ Haymana düzüne. Anadın? Orda bize çoğ

zayat verdi. Polat köyüne geldi. Bize isdirahat verdi. On ikinci fırğa geldi. Ğarsdan. Biz gecede süngi dağdı. Gecede süngi dağdı, (biz^I) bu gavuri^{II} bozdu. (Ercilasun, 2002, s. 187)

- A (i) Bir canlı^I düzenli duran bir şeyi ya da düzenlenmiş bir organizasyon^{II} un düzenini karıştırmak.
- B (i) Bir durum ya da kişi^I bir başka kişi ya da topluluğu^{II} ahlaken yozlaştırmak, aslını değiştirmek.
- C (i) Bir canlı ya da bir etken^I çalışır durumda olan bir mekanizmayı^{II} çalışmaz duruma getirmek.
- B (i) Bir kişi, topluluk ya da ordu^I savaşta düşmanı^{II} mağlup etmek.

Eşdizimli Yapılar ve Deyimler

Arasını Bozmak “Aralarındaki ilişkiye zarar vermek.”

cenneT yüzi görmesin, aramızı bozannar. (Gökçür, 2012, s. 500)

İstifini Bozmamak “Rahatsız olmamak.”

alacağın torpah da merdivenin altındadır, gidersin heybeni doldurursun heç istifini bozmadan, arhana bakmadan gelursen. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 220)

BÖLMEK

ETKEN: 3

A	Taksim etmek.
I	[AÖ] _{EDEN} Y1
II	[AÖ_I] _{ETKİLENEN} Y1
III	(AÖ_A) _{DEĞER} Y1
Y1	[AÖ]+ [AÖ_I]+(AÖ_DAN)+(AÖ_A)
A	"pâdişam bunu gel sen kendi elinla öldür." nasıl ki gelursa hama şâ ismayil ^I duti havayâ ati. ela bi

ğiliç vuri ki, (onu^{II}) ikiyâ^{IV} böli, getiri dartılar ki aynı ikisi da bir. (EYAD, 137)

- A (i) Bir canlı^I bir bütünü^{II} bir yerinden^{III} parçalara^{IV} ayırmak.

BÖRTMEK → Vn.

ETKEN: 2

A	Haşlamak.
I	[AÖ] _{EDEN} Y1
II	[AÖ_I] _{ETKİLENEN} Y1
Y1	[AÖ]+[AÖ_I]
A	yumurtayı suya koyuyorsun. (Sen ^I) (onu ^{II}) Börtiyorsun. kayniyi ya. (Gökçür, 2012, s. 509)
A	(i) Bir kişi ^I bir yiyeceği ^{II} az pişirmek, haşlamak.

BUDAMAK

ETKEN: 2

A	Kesmek.
I	[AÖ] _{EDEN} Y1
II	[AÖ_I] _{ETKİLENEN} Y1
Y1	[AÖ]+[AÖ_I]
A	abdesT alurken ele gözü görmemiş mi, artuğ nasıl olmuş ihtiyarlıh düşmüş ölmüş, bize haber geldi tabi getTük defin ettik. ahşamda çınarları budamış ahşam ha, (o ^I) çınarları ^{II} <u>budamış</u> gendünün girdiği yaprah, gendünün mezarine nasip olmuş, (Gülensoy & Buran, 1994, s. 76)
A	(i) Bir kişi ^I ağaç, asma vb. ^{II} nin dallarını kesmek, kısaltmak.

BULMAK

ETKEN: 3		
A	Ortaya çıkarmak.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y1-Y2
II	[AÖ_I] _{KONU}	Y1-Y2
III	(AÖ_DA) _{MEKÂN}	Y1
III	(AÖ_DAN) _{MEKÂN}	Y2
ETKEN: 2		
B	Müşkül duruma düşmek.	
I	[AÖ] _{ETKİLENEN}	Y3
II	(AÖ_DAN) _{KAYNAK}	Y3
ETKEN: 2		
C	Ulaşmak.	
I	[AÖ] _{KONU}	Y4
II	[AÖ_I] _{DEĞER}	Y4
Y1	[AÖ]+[AÖ_I]+(AÖ_DA)	
A	<i>ben diyêrım ki felan çobani ben dutacam, o diyêr ki yoh buni dutacaşsın. olmaz mi diyêr, ben olayım size çoban. bahiyêller ki ê padişah, yav (biz^I) bundan êyi çoban^{II} nêrde^{III} bulabiluruh?</i> (Tosun, 2016, s. 194)	
Y2	[AÖ]+[AÖ_I]+(AÖ_DAN)	
A	<i>çoği da mesela esnafdır, memurdur. herkes^I rızkını^{II} bi yêrden^{III} buli. yani kimse aj deyêl.</i> (Gökçür, 2012, s. 529)	
Y3	[AÖ]+(AÖ_DAN)	
B	<i>aşsın da çêşmenin sulari aşsın vîjdana danişsın gine de yahsın otumu yahānlar^I allahTan^{II} bulsun otumu yahmaynan kime ne êder.</i> (Tosun, 2016, s. 240)	
Y4	[AÖ]+[AÖ_I]	
C		

bi kimse miş, bu gabileler çoğalmış, yanı köyümüz^I üş ğabileden ibaretdür ki, şimdi atmış haneyi^{II} bulmuş. (EYAD, 56)

yaşım^I hama yêTmiş yêdiyi^{II} buli. (Gökçür, 2012, s. 534)

A (i) Bir kişi^I arama sonucu bir iş için^{III} bir şeyle^{II} karşılaşmak, keşfetmek.

B (i) Bir kişi^I bir sebepten ötürü^{II} zor bir durumla karşılaşmak.

C (i) Zaman^I bir noktaya^{II} ulaşmak.

(ii) Bir şey^I niceliksel olarak belli bir sayıya^{II} ulaşmak.

Eşdizimli Yapılar ve Deyimler

Hoş/Sefa Bulmak “‘Hoş geldiniz’ sözüne verilen karşılık.”

hoş geldin. sefa geldin, hoş bulduh. sefa bulduh. (Gökçür, 2012, s. 330)

Kafayı Bulmak “‘Şarhoş olmak.’”

rahmetlig demürcü sıdğı demürcü miço dayı, demürcü osman emi, demürcü ehmed dayı toplanduğ bir aħşam alem geçdük. hakkpemi birez tabi ğafayı bulunca elinde tesbağı vardı, düşürdü, (Gülensoy & Buran, 1994, s. 72)

Hayat Bulmak “Ortaya çıkmak.”

«Supānallah» deyence Cenābı Hağ o gemiyi isminin ğatiresi üçün o dağdan da ğales eyledi. Arı dağma tohananca «ne ağır dağımış» dedi. Anadıñ mı? Onnan da zuhur bulup da Sürmene çuğurunda hayat buldu. Bunnar aşTranın on ikinci günü ğales oldu Tufandan gurtuldu. (Ercilasun, 2002, s. 251)

BULAŞMAK

ETKEN: 2

A Sirayet etmek.

I [AÖ]_{KONU} Y1

II [AÖ_A]_{HEDEF} Y1

ETKEN: 2		
B	Sataşmak.	
I	[AÖ] _{UYARICI}	Y1
II	[AÖ_A] _{DENEYİMCİ}	Y1
Y1	[AÖ]+[AÖ_I]	
A	<i>Vurdum demiş, baba demiş, beni de sür içinde baham binmiş sürmüş bahmiş ki eyağlarına^I çamur^I <u>bulaşmış</u> demiş bi daha gapat içeri ati gırğ gün daha bahacahsın ata demiş, (Gülensoy & Buran, 1994, s. 145)</i>	
B	<i>elim gölüm çalışı ağına yatmise versin benim kağıtlarımı yağıtuda yol masraflarımı versin ben çekem gidem, tabi firmanın şeyisinden barabar gelmişler, tabi birbirine annatdılar. dediler kimseye bulaşmayın çalışın filan, e ben^I kimseye^I <u>bulaşmım</u> o geli bahan bulaşı. dedi burda urmağ yassağdır. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 83)</i>	
A	(i) Bir nesne ^I , üzerine sürülen bir şey ^I nedeniyle kirlenmek.	
B	(i) Bir kişi ^I bir başka kişiye ^{II} sataşmak, rahatsız etmek.	

BULUNMAK		
ETKEN: 2		
A	Mevcut olmak.	
I	[AÖ] _{KONU}	Y1
II	[AÖ_DA] _{MEKÂN}	Y1
ETKEN: 3		
B	Yapmak.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y2
II	[AÖ_A] _{HEDEF}	Y2
III	[AÖ_DA] _{KONU}	Y2
Y1	[AÖ]+[AÖ_DA]	
A		

her evde^{II} de öküz arabası^I bulunmazdı, yoğdi, yoğdi. Her evde yoğdi. (VHA, 521)

Y2 [AÖ]+[AÖ_A]+[AÖ_DA]

B

bâlâ olmaz, diyi çağırın gelsin ben^I ona^{II} bi teklifTa^{III} bulunam. Gidilar çağırılar deyilar "gıral seni çağırı." (Gülensoy & Buran, 1994, s. 198)

A (i) Bir kişi, ya da bir nesne^I, bir yerde^{II} mevcut olmak.

B (i) Bir kişi^I, bir başka kişiye^{II} yönelen^{II} bir davranış sergilemeye^{III} teşebbüs etmek.

BUNALMAK

ETKEN: 1

A Sıkılmak.

I [AÖ]_{DENEYİMCİ} Y2

II [AÖ_DAN]_{UYARICI} Y2

Y2 [AÖ]+[AÖ_DAN]

B

Bi gün hürün reşitlan pehlül düne deyra kenarında gezmeğe gidiler, çoh sıcağ, hârun reşid tabi zamanın halifesi diyi ki pehlül ben^I sıcağTa^{II} çoh bunaldım sen bu elbiselerimi düit ben bu deyrada birez yığanayım, (Gülensoy & Buran, 1994, s. 109)

A (i) Bir kişi^I, bunamak, hiçbir şeyi hatırlamaz duruma gelmek.

B (i) Bir kişi^I, bir nedenle^{II} çok sıkılmak, rahat edememek.

BUYMAK → Vn.

ETKEN: 1

A Üşümek

I [AÖ]_{DENEYİMCİ} Y1

Y1	[AÖ]
A	
(ben ^I) <u>buydum</u> , yaTdim. üşirem he. üşüdüm. yani üsdüne bi şey almadi, üşüdi demekdir. (Gökçür, 2012, s. 509)	
A	(i) Bir canlı ^I soğuk nedeniyle çok üşümek, donmak.
BUYURMAK	
ETKEN: 3	
A	Hüküm vermek.
I	[AÖ] _{EDEN} Y1
II	[AÖ_A] _{HEDEF} Y1
III	[TT] _{KONU} Y1
ETKEN: 2	
B	Gelmek.
I	[AÖ] _{EDEN} Y2
II	[AÖ_A] _{HEDEF} Y2
ETKEN: 2	
C	Emretmek.
I	[AÖ] _{EDEN} Y2
II	[AÖ_A] _{HEDEF} Y2
Y1	[AÖ]+[AÖ_A]+[TT]
A	
Kocanın ehmeyini Kanan yuğuruPlar (onlar ^I) (ona ^{II}) helal ^{III} buyuruplar; babanın ehmeyini balnan yuğuruplar heram ^{III} <u>buyuruplar</u> . (Gökçür, 2012, s. 334)	
Y2	[AÖ]+[AÖ_A]
B	
anasına sölir. anası deyir "oğlum yarın gine ormana ava gedersin, padişaha dersin ki, "padişahım yarın (siz ^I) sabağ bize bi fıkara şorbasi içmeğ ^{II} <u>buyurun</u> ." (Gülensoy & Buran, 1994, s. 159)	

C	
zülfügarı da elinde, isdi kese ben birağimi kese, cenab-ı hağ ^I (ona ^{II}) buyuri bele cebrail alehselam geli (Gülensoy & Buran, 1994, s. 124)	
A	(i) Bir kişi ^I bir şey ya da durumun ne olduğu ^{II} ile ilgili hüküm vermek.
B	(i) Bir kişi ^I herhangi bir yere ya da bir şey için ^{II} gelmek, geçmek, girmek.
C	(i) Bir kişi ^I bir başka kişiye ^{II} emir vermek.
BÜGMEK → Vn.	
ETKEN: 2	
A	Toplamak.
I	[AÖ] _{EDEN} Y1
II	[AÖ_I] _{KONU} Y1
Y1	[AÖ]+[AÖ_I]
A	
yaTsiya kádá bığda biçerdiler. bığdayi biçdikten sora gelirdiler, çıhardılar bağ bağlamağa. deste tökülürdi. (biz ^I) çav ^{II} <u>büğerdik</u> . çavları bele büğerdik. bığdadın büğerdik (büg-). (Gökçür, 2012, s. 532)	
A	(i) Bir kişi ^I dağınık durumda olan şeyleri ^{II} toplamak.
BÜKMEK	
ETKEN: 2	
A	Eğmek.
I	[AÖ] _{EDEN} Y1
II	[AÖ_I] _{ETKİLENEN} Y1
Y1	[AÖ]+[AÖ_I]
A	
Evvelâ dizimden verdi yelimi, Gay ayağımı dutar, gağ gölümü, Eğdi gametimi, <u>bükdü</u> belimi ^{II} ,	

Elif gaddim etdi yay ihdiyarlıḡ. (Ercilasun, 2002, s. 173)

A (i) Bir kişi^I dik durumda olan bir şeyi^{II} eğmek.

BÜYÜMEK

ETKEN: 1

A Boyutu artmak.

I [AÖ]_{ETKİLENEN} Y1

ETKEN: 2

B Yetişmek.

I [AÖ]_{ETKİLENEN} Y2

II [AÖ_DA]_{MEKÂN} Y2

Y1 [AÖ]

A
civciv^I çıḡaridi. kürke yatırıdih, saḡliydih, büyüyidi, horoz olidi. kesidih, yiyidih. (Gökçür, 2012, s. 383)

Y2 [AÖ]+[AÖ_DA]

B
(Biz^I) kövde^{II} böyümüşük, mekteb görmemişük. burada belki ḡonuşma tarzımız nolısan bunnar da affet hıdır hocam ya, affedin (Gülensoy & Buran, 1994, s. 81)

A (i) Bir canlı^I irileşmek, boyutu artmak.

B (i) Bir kişi^I, bir yerde^{II} yetişmek.

CAYMAK

ETKEN: 2

A Vazgeçmek.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_DAN]_{KONU} Y1

Y1 [AÖ]+[AÖ_DAN]

A

TePenin en iisünde iki Taşınarasında suyn aḡTıḡını görmiş. Ne yazıḡ ki çoban^I sözinden^{II} caymış, elbiselerinden çıḡardıḡı iki biti koḡların yerine öldürmüş. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 193)

A (i) Bir kişi^I verdiği sözden, karardan^{II} dönmek, vazgeçmek.

CIRMAK

ETKEN: 2

A Yırtmak.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_I]_{ETKİLENEN} Y1

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]

A
yanè bu adam^I bu şaFḲayı^{II} cırdı. yanè ortadan ḡoparmaḡ demekdir. (Gökçür, 2012, s. 512)

A (i) Bir kişi^I genellikle kâğıttan ya da bezden yapılma bir şeyi^{II} yırtmak.

ÇAĞIRMAK

ETKEN: 3

A Davet etmek.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_I]_{KONU} Y1

III (AÖ_A)_{HEDEF} Y1

ETKEN: 2

B Seslenmek.

I [AÖ]_{EDEN} Y2

II [AÖ_I]_{KONU} Y2

ETKEN: 3

C Hitap etmek.

I [AÖ]_{EDEN} Y3

II [AÖ_I]_{HEDEF} Y3

III [AÖdiye]_{NİTELİK} Y3

ETKEN: 2

D	İcra etmek.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y2
II	[AÖ_I] _{KONU}	Y2
Y1	[AÖ]+[AÖ_I]+(AÖ_A)	
A	<i>hayır işi olmuyor. bir de şey vardı, (onlar^I) evine^{III} çağırır^{II} halkı^I orda yemeK verirdi, o iş de kalhTi. (Tosun, 2016, s. 206)</i>	
Y2	[AÖ]+[AÖ_I]	
B	<i>ona yemeg verirdim. hediK bıraşırdım. (Ben^I) onun ādını^{II} çağırır^{II} üş sefer allah ekber diyirdim. (Gökçür, 2012, s. 444)</i>	
D	<i>Tekrar bir saat iki saat keşdihden sora geldik. ki, o İrişdi var, İrişdinin yaylası, orıya çıhdıh. Atam, babam^I orda bir mahni^{II} çağır^{II}di. Dā dedi, Osmanniya keşdih (Ercilasun, 2002, s. 346)</i>	
Y3	[AÖ]+[AÖ_I]+[AÖdiye]	
C	<i>çağaları oli. bu çağalar yeddi yaşına geli. adları yoğ. herkez^I bunları^{II} adsuz diye^{III} çağır^Ii. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 89)</i>	
A	(i) Bir kişi ^I bir başka kişiye ^{II} bir yere ^{III} gelmesini söylemek, istemek.	
B	(i) Bir kişi ^I bir başka kişinin ismini ^{II} söylemek.	
C	(i) Bir kişi ^I bir başka kişiye ^{II} bir isimle ^{III} hitap etmek.	
D	(i) Bir kişi ^I türkü, mani vb.ni ^{II} icra etmek.	
ÇAKMAK		
ETKEN: 3		
A	Çivi ile tutturmak.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y1

II	[AÖ_I] _{ETKİLENEN}	Y1
III	[AÖ_A] _{HEDEF}	Y1
ETKEN: 3		
B	Kıvılcım çıkarmak.	
I	[AÖ] _{HEDEF}	Y2
II	[AÖ_I] _{ETKİLENEN}	Y2
III	(AÖ_A) _{HEDEF}	Y2
Y1	[AÖ]+[AÖ_I]+[AÖ_LA]	
A	<i>bi cercer var idi, bi de (onlar^I) bu hayvannere^{III} nal^{II} <u>cahiller</u> ya. beLe eyahlerine.</i> (Gökçür, 2012, s. 454)	
Y2	[AÖ]+[AÖ_I]+(AÖ_A)	
B	<i>(ben^I) kirbıdı^{II} çapıda^{III} <u>cahdıgım</u> kimi, çapıdı burnuna veririm, o üzzüğü galdırır atar, ben de alır gelirim</i> (Gülensoy & Buran, 1994 s. 141)	
A	(i) Bir kişi ^I bir şeyi ^{II} bir yere ^{III} çivi vb. ile ^{IV} tutturmak.	
B	(i) Bir kişi ^I kibrit, çakmak vb.ile ^{II} kıvılcım çıkararak bir yeri ya da şeyi ^{III} yakmak.	
Eşdizimli Yapılar ve Deyimler		
Şimşek	Çakmak	“Gökyüzünde şimşek oluşmak.”
<i>hoce bu gıbleden hava güürldedi. öyle bi şimşeK çahdi hocam.</i> (Gökçür, 2012, s. 456)		
ÇALMAK		
ETKEN: 3		
A	Vurmak.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y1
II	[AÖ_I] _{KONU}	Y1
III	[AÖ_A] _{HEDEF}	Y1
ETKEN: 3		
B	Sürmek.	

I	[AÖ] _{EDEN}	Y1
II	[AÖ_I] _{KONU}	Y1
III	[AÖ_A] _{HEDEF}	Y1
ETKEN: 2		
C	Müzik aleti çalıştırmak.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y2
II	[AÖ_I] _{KONU}	Y2
ETKEN: 3		
D	Karıştırmak.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y1-Y3
II	[AÖ_I] _{KONU}	Y1-Y3
III	[AÖ_A] _{HEDEF}	Y1
III	(AÖ_LA) _{ARAÇ}	Y3
ETKEN: 2		
E	Benzemek.	
I	[AÖ] _{KONU}	Y2
II	[AÖ_I] _{NİTELİK}	Y2
ETKEN: 3		
F	Koymak.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y1
II	[AÖ_I] _{KONU}	Y1
III	[AÖ_A] _{HEDEF}	Y1
ETKEN: 3		
G	Başkasının malını gizlice almak.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y4
II	[AÖ_I] _{KONU}	Y4
III	[AÖ_DAN] _{KAYNAK}	Y4
Y1	[AÖ]+[AÖ_I]+[AÖ_A]	
A	baba ben sahan verem, senin düşündüğün şeye bah (o ^l) elini ^{II} eline ^{III} <u>çaler</u> şakşak güler yanağından güller açılar. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 104)	
B	Getmiş, bir gâşuh yağ almış bir terefdan. Getürmüş. O da getmiş bir gâşuh yağ getürmüş. Getürmüş (o ^l) (onu ^{II}) o bacahlarına ^{III} <u>çalmiş</u> , çekmiş. O da çalmış. Cnun bacahlari çünküm tuy	

bitün. Yoğ öyle değil. Bacahlarına çalmış. Onnan sora bahmış ki ben buna ne edecem deyî gağır, atası kirpiti çağiyêr, veriyêr bacahlarına o. (Ercilasun, 2002, s. 210)

D

yoğûrTnan, (biz^I) bi parhaç yoğûrdi^{II} çalıyîh birbirine^{III}. biraz un atiyîh. bi tene yumurta Kırıyem. (Gökçür, 2012, s. 384)

F

yağsız bişirirdik, kaynardi. (biz^I) oni^{II} çalırdih suya^{III}. (Gökçür, 2012, s. 525)

Y2

[AÖ]+[AÖ_I]

C

Bu, gece rüyasında kuranı kerimi oğumuş. dedesi gece bahmış ki çocuğ oğuyêr. uyaTmış bunu, rüyasını dedesine annaTmış, (o^l) artuğ kendiliğinden saz^{II} çalmiş. (Tosun, 2016, s. 191)

E → **Vn.**

bu ganaTların altı bèle girmizi tâhâr, yanê tam girmizi değêl. (o^l) yanê girmizi^{II} çalır ha. (Gökçür, 2012, s. 411)

çaTlanguşı yîharsen, yêmehnen salata gibi yanê. salata görevini yapar. (o^l) biraz acı^{II} çalar. (Gökçür, 2012, s. 426)

Y3

[AÖ]+[AÖ_I]+(AÖ_LA)

D

duzu atardıh onun içersîne. salata doğrardıh onun içersîne. eye varsa. (biz^I) (onu^{II}) onnan sora gâşîhla^{III} bèle çalardıh, çalardıh, çalardıh. eKmeyi getirib doğrardıh, doğrardıh, doğrardıh, dolardi. (Gökçür, 2012, s. 468)

Y4

[AÖ]+[AÖ_I]+[AÖ_DAN]

G

orda arhadaşlara uyuyûr, camu varımış camı, bir yîhîh camu varımış, o arhadaşlar diyir, (59) gel diyir çoh para kızanağ, (biz^I) bu camudan^{III}

kurşun^I çalah. ordan kurşun çalillar, kocam mapusa düşüyür. (Tosun, 2016, s. 254)

- A (i) Bir kişi^I bir nesneyi^{II} bir yere^{III} vurarak darp etmek.
- B (i) Bir kişi^I bir yere^{III} genellikle katı durumda olmayan bir şeyi^{II} değdirerek yaymak.
- C (i) Bir kişi^I bir müzik aletini^{II} çalıştırmak.
- D (i) Bir kişi^I sıvı ya da tane durumda olan bir şeyi^{II} bir başka şey ile^{III} karıştırmak, katmak.
- (ii) Bir kişi^I sıvı ya da tane durumda olan bir şeyi^{II} bir araç yardımıyla^{III} çırpma.
- E (i) Bir nesne^I renk bakımından^{II} benzemek.
- (ii) Yiyecek bir şey^I tat bakımından^{II} benzemek.
- F (i) Bir kişi^I bir şeyi^{II} bir yere^{III} koymak.
- G (i) Bir kişi^I bir malı^{II} bir başkasından^{III} gizlice almak.

Eşdizimli Yapılar ve Deyimler

Başa Çalmak “Aklına yatmak.”

hocam mesela ben bi işi bilmiyem, diyelim. sen dedin wala beşe yapsan daha iyi olur. ona başa çalmaş diyiler. yane birinin önerisile wala başa çal. (Gökçür, 2012, s. 488)

ÇALIŞMAK

ETKEN: 2

A İş olmak.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_DA]_{MEKÂN} Y1

ETKEN: 2

B Uğraşmak.

I [AÖ]_{EDEN} Y2

II [AÖ_A]_{HEDEF} Y2

Y1 [AÖ]+[AÖ_DA]

A

şey avukaT niyazi var ya, a o gün niyazi mızâfer vardi da. onun şeyi kayni^I, beledyede^{II} çalışi. (Gökçür, 2012, s. 545)

Y2 [AÖ]+[AÖ_A]

B

Bu mübârek bi toprağ çanağıyla bir gaş mercimek dânesi alıp da (o^I) yemek yapmaya^{II} çalışdı. (Ercilasun, 2002, s. 251)

A (i) Bir kişi^I geçimini sağlamak amacıyla bir meslekle^{II} meşgul olmak.

B (i) Bir kişi^I bir şeyi yapmak için gereken çarelere^{II} başvurmak.

Eşdizimli Yapılar ve Deyimler

Kafası Çalışmak “Zekice işler yapabilmek.”

Bahdı ki olmyacağ ahunt dedi ki « gârdaş, senin gâfan çalışmır. Oğuyabilmiyeceğsen. » (Ercilasun, 2002, s. 314)

ÇARPMAK

ETKEN: 2

A Vurmak.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_A]_{ETKİLENEN} Y1

Y1 [AÖ]+[AÖ_A]

A

türkün şeyi var, gizi var, efanım bi güzel gız. nası gıza çarpisa ela atTan düşi bayılı. (Ercilasun, 2002, s. 134)

A (i) Bir nesne^I bir başka nesneye^{II} hızla değmek, vurmak.

ÇATMAK

ETKEN: 2

A	Karşılaşmak.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y1
II	[AÖ_A] _{KONU}	Y1
ETKEN: 2		
B	Gitmek.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y1
II	[AÖ_A] _{HEDEF}	Y1
ETKEN: 2		
C	Yetmek.	
I	[AÖ] _{KONU}	Y1
II	[AÖ_A] _{HEDEF}	Y1
Y1	[AÖ]+[AÖ_A]	
A	<i>On gün mü yol gédip, bir ay mı yol gédib? Gédib baħıb ki doğurdanda (o^I) bi saraya^{II} çatdı.</i> (Ercilasun, 2002, s. 281)	
B	«Ay, oğul vèreh dā. » «yoħ, veremmiyecehsiniz. » <i>Bir hambala verdi, dalına üfiledi. (Onlar^I) Doğru çatdılar ikinci ğata^{II}. «Ana» dedi, «bi deneleyen geti bir gaç dafa su geti. »</i> (Ercilasun, 2002, s. 294)	
C	<i>biz mali kayıracaz. o arada amcam geldi. tabi bene^{II} güci^I çatmedı, öbürlerini döğdi.</i> (Tosun, 2016, s. 284)	
A	(i) Bir kişi ^I bir başka kişi, nesne ya da yerle ^{II} karşılaşmak.	
B	(i) Bir kişi ^I bir yere ^{II} gitmek, varmak.	
C	(i) Bir şey ^I belli bir amaç için ^{II} yeterli olmak.	
Eşdizimli Yapılar ve Deyimler		
Kaş Çatmak “Kızgınlığını, öfkesini kaşlarını birbirine yaklaştırarak belli etmek.” <i>çatma ğaşın çatıpsın ne ğayğuya batıpsın</i> (Gülensoy & Buran, 1994, s. 46)		

ÇEKMEK		
ETKEN: 2		
A	Dayanmak.	
I	[AÖ] _{DENEYİMCİ}	Y1
II	[AÖ_I] _{KONU}	Y1
ETKEN: 3		
B	Örtmek.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y2
II	[AÖ_I] _{KONU}	Y2
III	[AÖ_A] _{HEDEF}	Y2
ETKEN: 4		
C	Bir yöne doğru yürütmek.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y3
II	[AÖ_I] _{ETKİLENEN}	Y3
III	[AÖ_A] _{HEDEF}	Y3
IV	(AÖ_DAN) _{KAYNAK}	Y3
ETKEN: 3		
D	İçine almak.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y2
II	[AÖ_I] _{ETKİLENEN}	Y2
III	[AÖ_A] _{HEDEF}	Y2
ETKEN: 3		
E	Giymek.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y2
II	[AÖ_I] _{KONU}	Y2
III	(AÖ_A) _{HEDEF}	Y2
ETKEN: 2		
F	Öğütmek.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y4
II	[AÖ_I] _{ETKİLENEN}	Y4
ETKEN: 3		
G	Döşemek.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y2
II	[AÖ_I] _{KONU}	Y2
III	[AÖ_A] _{HEDEF}	Y2
ETKEN: 3		
H	Sürmek.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y2
II	[AÖ_I] _{KONU}	Y2

III	[AÖ_A] _{HEDEF}	Y2
ETKEN: 3		
I	Vakit geçmek.	
I	[AÖ] _{KONU}	Y5
II	(AÖ_DAN) _{KAYNAK}	Y5
III	[X] _{DEĞER}	Y5
ETKEN: 2		
J	Saldırmaya teşebbüs etmek.	
I	[AÖ]	Y1
II	[AÖ_I]	Y1
Y1	[AÖ]+[AÖ_I]	
A	o zaman da rüşberli ^I di. (biz ^I) ço ^h eziyeT ^{II} <u>ceKdi^h</u> . (Gökçür, 2012, s. 329)	
J	"baba aha dama çı ^h mış ha aha damda", memet zilfi bunu görünce hersı çı ^h di. o zaman silah serbes (o ^I) dabancayı ^{II} çekti ki, heyvani vura, (Gülensoy & Buran, 1994, s. 57)	
Y2	[AÖ]+[AÖ_I]+[AÖ_A]	
B	makat uzun uzun makaT Koyardılar bi köşede. (biz ^I) on ^{II} n üsdine ^{III} örtiyi ^{II} çekerdih. (Gökçür, 2012, s. 392)	
D	sünüzüT olanda bële oni gaynatidih. (biz ^I) on ^{II} n suyuni ^{II} bële burnumuza ^{III} çekende burnumuzdan a ^h ar. a ^h ar iltihaPlar gelir. (Gökçür, 2012, s. 351)	
E	çorab çësiTli çorab yapardılar. buraya hädär. (Biz ^I) (onu ^{II}) Karda çekidih eyağimiza ^{II} . (Gökçür, 2012, s. 382)	
G	(Ben ^I) geldim burda tilifone ^{III} , tël ^{II} ceKdim. (Gökçür, 2012, s. 400)	
Y3	[AÖ]+[AÖ_I]+[AÖ_A]+(AÖ_DAN)	

C	Onnan sora da Yunan herbi açıldı. Bu sever (onlar ^I) Yunan herbine ^{III} burdan ^{IV} asgeri ^{II} çekdiler. (Ercilasun, 2002, s. 207)	
	Bu sever bizi ^{II} çekdiler Esgişeir cepesine ^{III} . Düşmana gösderiş görsetdiler. (Ercilasun, 2002, s. 168)	
Y4	[AÖ]+[AÖ_I]	
F	bızim yüzbaşı da ço ^h sever Kâhveyi. dëdi dur ben sana bi kïlo alım. zil çekilmiş vardi. (O ^I) bi kïlo ^{II} <u>ceKdi</u> . (Gökçür, 2012, s. 361)	
Y5	[AÖ]+(AÖ_DAN)+[X] _{DEĞER}	
I	ğarağolda iki aylı ^h , üç aylı ^h orda görev yaptım. vazifedeydim a ^h şamdan çı ^h du ^h köv ^I de yalım yarım seet ^{III} <u>çeki</u> ğarağoldan ^{II} . (Gülensoy & Buran, 1994, s. 78)	
A	(i) Bir canlı ^I bir güç durum ^{II} yaşamak, ona katlanmak.	
B	(i) Bir kişi ^I üzerini ya da bir yeri ^{II} örtü vb. ile ^{III} örtmek, kapamak	
C	(i) Bir canlı ^I bir şeyi ^{II} bir yerden ^{IV} bir başka yere ^{III} yürütmek.	
D	(i) Bir kişi ^I sıvı ya da gaz durumunda olan bir şeyi ^{II} solukla içine almak. (ii) Çekim gücüne sahip bir nesne ^I sıvı ya da gaz durumunda olan bir şeyi ^{II} emmek.	
E	(i) Bir kişi ^I bir kıyafeti ^{II} vücuduna ^{III} geçirmek, giymek.	
F	(i) Bir kişi ^{II} tane durumunda olan bir şeyi ^{II} makine yardımı ile öğütmek.	
G	(i) Bir kişi ^I bir mekanizma için ^{III} boru, tel vb.ni ^{II} yerleştirmek, döşemek. (ii) Bir kişi ^I bir tabanı ^{III} , tahta, karo, mermer vb. yapı gereçleriyle ^{II} kaplamak, döşemek.	

- H (i) Bir kişi^I bir yere^{III} ya da vücudunun bir bölümüne sürme, kalem vb.ni^{II} sürmek.
- I (i) Bir yerden^{II} bir yere^I yol alınırken gereken zaman^{III} geçmek.
- J (i) Bir kişi^I yanında bulunan silaha^{II} davranarak karşısındakine saldırmaya teşebbüs etmek.

Eşdizimli Yapılar ve Deyimler

Ah Çekmek “Derin bir keder veya özlemle içten gelerek ah demek.”

bir ah çekim. Ahım gahsın havaya, şikes vërsin bir ildıza, bi aya, (Gökçür, 2012, s. 324)

Tesbih Çekmek “Tespihin tanelerini birer birer iki parmak arasından geçirmek.”

tesbih çekerler. la ilahe illallahdır. allahıme salı Muhammeddir. işTe herkeş ona geli. (Gökçür, 2012, s. 326)

Film Çekmek “Bir sinema kamerasıyla görüntüleri tespit etmek veya bir hareket ve görünüşün sıralı resmini çekmek”

bu vanda aKdamar filimi çeKmişim. Kızın babasıyım. keşış. Kız hakıki boğulıdı. (Gökçür, 2012, s. 341)

Kura Çekmek “Ad çekmek.”

çavuş olarak. Kura çeKdih sivaSa geldiğ. sivaSda tabë asKerliğimize devam ëTdih. (Gökçür, 2012, s. 368)

Canı/İştahı Çekmek “İstemek.”

veli’ biz gidağ hacı emmiden biraz alo isTesağ bize vermez, ële canım çeKdi. (Gökçür, 2012, s. 385)

Fotoğraf Çekmek “Fotoğraf makinesiyle görüntü almak.”

ahe otürile. bi de gâpıda fotıraf çekillë. şimdi ële olmiş hoca. (Gökçür, 2012, s. 440)

Yağ Çekmek “Kendisine çıkar sağlayacak kimseleri aşırı biçimde övmek.”

yaw diyer mesela falankes mAn bancelos¶ëTdı, yanë yağ çekdi ha. yağcılığ ëdi man. (Gökçür, 2012, s. 511)

Ziyafet Çekmek “Mükellef bir sofraya sunmak.”

ağşam ehmed eve geli ğarısına durumu anladi. Gidi anasına deyi ağşama siz yemek düşünmeyin. ben size bi ziyafet çekecem, (Gülensoy & Buran, 1994, s. 55)

Halay Çekmek “Halay oyunu oynamak.”

esgiden düğünler olurdu, oynarlardı, haleý çekerlerdi, (Gülensoy & Buran, 1994, s. 129)

Kapıyı Çekmek “Kapıyı kapatmak.”

bi çocuğum erzincani kazanmış, hërsım çığTi dëdım ben oğudamam, kapıyı çeKTım çığTım. çünkü kızımı oğutTım. (Tosun, 2016, s. 218)

Elini Bir Şeyden Çekmek “Yapmaz olmak, ilgilenmemek.”

valla ineginen uğraşıyeriğ de ben inekden elimi çekeli on senedir. birez şekerim düşüyor (Tosun, 2016, s. 257)

ÇEKİLMEK

ETKEN: 3

A Uzaklaşmak.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_A]_{HEDEF} Y1

III [AÖ_DAN]_{KAYNAK} Y1

Y1 [AÖ]+[AÖ_A]+[AÖ_DAN]

A

Bizim top içimize düşende birinci tabur ğumandarı dedi ki «sağa çekilin» Sağda bir su hendeği vardır, (biz^I) o hendeğe^{III} çekilmeğ isdedik. (Ercilasun, 2002, s. 168)

Birezimiz geşdih Ağ verene, Bir hafda ğaldıh. Bir hafdadan sora dediler ki Gozluyu, Gızilveranı basdılar. Ordan^{III} biz^I çekildih, (Ercilasun, 2002, s. 199)

A	(i) Bir kişi ya da topluluk ^I bir yerden ^{III} başka bir yere ^I yönelmek, gitmek.		
ÇEKİNMEK			
ETKEN: 2			
A	Kaçınmak.		
I	[AÖ] _{DENEYİMCİ}	Y1	
II	[AÖ_DAN] _{UYARICI}	Y1	
Y1	[AÖ]+[AÖ_A]		
A	Ben ^I ğaridan ^{II} çekinmem. (Gökçür, 2012, s. 339)		
A	(i) Bir kişi ^I saygı, korku vb. duygularla bir kişiden ya da bir işi yapmaktan ^{II} kaçınmak.		
ÇEVİRMEK			
ETKEN: 3			
A	Yönünü değiştirmek.		
I	[AÖ] _{EDEN}	Y1	
II	[AÖ_I] _{ETKİLENEN}	Y1	
III	[AÖ_A] _{HEDEF}	Y1	
ETKEN: 3			
B	Koymak.		
I	[AÖ] _{EDEN}	Y1	
II	[AÖ_I] _{KONU}	Y1	
III	[AÖ_A] _{HEDEF}	Y1	
ETKEN: 2			
C	Döndürmek.		
I	[AÖ] _{EDEN}	Y2	
II	[AÖ_I] _{ETKİLENEN}	Y2	
ETKEN: 2			
D	Sarmak.		
I	[AÖ] _{EDEN}	Y2	
II	[AÖ_I] _{ETKİLENEN}	Y2	
ETKEN: 3			
E	Dönüştürmek.		
I	[AÖ] _{EDEN}	Y1	
II	[AÖ_I] _{ETKİLENEN}	Y1	

III	[AÖ_A] _{NİTELİK}	Y1
Y1	[AÖ]+[AÖ_I]+[AÖ_A]	
A	özümü dayadım daşdan duvara, (ben ^I) üzümü ^{II} çevirdim perver divara ^{III} , (Gökçür, 2012, s. 324)	
B	he, he. şitilini alırdıh, başKa yere toprağa, başKa saKsiya, toprağa tikerdiş. (biz ^I) ağzına ^{III} da bi tene bardağ ^{II} çevirirdiş. (Gökçür, 2012, s. 350)	
E	oni affedersin mesela bi çift de öküz ona koşardış. onnan sora o döndüKçe o kendinden dönince o ^I buğdayı ^{II} üğütürdi. yanê samana ^{III} çevirirdi. (Gökçür, 2012, s. 513)	
Y2	[AÖ]+[AÖ_I]	
C	oradan gelen su var ya, o ^I çeviridi deyirmanı ^{II} . (Gökçür, 2012, s. 378)	
D	ihTiyar heyetine de birer tene silah depoyu aştım verdim, hadi gelin benden barabar geddik, (biz ^I) evi ^{II} çevirdüğ işde o kaçmah mümkün olan yerlere birer tene begçi diktim. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 113)	
A	(i) Bir kişi ^I bir şeyin yönünü ^{II} başka bir yöne ^{III} değiştirmek.	
B	(i) Bir kişi ^I bir nesneyi ^{II} bir yere ^{III} çevirerek koymak.	
C	(i) Bir kişi ^I bir nesneyi ^{II} bir yönde döndürerek hareket ettirmek.	
D	(i) Bir kişi ^I bir şey ya da yerin çevresini ^{II} sarmak, kuşatmak.	
E	(i) Bir kişi ya da mekanizma ^I bir şeyi ^{III} bir başka şeye ^{III} dönüştürmek.	
Eşdizimli Yapılar ve Deyimler		

Film Çevirmek “Film yapmak.”		
<i>rahmeTTiḥ yılmaz güneyne baba filimi çevirdiḥ.</i> (Gökçür, 2012, s. 335)		
Selavat Çevirmek “Salavat getirmek.”		
<i>gina geçesini yapille. onnan sora gelir. onun övle selavaT çövíri. geli, ali, gidi evine. allah muTlu ēTsín. (Gökçür, 2012, s. 435)</i>		
<i>üç aylarde oruç tutirih. selevaT çöviririh. allahı çağıririh. (Gökçür, 2012, s. 436)</i>		
ÇIKMAK		
ETKEN: 3		
A	Dışarıya varmak.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y1
II	[AÖ_A] _{HEDEF}	Y1
III	(AÖ_DAN) _{KAYNAK}	Y1
ETKEN: 3		
B	Yukarıya doğru ilerlemek.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y2
II	[AÖ_A] _{HEDEF}	Y2
III	(AÖ_DAN) _{KAYNAK}	Y2
ETKEN: 1		
C	Piyasaya sunulmak.	
I	[AÖ] _{ÜRÜN}	Y3
ETKEN: 1		
D	Elde etmek.	
I	[AÖ] _{ÜRÜN}	Y3
ETKEN: 2		
E	Meydana gelmek.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y4-Y5
II	[AÖ_DAN] _{KAYNAK}	Y4
II	[AÖ_DA] _{MEKÂN}	Y5
ETKEN: 2		
F	Özellikliğini yitirmek.	
I	[AÖ] _{ETKİLENEN}	Y4
II	[AÖ_DAN] _{NİTELİK}	Y4
ETKEN: 2		
G	Çekilmek.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y4

II	[AÖ_DAN] _{KAYNAK}	Y4
ETKEN: 2		
H	Artmak.	
I	[AÖ] _{ETKİLENEN}	Y6
II	[AÖ_A] _{DEĞER}	Y6
ETKEN: 2		
I	Fark edilmek.	
I	[AÖ] _{DENEYİMCİ}	Y7
II	[X] _{NİTELİK}	Y7
ETKEN: 2		
J	Mâl olmak.	
I	[AÖ] _{KONU}	Y8
II	[AÖ_A] _{DEĞER}	Y8
ETKEN: 2		
K	Neden olmak.	
I	[AÖ] _{KONU}	Y4
II	[AÖ_DAN] _{KAYNAK}	Y4
ETKEN: 1		
L	Sıyrılmak.	
I	[AÖ] _{KONU}	Y3
ETKEN: 2		
M	Gerçekleşmek	
I	[AÖ] _{KONU}	Y3
Y1 [AÖ]+[AÖ_A]+(AÖ_DAN)+(AÖ_DAN)		
A		
<i>abelerinden eve geliler. bu arada anası^I paçaya^{II} çih^I ipTen ölçüyü ali gidi bi papuç satun ali geli.</i> (Gülensoy & Buran, 1994, s. 52)		
<i>şah^I hüsen ayağını. yere vurdu yerin yeddi gat altından^{III} su^I çih^ITı. dediki alla bize emiir etmemiş biz bu suyu bi zaman işmeyin demişler</i> (Gülensoy & Buran, 1994, s. 66)		
Y2 [AÖ]+[AÖA]+(AÖ_DAN)		
B		
<i>esKiden dam boyınca gar yağardı. (Biz^I) daha bèle dama^{II} çıhardıḥ</i> (Gökçür, 2012, s. 341).		

(Ben^I) hacı hēllanın ordan tam bēle rampadan^{III} çihirdim işde bi āyağım meyağım daha badanaj ēdidim. (Gökçür, 2012, s. 404)

Y3 [AÖ]

C
harman dövüyorduk. tığ savuriyorduh. şindi onlar kaḥdı. biz... onlar kaḥdı, şindi araba, motor onlar^I çihTı. bizim esKi işlerimiz geTTi. (Tosun, 2016, s. 249)

L
būğdayi döyerdiler. kepegi^I çihdiḥdan sora dövme olūr. (Gökçür, 2012, s. 362)

M
hanım sabır ēTmeli diyēr, gördön? baḥ rüyam^I çihTi diyēr. biz daha burda duramazuh, hadē burdan biz gidelim dēdi. (Tosun, 2016, s. 196)

Y4 [AÖ]+[AÖ_DAN]

D
neyse ēpēy masraf ēTmişim. balıḥ^I çihmi. her gün fırtına. (Gökçür, 2012, s. 396)
tēşi vardi he. yūni alırdıh ya; Koyūnnarımızdan^{II} çihardi (Gökçür, 2012, s. 349)

E
burda çoḥ büyüK aşıḥlar yētişmişTır. fakiri, zūlali, müdami gibi. şindi bu şēnlik, sümmani bunlari öne dutuyorlar da, neden acaba, çūnkū bunlar^I yöreden^{II} çihmiş, burda yaşamiş, (Tosun, 2016, s. 207)

F
onan sora vesayēTler çoḡaldıḡı gibi (onlar^I) tekkelihden^{II} çihiyor arTıḥ. bu sefer baḡ bahçeye dōnıyor. (Gökçür, 2012, s. 389)

G
baci anam^I yoldan^{II} çih. baḥ ben çihharammērem ati, çih sen. (Gökçür, 2012, s. 434)

K

sen yūri ben baḥım yar, baḥmaḥdan^{II} bi şey^I çihmaz, şārTTir üzūḡın taḥım yar. (Gökçür, 2012, s. 323)

Y5 [AÖ]+[AÖ_DA]

E
ehmeK biraz çoḥ Kalsa bēle mavi mavi bi şēler^I çihher üsdinde^{II}. (Gökçür, 2012, s. 417)

Y6 [AÖ]+[AÖ_A]

H
(O^I) yüz bin nüfusun üstüne^{II} çihdi. yani erdişin şimdi ēle mähle var, sekiz bin sēşmeni var. (Gökçür, 2012, s. 549)

Y7 [AÖ]+[X]_{NİTELİK}

I
adliyede heppisini tevkif ettiler, evet heppisini bastılar içeri hatta iki tene^I de hemşerim^{II} çihdi. elazıḡlı muavinler, isterse babam olsun (Gülensoy & Buran, 1994, s. 79)

Y8 [AÖ]+[AÖ_A]

J
burdan da tēz emeKli oldum. doḥsan sekiz lira para baḡlamişTiler, şimdi (o^I) yēdi yüz sekiz yüze^{II} çihTi. bunnan idare ēdērim. (Tosun, 2016, s. 179)

A (i) Bir canlı^I içeriden^{III} dışarıya^{II} bir güzergâh üzerinden^{IV} gitmek, varmak.

B (i) Bir canlı^I aşağıdan^{III} yukarıya doğru^{II} ilerlemek.

C (i) Yeni bir ürün^I ortaya çıkmak, piyasaya sürülmek.

D (i) Bir ürün^I elde etmek.

E (i) Bir şey^I bir yerde^{II} ortaya çıkmak, peyda olmak.

F

- (i) Bir şey^I mevcut özelliğinin^{II} dışına çıkmak.
- G (i) Bir canlı^I bir yerden^{II} çekilmek, başka yere gitmek.
- H (i) Bir şey^I nicel olarak^{II} artmak.
- I (i) Bir şeyin^I niteliği^{II} sonradan anlaşılacak, farkedilmek.
- J (i) Bir ürün^I belli bir fiyata ya da çabaya^{II} mâl olmak.
- K (i) Bir durumdan^I bir sonuç^I çıkmasına neden olmak.
- L (i) Bir şey^I üzerinde olduğu başka bir şeyden sıyrılmak, ayrılmak.
- M (i) Bir kişinin rüyası, falı ya da geleceğe dair öngörüsü gerçekleşmek.

Eşdizimli Yapılar ve Deyimler

Yastan Çıkmak “Bir ölünün ardından tutulan yası sona erdirmek.”

işTe biz geldih sizin göynünüzü aldih, siz bu Karadan, bu yasdan daha çıhin. (Gökçür, 2012, s. 325)

Canı Çıkmak “Çok yorulmak, ölmek.”

ağanın malı gidi, hizmakarın canı çıhi. (Gökçür, 2012, s. 499)

Cenaze Çıkmak “Vefat haberi almak.”

rüyada göresen ki dişin düşTi. o eyi değêlmiş. o muhakak bu evden bi cenaze çıharmış. (Gökçür, 2012, s. 328)

Kırkı Çıkmak “Yeni doğan bebek, kırk günü geçmek.”

diyerdiler gelinin gırhi çıhdi. gırhini çıhdi mi. (Gökçür, 2012, s. 348)

Sahip Çıkmak “Sorumluluğunu üstüne almak.”

yani çoluh çıcuğına sahap çıhmiydilar. (Gökçür, 2012, s. 368)

Zıvanadan Çıkmak “Olağan dışı davranış sergilemek.”

zıvanadam çıhdım. benim tepem aTdi. (Gökçür, 2012, s. 414)

Temize Çıkmak “Suçsuzluğu ortaya çıkmak.”

yaw diyi bu ormannarın kırali. bu diyi hêç tenezil êder hîrhîzliğ êde? hêç Âbê yemez. ayi çıhi temize. (Gökçür, 2012, s. 498)

Başa Çıkmak “Üstesinden gelmek, alt etmek.”

Uyani baği ki cadı yoh hemen gaği iki adımda cadının ögünde suyu padişaha veri, padişah deyî bunlardan başa çıhılmaz. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 54)

Tahta Çıkmak “Padişah olmak.”

Doğdorlar bunun babasına zehir verdi. Öldürdühleri kimi, şindi Yavuz Sultan Selim tahda çıhdi. (Ercilasun, 2002, s. 195)

Yan Çıkmak “Destek olmak.”

biz çekilduh bir kenara, biz hêç döğüşmemişuh. biz türKler nêreli olursa olsun orda biribirimize yan çıharız. melmekeTlimizi seviyêruh biz. (Tosun, 2016, s. 193)

ÇIKIŞMAK

ETKEN: 2

A Azarlamak.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_A]_{DENEYİMCİ} Y1

Y1 [AÖ]+[AÖ_A]

A

nöbeTÇiler hazır birağub nöbeT yerini geliler Kağuşa. döyüşen benimnen döyüşecağlar. allahdan savaşıgil' çıhışdi bunnara^{II}. dedi ule ölüm men birağmadım deyêşsin. dediler engin onbaşinin yarına vukuatini vërecaz. (Gökçür, 2012, s. 398)

A (i) Bir kişi^I bir başka kişiye^{II} kızmak, onu azarlamak.

ÇİĞNEMEK

ETKEN: 2

A

Ezmek.

I

[AÖ]_{EDEN}

Y1

II

[AÖ_I]_{ETKİLENEN}

Y1

Y1

[AÖ]+[AÖ_I]

A

tabi bu çoğ uzun seneler öncesinnen yolda bi tene incire ras geli. şimdi bu inciri^{II} gelen geçen davar, mal, hayvan falan^I basmış, çiğnemiş. bunun beke şekli değışmiş. (Gökçür, 2012, s. 504)

A

(i) Bir kişi^I bir şeyi^{II} genellikle ayak, el gibi vücudunun bir bölümü ya da ağır bir nesneyle^{III} ezmek.

ÇİMMEK

ETKEN: 1

A

Yıkanmak.

I

[AÖ]_{EDEN}

Y1

Y1

[AÖ]

A

«Biz burda dernek kadınlarımız suya giderdi. Bu adam^I doğrudan doğru yularda çimerdi. Biz de bunu ğabul etmedih; başını kesdih. » (KİA, 196)

A

(i) Bir kişi^I yıkanmak, temizlenmek.

ÇİZMEK

ETKEN: 2

A

Çizgi çekmek.

I

[AÖ]_{EDEN}

Y1

II

[AÖ_I]_{KONU}

Y1

ETKEN: 2

B

Resmetmek.

I

[AÖ]_{EDEN}

Y1

II	[AÖ_I]ÜRÜN	Y1
Y1	[AÖ]+[AÖ_I]	
A		
ana ana diyerdiler. ana ana oynuydi. Mesela (biz ^I) bi çizgi ^{II} <u>çizerdi</u> . burdan bi daş vardi. ordan bi daş. oni ortaya Koyardı. giderdin ilerden daş vurardı. (Gökçür, 2012, s. 370)		
B		
Getdiler usdo <u>u</u> , usdalar başdadı. Mō ^{endis} geldi, pılanını ^{II} <u>cızdı</u> . Aynı pādişa ^{ın} sarayının daha bir üsdün bi saray yapıdılar. (Ercilasun, 2002, s. 358)		
A	(i) Bir kişi ^I bir yere çizgi ^{II} çekmek, karalamak.	
B	(i) Bir kişi ^I bir yere bir şeyin resmini ^{II} yapmak.	
ÇÖKMEK		
ETKEN: 1		
A	Aşağı inmek.	
I	[AÖ] _{ETKİLENEN}	Y1
ETKEN: 2		
B	Kaplamak.	
I	[AÖ] _{SEBEP}	Y1
II	[AÖ_A] _{ETKİLENEN}	Y1
ETKEN: 1		
C	Son bulmak.	
I	[AÖ] _{ETKİLENEN}	Y1
Y1	[AÖ]	
A		
yani ayrani mesela kaynatırsın. çoğ yağını kendiliğinden o ayran ^I <u>çöker</u> yanê, kendiliğinden. çökdüKden sora o cacih çıkar ortaya. (Gökçür, 2012, s. 514)		
C		

İsdbolda pādīşahlık devri gi son bulmaya başladı, o sırada Rus devleti^I de çökdü. Ortalık böyle ıssız galdığı kimi Rusya toprağlarından Gürcü hükümeti zuhur etdi. (Ercilasun, 2002, s. 216)

Y2 [AÖ]+[AÖ_A]

B

*Geldi geşdi, hayal kimi, diş kimi;
Uşdu, aşdı garlı dağı gış kimi,
Gozalağ^I boynuma^{II} çöhdü gış kimi,
Genşliğim ahlıma düşmüş ağlarım. (Ercilasun, 2002, s. 170)*

- A** (i) Bir şey^I bulunduğu noktadan aşağıya^{II} inmek.
B (i) Genellikle duman, is, bulut vb.^I bir yeri^{II} sarmak, kaplamak, bürümek.
(ii) Bir kişi^I genellikle olumsuz bir hissi^{II} yaşamak.
C (i) Bir ülke, rejim ya da sistem^I yıkılmak, son bulmak.

ÇUBARTMAK → Vn.

ETKEN: 2

A Kabartmak.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_I]_{ETKİLENEN} Y1

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]

A

*bi ağaşnan bi tene vurdi birisine. vurar vurmaz
oni hané, oni fazla şey éTdi. ince bir çubuh var.
olürsa ince bi çubuhla vurdığı zaman bi yerine,
karartırdi. o yaw bu^I beni yahdi yaw, beni^{II}
çubarTdi yaw. (Gökçür, 2012, s. 515)*

A

- (i) Bir kişi^I darp ederek bir kimsenin derisinin^{II} kızarmasına ve kabarmasına yol açmak.

DADANMAK

ETKEN: 2

A Sık uğramak.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_A]_{MEKÂN} Y1

Y1 [AÖ]+[AÖ_A]

A

*bu gış her padişahın oğlunun bahçasına
getdikçe bi ağaca gönduhça ağaç ğuri deyi, geli
deyi bahçivana sultanım deyi bi gış^I dadanmış
her ağaca^{II} gönduhça deyi ki bi şe söli deyi bi
mani söyli deyi ağaç ğuri. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 107)*

- A** (i) Bir canlı^I yarar, çıkar amacıyla veya alışkanlıkla bir yere^{II} sık uğramak, abone olmak.

DAĞILMAK

ETKEN: 2

A Uzaklaşmak.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II (AÖ_A)_{HEDEF} Y1

III (AÖ_DAN)_{KAYNAK} Y1

Y1 [AÖ]+(AÖ_A)+(AÖ_DAN)

A

*Getdim yanaşdım. Ğaptıyı vuracam. «Ula» dedim
«ben serseri miyem? » Ahlımı başıma aldım
Geriye döndüm. Geldim gahvenin altına. Bi de
bahdım ki her biri^I bi tarafa^{II} dağılmışlar.
Düşüne düşüné gellih. İmdadı yollamış
behçılığa. (Ercilasun, 2002, s. 186)*

Haramı başı öteki haramılara dedi, uşağlar bu bizi gırajah. Çoh yakın zamanda birimizi salamat go an değil. Ama gelin vahtiken biz^I burdan^{III} dağılağ, gèdeh öylerimize. (Ercilasun, 2002, s. 333)

A (i) Bir grup^I toplu haldeyken bulundukları yerden^{III} başka yönler^{II} ayrılarak uzaklaşmak.

DAĞITMAK

ETKEN: 2

A Vermek.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_I]_{KONU} Y1

III [AÖ_A]_{HEDEF} Y1

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]+[AÖ_A]

A
bir but kendimize alırıñ. diyerini hısıma, (biz^I) (onu^{II}) áKrába, gonu gomşuya^{III} dağıtırıñ
(Gökçür, 2012, s. 328)

A (i) Bir kişi^I tane ya da parça durumunda olan şeyleri^{II} başkalarına^{II} pay etmek, vermek.

DALMAK

ETKEN: 2

A Kendini kaptırmak.

I [AÖ]_{DENEYİMCİ} Y1

II [AÖ_A]_{UYARICI} Y1

ETKEN: 2

B Suyu girmek.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_A]_{HEDEF} Y1

Y1 [AÖ]+[AÖ_A]

A

(Sen^I) ne gaşların çatmışsın gaygılara^{II} dalmışsın kör olasın sen ana bu yemeğe zehir gatmışsın.
(Gülensoy & Buran, 1994, s. 91)

B

yêşil başlı ördeK kimi

(ben^I) daldım göllerden göllere^{II}

zalm sen beni düşürdün

hayın dillerden dillere. (Tosun, 2016, s. 228)

A (i) Bir kişi^I başka bir şeyle uğraşamayacak veya başka bir şeyi düşünemeyecek biçimde kendini bir şeyle^{II} kaptırmak.

B (i) Bir canlı^I suyun içine bütün vücuduyla girmek.

DANIŞMAK

ETKEN: 2

A Söylemek.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_I]_{KONU} Y1

ETKEN: 2 ~ 3

B Müracaat etmek.

I [AÖ]_{EDEN} Y2-Y3

II [AÖ_I]_{KONU} Y3

III [AÖ_A]_{HEDEF} Y2

III [AÖ_DAN]_{HEDEF} Y3

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]

A

Bu^I kimdi baci, ne^{II} danışıyer? (Ercilasun, 2002, s. 218)

Y2 [AÖ]+[AÖ_A]

B

ilanı gurtadi, bu safar ilan dèyi "seni soğacam!" olur olmaz, diyiler: "(Biz^I) gidağ şu hoğıza^{II} danışağ. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 204)

Y3 [AÖ]+[AÖ_I]+[AÖ_DAN]

B
osmanım dër sennen konuşmuyorum
(ben^I) hiş kimseden^{III} seni^{II} danışmıyorum
nêriye gidersen giT karışmıyorum
sakın bana gelme yırtarım para. (Tosun, 2016, s. 303)

A (i) Bir kişi^I birine bir şey^{II} söylemek.
B (i) (Y2) → Bir kişi^I bir kişiye^{II} bir şeye ilgili bilgi veya yol sormak, görüş almak, istişare etmek, müracaat etmek, meşveret etmek.
 (Y3) → Bir kişi^I bir kişiye^{III} bir şeye ilgili^{II} bilgi veya yol sormak, görüş almak, istişare etmek, müracaat etmek, meşveret etmek.

DARILMAK

ETKEN: 2

A Gücenmek.
I [AÖ]_{DENEYİMCİ} Y1
II [AÖ_A]_{UYARICI} Y1

Y1 [AÖ]+[AÖ_A]

A
eşiK başı yarıldı
anam^I baan^{II} darıldı
el oğlu benim neyime
balı boynuma sarıklı. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 161)

A (i) Bir kişi^I bir başka birine^{II} bir sebeple gücenmek, kırılmak.

DAVRANMAK

ETKEN: 3

A Tavır takınmak.
I [AÖ]_{EDEN}
II [AÖ_A]_{ETKİLENEN}

III [X]_{NİTELİK}

ETKEN: 2

B Kalkışmak.
I [AÖ]_{EDEN} Y1
II [AÖ_A]_{KONU} Y1
Y1 [AÖ]+[AÖ_A]+[X]_{NİTELİK}

A
vala çavuş^I sene^{II} çoğ eyi^{III} davrani. yalağalıh edi menne da.. (Gökçür, 2012, s. 437)

Y2 [AÖ]+[AÖ_A]

B
rus hükümete şindiye gadayr size beslemeşder amma, siz^I ona kurşun atmaya^{II} dawranursaz, gerü geldiğunda size gılışdan geçürür.

A Bir kişi^I bir başka kişiye veya bir şeye^{II} karşı belli tavır^{III} takınmak
B (i) Bir kişi^I bir şey yapmaya^{II} teşebbüs etmek, kalkışmak.

DAYAMAK

ETKEN: 3

A Yaslamak.
I [AÖ]_{EDEN} Y1
II [AÖ_I]_{KONU} Y1
III [AÖ_A]_{HEDEF} Y1

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]+[AÖ_A]

A
üş gişi oliler. birez gidiler bi adama daha rasliler. bu adam^I da gulağın^{II} yere^{III} dayamış duri. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 54)

A (i) Bir canlı^I vücudunun bir bölümünü ya da bir nesneyi^{II} bir yere^{II} yaslamak.

DAYANMAK

ETKEN: 2

A	Sabretmek.	
I	[AÖ] _{DENEYİMCİ}	Y1
II	[AÖ_A] _{UYARICI}	Y1
ETKEN: 2		
B	Uzun süre kullanılabilir olmak.	
I	[AÖ] _{KONU}	Y2
II	[X] _{NİTELİK / ZAMAN}	Y2
ETKEN: 2		
C	Varmak.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y1
II	[AÖ_A] _{HEDEF}	Y1
ETKEN: 2		
D	Gelmek.	
I	[AÖ] _{KONU}	Y1
II	[AÖ_A] _{KAYNAK}	Y1
Y1	[AÖ]+[AÖ_A]	
A	<i>su deründür, hava seründür, üşürsün, hasde olursun, gamber gidi bi adama rasli, deyi ki, körpüye ne zaman gavuşurum. adam da biğaş sahata gadar gavuşursun deyi, gamber^I bu gadar ayrılığa^{II} <u>dayanamam</u> deyi döni geli.</i> (Gülensoy & Buran, 1994, s. 96)	
C	<i>bu teref geTmiş dağı aşmış. bu teref geTmiş (o^I) ağriye^{II} <u>Tayanmış</u>.</i> (VHA, 549)	
D	<i>zaman alatiriK devri yol, gaz lambasi, erkennen kağardi kadın, o işTe söylerdi. bizim aslımız kürT, annem^I kürde^{II} <u>dayanêr</u>. o ağlardı, söylêrdi, allah remeT ëylesin.</i> (Tosun, 2016, s. 282)	
Y2	[AÖ]+[X] _{NİTELİK / ZAMAN}	
B	<i>o zaman. lasTiK nasıldı. ters çevirsen yihılurdi yine giyerdin. yırtılmağ yohdı. ê şimdi (o^I) êle^{II} <u>dayanmiyi</u>.</i> (Gökçür, 2012, s. 360)	

A

(i) Bir canlı^I bir güçlük ya da zahmete^{II} sabretmek, tahammül etmek.

B

(i) Bir ürün^I uzun süre kullanılmak.

C

(i) Bir kişi ya da bir ordu^I bir amaç ile bir yere^{II} varmak.

D

(i) Bir kişi ya da topluluğun^I aslı, soyu bir kökenden^{II} gelmek.

Eşdizimli Yapılar ve Deyimler

Yüreği Dayanmamak “Acımak.”

bizim atlarımız kötü at del bu işTe bi keremet alsa gerek, bunu ancağ gamberin atı götürür deyiler, gamber atı vèrmi. o zaman da gaynata olacah söyleyin deyi eger atı vermezse yayan götürürüm deyi, gamberin üreği dayanmi atı vèri, (Gülensoy & Buran, 1994, s. 94)

DEMEK

ETKEN: 3

A

Söylemek.

I

[AÖ]_{EDEN}

Y1-Y2-Y3

II

[AÖ_I]_{KONU}

Y1

II

[TT]_{KONU}

Y2

II

[kiTT]_{KONU}

Y3

III

[AÖ_A]_{HEDEF}

Y1-Y2-Y3

ETKEN: 3

B

Bir dilde karşılığı olmak.

I

[AÖ]_{EDEN}

Y1

II

[AÖ_I]_{KONU}

Y1

III

[AÖ_A]_{KONU}

Y1

ETKEN: 2

C

Anlatmak.

I

[AÖ]_{EDEN}

Y4

II

[AÖ_I]_{KONU}

Y4

ETKEN: 2

D

Sanmak.

I

[AÖ]_{DENEYİMCİ}

Y5-Y6

II

[TT]_{KONU}

Y5

II	[kiTT] _{KONU}	Y6
ETKEN: 2		
E	Okumak.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y4
II	[AÖ_I] _{KONU}	Y4
ETKEN: 3		
F	Hitap etmek.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y1
II	[AÖ_I] _{KONU}	Y1
III	[AÖ_A] _{HEDEF}	Y1
ETKEN: 2		
G	Ses çıkarmak.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y7
II	[X] _{NİTELİK}	Y7
Y1	[AÖ]+[AÖ_I]+[AÖ_A]	
A	Orda gız annadanda (onlar ^I) buna ^{III} bi şe ^{II} demiller. Burdan öliyi galdırır, atiller. (Ercilasun, 2002, s. 182)	
B	anoti, boş adamnara, bèle, boş, berdoş. külbaş, anoti ^{III} (onlar ^I) onnara ^{III} diyiler. (Gökçür, 2012, s. 336)	
F	babam diyordı. diyi ermenilernen bereber yaşadı. ermeniler ^I müslümanlara ^{III} ağa ^{II} diyordı. (Gökçür, 2012, s. 375)	
Y2	[AÖ]+[TT]+[AÖ_A]	
A	Milleti düzir sıriya; (o ^I) gıza ^{III} diyir «hangisi? ^{II} » «Yo, ben tanırım adamımı. » (Ercilasun, 2002, s. 181)	
Y3	[AÖ]+[kiTT]+[AÖ_A]	
A	Baba nere gidirsen? » diyir. (O ^I) (ona ^{III}) Diyir ki «valla İsdanbula gidirih. ^{II} » «Benden taraf aam	

bu gâfileyi İsdanbul padişaina hedaye olarak götürür müsün? » (KİA, 162)

Y4 [AÖ]+[AÖ_I]

C

o zaman radyo, televizyon yoğdi. (Biz^I) yoğ gıybetdi yağıuT da hékaye^{II} diyerdih. (Gökçür, 2012, s. 340)

E

kēfimiz yerinde. gāğdım dedim. dedim uşahlar gāhın, (ben^I) bi türki^{II} diyim, siz oynayın. (Gökçür, 2012, s. 395)

Y5 [AÖ]+[TT]

D

cırTsakqız, yapışkana dênir. mesela biri bir insannen vazgêçmezse yav bèle cırTsakqızdır yaw. yaPışkandır (sen^I) dērsen, burdan daha gāhmaz^{II}. (Gökçür, 2012, s. 514)

Y6 [AÖ]+[kiTT]

D

Bele harmana çığdım. Uşahları gētdim buldum. Aldım, babamgil köy içinde. Aldım o yanı gitdim. Gētdim şimdi, silağlar açılır. Bele hini hini. (Sen^I) Dersin ki Urusunan Osmannı gāvga edir^{II}. Arabacılar yavralır. «Baba, siz İslam değıl misiz? Etmeyin bizi gırdırırsız. » (Ercilasun, 2002, s. 209)

Y7 [AÖ]+[X]

G

ēle sobanın borusunun gēşdiğı deliKden bi şey^I diyir ğurp^{II}, özüni atanda ev qalı toz duman içersinde. (Gökçür, 2012, s. 506)

A (i) Bir kişı^I bir başka kişıye^{II} bir şey söylemek.

B

	(i) Bir sözcük ya da durum ^I bir başka dilde ^{III} karşılığı ^{II} olmak.
C	(i) Bir kişi ^I bir başka kişiye hikâye vb.ni ^{II} anlatmak.
D	(i) Bir kişi ^I , bir şeyi ^{II} , olduğu biçiminden farklı ^{III} zannetmek, sanmak.
E	(i) Bir kişi ^I türkû, şarkı vb.ni ^{II} okumak, icra etmek.
F	(i) Bir kişi ^I , bir başka kişiye ^{III} hitap ^{II} etmek.
G	(i) Bir canlı ya da nesne ^I ses ^{II} çıkarmak.

DEĞMEK		
ETKEN: 2		
A	Çarpmak.	
I	[AÖ] _{ETKİLENEN}	Y1
II	[AÖ_A] _{HEDEF}	Y1
ETKEN: 2		
B	Varmak.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y1
II	[AÖ_A] _{HEDEF}	Y1
ETKEN: 2		
C	Ederi olmak.	
I	[AÖ] _{KONU}	Y1-Y2
II	[AÖ_A] _{DEĞER}	Y1
II	[AÖ_I] _{DEĞER}	Y2
ETKEN: 1		
D	Olgunlaşmak.	
I	[AÖ] _{ETKİLENEN}	Y3
ETKEN: 2		
E	Zaman geçmek.	
I	[AÖ] _{KONU}	Y1
II	[AÖ_A] _{DEĞER}	Y1

Y1	[AÖ]+[AÖ_A]
A	
	<i>bu aşığ garip geli, ayağ^I bi daş^{II} <u>degi</u> duşi, düşdükleyn canı aci,</i> (Gülensoy & Buran, 1994, s. 40)
B	

ama bizim pëyin biTdi. çıldım yola. (Ben^I) o yane^{II} deydım, bu yane deydım. yoldan birisi geçir. dëdım be mene pëyin, Koyunner Kaldi yaş yağmurun içinde, (Gökçür, 2012, s. 434)

C

aldığın ábdësT^I ürküTdüğün kurbagağa^{II} deymedi. (Gökçür, 2012, s. 499)

E

Şindi gız^I on beşine^{II} değmiş, oğlan on beşine değmiş. Artıh burman evleneceh çağı geldiği zaman gızman oğlanı birbirine gözü düşmüş. (Ercilasun, 2002, s. 241)

Y2

[AÖ]+[AÖ_I] → Ard.

C

*géceleri sarı yıldız doğmaz mı
doğup doğup ortalara gelmez mi
bir geçem^I de bin geçeni^{II} değmez mi
yorma gelin yorma oğlan benimdir.* (Tosun, 2016, s. 248)

Y3

[AÖ]

D

*bacısni alur düşer yola, önce bacısını yollar,
leyliyar yolda bañar, bi toz duman kopmış,
hemen karısını eder bostan, kendi oler bostanci.
teyzesi gelür der ki:
"bostanci bostanci karpuzun^I değmemiş?"
"yeni çiçeğe düşmüş, daha değmemiş." (Gülensoy & Buran, 1994, s. 149)*

A

(i) Bir şey^I bir başka şeye^{II} temas etmek, çarpmak.

B

(i) Bir canlı^I bir yere gitmek^{II}, ulaşmak.

C

(i) Elde edilen bir şey^I kendisine ulaşılmak için için katlanılan zahmete^{II} karşılık gelmek.

D

Meyve, sebze^I olgunlaşmak.

E

(i) Bir kişi^I belli bir yaşa^{II} ulaşmak.

Eşdizimli Yapılar ve Deyimler

Nazar Değmek “Kıskançlık ya da hayranlıkla bakmaktan dolayı bir şeye uğursuzluk gelmek, göz değmek.”

nazar değdi midi nazar muncuği asıdıh. (Gökçür, 2012, s. 349)

DEĞİNMEK

ETKEN: 2

A Bahsetmek.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_A]_{KONU} Y1

Y1 [AÖ]

A
erdişde türkü olmaz, foklor olmaz? (Biz^I) bi de foklorına, türkülerine^{II} değineh, isTersiz. (Gökçür, 2012, s. 506)

A (i) Bir kişi^I bir konudan^{II} bahsetmek.

DEĞİŞMEK

ETKEN: 2

A Farklılaştırmak.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_I]_{ETKİLENEN} Y1

ETKEN: 3

B Değiş tokuş yapmak.

I [AÖ]_{EDEN} Y2

II [AÖ_I]_{KONU} Y2

II [AÖ_A]_{DEĞER} Y2

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]

A
Kız meryem elli beş yaşındadır. men^I gonışmamı^{II} nece değşecam. şimdi mesela bi şey olanda mesela mesuda diyem özüüm. ya özüüm gidim, ya özüüm geldim. bu Kız da ele diyir özüüm.

he, yanê he, meryem de özüüm diyi. êle biraz güzel gonüş bu çocuğla. dedim vallah daha değşemiyem. yanê elli dörT doğumliyem. elli beş yaşındayam. ğardaş arTıh değşeminem. yanê isTesem de değşeminem. //yo yo, isTesem de değşeminem. (Gökçür, 2012, s. 424)

Y2 [AÖ]+[AÖ_I]+[AÖ_A]

B

"canım hoca cicim hoca

ne günüzüm günüz, ne gece gece

(ben^I) nasıl aĥunu^{II} değişem tuca^{III}" (Gülensoy & Buran, 1994, s. 40)

A (i) Bir kişi^I bir şey^{II} bir durumdan başka bir duruma sokmak.

B (i) Bir kişi^I bir şey^{II} başka bir şey ile^{III} değiş tokuş etmek.

DELMEK

ETKEN: 4

A Delik durumuna getirmek.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_I]_{ETKİLENEN} Y1

III (AÖ_DAN)_{GÜZERGAH} Y1

IV (AÖ_LA)_{ARAÇ} Y1

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]+(AÖ_DAN)+(AÖ_LA)

A

oĥlan çütü šiiri acıĥi, bıçaĥını çıĥari ekmeĥin ortasını bölü yëyi, (o^I) üsgürenin dibini^{II} deli yoĥurdu yeyi. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 59)
turtij derici dizler wardi. ayakĥkabicilar^I ordan^{III} deler, ordan dikeller. onun adi turtijdir. ucundaki demirin adi. Tijdir. sapının adı turdur. ayakĥkabiye^{II} turtijen^{IV} mi deldiler. (Gökçür, 2012, s. 576)

A

(i) Bir kişi^I bir şeyi^{II} delici bir aletle^{IV} bir yerinden^{III} delik durumuna getirmek.

DERMEK

ETKEN: 2

A Toplamak.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_I]_{KONU} Y1

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]

A

gendi bişe yapmazdı, zarife harman^I yapardı, buğdâ^{II} dererdi heppi anası yapardı, (Gülensoy & Buran, 1994, s. 87)

A (i) Bir kişi^I dağınık durumda olan şeyleri^{II} bir araya getirmek, derlemek, toplamak.

DEŞMEK

ETKEN: 2

A Oymak.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_I]_{ETKİLENEN} Y1

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]

A

Dedi «bu aynan yeddi ay sora gavişacınız. Eğer sınırınızı birbirinizin dışarı verersenizse (ben^I) gözünüzü^{II} deşecem. » (Ercilasun, 2002, s. 308)

A (i) Bir kişi^I bir şeyi^{II} delici bir aletle oymak, kazmak.

DEVİRMEK

ETKEN: 3

A Yıkamak.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_I]_{ETKİLENEN} Y1

III (AÖ_A)_{HEDEF} Y1

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]+(AÖ_A)

A

Başı ki getirdılar mezara gödular. iki genç bi ataş yahtılar mezarın üst tarafında oturdular, beklilər. vannı mamud onnarı ikisini birledi naşı tüfeKnan atisa, (o^I) onları ikisini^{II} da ataşın üstüne^{III} deviri (Gülensoy & Buran, 1994, s. 210)

A (i) Bir kişi^I dik duran bir şeyi^{II} bir yere^{III} yıkmak, yatay duruma getirmek.

DEVŞİRMEK

ETKEN: 3

A Toplamak.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_I]_{KONU} Y1

II (AÖ_DAN)_{KONU} Y1

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]+(AÖ_DAN)

A

Bunnar da gahtdı, çekildi, yerlerine geldiler. Aradan bir müdet çıhtdı, bu Paşa^I geldi. Bizim Susgapdan^{III} esger^{II} döştürdi. Yanı üç sene mi çıhtdı aradan, dört sene mi çıhtdı, bele bişey çıhtdı. (Ercilasun, 2002, s. 221)

A (i) Bir kişi^I bir şeyi^{II} bir yerden^{III} toplamak.

DİDMEK → Vn.

ETKEN: 3

A Taramak.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_I]_{ETKİLENEN} Y1

III (AÖ_LA)_{ARAÇ} Y1

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]+(AÖ_LA)

A

oğlavanan, yün ağacınan çırpardı, saçah saçah olûrdi. onnan sora oni tarağı vardı; yün tarağı. bi adam^I bele (onu^{II}) elinen^{III} diderdi, yumuşatırdı. (Gökçür, 2012, s. 349)

A (i) Bir kişi^I karmaşık durumda olan bir şeyin tellerini^{II} birbirinden ayırmak için bir araçla^{III} taramak.

DİKMEK

ETKEN: 3

A Bitki yetiştirmek.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_I]_{ÜRÜN} Y1

III [AÖ_A]_{HEDEF} Y1

ETKEN: 2

B Dik duruma getirmek.

I [AÖ]_{EDEN} Y2

II [AÖ_I]_{ETKİLENEN} Y2

ETKEN: 2

C Giysi yapmak.

I [AÖ]_{EDEN} Y3

II [AÖ_I]_{ÜRÜN} Y3

III (AÖ_DAN)_{MATERYAL} Y3

ETKEN: 3

D Yerleştirmek.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_I]_{ETKİLENEN} Y1

III [AÖ_A]_{HEDEF} Y1

ETKEN: 3

E İnşa etmek.

I [AÖ]_{EDEN} Y4

II [AÖ_I]_{ÜRÜN} Y4

III (AÖ_DA)_{MEKÂN} Y4

ETKEN: 2

F İplikle tutturmak.

I [AÖ]_{EDEN} Y2

II [AÖ_I]_{ETKİLENEN} Y2

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]+[AÖ_A]

A

ordan üç yol ayırlırmış. her gardaş bir yoldan getmişler, giderken her gardaş^I getTikleri yolun başına^{II} bi hurma çekirdeği^{III} dikmişler. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 167)

D

O zaman geliyor, bezirgan diyer ki, vezir geliyor ki «padişagım sağ olsun, bezirgan diyer ki ben ailemi kimseye ehtigat etmem. Gelmem de. » Diyer ki « (Sen^I)get onya^{III} iki tene namuslu nöbetçiler^{II} tik. Namuslu nöbetçileri bırağırsın, ondan sora gelürsün» diyer. (Ercilasun, 2002, s. 214)

Y2 [AÖ]+[AÖ_I]

B

(O^I) bu çadırın direğini^I nece tikiş? (Gökçür, 2012, s. 543)

F

O parça gemihleri birbirine getirdi. Ordan bir sağlam yerden deldi, içerdeki lülenin içine platin goydular. Üzerini telnen bağladılar. (Onlar^I) Deriyi^{II} tekrar tihdiler. Getdi yatağıma goydular. (Ercilasun, 2002, s. 166)

Y3 [AÖ]+[AÖ_I]+(AÖ_DAN)

C

o zamandan erol, laylon maylon poşeT yoğudu, file varıdı, bilin mi fileyi? file varıdı, o fileye, file deyil, a bèle (ben^I) çaPuTdan^{III} bi torba^{II} tiKmişTim. (Tosun, 2016, s. 253)

Y4 [AÖ]+[AÖ_I]+(AÖ_DA)

E

Bu sel basan köyüdü da Bilmem ki neye deyibler? Evelden Eli atdı bir adam gelib. (o^I) Burda^{III} bir ev^{II} tikiş. Aha o evlenib, doğub, törüyüb onun köyü olub. (Ercilasun, 2002, s. 300)

- A (i) Bir kişi^I yetiştirmek için bir bitkiyi^{II} toprağa^{III} yerleştirmek.
- B (i) Bir kişi^I bir cismi^{II} dik olarak durdurmak.
- C (i) Bir kişi^I bezden^{III} elbise, şapka ya da plastikten ayakkabı vb.ni^{II} yapmak, üretmek.
- D (i) Bir kişi^I bir başka kişiyi^{II} beklemesi ve bir yeri koruması amacıyla bir yerin önüne^{III} konumlandırmak.
- E (i) Bir kişi^I bir yerde^{III} yapı^{II} kurmak, inşa etmek.
- F (i) Bir kişi^I yırtılmış kumaş, deri, yara vb.ni^{II} iğneye geçirilmiş iplikle tutturmak

DİLEMEK

ETKEN: 3

A İstemek.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_I]_{KONU} Y1

III (AÖ_DAN)_{KAYNAK} Y1

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]+(AÖ_DAN)

A

avlarsın sen ne avlarsın keklük avı avlarsın evdeki avun ellere verürsün deyi ki gamberim beni verdiler, gırh gün mühlet kestiler. (Sen^I) Get bi dayın varmış ondan^{III} yardım^{II} dile. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 92)

A (i) Bir kişi^I bir şeyi^{II} birinden^{III} istemek, dilekte bulunmak.

Eşdizimli Yapılar ve Deyimler

Özür Dilemek “Bağışlanmak istemek.”

alim kimseler çoh, hacı hakgi beg var. hilmi beg var, var bi çoğ ağalar beraber gelmişler, getdim üzür diledim "hacı ağa gelemedim" dedim "misafir vardi. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 57)

DİLENMEK

ETKEN: 3

A Sadaka istemek.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II (AÖ_I)_{KONU} Y1

III (AÖ_DAN)_{KAYNAK} Y1

Y1 [AÖ]+(AÖ_I)+(AÖ_DAN)

A

irannan. o zaman şahın zamanından, şahın babasının zamanından bunnar irannan kaçıklar. irani terk edibler, türkiyeye sığınblar. èeyni şimdi bu afgannar^I nèce gelib (bizden^{III}) para mara^{II} dileniler. (Gökçür, 2012, s. 541)

A (i) Bir kişi^I bir şeyi^{II} birinden^{III} istemek, dilekte bulunmak.

DİNLEMEK

ETKEN: 2

A İşitmek.

I [AÖ]_{DENEYİMCİ} Y1

II [AÖ_I]_{KONU} Y1

ETKEN: 2

B Dikkate almak.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_I]_{KONU} Y1

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]

A

bizim köyde bir iğTıyar dede var idi, yüz on bir yaşındayım diyèrdi. bèle otururduğ da (biz^I) oni^{II} diñnerduğ. diyerdi ki böyük lohma al, böyük söz söyleme (Tosun, 2016, s. 185)

B

dèdim filan adamın yanına gidiyoruğ. dèdi nèrden geldisen oraya dön hemen dèdi. (biz^I) dinnemeduğ adamı^{II} gèTTuğ, oğlan qarşıledi bizi,

bir eve bizi götürdi ki iT girmez. yatahlar yerde... (Tosun, 2016, s. 194)

- A (i) Bir kişi^I işitmek için bir kişiye ya da ses veren bir şeye^{II} kulak vermek.
- B (i) Bir kişi^{II} kendisine söyleneni^{II} dikkate almak, göz önünde bulundurmak.

DİNLENMEK

ETKEN: 1

A Ara vermek.

I [AÖ]_{DENEYİMCİ} Y1

Y1 [AÖ]

A
cadı bağı ki bunu geçemivecek deyi gel (biz^I) birez dinlenek sona giderük deyi, nasıl olsa sen benden evvel gidersin, (Gülensoy & Buran, 1994, s. 54)

A (i) Bir canlı^I güç kazanmak için çalışmaya ara vermek, yorgunluğunu gidermek, soluklanmak, istirahat etmek.

DİNMEK

ETKEN: 2

A İtiraz etmek. → Vn.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_A]_{HEDEF} Y1

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]

A
dinme, dinme. yani (sen^I) o adama^{II} dinme, karışma. (Gökçür, 2012, s. 516)

A (i) Bir kişi^I bir başka kişiye^{II} müdahale etmek, karışmak, rahatsız etmek.

DİZMEK

ETKEN: 3

A Sıralamak.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_I]_{KONU} Y1

III (AÖ_A)_{HEDEF} Y1

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]+(AÖ_A)

A
yedi buçuğ liraya bi ev tuttum geldim buraya, elimden bi şê gelmi neşe usta oldum karocu ustası, karocu, karo var ya (onlar^I) evlere^{III} karo^{II} diziler ha, o ustası olduğ. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 80)
esKiden yoğdi ha. ne dolabi. daha başına birağidiğ lavabonun üsdüne. (Sen^I) bële bi tağda mağda^{II} üsdüne^{III} düzisen. // be ne vardi? raf yapıdiğ, düzidik üsdüne. (Gökçür, 2012, s. 527)

A (i) Bir kişi^I birden fazla kişi ya da nesneyi yan yana veya üst üste sıralamak.

DOĞMAK

ETKEN: 1~ 2

A Dünyaya gelmek.

I [AÖ]_{ÜRÜN-EDEN} Y1-Y2

II [AÖ_I]_{ÜRÜN} Y2

ETKEN: 1

B Ufuktan görünmek.

I [AÖ]_{KONU} Y1

Y1 [AÖ]

A
diller «hanım, padişahın götüdüğü Arabisdan erkeğ atının, onun kısırağı^I burda doğdu. Aynı pādīshahın bindi at gimī bir at. » (Ercilasun, 2002, s. 193)

B
"ay^I doğar donuğ donuğ
su çekem tuluğ tuluğ

*bilerzügüm alana, datlı
canım muşduruh*" (Gülensoy & Buran, 1994, s. 45)

Y2 [AÖ]+[AÖ_I]

A
*doğmiyen heyvannara düge diyerdih. ta doğane
Qádá doğdıhdan sona ineK diyerdih. gıdıg de
gêçinin yavrusudi. o bi de pırince düğü diyirdile.
pırince biz düğü diyerdih. o ineğin yavrusu
doğmiyene Qádá diyerdiler düge. yanê dügedir
(o^I), (onu^{II}) doğmamış. medeK de cāmuşların
yavrusudur. medek kışukken balağ diyerdih.
daha bi seneden sora diyerler gedek. he, ondan
sora doğdu sora diyerdih camuş. // he, camuşun
yavrusudur gedek. // eremiK de doğmiyan camuşa
diyelle eremiK. (Gökçür, 2012, s. 441)*

- A** (i) Bir canlı^I dünyaya gelmek.
(ii) Bir canlı^I yavru^{II} dünyaya getirmek.
B (i) Güneş, ay, yıldız^I ufuktan yükselmek.

DOĞRAMAK

ETKEN: 3

A	Kesmek.
I	[AÖ] _{EDEN} Y1
II	[AÖ_I] _{ETKİLENEN} Y1
III	(AÖ_LA) Y1

ETKEN: 2

B	Katletmek.
I	[AÖ] _{EDEN} Y1
II	[AÖ_I] _{ETKİLENEN} Y1

Y1 [AÖ]

A
*o da úfah úfahdır. şeylerini atiler ya.
yaPrağlarını (onlar^I) onun sapını^{II} doğriyilar,
sirmodur. (Gökçür, 2012, s. 375)*

B

*o ingilab üzerinde düşman bizem buralarda
çekelde getde; ermeniye teslim etde. ermene^I de
buralare^{II} gırde, wurde, doğrade geçde, yane
horozw ötmede bu memleketlerde, ele. (Gülensoy
& Buran, 1994, s. 153))*

- A** (i) Bir kişi^I bir şeyi^{II} keserek parçalamak.
B (i) Bir kişi^I bir kişiyi ya da bir grup kişiyi^{II}
katletmek.

DOKUMAK

ETKEN: 3

A	Örnek.
I	[AÖ] _{EDEN} Y1
II	[AÖ_I] _{ÜRÜN} Y1
III	(AÖ_DAN) _{MATERYAL} Y1

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]+(AÖ_DAN)

A
*onnar da hana diyirih biz ona. uzadirih iPlerin.
reK be reK, güzel güzel boyanir, eğrilir. eşilir.
onan sora uzadirih. (biz^I) onu^{II} tohuyirih. hana
başKadır. şey hâli de başKadı. men hane
tohumuşam. ama ablam^I hâli^{II} tohuuyub. (Gökçür,
2012, s. 435)
*reşiK de vardi. oni müküsliler yapardi. gıldan^{III}
tohurdilar. (Gökçür, 2012, s. 371)**

- A** (i) Bir kişi^I iplik, yün, tel, saz vb.ni^{III}
birbirine dolayarak çorap, kazak vb. ya da
halı kilim vb.ni^{II} yapmak, üretmek.

DOKUNMAK

ETKEN: 2

A	Temas etmek.
I	[AÖ] _{EDEN} Y1
II	[AÖ_A] _{HEDEF} Y1

ETKEN: 2

- B** Zarar vermek.

I	[AÖ] _{EDEN}	Y1
II	[AÖ_A] _{ETKİLENEN}	Y1
Y1		[AÖ]+[AÖ_A]
A		
atın eyağı ^I heç çamura ^{II} bile <u>tohanmaz</u> gelür, elini sürter baħar ki heç bi yerinde çamur yoħ (Gülensoy & Buran, 1994, s. 145)		
B		
gamber êdiki atı suya vura arzu dêyi ki gamberim arzu senin payındır, kimse ^I ona ^{II} <u>tohunamaz</u> . (Gülensoy & Buran, 1994, s. 96)		
A (i) Bir şey ^I bir şeye ^{II} yavaşça değmek, temas etmek.		
B (i) Bir kimse ^I , bir şeye ^{II} zarar vermek, bozmak, almak vb.		
DOLMAK		
ETKEN: 4		
A	Dolu duruma gelmek.	
I	[AÖ] _{ETKİLENEN}	Y1-Y2
II	[AÖ_A] _{HEDEF}	Y1
III	(X) _{DEĞER}	Y1-Y2
IV	(AÖ_LA) _{ARAÇ}	Y2
ETKEN: 1		
B	Süresini tamamlamak.	
I	[AÖ] _{KONU}	Y3
Y1		[AÖ]+[AÖ_A]+(X) _{DEĞER}
A		
ehmed gine gidi, bi adama rasli bu adamın gösgüne bi ğazuħ çaħmıřlar. o ğazuğun yerinde ot bitmiş, gözlerinin de kortigine ^{II} su ^I dolmuş, (Gülensoy & Buran, 1994, s. 153) ağzına kadar ^{III} doli. (Gökçür, 2012, s. 498)		
Y2		[AÖ]+(X) _{DEĞER} +(AÖ_LA)
A		

O anda Hazreti Ademin hücum eylediler. Ve Hazreti Adem, Cenābı Haķ Taalaya münacat eyledi ki «ilahi yarebbi bir huda, beni yoħ eyle» dedi. Cenabı Hak hutab eyledi, Cebraile emreyledi ki «onun oğlu ğızıyla^{III} Cennet Cehennem^I dolacaħ» dedi. (Ercilasun, 2002, s. 250)

Y3	[AÖ]	
B	babası deyi yeddi sene^I <u>doldu</u>, daha ben gelin edecem, yeter", ğızı saymiler. zoraki boş vezirin oğluna veriler, (Gülensoy & Buran, 1994, s. 40)	
A	(i) (Y1) → Bir şey^I bir yere^{II} bir miktar^{II} birikmek. (ii) (Y2) → Bir yer^I bir şey ile^{II} bir miktar^{III} dolu duruma gelmek. (iii) (Y3) → Bir şey^I bir yerden^{III} bir yere^{II} hareket ederek toplanmak.	
B	(i) Bir işin süresi ^I tamamlanmak, bitmek.	

DOLAMAK		
ETKEN: 3		
A	Sarmak.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y1
II	[AÖ_I] _{ETKİLENEN}	Y1
III	(AÖ_A) _{HEDEF}	Y1
Y1	[AÖ]+[AÖ_I]+(AÖ_A)	
A	neyse, hizmetçiler^I, beslemeler altun taslara, saşlarını^{II} ğoyiler sırmalı peşdımallara^{III} <u>Doliler</u>, getiriler ğapının ardına. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 43)	
A	(i) Bir kişi ^I bir şeyi ^{II} iplik, şerit tel vb.ni ile ^{III} döndürerek sarmak.	

DOLANMAK

ETKEN: 2

A Dolaşmak.**I** [AÖ]_{EDEN} Y1-Y2-Y3**II** [AÖ_I]_{MEKÂN} Y1**II** [AÖ_DA]_{MEKÂN} Y2**II** [AÖ_DAN]_{GÜZERGAH} Y3

ETKEN: 2

B Aramak.**I** [AÖ]_{EDEN} Y1**II** [AÖ_I]_{KONU} Y1**Y1** [AÖ]+[AÖ_I]**A**

Bu kızın babası bu kızı teğib etdi. (O^I) Her terefi^{II} dolandı. Baħdı ki beli, filen yerde bu oturmuş. (Ercilasun, 2002, s. 265)

B

adam diy r Ki hele gid h, (biz^I) bu  ocuğumuzı^{II} dolanah,  ocuğumuz ne g ndedir. gel ller ki kız saralmış sapa d nm ş, (Tosun, 2016, s. 311)

Y2 [AÖ]+[AÖ_DA]**A**

gidarsın padişanın  onağının yanına, s rtersin birbirine saan bi  ılı  gelir, (sen^I)    beş dafa  onağın etrafında^{II} dolanırsın, vurursun  onağ  işta  onah yı ılır. sen da  urtulursun padiřaħdan." (G lensoy & Buran, 1994, s. 202)

Y3 [AÖ]+[AÖ_DAN]**A**

(biz^I) almanadan^{II} Tolanduh, a reşenden gelduh, gelduğ or iğ  (Tosun, 2016, s. 178)

A (i) Bir canlı^I bir yerde^{II} gezmek, dolaşmak, gezinmek.

B (i) Bir kişi^I kaybettiğı bir başka kişiyi ya da şeyi^{II} aramak, bulmaya  alışmak.

DOLANDIRMAK

ETKEN: 2

A Kandırmak.**I** [AÖ]_{EDEN} Y1**II** [AÖ_I]_{ETKİLENEN} Y1**Y1** [AÖ]+[AÖ_I]**A**

ben^I zeng nem  ardaş. milleti^{II} dolandırdım,   kağıT i oldum. (G k  r, 2012, s. 341)

A (i) Bir kişi^I birisini^{II} aldatarak parasını veya malını elinden almak.

DOLAşMAK

ETKEN: 2

A Dolanmak.**I** [AÖ]_{EDEN} Y1-Y2**II** [AÖ_I]_{MEKÂN} Y1**II** [AÖ_DA]_{MEKÂN} Y2**Y1** [AÖ]+[AÖ_I]**A**

d di taner  ağın minin arabaya. (Biz^I) bi gidağ b le isKele başını^{II} dolaşağ, gelağ (G k  r, 2012, s. 421)

Y2 [AÖ]+[AÖ_DA]**A**

 b , sal h  b , bi de merhameTlidir. biz yan yana bazen duriyiğ.  ocuğlar zatan bizi tanıyi, oni da hemen taniyiler. geli  ocuğlar^I bazen b le bi eTrafında^{II} dolaşılar para istiyiler. bişiler istiyiler. (G k  r, 2012, s. 341)

A (i) Bir kişi^I bir yeri^{II} gezmek, dolanmak.

Eşdizimli Yapılar ve Deyimler

Dört Dolaşmak “Her yerini gezmek, her yerinde aramak.”

a gışlar gāra gışlar

çıhar şehri dört dolaşurlar

seni yolladım dayıya

hanı getürdüğü çavuşlar (Gülensoy & Buran, 1994, s. 93)

Dilden Dile Dolaşmak “Herkesin ağzında işitilmek, herkesçe konuşulmak.”

gülbaara gelinli de çoh yaramış. her gün daa da güzelleşmiş, gözelliği dilden dile dolaşmış. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 188)

DONMAK

ETKEN: 1

A Buz tutmak.

I [AÖ]_{ETKİLENEN} Y1

Y1 [AÖ]

A

yanê çoh genc idim. gēTdih a' Kār burda. bu göl' de donmuş. bu erçeg gölünü gördün? görünü da. bu göl donmuş. (Gökçür, 2012, s. 480)

A (i) Sıvı^I soğuşun etkisiyle katı duruma gelmek, buz tutmak.

DOYMAK

ETKEN: 1~ 2

A Açlığı kalmamak.

I [AÖ]_{DENEYİMCİ-EDEN} Y1-Y2

II [AÖ_I]_{FAYDALANAN} Y2

ETKEN: 2

B İhtiyacını karşılamak.

I [AÖ]_{FAYDALANAN} Y3

II [AÖ_A]_{KONU} Y3

Y1 [AÖ]

A

zatan yarım teneke gavurma pişirdih. wala, ne yapah? neyse. (biz') wala doymadıh. ge ule gari, biraz daha getir. (Gökçür, 2012, s. 340)

Y2 [AÖ]+[AÖ_I]

A

bu mısılın yemäyini yapardım. (Ben') (onu') doyardım, yiyerdı, giderdi. (Gökçür, 2012, s. 464)

Y3 [AÖ]+[AÖ_A]

B

toprah' suya' doymi, men' sana' nece doyum? (Gökçür, 2012, s. 499)

A (i) Bir canlı^I isteği kalmayınca kadar yemek, açlığı kalmamak.

B (i) Bir canlı^I bir canlıyı^{II} isteği kalmayınca kadar yedirmek, açlığını gidermek.

C (i) Bir canlı^I bir şeye^{II} olan gereksimini yeteri kadar karşılamak.

DÖKMEK

ETKEN: 4

A Boşaltmak.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_I]_{KONU} Y1

III [AÖ_A]_{HEDEF} Y1

IV (AÖ_DAN)_{KAYNAK} Y1

ETKEN: 2

B Atmak.

I [AÖ]_{EDEN} Y2

II [AÖ_I]_{KONU} Y2

ETKEN: 3

C Yığmak.

I [AÖ]_{EDEN} Y3

II [AÖ_I]_{KONU} Y3

III [AÖ_A]_{HEDEF} Y3

Y1	[AÖ]+[AÖ_I]+[AÖ_A]+(AÖ_DAN)
A	en zengin adam bi çuval un alurdi, biz bi kilo alurduh, iki kilo alurduh. ama şimdi (sen^I) körPe çocuğun öğüne^{III} bir avuç şeker^{II} <u>tökiyêrsın</u>, iki bardağa Tolduriyêr. (Tosun, 2016, s. 188) kazannarnan kaynadidilar. kazannarda^{IV} bûğdayi^{II} <u>töküidiler</u>. (Gökçür, 2012, s. 517)
Y2	[AÖ]+[AÖ_I]
B	bizim yemeglerimizi usTalar^I yiyir. yêdigini yiyir, yemiye^{II} de aparidilê, <u>töküidilê</u>. (Gökçür, 2012, s. 450)
Y3	[AÖ]+[AÖ_I]+[AÖ_A]
C	Onnan sora çete aidi. Tekrelden Urus^I ikinci (oraya^{III}) olarağ bir daha bir tümen esger^{II} <u>töhdü</u>. Ardaanı sardı, aldı. (Ercilasun, 2002, s. 231)
A	(i) Bir kişi ^I sıvı veya tane durumunda olan şeyleri ^{II} bulunduğu yerden ^{IV} bir yere ^{III} boşaltmak.
B	(i) Bir kişi ^I kullanılmayacak sıvı veya tane durumunda olan şeyleri ^{II} atmak.
C	(i) Bir kişi ^I bir grup kişiyi ^{II} bir yere toplamak, yığmak.
Eşdizimli Yapılar ve Deyimler	
Kaş/Kavak Dökmek “Üzölmek.”	
yaTmamışam oyağam, tökme gaşın gavağın, gidergiyem gonağın. (Gökçür, 2012, s. 323)	
Kırkını Dökmek “Yeni doğan bebeğin kırkını gününde, bebği kırk tas suyla yıkamak.”	
o da gırhını tökidiler, gırh tas su. o gırh tene su sayidilar, gırh tene de bûğda. böle tökerdiler Kafasına. (Gökçür, 2012, s. 348)	

Kargış Dökmek “Azarlamak.”		
Desdisini vurub, seneğini gırub, ohu kemana goyub. Goca garı buna gargış töküib. «Mehemmed» deyib. «görüm, bayığız bardan düşdü. Hazaran bilbil gelmiyince bayığız baran gelmesin. » (Ercilasun, 2002, s. 281)		
DÖNMEK		
ETKEN: 2		
A	Yön değiştirmek.	
I	[AÖ] _{KONU}	Y1
II	[AÖ_A] _{HEDEF}	Y1
ETKEN: 2		
B	Gösterim yapmak.	
I	[AÖ] _{KONU}	Y2
II	[AÖ_DA] _{MEKÂN}	Y2
ETKEN: 2		
C	Sapmak.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y3
II	[AÖ_I] _{MEKÂN}	Y3
ETKEN: 3		
D	Geri gelmek.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y4
II	[AÖ_A] _{HEDEF}	Y4
III	(AÖ_DAN) _{KAYNAK}	Y4
ETKEN: 2		
E	Değişmek.	
I	[AÖ] _{ETKİLENEN}	Y1
II	[AÖ_A] _{NİTELİK}	Y1
ETKEN: 2		
F	Tavir değiştirmek.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y5
II	[AÖ_DAN] _{KONU}	Y5
Y1	[AÖ]+[AÖ_A]	
A	sahat oldu doğğuz yatağımıza girdiğ. (Sen^I) sağa^{II} <u>dön</u>, bu taraf arğı, sola dön bu taraf erğı.	

sabbaha gader yatamadım, (Gülensoy & Buran, 1994, s. 83)

E

burada tekkede yiyib içer, misafur olur, gahıp giden teKrar döner gelirlermiş. onan sora vesayêTler çoğaldığı gibi tekkeliğden çıkıyor arTış. (O') bu sefer bağ bahçeye^{II} dönüyor. (Gökçür, 2012, s. 389)

Y2

[AÖ]+[AÖ_DA]

B

rahmeTTiğ yılmaz güneyne baba filimi çevirdiğ. baba filimi orda^{II} barbud^I dönidi. (Gökçür, 2012, s. 335)

Y3

[AÖ]+[AÖ_I]

C

metin bu şey var ya, celalgin köşesi. gardaş (ben^I) köşeyi^{II} döndüm. gardaş ölümle penceleşiyem. bi ter beni basi. (Gökçür, 2012, s. 342)

Y4

[AÖ]+[AÖ_A]+(AÖ_DAN)

D

neyse, gelduğ semkeze, ya bize bi yüz lira vèrin, hem yèmeK yiyeğ hem de tezedden (biz^I) köye^{II} döneğ. köye dönersen niye geldin? işTe sora inceduğ ki onlar dörT bēş kişi ekiP kұrmuş, kari satiyor. (Tosun, 2016, s. 190)

dönecağlar dönecağlar, (onlar^I) şehirlerden^{II} heP dönecağlar. inşallah döneller genÇler. (Tosun, 2016, s. 210)

Y5

[AÖ]+[AÖ_DAN]

F

ben bülbülüm daldan dala konamam
töbe olsun yad èllere varamam
serden geçer (ben^I) ikrarımdan^{II} dönemem
ve lakin irade elimde degil. (Tosun, 2016, s. 202)

- A (i) Bir şey^I kendi eksenini etrafında bir yöne^{II} hareket etmek.
- B (i) Bir yerde^I film gösterimi^{II} yapmak.
- C (i) Hareket eden bir şey^I normal istikametinden ayrılarak bir yöne^{II} sapmak.
- D (i) Bir şey^I gittiği yerden^{III} bulunduğu yere^{II} geri gelmek.
- E (i) Bir şey^I yeni bir nitelik^{II} kazanmak.
- F (i) Bir kişi^I bir duruma karşı fikir ya da tavır^{II} değiştirmek.

Eşdizimli Yapılar ve Deyimler

Başı Dönmek “insana, eşyanın dönmesi, ayağının altından yerin çekilmesi vb. bir duygu gelmek”

demek bi tansiyondi, neydi; vurdi Kulağıma. bağdım, başım dönmağa başladı. (Gökçür, 2012, s. 342)

Gözü Dönmek “Aşırı bir isteğin, öfkenin etkisiyle ne yaptığını bilmez duruma gelmek.”

biz de bilmiyîğ. sawoğ nedir. wallaha bi soyoğ vurdi. gözlerim döndi, perper çaldı. (Gökçür, 2012, s. 405)

Leş Dönmek “Kötü, sefil durumda olmak.”

dédım gelın nêdem, êle acım Ki... niye kız dedî. dedım hêç evi`mi`zde leş dönmez, unumuz neyimiz yoğTur. dedi gel saa bir sini un basam da vèrem. (Tosun, 2016, s. 253)

DÖVMEK

ETKEN: 2

A Ezmek.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_I]_{ETKILENEN} Y1

ETKEN: 2

B Darp etmek.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_I]_{ETKILENEN} Y1

Y1	[AÖ]+[AÖ_I]
A	
	<i>yüni alırdıh, götürürdüh. veyahuT suyun başına. eyice oni^{II}, iki, üç kışi^I degenehnen, ağaşnan^{III} dögerdih, köpürdi. (Gökçür, 2012, s. 349)</i>
	<i>Bir yanı sazlıh samannih; bir yanı tozluh dumannih. Bir yanda demirçiler^I demir^{II} düğer denginen^{III}; (Ercilasun, 2002, s. 260)</i>
B	
	<i>senin kaynanan seni seviyêr mi? kaynanan^{II} dögmıyesin kız^I, biraz sev, oğşa. (Tosun, 2016, s. 212)</i>
A	(i) Bir kişi ^I bir şeyi ^{II} toz durumuna getirmek için ezmek.
	(ii) Bir kişi ^I demir vb. 'ni ^{II} darp ederek şekil vermek.
B	(i) Bir kişi ^I bir başkasını ^{II} darp etmek.
DURMAK	
ETKEN: 2	
A	Hareketsiz durumda olmak.
I	[AÖ] _{EDEN} Y1
II	(AÖ_DA) _{MEKÂN} Y1
ETKEN: 1	
B	Hâlâ hayatta olmak.
I	[AÖ] _{DENEYİMCİ} Y2
ETKEN: 1	
C	Sonlanmak.
I	[AÖ] _{KONU} Y2
ETKEN: 2	
D	Mevcut olmak.
I	[AÖ] _{KONU} Y1
II	[AÖ_DA] _{MEKÂN} Y1
ETKEN: 2	
E	Beklemek.
I	[AÖ] _{EDEN} Y1
II	(AÖ_DA) Y1

Y1	[AÖ]+(AÖ_DA)
A	
	<i>bi gün serhoş kemal^I gine duvarın dibinde^{II} <u>duri</u>. işkiriş çalı özüne. (Gökçür, 2012, s. 504)</i>
D	
	<i>oranın da bële göletin üzerinde^{II} bële çimenler^I <u>duri</u>. (Gökçür, 2012, s. 397)</i>
E	
	<i>biz üş gün parasını vereceyih der. üş gün sona gariyi çidürerler, bölerler, yatağa yaturerler. eğer vahdın varsa (sen^I) üş gün daha <u>dur</u>, yoğsa seni bu gün yolluyağ. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 102)</i>
	<i>diyi biz tepenin başında^{II} durduh, aşağı giTTih. (Gökçür, 2012, s. 377)</i>
Y2	[AÖ]
B	
	<i>diyer sizden bi keleşkov alacam. sizden bi araba istiyem, on milyar başlıh istiyem. bu Kızın babası^I <u>durar</u>. oğlümün babası. vallahi diyer benem, bu atım. (Gökçür, 2012, s. 330)</i>
C	
	<i>sari oT var. o sari oT da sancıya, sancılananda gáyınátırdih, içerdih. sancımız durardi. Ğarnımızın ağrisi^I <u>durardi</u>. (Gökçür, 2012, s. 352)</i>
A	(i) Bir canlı ^I bir yerde ^{II} hareketsiz durumda olmak.
B	(i) Bir kişi ^I hâlâ sağ olmak, hayatta olmak.
C	(i) Bir durum, bir hareket ^I sonlanmak.
D	(i) Bir şey ^I bir yerde ^{II} var olmak, mevcut olmak.
E	(i) Bir canlı ^I bir müddet ^{II} beklemek.
Eşdizimli Yapılar ve Deyimler	

Namaza Durmak “Namaza başlamak.”

men abdëstîmî suladım, namaza duriyem. bizim dayi baħdım geldi. dëdi wîle gahın. balıh var. (Gökçür, 2012, s. 396)

Karşı Durmak “Direnmek, dayanmak.”

son ahır insanı bize şafahat edecaħ ee dedi zalim dedi şafahat edecaħlarsa sen deei buna niye garşı durisin. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 66)

Sözünde Durmak “Sözünü tutmak.”

şimdi niye sözünde durmisin? (Gülensoy & Buran, 1994, s. 218)

DUYMAK

ETKEN: 3

A	İşitmek.	
I	[AÖ] _{DENEYİMCİ}	Y1-Y2-Y3
II	[AÖ_I] _{KONU}	Y1
II	[TT] _{KONU}	Y2
II	[kiTT] _{KONU}	Y3
III	(AÖ_DAN) _{KAYNAK}	Y1-Y2-Y3

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]+(AÖ_DAN)**A**

bi çohlary var, ama biz bu ğaderını bilük fazla ilerisim bilmüh daha, bu (bizim^I) ihdiyarlarıdan duyduğumuz sözler^{II}, o zaman gelir(gel-) çoh azmış,

Y2 [AÖ]+[TT]+(AÖ_DAN)**A**

bu herifler baħdım gülüler. dëdım, niye gülüsiz. dëdi işde erdişli bële ëdib. dëdım siz^I patnosli duyduz nèce ediP^{II}. (Gökçür, 2012, s. 545)

Y3 [AÖ]+[kiTT]+(AÖ_DAN)**A**

İsdanbula vurdu ğitdi. Zabahdan köy, şeer^I duydu ki «ola bunun başı kesilmiş^{II}. Ecep bunu kim kesdi, (Ercilasun, 2002, s. 196)

A (i) Bir kişi^I bir yerden^{III} bir ses^{II} almak, bir söz işitmek ya da bilgi almak.

Eşdizimli Yapılar ve Deyimler

Saygı Duymak “Birine ya da bir şeye saygı göstermek.”

dëmeki ërmeniler babamgilnen geliler gidiler. ramazan ayında sığara yanlarında işmilerdi. onnar saygi duyordılar türklere. (Gökçür, 2012, s. 375)

Gurur Duymak “Bir sebepten ötürü gururlanmak.”

hocem sen bizim için bi emrin olur mu? peki, be teşekkür ederim, geldiğin için, zahmeT çeKdın. başım üzerine geldin. bize şeref vërdin. geldiğinnen gurur duyerim. peki, iyi ahşemler. (Gökçür, 2012, s. 484)

DÜŞMEK

ETKEN: 3

A	İnmek.	
I	[AÖ] _{KONU}	Y1
II	[AÖ_A] _{HEDEF}	Y1
III	(AÖ_DAN) _{KAYNAK}	Y1

ETKEN: 3

B	Eksiltmek.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y2
II	[AÖ_DAN] _{KAYNAK}	Y2
III	[X] _{DEĞER}	Y2

ETKEN: 2

C	Bulunmak.	
I	[AÖ] _{KONU}	Y3
II	[AÖ_A] _{MEKÂN}	Y3

ETKEN: 3

D	Deneyimlemek.	
I	[AÖ] _{DENEYİMCİ}	Y2
II	[X] _{NİTELİK}	Y2
III	(AÖ_DAN) _{SEBEP}	Y2

ETKEN:2		
E	Şansı yaver gitmemek.	
I	[AÖ] _{DENEYİMCİ}	Y3
II	[AÖ_A] _{KONU}	Y3
ETKEN: 2		
F	Pay almak.	
I	[AÖ] _{KONU}	Y3
II	[AÖ_A] _{FAYDALANAN}	Y3
ETKEN: 2		
G	Sorumlu olmak.	
I	[AÖ] _{KONU}	Y3
II	[AÖ_A] _{HEDEF}	Y3
ETKEN: 2		
H	Denk gelmek.	
I	[AÖ] _{KONU}	Y3
II	[AÖ_A] _{ZAMAN}	Y3
Y1	[AÖ]+[AÖ_A]+(AÖ_DAN)	
A	<i>bir buynuz ati Kırdun Kırnini yırtı. şengilo menğilo^I düşi yere^{II}. Yavrılarını ali, geli.</i> (Gökçür, 2012, s. 333) <i>erzayil^I damnan^{III} düşTi, damın bi yani uşTi,</i> (Gökçür, 2012, s. 323)	
Y2	[AÖ]+[AÖ_DAN]+[X] _{DEĞER}	
B	<i>hancı rızaya o bi taya oT saTdi. oT saTdi. (O^I)</i> (fiyattan^{III}) yüz rıra^{II} düşdi. (Gökçür, 2012, s. 374)	
D	<i>gambere deyi ne bu halin? gambere^I de arzunun yüzünden^{II} bu hallere^{III} düşdüm,</i> (Gülensoy & Buran, 1994, s. 95)	
Y3	[AÖ]+[AÖ_A]	
C	<i>o padişahın bekçisi bağı ki havuzun içine^{II} bi gölge^I düşmüş,</i> (Gülensoy & Buran, 1994, s. 106)	

E

İkişer bücüğ lira verdih. (Biz^I) Berbat bir otele^{II} düşdüh. Her türlü adamlar doli. (Ercilasun, 2002, s. 186)

o zaman düşünümüzi yaparh. demek ekime düşi o zamanda. (Gökçür, 2012, s. 344)

F

dëdim Kıardaş o yëdi tenedir zatan. üçü senindir. üçü de benim. birini orTağ ëT. ya biri^I sene^{II} düşecah, ya biri, üç satacam. (Gökçür, 2012, s. 482)

G

ële olmaz. yoh, ayıb olür. çoğ ayıb bi şeydir. örneğın ikisi babaları; ikisinin olsaydi, tamam. tabë (0^I) onnara^{II} düşer. (Gökçür, 2012, s. 462)

- A (i) Bir şey^I bir yerden^{III} yer çekimin etkisiyle aşağıya^{II} düşmek.
- B (i) Bir şey^I bir yerden^{II} bir miktar^{III} eksilmek.
(ii) Bir kişi^I fiyatta^{II} bir miktar^{III} indirim yapmak.
- C (i) Bir şey^I bir yerde^{II} mevcut olmak, ortaya çıkmak.
- D (i) Bir kişi^I bir durumdan ya da kişiden dolayı^{III} kötü bir duruma^{II} uğramak, başına kötü bir şey gelmek, tecrübe etmek.
- E (i) Bir kişi^I kötü şans eseri istemediği bir şeyle^{II} karşılaşmak.
- F (i) Bir kişiye^{II} bir maldan bir miktar pay^I almak.
- G (i) Bir şey^I bir kişinin^{II} görevi ve sorumluluğu içinde olmak.
- H (i) Bir olay ya da durum^I bir zamana^{II} denk gelmek, denk düşmek.

Eşdizimli Yapılar ve Deyimler

Yola Düşmek “Yol almaya başlamak.”

Ƙardaşıma, bacıma habar verin, cenazem yola düşTi. VHA, 323)

Aklına/Yadına Düşmek “Hatırlamak.”

Àbèm beni unutma, her aƘlıma düşdühçe, gözyaşımı gurutma. (Gökçür, 2012, s. 323)

Kötü Yola Düşmek “Gayri ahlakî işlere karışmak.”

kötü yola düşmesinler. (Gökçür, 2012, s. 329)

Jetonu Düşmek “Anlamak.”

fikret güli. savci güli. Ƙız güli. men yavaş yavaş jetonum düşmağa başladı. (Gökçür, 2012, s. 340)

Eline Düşmek “Elde bulunmak.”

şimdi çêşiT çohdûr. o zaman bële günü edidiğ. neyse. kimsinin vardi, eline düşmidi. (Gökçür, 2012, s. 359)

Elden Ayaktan Düşmek “Yürüyemez, kendi ihtiyacını gideremez duruma gelmek.”

bunnan sora allah bize hayırlı ömür vërsin. elden eyağa düşürüP süründürmesin. (Gökçür, 2012, s. 386)

Şehit Düşmek “Şehit olmak.”

benim amcalarım orda asƘerliƘ yaPdilar. şeheT düşdiler çaldıran doğubeyaziTde. (Gökçür, 2012, s. 389)

Gözü Düşmek “Birini beğenmek.”

Ƙız Turdi bële bahTi Ƙi bi tenesi de ekin ƙoşiyër. meğerse bu ƙızın gözi bu adama düşiyër. öla acaba bu deliƙanni mi evli mi? (Tosun, 2016, s. 186)

Başa Düşmek “Anlamak.”

he, hocam başa düşdün? heneƘ. heney ëTmah mesela nenni pışƘo gidağın. (Gökçür, 2012, s. 407)

Hataya Düşmek “Hata yapmak.”

yanë benim beyim dëdi. men ölmeden de ve öldühden sora ële bi hataya düşme; ben hakkımı sana helal ëTmem. (Gökçür, 2012, s. 428)

Önüne/Arkasına/Peşine Düşmek “Takip etmek.”

biz toy paydos ëTTi, biz geliriğ. bu düşdi bizim arhamıza. ya bu kimdi mene göz ëdir? (Gökçür, 2012, s. 433)

Àbèm de beÑim peşime düşdi hocam. Àbèm tutamedı, meni tutamedı. (Gökçür, 2012, s. 485)

Çocuk/Bebek Düşmek “Bebek, anne karnında ölmek.”

bu Ƙari yeni hamile Ƙaldi. ëlini bardağa aTmaz. çaydane aTmaz, eyağa ğahmaz, çocüğüm düşecağ. (Gökçür, 2012, s. 436)

Birbirine Düşmek “Kavga etmek.”

bunnar ikisi birbirine düşdi. he, o da çavuşdur. şimdi beni o vurdi. ama Ƙarnım toğdu bu defa. (Gökçür, 2012, s. 450)

Dava Düşmek “Mahkemenin devam etmesi için herhangi bir sebep kalmamak.”

men bildim dâva düşdi. çıhdığ dışari. dëdim ğurban dava düşdi. niye? dëdim wala bizim men hëç kötü bi zaman, ya ële dava olur? (Gökçür, 2012, s. 485)

İçine Kurt Düşmek “Şüphelenmek.”

ğardaşları deyı ki ana bugün ehmed eve geldi neyi aldı, anası da neblem deyı ama içine bi ğurd düşi. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 52)

Düşmek Kalkmak “Çok sık vakit geçirmek.”

köyümüzde bundan igirmi otuz, sene evvel bi is ağ ağa vardı adam çaluşdurudi ğazancı da çoğdı, fakat gendi de çoh alçağ gönülliydi. ğenşlernen düşer ğahar yer içerdı, onnarnan eglenürdi. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 58)

Gözden Düşmek “Eski itibarı kalmamak.”

Bu adamnan sorublar bu yolu. Deyib «ay ğardaş, bah bu yol gider gelmez. Bu yol da gider, geh geler, geh gelmez. Bu yol da gider geler. » «Çoh ğüzel, meğeyidi. Men gözden tüşmüşem. Bu gider gelmeze men gedecem. » (Ercilasun, 2002, s. 280)

Halden Düşmek “Halsizleşmek.”

Dedi heyir, lazım deil. Ordan Külegiren hareket etdi? Bir düz bi yabanalıhda Küle giren haldan tüşdü. Dizinin kirişi gırıldı. Otdu aşağı. (Ercilasun, 2002, s. 333)

DÜŞÜNMEK

ETKEN: 2

A Aklından geçirmek.**I** [AÖ]_{DENEYİMCİ} Y1-Y2-Y3**II** [AÖ_I]_{KONU} Y1**II** [TTdiye]_{KONU} Y2**II** [kiTT]_{KONU} Y3**Y1** [AÖ]+[AÖ_I]

A
kötülüğe izin vèrmiyeceKsin, her şeyi, köyün ehtiyaci, fakir fukarayı düşüneceKsin, hakli haksız ayırmıyacağsın. muğTarlığ görevi bu, devletin vèrdiği emirleri yèrine getireceKsin. (Tosun, 2016, s. 270)

Y2 [AÖ]+[TTdiye]

A
(O^I) garip gorhi gabimden "eğer beni düğünde öldürürlerse anam bacı işitmiye" diye^{II} düşünü, ona üçün söylemi. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 42)

Y3 [AÖ]+[kiTT]

A
(O^I) düşünür ki ya gidersem bu oğlan beni götür de se ben bunu nere götürem, kim bahar?^{II} aman gidecem evdeki arâplar boşa yemek yiği, bahsınlar. (EYD, 104)

A (i) Bir kişi^I bir şeyi^{II} aklından geçirmek ya da göz önünde bulundurmak.

DÜZELMEK

ETKEN: 1

A İyileşmek.**I** [AÖ] Y1**Y1** [AÖ]

A
benim eyağım da kırilidi. kırılıçi bağlardi, hamèt Tayi. // aha kesik tikme işi yoğdi canım. mesela buni tiksınler, yoğ. ne oldise ya da bi şeyler yapardiler, bağlardiler, (o^I) düzelirdi. (Gökçür, 2012, s. 497)

A (i) Bir kişi^I hastalıktan kurtulmak, iyileşmek.
(ii) Kötü giden bir durum^I istenilen biçimde ilerlemeye başlamak.

EĞİRMEK

ETKEN: 3

A İplik durumuna getirmek.**I** [AÖ]_{EDEN} Y1-Y2**II** [AÖ_I]_{ETKİLENEN} Y1-Y2**III** (AÖ_LA)_{ARAÇ} Y1**III** (AÖ_DA)_{ARAÇ} Y2**Y1** [AÖ]+[AÖ_I]+(AÖ_LA)

A
Qoyunımız vardi. o yünnen mesela yatağ yapardım. çorap yapardım. // onun tarağı var. (Onlar^I) (onları^{II}) tararlar. egirirler tēşiylen^{III}. tēşiylen egirdiğden sora örürler. (Gökçür, 2012, s. 362)

Y2 [AÖ]+[AÖ_I]+(AÖ_DA)

A
cécim de vardi. namazlığ de. ikisi de heyvan yununnan olúr. sümeg ederdiler. (Onlar^I)

(onları^{II}) bi kere tēside^{III} eġirirdiler. (Gökçür, 2012, s. 367)

A (i) Bir kişi^I yün, pamuk vb.ni^{II} iġ ile^{III} büküp iplik durumuna getirmek.

EĞLENMEK

ETKEN: 1

A Keyifli vakit geçirmek.

I [AÖ]_{DENEYİMCİ} Y1

ETKEN: 2

B Oyalanmak.

I [AÖ]_{DENEYİMCİ} Y2

II (X)_{ZAMAN} Y2

Y1 [AÖ]

A
şimdi nēce irandan ġēTmişsin, orda eylenmişsin, eylenmişsiniz işmişsiniz, yemişsiniz, senin cēbine mermi Koymuşlar. (Gökçür, 2012, s. 339)

Y2 [AÖ]+(X)_{ZAMAN}

B

şindi bizi oraya göndereceġler gönderemiyorlar, eşıġyanın korġusundan. efendim bi de alay gideceK ki alaylan biz de barabar gideK. biz^I onbeş ġün^{II} eġlendiK onun çün. neyse alay hazırlanmış bize dediler, (Gülensoy & Buran, 1994, s. 112)

A (i) Bir kişi^I iyi vakit geçirmek.

B (i) Bir kişi^I belli bir süre, vakit öldürmek oyalanmak.

EĞLETMEK

ETKEN: 2

A Bekletmek.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_I]_{DENEYİMCİ} Y1

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]

A

çocuġu biraġērdım beşıġe yalla, ġēdērdım düzlerde çalışērdım, kaynanam^I beni^{II} eġledüdü Ki çocuġa nenni deyim? (Tosun, 2016, s. 306)

A (i) Bir kişi^I bir başka kişi^Iyi ya da nesneyi^{II} bir sebeple^{III} bekletmek, alıkoymak, oyalamak.

EKMEK

ETKEN: 3

A Tohum atmak.

I [AÖ]_{EDEN} Y1-Y2

II [AÖ_I]_{KONU-MEKÂN} Y1-Y2

III [AÖ_A]_{HEDEF} Y1

ETKEN: 3

B Eklemek.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_I]_{KONU} Y1

III [AÖ_A]_{HEDEF} Y1

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]+[AÖ_A]

A

(Biz^I) bahçeye^{III} çiçeK^{II} ekerdiġ. hePi yēdivēren ġüllerimiz vardi. yēdi kere açar. (Gökçür, 2012, s. 350)

toġumu da buġdayi de^{II} zemiye^{III} heyvannarnan^{IV} ekirdiġ. ama şimdi moTornan, (Gökçür, 2012, s. 472)

B

//oni küFTelerde Kullaniyġ reyhani. ciyer küFTesinde. sarımsaġlı küFTede. (Onlar^I) oni^I (ona^{III}) ekerler. (Gökçür, 2012, s. 384)

Y2 [AÖ]+[AÖ_I]

A

onun babası yazın gelir, şimdi belki köydedir. (O^I) şimdi eve öle güzel bosTARAÇan^{II} eker. her şey. yané arazısı boldur. (Gökçür, 2012, s. 486)

- A (i) Bir kişi^I bir bitkiyi^{II} üretmek için toprağı^{III} ekip biçmek.
 (ii) Bir kişi^I bir bitkiyi yetiştirmek için toprağı^{II} tohum atmak.
 B (i) Bir kişi^I yemeğe^{III} tuz, biber vb.'ni ^{II} katmak, serpmek.

ELEMEK

ETKEN: 3

A Elekten geçirmek.

- I** [AÖ]_{EDEN} Y1
II [AÖ_I]_{KONU} Y1
III (AÖ_LA)_{ARAÇ} Y1

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]+(AÖ_LA)

A

bu muradiye terefinen geldi. çıharTdih saTmağa. böle samani samanni ölçidi. dēdi (biz^I) samanını^{II} eliyek de sora verek. (Gökçür, 2012, s. 520)

eliyidi helbirnen^{III}. getiridim güzel Kavuridim tendirde. (Gökçür, 2012, s. 381)

- A (i) Bir kişi^I buğday, pirinç vb.'ni^{II} elek yardımıyla^{III} ayıklamak veya incisini kabasından ayırmak, elekten geçirmek

EMMEK

ETKEN: 2

A İçine çekmek.

- I** [AÖ]_{EDEN} Y1
II [AÖ_I]_{KONU} Y1

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]

A

ağuz da heyvan doğdığı zaman ineg doğduğunda, doğdığı zaman o ağuz olur. éle doğandan önce beyannar vermezler. o sütün^{II} balası^I emmez. (Gökçür, 2012, s. 508)

yani. (O^I) o sıvısını, suyuni, pisliğini hePsini^{II} seçer emerdi. (Gökçür, 2012, s. 308)

- A (i) Bir canlı^I bir sıvıyı^{II} dudak, dil ve soluk yardımıyla bir şeyi içine çekmek, somurmak.
 (ii) Toprak^I, sünger vb. bir sıvıyı^{II} içine çekmek, soğurmak.

ERİŞMEK

ETKEN: 3

A Ulaşmak.

- I** [AÖ]_{EDEN} Y1-Y2
II [AÖ_A]_{HEDEF} Y1-Y2
III (AÖ_DAN)_{KAYNAK} Y1

ETKEN: 2

B Kıvamını bulmak. → **Vn.**

- I** [AÖ]_{KONU} Y3

Y1 [AÖ]+[AÖ_A]+(AÖ_DAN)

A

ha yavaş yavaş geldim, (ben^I) Koyuna^{II} yerişdim. daha çındır ağacını çalilerde tam vardım; (Gökçür, 2012, s. 456)

Ğayırp gönderib. Gede içib. Bağıb yer göy sağğılladı. Mehemmedin dudağı patdadı. Bu^I ordan^{III} yerişdi. Devlerin gulağını, desmalı aşdı, atdı sarı devin gabağına. (Ercilasun, 2002, s. 282)

Y2 [AÖ]+[AÖ_A]

A

şimdiki çocuklar hePi laylonnan bésleniler. biz esKiden hePi torpahnen. torpağı tāmizcene şey éderdile. isiderd le. birağardih tē ālārd le. dēnen

o on pakēT bēz biraḥēller alTdārīne. be üṣ kīlo da yaḡ sūrtille. (O^I) gīne benim topraḡıma^{II} yērīşmir. ēle deyēl? be wallah, esKinin ūşahları o Ḳādā saḡlıḡlıydi. (Gökçür, 2012, s. 443)

Y3 [AÖ]

B
elleriyen ovaleyille, çekille. ovaleyille. biraḡille oriya. sabahın biraḡille. öḡleye yaḡın o ḡemir^I ēyice yērīşir. (Gökçür, 2012, s. 479)

- A** (i) Bir canlı^I bir yerden^{III} başka bir yere^{II} ulaşmak, varmak.
(ii) Bir şey^I kalite ve nitelik bakımından başka bir şeye^{II} denk olmak, ulaşmak.
B (i) Bir yiyecek^I istenilen kıvama gelmek, olgunlaşmak, olmak.

ESMEK

ETKEN: 3

A Akmak.

I [AÖ]_{KONU} Y1

II (AÖ_A)_{HEDEF} Y1

III (AÖ_DAN)_{KAYNAK} Y1

Y1 [AÖ]+(AÖ_A)+(AÖ_DAN)

A

ērmeni aşıḡı:

baḡ da ser

yēl^I gelir daḡdan^{III} eser

haḡḡın cemalin görmüş

ḡasPer, mēlkom, baḡdaser. (Tosun, 2016, s. 293)

- A** (i) Hava, rüzgar^I bir yönden^{III} bir yöne^{II} hareket etmek.

ESİRGEMEK

ETKEN: 3

A Mahrum bırakmak.

I [AÖ]_{EDEN} Y1-Y2

II [AÖ_I]_{KONU} Y1-Y2

III [AÖ_DAN]_{FAYDALANAN} Y1

III [AÖ_A]_{FAYDALANAN} Y2

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]+[AÖ_DAN]

A

bu cefaları çekmiyaḡ daha eyi ola alla yardım ede barışdan birlikTen beraberlikden ayırmaya, on seggiz bin alemin efendisi muhammed ahıdır, (o^I) onun şefahatını^{II} bizden^{III} esirgeme^Iye (Gülensoy & Buran, 1994, s. 66)

Y2 [AÖ]+[AÖ_I]+[AÖ_A]

A

üçüncü son kere seslenürsün gene ses verdi verdi, vermedise tamamen taş kesülürsün. şayet ses verdisi kurtulursun" der. "dede ben gidim, şayet bahan bi şe olursa (sen^I) bacıma^{III} duanı^{II} esirgeme." (Gülensoy & Buran, 1994, s. 222)

- A** (i) Bir canlı^I bir başka canlıdan^{III} kendisine yarar sağlayacak bir şeyi^{II} vermekten ya da yapmaktan kaçınmak.

EŞMEK

ETKEN: 2

A Kazmak.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_I]_{ETKİLENEN} Y1

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]

A

Ertesi aḡşam küçük ḡardaşlan gidir. Baḡir ki bi tene hayvan geldi. (O^I) Mezeri^{II} eṣir. Naşı iki tene tūfengi atir, ateş edirse bu hayvan ḡaçir. (Ercilasun, 2002, s. 180)

A

(i) Bir kişi^I toprağı veya toprak gibi yumuşak bir şeyi^{II} biraz kazmak.

ETMEK

ETKEN: 3

A Başka bir şey durumuna getirmek.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_I]_{ETKİLENEN} Y1

III [X]_{NİTELİK} Y1

ETKEN: 3

B Mahrum bırakmak

I [AÖ]_{EDEN} Y2

II [AÖ_I]_{ETKİLENEN} Y2

III [AÖ_DAN]_{KONU} Y2

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]+[X]_{NİTELİK}

A

(ben^I) altunlari^{II} nal^{III} ederim

has kaftani^{II} çul^{III} ederim

mercimeği^{II} yem^{III} ederim

gel gidelim begin oğlu. (Tosun, 2016, s. 187)

Y2 [AÖ]+[AÖ_I]+[AÖ_DAN]

B

dayımın oğlu da yoğ ne meleK gèder ne sırma gèder, onnar gèderse ben fıral eder birağurım. dayım da dèdi kızlar size sebeb (ben^I) onu^{II} ekmeğinden^{III} mi èdem? o da daha yollamadı. (Tosun, 2016, s. 261)

A (i) Bir kişi^I bir şeyi^{II} başka bir şey^{III} durumuna getirmek, niteliğini değiştirmek.

B (i) Bir kişi^I bir başka kişiyi^{II} sahip olduğu bir şeyden^{III} mahrum bırakmak.

Eşdizimli Yapılar ve Deyimler

Ağz Burun Etmek “Somurtmak, kızmak.”

ge ule ğari, biraz daha getir . getirdi. bağdım ğari ağız burun èdi. ğız ne oldi? senin dèdi, başın yésin ğavurma et. (Gökçür, 2012, s. 340)

Gönlünü Etmek “İkna etmek”

bezirgan deyir "senin bu āşık ğarib'in nere gitmiş, nereddür, nedür" deyir "ben eyi bilim verānşehirinde, bi dam aħunu var bi damın yarısı altun, yarısında da gendi yatmış, ama gelmedi, ğavuşamadı, yeddi sene bele sözleşmişüh, ben de sahan şu ğader para verem, atan yem alasin, gidesin, yollıyasın" "olur" deyir herife yalvari, herifin göynünü edi, ğaħi herifyükli, valla doğru verānşehirine. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 40)

EVERMEK

ETKEN: 3

A Evlendirmek.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_I]_{DENEYİMCİ} Y1

III [AÖ_LA]_{DENEYİMCİ} Y1

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]+[AÖ_LA]

A

ğurbanlar kesdirir ğızını buldu dèye. deyir ki" ğızım bu oğlanın babasını tani misin?" ğız, he dèyir hama oğlanın babasını buldirirler, ğıznan^{III} everirler, yeyirler içirler muradlarına geçirler. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 160)

babasına diyer ki, baba burda arap yoğTu onca yolu ayağan çekdin getdin, bu arabı getTin. ne arabı? oğlum der ğızır. anası babası ğızır yemin şerteder (biz^I) bi daha seni^{II} evermezik derler. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 103)

A (i) Bir kimse^I genellikle bir yakını^{II} bir eşle^{III} evlendirmek.

EZMEK

ETKEN: 2

A	Yassılaştırmak.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y1
II	[AÖ_I] _{ETKİLENEN}	Y1
Y1	[AÖ]+[AÖ_I]	
A		
<i>Bu galdı yerde. Bu baħdı daa çabaħyabilmir, eyliyebilmir, ayağlan gırılıb. Bu^I yendi geldi, bunun başını^{II} daşnan <u>ezdi</u>. Bunu öldürdü.</i>		
(Ercilasun, 2002, s. 299)		
A	(i) Bir kimse ^I bir şeyi ^{II} üstüne basarak ya da ağır bir nesneyle üzerine baskı uygulayarak yassılaştırmak.	

GEÇMEK		
ETKEN: 3		
A	İlerlemek.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y1
II	[AÖ_A] _{HEDEF}	Y1
III	[AÖ_DAN] _{GÜZERGÂH}	Y1
ETKEN: 2		
B	Aşmak.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y2
II	[AÖ_I] _{KONU}	Y2
ETKEN: 1		
C	Sona ermek.	
I	[AÖ] _{KONU}	Y3
ETKEN: 2		
D	Harcamak.	
I	[AÖ] _{KONU}	Y4-Y5
II	[X] _{NİTELİK}	Y4
II	[AÖ_DA] _{MEKÂN}	Y5
ETKEN: 2		
E	İşleme tâbi tutmak.	
I	[AÖ] _{ETKİLENEN}	Y6
II	[AÖ_DAN] _{ARAÇ}	Y6
ETKEN: 2		
F	Kabul edilmek.	

I	[AÖ] _{KONU}	Y5
II	[AÖ_DA] _{MEKÂN}	Y5
ETKEN: 2		
G	Caymak.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y6
II	[AÖ_DAN] _{KONU}	Y6
ETKEN: 2		
H	Değiştirmek.	
I	[AÖ] _{ETKİLENEN}	Y7
II	[AÖ_A] _{HEDEF}	Y7
Y1	[AÖ]+[AÖ_A]+[AÖ_DAN]	
A	<i>(Biz^l) çarşıda gezerken lokantanın önünden^{ll} <u>gêşdi</u>. (Gökçür, 2012, s. 353)</i> <i>çünkü o gün için geldi meni gördi. (O^l) <u>gêşdi</u> milasa^{ll}. (Gökçür, 2012, s. 419)</i>	
Y2	[AÖ]+[AÖ_I]	
B	<i>başiboş aTTar kímín gidir. gidir, orta sahanı <u>gêşdi</u>. delğadonı <u>gêşdi</u>. hacını <u>gêşdi</u>. (O^l) bilmem önüne geleni^{ll} <u>gêşdi</u>. (Gökçür, 2012, s. 409),</i> <i>yaşım^l hama yeTmiş yêdiyi buli. wala yeTmiş yêdiyi^{ll} de geçi. (Gökçür, 2012, s. 534)</i>	
Y3	[AÖ]	
C	<i>sıhıntı çeKdiğ. (O^l) daha artıñ <u>gêşdi</u>. genişliye çıhdım. (Gökçür, 2012, s. 523)</i> <i>o kekiKde otúrúrdi, Qarnının ağrısı^l <u>geçerdi</u> (Gökçür, 2012, s. 351)</i>	
Y4	[AÖ]+[X] _{NİTELİK}	
D	<i>Günlerim^l kötülüğünen^{ll} <u>geşTi</u>, baħsana alTmış yaş yeTmişe çılmış. bize böyüğ oğlum baħiyêr (Tosun, 2016, s. 261)</i>	

asKerliğim^I hocam çoĥ éyi^{II} gēşdi. (Gökçür, 2012, s. 464)

Y5 [AÖ]+[AÖ_DA]

D

Efennim işde daĥlarda ĥırĥ dane haramılar varidi. Bu haramiur bir daĥlara sahib olmuşdu. Günneri, ömürlerinin safayı hatırı^I daĥlarda^{II} geçerdı, (Ercilasun, 2002, s. 330)

F

nasi barmaĥını baser mecidiyenin üstündeki damĥa siliner. Olmaz der, bu paran^I geçmez, hangısını verürse silük eder atar (Gülensoy & Buran, 1994, s. 145)

Y6 [AÖ]+[AÖ_DAN]

E

uni irilerini alırdılar. irilerini aldıĥdan sora (o^I) bi kere eleKden^{II} geçerdı. (Gökçür, 2012, s. 370)

G

ben bülbülüm daldan dala konamam töbe olsun yad elli varamam (ben^I) serden^{II} geçer ikrarımından dönemem (Tosun, 2016, s. 203)

Y7 [AÖ]+[AÖ_A]

H

yanê heralda o daha şey oĥlu doĥTor idi. (O^I) daha da bi yüKseK mertebeye^{II} geçmiş idi. (Gökçür, 2012, s. 428)

bêle bi şey yoĥ. (Ben^I) ‘aynı saniyesinde uyĥiye^{II} geçerdım. Yaterdım. mışamışnen. yatardım iki sahaT. (Gökçür, 2012, s. 453)

A (i) Bir canlı^I bir başka yere^{II} bir güzerâĥ^{III} boyunca ilerlemek.

B (i) Bir canlı^I bir yeri^I geride bırakmak, aşmak.

(ii) Bir durum^I belli bir süreyi^{II} aşmak.

C (i) Bir durum^I son bulmak.

(ii) Zaman^I geçmek, bitmek.

D (i) Bir durum, organizasyon ya da zaman^I bir yerde, bir biçimde ya da bir meşguliyetle^{II} bitmek, tükenmek.

E (i) Bir ürün^I bir işleme^{II} tâbi tutulmak.

(i) Bir şey^I bir yer ya da durum için^{II} kabul edilir olmak, geçerli sayılmak.

G (i) Bir kişi^I bir şeyden^{II} vazgeçmek, caymak.

H (i) Bir kişi^I yeni bir konudan başka bir konuya^{II}, bir işten başka bir işe^{II} ya da bir durumdan başka bir duruma^{II} vb. geçiş yapmak.

Eşdizimli Yapılar ve Deyimler

Gır Gır Geçmek “Dalga geçmek.”

bunnar ĥırĥır geçiler. şaĥa édiler. (Gökçür, 2012, s. 342)

İş İşten Geçmek “Bir işi gerçekleştirme imkânı olmamak.”

baĥdılar iş işden gēmiş, daha gēmiş, üş dörT sene gēmiş aradan. (Gökçür, 2012, s. 399)

Dalga Geçmek “Gır gır geçmek.”

ana bi rüya gördüm" anası deyı "sola oĥlum ne rüya gördün?" tabi anasına da sölami. bi daha babasına dönı deyı "baba bi rüya gördüm." babası deyı ki bu safar "benla dalĥa mı geçisin" deyı oĥlunu döĥi (Gülensoy & Buran, 1994, s. 200)

Başından Geçmek “Tecrübe etmek, yaşamak.”

ondan sona başımdan geçenleri anlatayım, (Gülensoy & Buran, 1994, s. 115)

Başa Geçmek “Liderliğini yapmak.”

bir hükümet teşĥil etdiler, içimizden. İreli gelenner, başda böyüg olannar ani ya köylerde, başa geçdiler. (Ercilasun, 2002, s. 207)

Eline Geçmek “Elde etmek, kontrolüne geçmek.”

Garsı işğal etdiler. Sarıgamişe bu sever geldiler. Sarıgamişe geldihleri kimi bu sever de orda bandı ki iş dutunamıyacağ. Bütün silah, cephanalığ onnarın eline geçdi, (Ercilasun, 2002, s. 207)

Namusuna Geçmek “Birinin namus ve onurunu olumsuz biçimde etkilemek.”

İşde bunnar bizim namusumuza da geçdi. Babamızı öldüren bunnardur (Ercilasun, 2002, s. 232)

Faaliyete Geçmek “İşlemeye başlamak.”

köyümüz sarıyakup köyü, sarıyakup denilmesi sarıyakup isminde bi adam bu köye ilk temel gürmüş, bununla beraber bu köy faaliyete geçince, dışardan gelenler, haci hüsenoğulları adında bi gabile gelmiş (Gülensoy & Buran, 1994, s. 56)

Yerine Geçmek “Bir şeyin yerine kullanılabilir olmak.”

yaħuT da arabiber. arabiber de tentirıyotın y rine ge erdi. (G k  r, 2012, s. 388)

S z  Ge mek “Hatırı sayılmak.”

sora ba  a bi zaman gine per en li haci sadı gil bizim k yden haci ali begin gızını g t recekler, fakat heman heman d   n n be y ze ya ın galebeli i var. biz bunu duyunca bir  a  tene s z  ge ecek  on ileri topladı , (G lensoy & Buran, 1994, s. 57)

GE İRMEK

ETKEN: 2

A Tecr be etmek.

I [A  ]DENEYİMCİ Y1

II [A  _I]KONU Y1

ETKEN: 3

B Giymek.

I [A  ]EDEN Y2

II [A  _I]KONU Y2

III (A  _A)HEDEF Y2

ETKEN: 3

C Darp etmek.

I [A  ]EDEN Y2

II (A  _I)KONU Y2

III [A  _A]HEDEF Y2

ETKEN: 3

D Sokmak.

I [A  ]EDEN Y2

II [A  _I]KONU Y2

III (A  _A)HEDEF Y2

ETKEN: 3

E Vaktini harcamak.

I [A  ]DENEYİMCİ Y3

II [A  _I]KONU Y3

III (A  _DA)MEK  N Y3

Y1 [A  ]+[A  _I]

A

(Ben^I) feci  ekilde hocam  aza^{II} ge cirdim. hem ireydi dey l? // herhal. araba gendi arabesiydi da.  arPdi bi tenesine. (G k  r, 2012, s. 486)

Y2 [A  ]+[A  _I]+(A  _A)

B

(Biz^I)   neF eler, dant  ller^{II}, yorganın a zına^{III} ge cirdi . (G k  r, 2012, s. 350)

C

(O^I) getirdi adama^{II} do ru dan (onu^I) ne e ge cirdi. adam nekawud oldi. (G k  r, 2012, s. 393)

D

d mey hocem bu Tav anı kesma  i  n (Sen^I) bo azına^{III} ge irecahsen pi a ı^{II}. o onun t y  yumu a dır ya. onun t k  var ya. pi a  kezmez oni. (G k  r, 2012, s. 455)

Y3 [A  ]+[A  _I]+[A  _DA]

E

erganiye gönderdiler, (ben^I) esgerligimi^{II} orda^{III} geçirdim, ondan sona da geldim köv işlerine düştüm, (Gülensoy & Buran, 1994, s. 132)

- A (i) Bir kişi^I hastalık, kaza, ameliyat vb. kötü durumları^{II} yaşamak, tecrübe etmek.
 B (i) Bir kişi^I bir kıyafeti^{II} bedenine^{III} giymek.
 (ii) Bir kişi^I bir nesneye^{III} bir kılıf^{II} giydirmek.
 C (i) Bir kişi^I bir kişiye^{III} tekme, tokat vb. ya da bir nesneyle^{II} vurmak, darp etmek.
 D (i) Bir kişi^I bir başka kişinin bedenine ya da bir nesneye^{III} bıçak vb. delici aleti^{II} sokmak.
 E (i) Bir kişi^I bir görevi^{II} bir yerde^{III} tamamlamak.
 (ii) Bir kişi^I belli bir zamanı^{II} bir yerde^{III} harcamak.

Eşdizimli Yapılar ve Deyimler

Kılıçtan Geçirmek “Çok sayıda insanı kılıçla öldürmek.”
eğer baban da Müslüman olursa pekala, müslüman olmasa deyi bütün gılıcdan geçirecem. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 125)

GEÇİNMEK

ETKEN: 3

- A Uzlaşmak.
 I [AÖ]_{DENEYİMCİ} Y1
 II [AÖ_LA]_{DENEYİMCİ} Y1
 III (X)_{NİTELİK} Y1

ETKEN: 2

- B Geçimini sağlamak.
 I [AÖ]_{EDEN} Y2
 II (AÖ_LA)_{ARAÇ} Y2

ETKEN: 1

- C Ölmek. → Elz.
 I [AÖ]_{DENEYİMCİ} Y3
 ETKEN: 2

D İkâmet etmek. → Krs.

- I [AÖ]_{EDEN} Y4
 II [AÖ_DA]_{MEKÂN} Y4

Y1 [AÖ]+[AÖ_LA]+(X)_{NİTELİK}

A
yari mislûmandi, yari êrmenidi. (Onlar^I) (birbirleriyle^{II}) diyi êle Qardaş gibi^{III} geçinidiler. (Gökçür, 2012, s. 375)

Y2 [AÖ]+[AÖ_LA]

B
Burda arpa, buğda ekeruğ. (biz^I) çifçiluğunen^{II} geçiniyêruğ. hayvan var. zati hayvan sahlîyêruğ, satiyêruğ da ev geçinduriyêruğ, yohse mümkün mê? (Tosun, 2016, s. 217)

Y3 [AÖ]

C
biz esKidan altı ğardaşTıñ birisi^I geçindi, kemâli ta tanırsız. kemâlin babası^I geçindi, beş gız sağ. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 172)

Y4 [AÖ]+[AÖ_DA]

D
Hemen mindi sarı devin beline. Sarı dev bunu yetirdi ğıza. Gêtdi kemin saraya. (Onlar^I) Ğızınan orda^{II} bir zaman keçindiler. (Ercilasun, 2002, s. 283)

- A (i) Bir kişi^I bir başka kişi ile iyi^{III} anlaşmak, uzlaşmak.
 B (i) Bir kişi^I bir iş ile^{II} hayatını kazanmak, geçimini sağlamak.
 C (i) Bir kişi^I vefat etmek.
 D (i) Bir kişi^I bir yerde^{II} yaşamak, ikâmet etmek.

GELMEK

ETKEN: 4		
A	Ulaşmak.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y1
II	[AÖ_A] _{HEDEF}	Y1
III	(AÖ_DAN) _{KAYNAK}	Y1
IV	(AÖ_DAN) _{GÜZERGAH}	Y1
ETKEN: 2		
B	Ziyaret etmek.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y2
II	[AÖ_A] _{HEDEF}	Y2
ETKEN: 1 ~ 2		
C	Zamanı başlamak.	
I	[AÖ] _{KONU}	Y3-Y2
II	[AÖ_A] _{ZAMAN}	Y2
ETKEN: 2		
D	Konuyu değiştirmek.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y2
II	[AÖ_A] _{KONU}	Y2
ETKEN: 2		
E	Ağırlığı olmak.	
I	[AÖ] _{KONU}	Y4
II	[X] _{DEĞER}	Y4
ETKEN: 2		
F	İmkâna kavuşmak.	
I	[AÖ] _{KONU}	Y2
II	[AÖ_A] _{FAYDALANAN}	Y2
ETKEN: 1		
G	İhtiyacını hissetmek.	
I	[AÖ] _{KONU}	Y3
ETKEN: 2		
H	Bulunmak.	
I	[AÖ] _{KONU}	Y2
II	[AÖ_A] _{MEKÂN}	Y2
ETKEN: 3		
I	Sanılmak.	
I	[AÖ] _{KONU}	Y5
II	[AÖ_A] _{DENEYİMCİ}	Y5
III	[X] _{NİTELİK}	Y5
ETKEN: 2		

J	Dayanmak.	
I	[AÖ] _{DENEYİMCİ}	Y2
II	[AÖ_A] _{KONU}	Y2
Y1	[AÖ]+[AÖ_A]+(AÖ_DAN)+(AÖ_DAN)	
A	<i>Âbê ordan daha mindîh arabaya. (Biz^I) erdişden^{III} vana^I <u>geliyîh</u>. saaT gece on iki. (355) Gavur da geldi, beş yüz atlı Sardı... alt başınnan valdi garadaşın, Ğağızmanın yolunan^V <u>geldi</u>. (Ercilasun, 2002, s. 198)</i>	
Y2	[AÖ]+[AÖ_A]	
B	<i>şimdikiler^I daha <u>gelmiler</u> gâynana, gâynata yanına^I. (Gökçür, 2012, s. 332)</i>	
C	<i>get zaman bunların garıları gebe ğali, çağaları oli. bu çağalar^I yeddi yaşına^I geli. adları yoğ. herkez bunları adsuz diye çağırı. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 89)</i>	
D	<i>yazdurduhdan sora (o^I) pırlanta işine^I <u>gelince</u> dedim "hacı hakğı beg buraya gader misafir olarak gelisin, buyurun bunu da siz artuh ğiymet verin" diye teklif etdüğüimde o da onnarin ğiymetini yazdurdı. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 57)</i>	
F	<i>buznan, tasnan o sulari çekidiğ, getiridiğ. bi āğ gelidi. biraz içinde. o şimdi hoş buz su^I <u>gelmiş</u> köye^{II}. (Gökçür, 2012, s. 380)</i>	
H	<i>aha bële yoldür. buni yanına^{II} arğ^I <u>gelir</u>. burda duvar var, duvardan oriye bële bi kiçüK şey yapirle (Gökçür, 2012, s. 415)</i>	
J	<i>sen nerelisin? dedi ben yunanlıyım, ben o zaman anladım ha bu türk degil de yunandır diye, dedi</i>	

sen ne isdişin o almana niye urdun, seni yurt dışı ederler, ben dedim ben de isdim beni yurt dışı ederler, ben^I bele çalışmaya^{II} gelemem, heppisi de çavuşluğ ederler. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 83)

Y3 [AÖ]

C
yemegini çıkarırlar. onnan sora daha éle ama bayram^I geli, remezan^I geli. o remezanda herkeş ölüsünün yemeK payini çıkarır. (Gökçür, 2012, s. 329)

G
dédım vala bi şey etmemişih, oğlüm. biraz işemağım^I geldi, işedim içine. (Gökçür, 2012, s. 399)

Y4 [AÖ]+[X]_{DEĞER}

E
onûn girmizisi vanda, beyazi girmizidi. her biri^I beş altı kilo^{II} gelirdi. üç dört kilo gelirdi. (Gökçür, 2012, s. 351)

Y5 [AÖ]+[AÖ_A]+[X]_{NİTELİK}

I
Bu^I bi' çêşiT bene^{II} burda on' çêşiTden daha dadlı^{III} gelirdi. şimdi de o dad benim ağzımdadır. (VHA, 463)

- A** (i) Bir canlı^I bir yerden^{III} bir başka yere^{II} bir güzergâh üzerinden^V ulaşmak, varmak.
- B** (i) Bir kişi^I bir yeri ya da bir kişiyi^I ziyaret etmek.
- C** (i) Bir olayın ya da durumun^I zamanı başlamak ya da zaman^I bir müddet^{II} ilerlemek.
- D** (i) Bir kişi^I başka bir konuya^{II} geçmek ya da bir konuşmada konu^I başka bir konuya^{II} geçmek.

E (i) Bir şey^I belli bir ağırlıkta^{II} olmak.

F (i) Bir yer ya da kurum^I bir imkâna^I kavuşmak.

G (i) Bir kişi^I bir şeyin ihtiyâcını^I hissetmek.

H (i) Bir şey^I bir yerde^{II} bulunmak ya da yapılmak.

I (i) Bir olay, kişi ya da durum^I biri tarafından^{II} başka biçimde^{III} algılanmak, sanılmak.

J (i) Bir kişi^I bir işe^{II} dayanabilmek, tahammül etmek.

Eşdizimli Yapılar ve Deyimler

Başına Gelmek “Tecrübe etmek.”

bu olacağ mi ácába, bu başıma gelecağ mi? bu benim áhbabımın başına gelecağ mi, yan benim başıma gelecağ mi? (Gökçür, 2012, s. 328)

Aklına/Hatırına/Yadına Gelmek “Hatırlamak.”
gardeşini göresen. orda aklıma geldi. (Gökçür, 2012, s. 328)

Koyardılar gulağının dibine. bi iki gün sora o düzelirdi. o hatırime geli. (Gökçür, 2012, s. 403)
vala unuTmişam. yadıma gelmir. (Gökçür, 2012, s. 438)

Elden Gelmek “Becerebilmek.”

elimizden ne gelir? (Gökçür, 2012, s. 334).

Kendine Gelmek “Ayılmak.”

sıra benim. ben dedim gidim bi ciğara içim, kendime gelim. (Gökçür, 2012, s. 397)

Gelin Gelmek “Kız, evlenmek.”

gelin idin geldin bize, sürme çekdin ela göze, (Gökçür, 2012, s. 423)

Yazığı/Günahı Gelmek “Acımak.”

heyvannari vurardıh. yani heyvannara çoğ vurardıh. yanê yazığımız gelir (Gökçür, 2012, s. 461)

Karşı Gelmek “Karşı çıkmak.”

baħdıh var on bin tene bële talebe (). éle sırt, arħa arħaya vermişler. yanê asKeryeye, devlete ğAşı geliller ha. (Gökçür, 2012, s. 476)

Gözünün Önüne Gelmek “Hatırlamak.”

o gün’dür bu gündü hocam, daha ben ona ğarşı yani bir saygısızlıħ yaPmemişim. o gelir özi yerine. o gelir gözün önüne (Gökçür, 2012, s. 483)

Aklı Başına Gelmek “Doğru yolu bulmak.”

O ki uzadiyir da bu hateme ki gözü ilişdiği kimin oħuyur ki «her ne iş yaparsan sonunu düşün. » Diyende toħdorun aħlı başına geliyor. Diyir ki «yau, ben bunu şimdi zehirletsem benden ğayn daa doħdor yoħ mu? Bu aniden ölürse sora benim halım ne olur? » (Ercilasun, 2002, s. 259)

Hakkından Gelmek “Alt etmek.”

dinsizin haħkınnan imansız gelir. (Gökçür, 2012, s. 499)

Ar Gelmek “Utanmasına neden olmak.”

eller almış yarımı, o da bana ār geliyor. (Gökçür, 2012, s. 501)

Sirti Yere Gelmek “Güçlü kalmak.”

yêdi oğulnan bi sofrada oturasan. sırtın arħan yere gelmiye. (Gökçür, 2012, s. 502)

Dalaba Gelmek “Hayvan, çiftleşme zamanı gelmek.”

dalab, aTTar, heyvannar dalaba geldiği zaman dalab diyilir ona. yanê çiFTleşme zamanı gelmiş. (Gökçür, 2012, s. 516)

Zora Gelmek “Zor durumda kalmak.”

ama zora geldi mi meħbur ona oni vërecaħ. (Gökçür, 2012, s. 525)

Yola Gelmek “İkna olmak.”

çihilar başımın üsdünde koçeri oyniyiler. bız bunnan ğêT gel nê Tdiħse bu adam bi türlü yola gelmi. (Gökçür, 2012, s. 536)

Dile Gelmek “Konuşmaya başlamak.”

İlan dile geldi. Dedi ki Asan Ağa! İndi ğaħıp gidecehsen, padişaa’n ğızını mana alacaksan. Yoħsa seni boğaram. (Ercilasun, 2002, s. 356)

İşine Gelmek “Makul olmak.”

doğumüm doğğuz yüz otüz yeddi doğumluyum, beşşik kövliyüm, ğare yollarında igirmi yeddi sene atölye usdalığı yaptım, emekli oldum, şimdi kövde otürerim, yanı tağğâvüt oldum desem bu benim işime gelmez. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 108)

Rast Gelmek “Tasadüf etmek.”

bu herif bu ğarti aldı, alti ayluħ yola getdi, yolda bi adam rasgeldi, dedi hele bu ğarta balı dedi bu ğart nediraħın ben bilmem (Gülensoy & Buran, 1994, s. 150)

Ayağına Gelmek “Yanına gitmek.”

Allah razı ossun, Sırrı Beğ sabānan geldi çıħdı. Gendim de biraz daha ğabardım. Bir hasdāne nasıl. olabilir ki, bu bir böyüğ adam ki artıħ bunun hatırı yar da Sırrı Beğ bunun ayağına geldi. Bunnan çoħ faydalandım. (Ercilasun, 2002, s. 166)

GEZMEK

ETKEN: 2

A	Dolaşmak.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y1-Y2
II	[AÖ_I] _{MEKÂN}	Y2
II	[AÖ_DA] _{MEKÂN}	Y1

ETKEN: 1

B	Yürümek.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y3

ETKEN: 2

C	Teftiş etmek.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y2
II	[AÖ_I] _{MEKÂN}	Y2

ETKEN: 2

D	Aramak.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y2

II	[AÖ_I]MEKÂN	Y2
Y1	[AÖ]+[AÖ_DA]	
A	(Onlar ^I) asKerye arabalarınan <u>geziler</u> isTanbulun içersinde ^{II} . (Gökçür, 2012, s. 477)	
Y2	[AÖ]+[AÖ_I]	
A	sıhı bağla şu çorabın bağını, yéter (sen ^I) gezdin gurbet elin dağını ^{II} , (Gökçür, 2012, s. 324)	
C	(O ^I) şimdi gelmişdi, nobeT yerlerini ^{II} <u>gézir</u> . elinde de bu Kádá bi zope var. (Gökçür, 2012, s. 451)	
D	Bah, benim erim gayvoldu, onu ^{II} <u>gezire</u> men ^I . İnşallah bularsan bala, bularsan. (Ercilasun, 2002, s. 360)	
Y3	[AÖ]	
B	gırıhçı. oni güzelce eyağını sarardi. tahtTanan. ipnen bağlardı. diyerdi on, (sen ^I) on beş gün, girmi gün <u>gezmiyecahsan</u> . o şekil bunun eyağı tutardı. (Gökçür, 2012, s. 403)	
A	(i) (Y1) → Bir kişi ^I bir yerde ^{II} bir vasıta ile ^{III} dolaşmak. (ii) (Y2) → Bir kimse ^I bir yeri ^{II} dolaşmak, gezinmek.	
B	(i) Bir kişi ^I yürümek.	
C	(i) Bir kişi ^I bir yeri ya da bir kişiyi ^{II} kontrol etmek, teftiş etmek.	
D	(i) Bir kişi ^I kaybettiği bir kişiyi ya da nesneyi ^{II} aramak.	
Eşdizimli Yapılar ve Deyimler		
Boş Gezmek “İşsiz olmak.”		

başKa bi yêrde mesleK diye bi şey de Kalmadı. zıraaT mühendisi olannar da bile boş geziler. (Gökçür, 2012, s. 386)		
Ne Gezmek “Bulunmamak.”		
dağ bizim, maral bizim, avci burda ne gezer? (Gökçür, 2012, s. 500)		
GİRMEK		
ETKEN: 3		
A	İçeriye geçmek.	
I	[AÖ]EDEN	Y1
II	[AÖ_A]HEDEF	Y1
III	(AÖ_DAN)KAYNAK	Y1
ETKEN: 2		
B	Saplanmak.	
I	[AÖ]KONU	Y2
II	[AÖ_A]HEDEF	Y2
ETKEN: 2		
C	Zamanı dolmak.	
I	[AÖ]KONU	Y2
II	[AÖ_A]ZAMAN	Y2
ETKEN: 2		
D	İşe başlamak.	
I	[AÖ]EDEN	Y2
II	[AÖ_A]HEDEF	Y2
ETKEN: 2		
E	Sıgmak.	
I	[AÖ]KONU	Y2
II	[AÖ_A]HEDEF	Y2
Y1	[AÖ]+[AÖ_A]+(AÖ_DAN)	
A	gelin ^I bu kapıdan <u>girecek</u> ya içeriye ^{II} . (Gökçür, 2012, s. 496)	
Y2	[AÖ]+[AÖ_A]	
B	çubuh ^I <u>girdi</u> gözüme ^{II} , çubuh gözün kör olsun, yar görüldi gözüme. (Gökçür, 2012, s. 334)	

C

allaha şükür, (o^I) şimdi yirmi dört seneye^{II} girdi, emeKliyim. seKsen bir de emeKli oldum. (Gökçür, 2012, s. 386)

D

anasının yemegini, anasının şeyini heP o yaPTi. işe girmişken çihTi çocuğ. (o^I) sağlğ ocağına^{II} girmiştir, anasına bahmağ için çihTi(çık-). (Tosun, 2016, s. 195)

E

bu Kayanın üstüne. bu Kayaı kewşedidiler. bu Kayanın üsdüne Kazıdılı. dörT meTre yerin, seKiz meTre uzun. mesela top^I girsın içine^{II}. (Gökçür, 2012, s. 372)

- A (i) Bir kişi^I ya da nesne bir yerden^{III} başka bir yere^I geçmek.
- B (i) Sivri uçlu bir nesne^I bir yere^{II} saplanmak.
- C (i) Bir şey^Iın zamanı dolarak yeni bir zaman dilimine^{II} geçmek.
- D (i) Bir kişi^I bir yerde^{II} çalışmaya başlamak.
- E (i) Bir nesne^I bir yere^{II} sığmak.

Eşdizimli Yapılar ve Deyimler

Gerdeğe Girmek “Gelinle damat düğün gecesi bir araya gelmek.

yani dini nikahda bi düğün duysalar bağlasalar ilelebed bağlı olurlar, gerdeğe giremezler. onun için piçağ anası o dua oğlunanda piçağı bağlardı. (Gökçür, 2012, s. 344)

Aklına/Kanına Girmek “Bir şey yapması için ikna etmek.”

tam bizim orda bağların başına geldim, bağdan dedim gidim, éle kesdirmeden. yav şeytandır işde, aklıma girdi. (Gökçür, 2012, s. 398)

Bahse/İddiaya Girmek “Karşıt iddialarda bahse girişmek.”

Ahılınan devlet bir gün bahsa girüler. Ahıl diyir ki «ben olmasam senin ne gıymetin var?» Devlet

diyir ki «yau, sen kimsin?» diyir, «ben olmasam senin ne gıymetin var?»» (Ercilasun, 2002, s. 161)

Harbe/Savaşa Girmek “Savaşmak.”

bundan elli sene önce köyümüzün nüfusu azdı, fağat yüz ıgirmi hane vardı, nüfus. o zaman. seferberliK, yanı cihan harbine girmişlerdi, (Gülensoy & Buran, 1994, s. 51)

Birbirine Girmek “Dövüşmek.”

milleti rahatsız ediler. illa bizim şeyi vermez biz sizi bırakmazlığ, gidesiz. ahan orda uşahlar birbirine girdi, düğün elemi. vallaha o gençleri yendiler, eyi bi kötek atdılar. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 116)

Göze Girmek “Davranış ve yetenekleriyle ilgi ve önem kazanmak.”

esgi zamannarm pedişahlanrı var imiş. Üç oğlu varımış. Birinin ismi Ehmet. Birinin ismi Memmet. Birinin ismi Mehmed. Ehmedi Mehmedi çoğ severmiş; Mehmed heş göze girmemiş. (Ercilasun, 2002, s. 280)

GİRİŞMEK

ETKEN: 2

A Başlamak.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_A]_{KONU} Y1

Y1 [AÖ]+[AÖ_A]

A

(ben^I) yedi putluğ çuvallara^{II} girişTim, ama nasıl endiriyerim teK başıma. (Tosun, 2016, s. 176)

A (i) Bir kişi^I bir işi^{II} yapmaya başlamak, yapmaya kalkışmak.

GİTMEK

ETKEN: 4

A Yol almak.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II	[AÖ_A] _{HEDEF}	Y1
III	(AÖ_DAN) _{KAYNAK}	Y1
IV	(AÖ_DAN) _{GÜZERGÂH}	Y1
ETKEN: 2		
B	Ölmek.	
I	[AÖ] _{DENEYİMCİ}	Y2
II	(AÖ_DAN) _{SEBEP}	Y2
ETKEN: 2		
C	Tüketmek.	
I	[AÖ] _{KONU}	Y3-Y4
II	[AÖ_DA] _{MEKÂN}	Y3
II	[X] _{NİTELİK}	Y4
ETKEN: 1		
D	Elden çıkmak.	
I	[AÖ] _{KONU}	Y5
ETKEN: 1		
E	İyileşmek.	
I	[AÖ] _{ETKİLENEN}	Y5
ETKEN: 2		
F	Yeterli olmak.	
I	[AÖ] _{KONU}	Y6
II	[X] _{ZAMAN}	Y6
ETKEN: 2		
G	Yoğunluğu azalmak.	
I	[AÖ] _{ETKİLENEN}	Y2
II	[AÖ_DAN] _{MEKÂN}	Y2
Y1 [AÖ]+[AÖ_A]+(AÖ_DAN)+(AÖ_DAN)		
A	<i>Bir gün padişâ.ın bi tanesi, lâle, vezir, padişah çıkmış şeheri gezerlerken (onlar^I) <u>gidiler</u> şeherin bir kenarına^{II}. (Ercilasun, 2002, s. 10)</i> <i>ben bu kövü düzeltemesem ben bu kövden^{III} <u>gétmeyecem</u>. isterse beni öldürün bu kövde. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 81)</i> <i>güllü bacı orda konuşar. a bu yoldan^V <u>gëdin</u>, orda kaç otarëller. (Tosun, 2016, s. 311)</i>	
Y2	[AÖ]+(AÖ_DAN)	

B	<i>benim üş gardaşım, dörT gardaşım hepsi^I de bële. yanë çoğ genç KâLP Krizinden^{II} <u>gëTdiler</u>. (Gökçür, 2012, s. 325)</i>	
G	<i>domatëz goğûsi bële elimizi vurardıh, domatëzin goğûsi^I elimizden^{II} <u>gitmezdi</u>. (Gökçür, 2012, s. 352)</i> <i>ama ablam hâli tohuyub. iPler çoğ güzel olması gereK boyemeye. çoğ tıkkat ëTmesi gerek ki o boyalar^I <u>giTmesin</u>. (Gökçür, 2012, s. 435)</i>	
Y3	[AÖ]+[AÖ_DA]	
C	<i>benim bu yaşı^I istanbulda^{II} <u>gëTdi</u>. (Gökçür, 2012, s. 335)</i>	
Y4	[AÖ]+[X] _{NİTELİK}	
C	<i>ben ottuz yıl çobannuh ëTTim, türkiyenen^{II} ömürüm^I <u>gëTTi</u>. neyi diyim ki sen de dinniyesin? (Tosun, 2016, s. 206)</i>	
Y5	[AÖ]	
D	<i>harman dövüyorduk. tığ savuriyorduh. şindi onlar kağdı. biz... onlar kağdı, şindi araba, motor onlar çihTi. bizim esKi işlerimiz^I <u>gëTTi</u>. (Tosun, 2016, s. 252)</i>	
E	<i>Onnan sora o on bësh o sağlıhda Qalır. on bësh günnen sora o sarılığ^I gider. (Gökçür, 2012, s. 348)</i>	
Y5	[AÖ]+[X] _{ZAMAN}	
F	<i>ë şimdi bir Kırëder yağ^I alılar, bir ay^{II} gitmez. (Gökçür, 2012, s. 401)</i>	

- A (i) Bir kişi^I ya da nesne bir yerden^{III} başka bir yere^I bir güzergâh üzerinden^V bazen bir vasıta ile^{IV} yol almak.
- B (i) Bir canlı^I bir hastalıktan^{II} ölmek, vefat etmek.
- C (i) Bir kişi belli bir zamanı^I bir yerde ya da bir biçimde^{II} geçirmek, tüketmek.
(ii) Bir kişi bir miktar parayı^I bir şey için^{II} tüketmek, harcamak.
- D (i) Sahip olunan bir şey^I elden çıkmak, yok olmak.
- E (i) Hastalık ya da virüs vb.^I geçmek, iyileşmek.
- F (i) Bir malzeme^I bir süre^{II} yeterli olmak.
- G (i) Yoğun olan bir şey^I, bir yerdeki^{II} etkisi, yoğunluğu azalmak.

Eşdizimli Yapılar ve Deyimler

Rahmete Gitmek “Ölmek, vefat etmek.”

oğli ölmüşdi. yirmi üç yaşında. ráhmete gēTdi. (Gökçür, 2012, s. 325)

Gözü Açık Gitmek “Çok istediği bir şey gerçekleşmeden vefat etmek.”

gözi açılı gēTmesi, diyerler ki onun mesela irahTa, yahında; yanē yahında bir isTegi vardi. yanē gözleri gapanmadi. (Gökçür, 2012, s. 326)

Hoşuna Gitmek “Beğenmek.”

çocúhlumna, éle hoşlarına gidi. éle Qarşılıylar, éle hoşlarına gidi. (Gökçür, 2012, s. 334)

Eli Gitmemek “Bir işi yapmak istememek.”

bu Qadar fotiraf var. hePi de yırtecahdım, elim gēTmedi. (Gökçür, 2012, s. 339)

Kocaya Gitmek “Kadın evlenmek.”

genç Kızlar ayaşKabinin altını giydiği elbisenin eteKlerini, adlarını yazardılar ki onnar da Kocaya gideler, (Gökçür, 2012, s. 347)

Kuvvetine Gitmek “Gücü yetmek.”

eveli bir gün önce çarşıya giderdiş. Kuvvetine ne gitdise. diyerdin ki bi iki metre eteKliş aldı, getirdi, bize giydirdi. (Gökçür, 2012, s. 356)

Eline Gitmemek “Kabul etmemek.”

ē şimdi heç elli beş gıruşı ne yapacam? vērsem çicúğın eline gēTmez. (Gökçür, 2012, s. 358)

Zoruna/Gücüne Gitmek “Gücendirmek.”

bizim gocalarımıza baş, senkine baş, senki bi gıru gafa. nese gızın zoruna gider, işde ağıler orda, tabi söylemer. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 141)

GİYMEK

ETKEN: 3

A	Vücutuna geçirmek
I	[AÖ] Y1
II	[AÖ_I] Y1
III	(AÖ_A) Y1

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]+(AÖ_A)

A

«Ey ana, men elin çocuğunu nasıl atım? » Çocuğu aldım dalıma. (Ben^I) Üç cüz coraş^{II} gēydim ayağıma^{III}. Gēdirik. Top da yağır, tüvek de dalımızda, Gētdik, bir köye ires geldik. (Ercilasun, 2002, s. 318)

A (i) Bir kimse^I bir kıyafeti^{II} vücutuna ya da vücutunun bir bölümüne^{III} geçirmek.

Eşdizimli Yapılar ve Deyimler

Nikâh Giymek “Nikâhlanmak.”

yalnız daha birbirinin evine giTmeK yoş şimdiki kimi. ta onun nikahı giylene Qádá o mahalleye ne o gız giderdi ne o mahleye obirsi damaT gelirdi. āyb idi, gelmezdi. ta nikah giyilene Qádá. (Gökçür, 2012, s. 462)

GÖÇMEK

ETKEN: 3

A	Yerleşmek.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y1
II	[AÖ_A] _{HEDEF}	Y1
III	(AÖ_DAN) _{KAYNAK}	Y1
Y1	[AÖ]+[AÖ_A]+(AÖ_DAN)	
A	<i>Anam^I Bağdat köyünnen^{III} kız zamamnda Susgaba^{II} köçmüş.</i> (Ercilasun, 2002, s. 220)	
A	(i) Bir kimse ^I bir mahalle, köy, şehir veya ülkeden ^{III} bir diğerine ^{II} yerleşmek.	

GÖMMEK		
ETKEN: 3		
A	Yerin altına yerleştirmek.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y1
II	[AÖ_I] _{KONU}	Y1
III	[AÖ_A] _{HEDEF}	Y1
Y1	[AÖ]+[AÖ_I]+[AÖ_A]	
A	<i>giz heman bu meyvaları toplı götüri yaşe, (o^I) küllerini^{II} de toprağa^{III} gömi ki kimseler nassı yapıldığını öğrenmesin.</i> (Gülensoy & Buran, 1994, s. 50)	
A	(i) Bir kişi ^I ölen bir kişiyi ya da saklamak istediği bir şeyi ^{II} yerin altına ^{III} koyarak üstünü toprakla örtmek.	

GÖNDERMEK		
ETKEN: 4		
A	Yollamak.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y1
II	[AÖ_I] _{KONU}	Y1
III	[AÖ_A] _{HEDEF}	Y1
IV	(AÖ_A) _{KAYNAK}	Y1
Y1	[AÖ]+[AÖ_I]+[AÖ_A]+(AÖ_DAN)	

A

gêtdik ıspartaya. iki ay orda kaldıh. şey eğitimi gördük orda êecemi eğitimi. (Onlar^I) ordan^{IV} bi da biz^{II} gönderdiler izmire^{III}. izmirde a êle dört ay kaldıh. (Gökçür, 2012, s. 506)

A

(i) Bir kişi^I bir şeyi^{II} bir yerden^{IV} bir başka yere^{II} bir vasıta^V ile ulaşmasını sağlamak.

GÖRMEK

ETKEN: 2

A

Bakmak.

I

[AÖ]_{DENEYİMCİ}

Y1-Y2

II

[AÖ_I]_{KONU}

Y1

II

[kiTT]_{KONU}

Y2

ETKEN: 3

B

Elde etmek.

I

[AÖ]_{DENEYİMCİ}

Y3

II

[AÖ_I]_{KONU}

Y3

III

(AÖ_DAN)_{KAYNAK}

Y3

ETKEN: 2

C

Ziyaret etmek.

I

[AÖ]_{EDEN}

Y1

II

[AÖ_I]_{KONU}

Y1

ETKEN: 2

D

İyilikte bulunmak.

I

[AÖ]_{EDEN}

Y1

II

[AÖ_I]_{FAYDALANAN}

Y1

ETKEN: 3

E

Öğrenmek.

I

[AÖ]_{DENEYİMCİ}

Y3

II

[AÖ_I]_{KONU}

Y3

III

(AÖ_DAN)_{KAYNAK}

Y3

ETKEN: 4

F

Düşünmek.

I

[AÖ]_{DENEYİMCİ}

Y4

II

[AÖ_I]_{KONU}

Y4

III

(AÖ_A)_{HEDEF}

Y4

IV

[X]_{NİTELİK}

Y4

ETKEN: 2

G Yapak.**I** [AÖ]_{EDEN} Y1**II** [AÖ_I]_{KONU} Y1**Y1** [AÖ]+[AÖ_I]**A**

neşe oğlan çıhari bilerzügünü veri, üzünü öpi
goyiler gidiler, bu sırada cadı ğarı^I onnarı^{II} göri.
Gidi anasına deyi "nedisin, gızından ğanber bele
bele etdi, bele türküler sölediler, goyup getdiler",
(Gülensoy & Buran, 1994, s. 45)

C

ramazan bayramında taTlilâr yaparuĥ. ħurban
bayramında ħurbanlar kesiliyêr ya fazla taTlî
yaPmiyêruĥ. birbirimize gider gelûrûĥ o zaman,
(biz^I) ħomşileri^{II} ħöruruĥ, büyüKleri^{II} ħöruruĥ,
hepimiz ħaynaşuruĥ. (Tosun, 2016, s. 213)

D

o Ķádâr boldi ki balıĥlar da ordan gelirdi.
milleT^I giderdi deĝermancıyi^{II} ħörürdi. bês on
guruş vêrirdi eline. (Gökçür, 2012, s. 390)

G

benim zamanımda bu köy doĥsan nüfus idi,
doĥsan nüfus idi, doĥsan ĥana. o zaman her şeyi
mahkemeynen ħörürdüK, yanê başĥa bişê yoh.
çayir davasında çoh münaĥaşa yapıldise de
kötülüĝe ön vêrmediK. davayılen, ħanunîne göre,
(biz^I) otuz kırĥ sene dava^{II} ħörduĥ. komiKinen
dava ħörmediĥ, (Tosun, 2016, s. 274)

Y2 [AÖ]+[kiTT]**A**

Orada mesgeni ħurim» Mesgeni ħurarken
pâdişah^I ħörüyer yuhardan ki buraya gelmiş de
deve ħatarı yıĥmışlar^{II}. (Ercilasun, 2002, s. 214)

Y3 [AÖ]+[AÖ_I]+(AÖ_DAN)**B**

yani alah razi olsun adamlardan^{III} (biz^I) bir
zerar^{II} ħörmedik (Gökçür, 2012, s. 530)

E

mesela tarla ekiriĥ. daha da onnarı ĥimdi
bilmille onnar. onnar ħörmemişle. biz^I de
(onları^{II}) babalarımızdan^{III} ħördüĥ zatan.
(Gökçür, 2012, s. 473)

Y4 [AÖ]+[AÖ_I]+(AÖ_A)+[X]_{NİTELİK}**F**

burda yeTmiş seKsen yaşındaKi adam ev
yapiyêr, duvar yapıyêr. bu daa allahTan bir iş
yapamıyêr. muĥTarluĝ oldi ama (o^I)
muĥTarluĝu^{II} da ĥimdi köye^{III} bayah^{IV} ħörêr.
(Tosun, 2016, s. 212)

- A** (i) Bir kişi^I bir şeyin^{II} varlığını ya da
oluştüğunu göz yardımıyla algılamak.
- B** (i) Bir kişi^I bir durumdan ya da kişiden^{III} iyi
ya da kötü bir kazanım^{II} elde etmek.
- C** (i) Bir kişi^I bir başĥa kişi^{II} ziyaret etmek.
- D** (i) Bir kişi^I bir işin yapılması için bir başĥa
kişiye^{II} genellikle para vb. vererek iyilikte
bulunmak.
- E** (i) Bir kişi^I bir şeyi^I birinden^{III} öğrenmek.
- F** (i) Bir kişi^I bir şeyi^{II} bir kişi ya da iş için^{IV}
niteliksel ya da niceliksel olarak farklı^{III}
algılamak, öyle olduğunu düşünmek.
- G** (i) Bir kişi^I bir işi^{II} yapmak.

Eşdizimli Yapılar ve Deyimler

Rüya Görmek "Düş görmek."

yanê bi Kızım var. içlal ĝeldi. dedi, anne dedi;
sen beĝe bi rüya ħördün. (Gökçür, 2012, s. 328)

İhtiyacı Görmek "İhtiyaçlarını karşılamak."

a ĥimdi iyiylim, buna da şikür. namazi Ķiliyiĥ.
ihTiyacımızı ħörüyoruz. (Gökçür, 2012, s. 358).

Göz Gözü Görmemek "Hiçbir şey
görölmemek."

balıh çohdi ya. bizim yani göz gözi de görmi.
(Gökçür, 2012, s. 393)

Dünya Görmemek “Kültürsüz olmak.”

*Qumtanım dediler. bah, bizim ananda bi tenesi
burada var. bu Qarágündüzli dedi. ele vâşidir.
hêş dünya görmemiş.* (Gökçür, 2012, s. 449)

Gün Görmek “Rahat yaşamak.”

*oğul oğul şen ol harpud pek-i hayal olmuşsun
ne gün görmüşsün ne murad almışsın
sen de benim gibi bahdı ğaralı mısın ğurban
ağam nenni nenni nenni nenni* (Gülensoy &
Buran, 1994, s. 72)

Ceza Görmek “Cezalandırılmak.”

*zaten, ben diyorum eğer burdasa sen çıhar bunu
ceza görmiyesin yoħsa ceza göreceksin, âbe yoħ
bizim evde kimsemiz, kimse gelmemiş bizim eve
yalan soliler. peki hadi girin, girdik eve aradıħ.
netice hülasa bulduħ. bir şeyin içine yataħ
anbarınm içine girmiş,* (Gülensoy & Buran,
1994, s. 113)

GÖRÜŞMEK

ETKEN: 2

A Sohbet etmek.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_LA]_{EDEN} Y1

Y1 [AÖ]+[AÖ_LA]

A

*Aħşam gelir padişahların yanına. Eh, (o')
hapsiyen^{II} görüşir, el dutir. «Bene izin verin;
ben zabahdan memleketime gidecem.* (Ercilasun,
2002, s. 192)

A (i) Bir kişi^I bir başka kişiyle^{II} buluşup
konuşmak, sohbet etmek.

GÖSTERMEK

ETKEN: 3

A Görülmesini sağlamak.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_I]_{KONU} Y1

III [AÖ_A]_{DENEYİMCİ} Y1

ETKEN: 3

B Yaşatmak.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_I]_{KONU} Y1

III [AÖ_A]_{DENEYİMCİ} Y1

ETKEN: 3

C Sunmak.

I [AÖ]_{EDEN} Y2

II [AÖ_I]_{KONU} Y2

III [X]_{NİTELİK} Y2

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]+[AÖ_A]

A

*aradan ki zaman geçiyor o eħşıya oraya geliyêr.
padişahın sarayına. padişah^I onlara^{III} yêr^{II}
gösTeriyêr. adami misafir ediyêr.* (Tosun, 2016,
s. 198)

B

*Allah size zaval vermesin. Ğılıcı kesgin olsun. O'
varken bize^{III} ne yoħsulluħ^{II} mu gösderi?
(Ercilasun, 2002, s. 350)*

Y2 [AÖ]+[AÖ_I]+[X]_{NİTELİK}

C

*ismaiili götüriler. (Onlar^I) ismaili^{II} elçi^{III}
gösTeriler. diyiler işde erdiş beledye başkanının
en böyög ilçesi erdiş. erdişin beledye başkanı.
işde ismail kâzteciler geli, otûri. bêle ismail
konûşi konûşi.* (Gökçür, 2012, s. 542)

A (i) Bir kişi^I bir şeyi^{II} birinin^{III} görmesini
sağlamak.

B (i) Bir kişi^I birine^{III} bir şeyi^{II} tecrübe
ettirmek, yaşatmak.

C

(i) Bir kişi^I bir başka kişi^I ya da şeyi^{II} bir sıfatla^{III} tanıtmak, sunmak.

GÖZLEMEK		
ETKEN: 2		
A	Beklemek.	
I	[AÖ] _{DENEYİMCİ}	Y1-Y2
II	[AÖ_I] _{KONU}	Y1
II	[kiTT] _{KONU}	Y2
ETKEN: 2		
B	İzlemek.	
I	[AÖ] _{DENEYİMCİ}	Y1
II	[AÖ_I] _{KONU}	Y1
Y1 [AÖ]+[AÖ_I]		
A	yazın nisan ayındadır. biz béle bazen ava çıhdığımız zaman nisan da. biz^I balığı^{II} <u>gözleri^{II}</u>. éeyni nasıl balığudan yudi. biz balığı^{II} béle <u>gözleri^{II}</u> denizde. sennen sohbeT éderem ama gözüm denizdedir. (VHA, 397)	
B	zenginliğ irellemişdir. (Biz^I) bazan telezon neyi^{II} <u>gözlik</u> diyi sele yardım geli bele yardım geli bize bi okul yapmiler (Gülensoy & Buran, 1994, s. 65)	
Y2 [AÖ]+[kiTT]		
A	Burda bizi, geldiler ki «sizi gıracağlar, gaçın. » Böyühler dedi ki «yan biz ne etmişik ki? gavurlar^I <u>gözli^{II}</u> ki bizi evimizden gaçıra da bunnar gele^{III}; (Ercilasun, 2002, s. 202)	
A	(i) Bir kişi ^I bir şeyin ^{II} olmasını beklemek.	
B	(i) Bir kişi ^I bir şeyi ^{II} izlemek, seyretmek.	

GÜCENMEK		
ETKEN: 2		

A	Kırılmak.	
I	[AÖ] _{DENEYİMCİ}	Y1
II	[AÖ_A] _{UYARICI}	Y1
Y1	[AÖ]+[AÖ_A]	
A	<i>ağa baħı ki allah tazının ğıcı ğırılmış eřeĝin dodahları kesilmiş ama ekmekten ĝaymaħ saĝlam, oĝlan deyi aĝa ĝücendin mi aĝa deyi yoħ keloĝlan (ben^I) neye^{II} <u>ĝücenem</u> oĝlan eyi deyi, (Gülensoy & Buran, 1994, s. 59)</i>	
A	(i) Bir kişi ^I bir durumdan dolayı ya da bir kişiye ^{II} kırılmak.	
GÜLMEK		
ETKEN: 2		
A	Tebessüm etmek.	
I	[AÖ] _{DENEYİMCİ}	Y1
II	(AÖ_A) _{UYARICI}	Y1
Y1	[AÖ]+(AÖ_A)	
A	<i>yoħ valla benim aklıma bişi geldi de, (ben^I) ona^{II} <u>ĝüliyem</u>. halbuki hırhışlıĝına^{II} <u>ĝüliyem</u>. (Gökçür, 2012, s. 394)</i>	
A	(i) Bir kişi ^I hoşuna ya da tuhafına ĝiden bir durum ya da kişiye ^{II} genellikle sesli biçimde tebessüm ederek duygusuna açığa vurmak.	
GÜREŞMEK		
ETKEN: 2		
A	Güreş yapmak.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y1
II	[AÖ_LA] _{EDEN}	Y1
Y1	[AÖ]+[AÖ_LA]	
A		

"e madam elaysa gel (biz^I) sennan^{II} gülaşah.
hangimiz hangimizi yendirirsah, kanımız
birbirına halal." deyî "peki" bunnar gürâşilar.
Şâh ismayil nası dutarsa bunu yera ati.
(Gülensoy & Buran, 1994, s. 135)

A (i) Bir kişi^I bir bir başka kişiyle^{II} güreş
tutmak, güreşmek.

GÜTMEK

ETKEN: 2

A Otlatmak.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_I]_{FAYDALANAN} Y1

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]

A

äsKiden heyvan otarerdîh. her kiçüglüğümüzde
biz hayvan otarerdîh hacı. (Biz^I) hayvan^{II}
güderdîh. (Gökçür, 2012, s. 460)

A (i) Bir kişi^I koyun, keçi vb. hayvan sürüsünü^{II}
otlatmak.

GÜVENMEK

ETKEN: 2

A İtimat etmek.

I [AÖ]_{DENEYİMCİ} Y1

II [AÖ_A]_{UYARICI} Y1

Y1 [AÖ]+[AÖ_A]

A

bağ biz gede ökëy oynirîh, bağ (ben^I) sene^{II}
güvenirem. mene şumal vëresen ha.
bahtindeyem. (VHA, 418)

A (i) Bir kişi^I bir kişiye ya da duruma^{II} itimat
etmek.

HATIRLAMAK

ETKEN: 2

A Anımsamak.

I [AÖ]_{DENEYİMCİ} Y1-Y2

II [AÖ_I]_{KONU} Y1

II [TT]_{KONU} Y2

Y1 [AÖ]+[AÖ_A]

A

men ölürsem resmîm duvarda bağıdîhca (sen^I)
hatırla meni^{II}. (Gökçür, 2012, s. 409)

Y2 [AÖ]+[TT]

A

dëdîm wîle miro hatırlıyısız Kardaş men^I o zaman
sîze nêTdîm^{II}. (Gökçür, 2012, s. 399)

A (i) Bir kişi^I bir olayı ya da durumu^{II}
anımsamak.

HIRSLAMAK

ETKEN: 3

A Çalmak.

I [AÖ]_{EDEN} Y2

II [AÖ_I]_{KONU} Y2

III (AÖ_DAN)_{KAYNAK} Y2

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]+(AÖ_DAN)

B

mesela men^I buni aldım, sennen çaldım. aldım
gêTdîm sana, buni^{II} hırsıladım, yëdîm. (Gökçür,
2012, s. 511)

ķirîler, ğandiK ķirîler, çölmeK ķirîlar, bardağ
ķirîlar. he, doğru diyi. ayna da hırsırdılar. kız
evînnen^{III} hırsırdiler. aparırılar oğlan evînin
ķapısında ķırdılar. (Gökçür, 2012, s. 528)

A (i) Bir kişi^I başkasına ait bir şeyi^{II} ondan^{III}
gizlice almak, hırsızlık yapmak.

IRGALAMAK		
ETKEN: 2		
A	Sallamak.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y1
II	[AÖ_I] _{ETKILENEN}	Y1
Y1	[AÖ]+[AÖ_I]	
A	Qaldım āmcagilde. Āmcenin uşağı durmiyidi. yēnge de bēle ḥasTaleyen kīmi olmiş. men de uşağı yırğaladım yırğaladım, bēle yaTdi. (Gökçür, 2012, s. 415)	
A	(i) Bir kişi ^I bir şeyi ^{II} sallamak.	

ISINMAK		
ETKEN: 2		
A	Sıcak duruma gelmek.	
I	[AÖ] _{DENEYİMCİ}	Y1
II	(AÖ_LA) _{ARAÇ}	Y1
Y1	[AÖ]+(AÖ_LA)	
A	kömür mömür, odûn yoḥdi vanda. odi. ḥeyvanın pisliğini ēderdiler. Qurudurdılar, yapardılar. oni yaḥardılar. onna isinirdîḥ. (Gökçür, 2012, s. 362)	
A	(i) Bir kişi ^I ısı yayan bir şeyle ^{II} sıcak duruma gelmek.	

İÇMEK		
ETKEN: 3		
A	Yutmak.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y1
II	[AÖ_I] _{KONU}	Y1
III	(AÖ_DAN) _{KAYNAK}	Y1
ETKEN: 2		

B	İçine çekmek.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y2
II	[AÖ_I] _{KONU}	Y2
ETKEN: 2		
C	Alkol kullanmak.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y2
II	(AÖ_I) _{KONU}	Y2
Y1	[AÖ]+[AÖ_I]+(AÖ_DAN)	
A	<i>filankes ben senin başlığın vèrdim. ben^I filan günü gızımı gelinim ile çay^{II} <u>içiyem</u>. (Gökçür, 2012, s. 330)</i> <i>ben^I de bunculuğum diye bi tasdan^{III} su^{II} <u>içemim mi</u>" deyi ki, "ana çocuğ o aşık ğarip nerde sahan para verem banan gösTer (Gülensoy & Buran, 1994, s. 41)</i>	
Y2	[AÖ]+[AÖ_I]	
B	yoh cıgara içmiyem. işKi işmiyem. namaza devam. işKinin soni yoh. (Gökçür, 2012, s. 338)	
C	<i>on tene koyunumuz var, bir boyun öküzümüz var. bēş altı tene adam da bunnarnan gelmiş. dēdi öküzü keseceğim. (onlar^I) (onu^{II}) <u>işmişler</u>, gendileri de serhoş. kēdir dēdim kırbān olām öküzü kesme dēdim. (Tosun, 2016, s. 256)</i>	
A	(i) Bir kişi ^I bir sıvıyı ^{II} bir kaptan ^{III} ağzına alarak yutmak.	
B	(i) Bir kişi ^I tütün ürünlerinin dumanı ^{II} içine çekmek.	
C	(i) Bir kişi ^I alkol ^{II} kullanmak.	
Eşdizimli Yapılar ve Deyimler		
Yemin İçmek “Yemin etmek.”		
bēcare be nêrdese óynedecağ. Yemin içiyorum, bağ. çocuğum var. (Gökçür, 2012, s. 474)		

İLİNTİLEMEK → Vn.

ETKEN: 2

A Dikmek.**I** [AÖ]_{EDEN} Y1**II** [AÖ_I]_{ETKİLENEN} Y1**Y1** [AÖ]+[AÖ_I]**A**

yaw senin bu eteyin açıldığına göre heraldeyha, evde öle ilintilemiş, biraşmışlar (Gökçür, 2012, s. 573)

A (i) Bir kişi^I bir kıyafeti^{II} dikmek.**İLİŞMEK**

ETKEN: 2

A Müdahale etmek.**I** [AÖ]_{EDEN} Y1**II** [AÖ_A]_{HEDEF} Y1**Y1** [AÖ]+[AÖ_A]**A**

o ayağındaki çizmeden o mahmuzlaman her tarafını deldi. tuttum beyefendi çoh istirham ederim hele (sen^I) (ona^{II}) ilişme, daha başka şeyler var sana anlatacağım. hele sen şunu biraş galsın bu burda. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 114)

A (i) Bir kişi^I bir başkasına^{II} müdahale etmek, onu rahatsız etmek, karışmak.**Eşdizimli Yapılar ve Deyimler**

Gözüne İlişmek “Farketmek, gözüne çarpmak.” vahdı zamanında hürünü reşit varmış devrin padişahı mâhiyetinde pehlül-ü düne diye bi delü varmış, bir gün sarayı gezerken bi gâş gişi

gözüne ilişti dıyı ki ben size bişe sorsam cevaplarımsız. EYAD, 109)

İLİŞTİRMEK

ETKEN: 3

A Darp etmek.**I** [AÖ]_{EDEN} Y1**II** (AÖ_I)_{KONU} Y1**III** [AÖ_A]_{HEDEF} Y1**Y1** [AÖ]+(AÖ_I)+[AÖ_A]**A**

Şavğa edirlē. dav ēliyirdile. bizim burda giTdim başdım ēle (onlar^I) ilişdirillē birbirlerine^{III}. (Gökçür, 2012, s. 405)

A (i) Bir kişi^I bir başkasına^{III} yumruk vb. ^{II} ile vurmak, darp etmek.**İNMEK**

ETKEN: 2

A Taşıttan aşağı gelmek.**I** [AÖ]_{EDEN} Y1**II** [AÖ_DAN]_{KAYNAK} Y1

ETKEN: 3

B Ulaşmak**I** [AÖ]_{EDEN} Y2**II** [AÖ_A]_{HEDEF} Y2**III** (AÖ_DAN)_{KAYNAK} Y2

ETKEN: 3

C Aşağıya gelmek.**I** [AÖ]_{EDEN} Y2**II** [AÖ_A]_{HEDEF} Y2**III** (AÖ_DAN)_{KAYNAK} Y2

ETKEN: 1

D Alçalmak.**I** [AÖ]_{ETKİLENEN} Y3

ETKEN: 3

E Fiyatı düşmek.

I	[AÖ] _{KONU}	Y2
II	(AÖ_A) _{HEDEF}	Y2
III	(AÖ_DAN) _{KAYNAK}	Y2
ETKEN: 1		
F	Batmak.	
I	[AÖ] _{KONU}	Y3
Y1	[AÖ]+(AÖ_DA)+(AÖ_DAN)	
A	<i>Âbê ordan daha mindîh arabaya. erdişden vana geliyîh. saaT gece on iki. Geldim (ben^I) çarşıda bēşyolda^{III} yendim.</i> (Gökçür, 2012, s. 355) <i>sesini tanıdım, paşa^I arabadân^{II} yendi, çöK evladım çöK dēdi. dēdi Ki evladım size degmesîn, bize degsîn dēdi. bēle bi paşa alkışlanmaz mı?</i> (Tosun, 2016, s. 173)	
Y2	[AÖ]+[AÖ_A]+(AÖ_DAN)	
B	<i>hacı aladaşden he yo. sultanehaneye yenmedim. Tajdin (ben^I) bu dereden^{III} aladaşe^{II} yēnirem. poğanis sultanēfeleK nērde galir?</i> (Gökçür, 2012, s. 456)	
C	<i>biz de dēdiK Ki efendim siz söyleyin. Başladı, (ben^I) dağdan^{III} indim denize^{II}, dağdan^{III} indim denize^{II}, dağdan^{III} indim denize^{II}... dēdiK ki hocam bunun hēÇ sonu yoḥ mu?</i> (Tosun, 2016, s. 208)	
E	<i>Gizin babası ilkin başlıyar ki on beş min, yirmi bin lire verecehsin. Orda toplanannar diyer «çoḥdur, olmaz. » Oğlan babası der ki «meclis bilir. Ğabul ēdirse ben edim. » Neyse meclis bunu en son yēndirer en aṣağa beş bin lireye^{II} bağlallar.</i> (Ercilasun, 2002, s. 285)	
Y3	[AÖ]	
D		

yaw benim elime şürümbiyan deydi. vurdum gözüme üş gün gözümün şişi yēnmedi. (Gökçür, 2012, s. 578)

F

Beş on dağga gitdih. Gün inirdi, dağa çıḥdih. (Ercilasun, 2002, s. 187)

- A (i) Bir kişi^I bir taşıttan^{II} inmek.
- B (i) Bir kişi^I bir yerden^{III} bir başka yere^{II} varmak, ulaşmak.
- C (i) Bir şey^I yukarıdan^{III} aşağıya^{II} inmek.
- D (i) Şişlik^I eski hâline gelmek.
- E (i) Bir malın fiyatı^I bir mebladan^{III} aşağı^{II} düşmek.
- F (i) Güneş, ay^I batmak.

Eşdizimli Yapılar ve Deyimler**Tahttan İnnek** “Hükümdarlığı sona ermek.”

sultan hamid yenmedi tahten. Yenmedi asgerin zoruynan yendirdiler. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 127)

İNANMAK

ETKEN: 2

A	Doğru olarak benimsemek.	
I	[AÖ] _{DENEYİMCİ}	Y1-Y2
II	[AÖ_A] _{KONU}	Y1
II	[kiTT] _{KONU}	Y2
Y1	[AÖ]+[AÖ_A]	
A	<i>şimdi o değneği alacam seksen seggizde başlarında bociK var, guru ğafalara bu bocikler düşecek siz buna inanımsiz? şimdi bu ğafalara bu degnekden vuracam, bu bocikler düşecek siz buna da inanmsiz.</i> (Gülensoy & Buran, 1994, s. 68)	
Y2	[AÖ]+[kiTT]	
A		

denezir (sen^I) inan ki şeydir, karışık bulgurdur^{II}.
(Gökçür, 2012, s. 516)

A (i) Bir kişi^I bu durumun doğru olduğunu^{III} ya
da bir kişinin doğru söylediğini^{II} benimsemek

İNCELEMEK

ETKEN: 2

A Tetkik etmek.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_I]_{KONU} Y1

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]

A
geçen sene nezife ablam bigaç gün sora şimdi
onun şeylerini bugün hacettepede inceliyeceğlar.
(Gökçür, 2012, s. 431)

A (i) Bir kişi^I bir işi veya bir şeyi^{II} ele alıp
özelliklerini, ayrıntılarını inceden inceye,
özenli bir biçimde anlamaya, öğrenmeye
çalışmak, tetkik etmek.

İNCİNMEK

ETKEN: 1

A Ağır olmak.

I [AÖ]_{DENEYİMCİ} Y1

Y1 [AÖ]

A
ağaçnan sürmezdiğ. hususi herezani alidiğ,
sürmağ için. öküzler^I fazla incinmesin. (Gökçür,
2012, s. 359)

A (i) Bir canlı^I çarpma, sıkışma, burkulma vb.
etkenlerle vücudunun bir yeri ağrı verir
duruma gelmek.

İSTEMEK

ETKEN: 2 ~ 3

A Arzulamak.

I [AÖ]_{EDEN} Y1-Y2-Y3

II [AÖ_I]_{KONU} Y1

II [TT]_{KONU} Y2

II [kiTT]_{KONU} Y3

IV (AÖ_DAN)_{KAYNAK} Y1

ETKEN: 4

B Evlenmek.

I [AÖ]_{EDEN} Y4

II [AÖ_I]_{KONU} Y4

III [AÖ_A]_{FAYDALANAN} Y4

IV (AÖ_DAN)_{KAYNAK} Y4

ETKEN: 2

C Gerektirmek.

I [AÖ]_{KONU} Y5

II [AÖ_A]_{HEDEF} Y5

Y1 [AÖ]+[AÖ_I] (AÖ_DAN)

A
«hata etdim. Ben^I sizden^{IV} para^{II} isdedim. Ben
gapileri açem, siz kaçın. (Ercilasun, 2002, s. 231)

Y2 [AÖ]+[AÖ_I]+[AÖ_A] (AÖ_DAN)

B

sizin Kızınızı, (biz^I) sizin Kızınız sevimi^{II} bizim
oğlümüz mehmede^{III} isTiyih. (Gökçür, 2012, s.
343)

amca mennen on üç yaş biyüKdi. şimdi annesi
gelmişdi. babamnan^{IV} isTemişdi. (Gökçür, 2012,
s. 422)

Y3 [AÖ]+[TT]

A

ama tabè men isTerdim, çocuklarımin hePsi
evlene, (Gökçür, 2012, s. 430)

Y4 [AÖ]+[kiTT]

A

Neyse biz o sire geri ğaşdıh. Geri ğaçanda babam^I isdedi ki anamı vura^{II}. Tüfengin emniyetini çevirdi. Mana dedi, Gulu, bulanıma keç. De men keçemedim. (Ercilasun, 2002, s. 346)

Y5 [AÖ]+(AÖ_A)

C

Bah bu ahşamınan ğoyunu yedi, zabānan seni yiyecek. Ğolayı var, bu sözü dutsan. şış demirini ğoy ocağa ğızsın Eyce nar olsun. Tepesine bas; posdu altına ğaç. «E, oğa^I da birez diz^{II} isder baba, bileĝ^{II} isder. (Ercilasun, 2002, s. 254)

A (i) Bir kişi^I biri kişi ya da bi şey için ^{III} birinden^{IV} bir şey^{II} arzulamak.

B (i) Bir kişi^I bir yakınına^{III} evlenmesi için birinden^{IV} kızının^{II} evlenmesi için taşlepte bulunmak.

C (i) Bir iş^I yapılabilmesi için bir şey^{II} gerektirmek.

Eşdizimli Yapılar ve Deyimler

Gönlü/Canı İstemek “Canı çekmek.”

ĝicelmiş he. mesela benim göynüm bugün ele elma isTiyi. (Gökçür, 2012, s. 557)

İTİTMEK

ETKEN: 3

A Bilemek.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_I]_{ETKİLENEN} Y1

III (AÖ_DA)_{ARAÇ} Y1

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]+(AÖ_DA)

A

(biz^I) o bilev daşında^{III} usduralari^{II} isidirdiş, ititirdiş. onnan traş ederdirdiş. (Gökçür, 2012, s. 511)

A (i) Bir kişi^I kesici aletlerin aĝzını ^{II} çark, zımpara, eĝe, bileĝi taşı vb.nde keskinleştirmek, sallamak.

İŞEMEK

ETKEN: 1

A İdrarını yapmak.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

Y1 [AÖ]

A

onu da ali yeyi (o^I) içine işi. pire ğızının evime geli ki iki küpede boş. dilki yemiş içine işemiş, nene ğarı bu sefer sepetin altına yaĝ ğoyı, dilki geli yeyi. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 99)

A (i) Bir kişi^I idrarını yapmak.

İŞİTMEK

ETKEN: 3

A Duymak.

I [AÖ]_{DENEYİMCİ} Y1-Y2

II [AÖ_I]_{KONU} Y1

II [kiTT]_{KONU} Y2

III (AÖ_DAN)_{KAYNAK} Y1-Y2

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]+(AÖ_DAN)

A

demaş bennen bu ğonuşurken o^I da orda eşidi. wile oĝlüm dedi, baş seni döverem ha. (Gökçür, 2012, s. 448)

dadalarımız ortakasyada ĝelmişlar. burda evalı ermeni varmış, oları ğovmuşlar işta yerlaşmışlar, onların yerına. yüz igirmi yaş yaşıyan vardı (onu^{II}) onda^{III} eşitTim. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 170)

Y2 [AÖ]+[kiTT]+[AÖ_DAN]

A

yolda gelende kimisi koÇ çekerdi gelinin önüne kimisi iP çekerdi. Toy babasından^{III}, ben эле işiTTim ki эле gelinler varımış ki atın üstünden seKsen kiloluh bir koçu önüne çekermişler^{II}. (Tosun, 2016, s. 217)

A (i) Bir canlı^I birinden^{III} bir şey^{II} duymak.

İŞLEMEK

ETKEN: 2

A Nakşetmek.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_I]_{KONU} Y1

ETKEN: 2

B Etki etmek.

I [AÖ]_{KONU} Y2

II [AÖ_A]_{ETKİLENEN} Y2

ETKEN: 3

C Kaydetmek.

I [AÖ]_{EDEN} Y3

II [AÖ_I]_{KONU} Y3

III [AÖ_A]_{HEDEF} Y3

ETKEN: 1

D Çalışmak.

I [AÖ]_{EDEN} Y4

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]

A

onnan sora yorgan ağzi yaPdih. sonradan icad oldi. (biz') bi uci^I işliyidih. KáneFçeler, danteller, yorganın ağzına geçiridih. (Gökçür, 2012, s. 350)

Y2 [AÖ]+[AÖ_A]

B

diyi haTTa bediüzzaman hazreTleri doldürmiş. diyi ayahta durup atêş edidi. ona şey işlemidi. dedi Kırşağını bele açıp sirkeliyip o mermiler^I

tökili yere. işlemidi ona^{II}. arTih biz bilemeyiz. (Gökçür, 2012, s. 378)

Y3 [AÖ]+[AÖ_I]+[AÖ_A]

C

şimdi hanı ayahta beklim dedim ecaba (onlar^I) bu paraları^{II} geri mi alacağlar bi kağıt mı veriler, yoğsa pasaporta^{III} mı işliler. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 83)

Y4 [AÖ]

D

bir eve gittik, bir Tede, Tede kimün kimsen yoğ midur? Dedi ki torunum var idi, poşofun ardahanına işlemeğe gëTTi.

A (i) Bir kişi^I bir yeri çeşitli süslemelerle^{II} süslemek, nakşetmek.

B (i) Bir şey^I bir kişiye ya da nesneye^{II} etki etmek.

C (i) Bir kişi^I bir şeyin varlığını^{II} bir yere^{III} kaydetmek.

D (i) Bir kişi^I bir işte geçimini sağlamak için çalışmak.

İZLEMEK

ETKEN: 2

A Gözlemek.

I [AÖ]_{DENEYİMCİ} Y1

II [AÖ_I]_{KONU} Y1

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]

A

kurt^I dème bu keçiyi^{II} izliyi. keçiyi izliyi. geli gapıda diyi. şengilo menğilo aş gapıyı, men geldim. (Gökçür, 2012, s. 333)

A (i) Bir kişi^I bir olayı, durumu ya da bir şeyi^{II} gözlemek, takip etmek.

KABARMAK		
ETKEN: 1		
A	Hacmi büyümek.	
I	[AÖ] _{ETKİLENEN}	Y1
ETKEN: 1		
B	Böbürlenmek.	
I	[AÖ] _{DENEYİMCİ}	Y1
Y1	[AÖ]+[AÖ_I]	
A	eskiden bële hazır maya yoh^{ti}. bi parça hamur bira^{hidih}, eş^{ki} hamur. <i>Qalidi onun içinde, onnan hamur edidiler. oⁱ <u>Kabaridi</u>. tendiri ya^{hidilar}.</i> (Gökçür, 2012, s. 381)	
B	Onun yanına git. Beke bunun bi yardımı olur. » Allah razı olsun, Sırrı Beğ sabânan geldi çı^{hdı}. Gendimⁱ de biraz daha <u>gabardım</u>. Bir hasdâne nasıl olabilir ki, bu bir böyüğ adam ki artı^ğ bunun hatırı yar da Sırrı Beğ bunun ayağına geldi. (Ercilasun, 2002, s. 166)	
A	(i) Bir şey ⁱ hacmi büyümek.	
B	(i) Bir kişi ⁱ böbürlenmek.	
KAÇMAK		
ETKEN: 3		
A	Gitmek.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y1-Y2
II	[AÖ_A] _{HEDEF}	Y1-Y2
III	(AÖ_DAN) _{KAYNAK}	Y1
III	(AÖ_DAN) _{SEBEP}	Y2
ETKEN: 1		
B	Yok olmak.	
I	[AÖ] _{KONU}	Y3
ETKEN: 2		
C	Evlenmek.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y4-Y5

II	[AÖ_A] _{EDEN}	Y4
II	[AÖ_LA] _{EDEN}	Y5
Y1	[AÖ]+[AÖ_A]+(AÖ_DAN)	
A	Urus getdi. Gavga etdi. Ele getdi ki heş durmadı. Ermeni, sahapsiz galdi köyler, şehirler. Top da elinde, tüfeğ de elinde. Yoharda onnar ona zor verdi. O da geldi bize girdi. Gêtdik (bizⁱ) am bu Çürühdaşa^{II} <u>ğasdı</u>. (Ercilasun, 2002, s. 176) şahın babasının zamanından bunnar irannan kaçiblar. irani terk edibler, türkiyeye sığıniblar. èeyni şimdi bu afgannar nêce gelib para mara dileniler. he, kırgızistannan gelibler. kırgızistannan kaçdılar, geldiler. (Gökçür, 2012, s. 541)	
Y2	[AÖ]+[AÖ_A]+(AÖ_DAN)	
A	bi kıurTlan beraber gelêr. kıurT êle on metre davardan o yanda qaldı, orda durdi. köpeK geldi, davarın içine girdi, hani davar köpeKdan kaçmêr da. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 156)	
Y3	[AÖ]	
B	êle beyaz yazma örtirdih kırin içindeydi. he valla. tabê tabê, bir gün şey, neşemⁱ <u>ğacdı</u> tabê. (Gökçür, 2012, s. 422)	
Y4	[AÖ]+[AÖ_A]	
A	işTe beg oğlı ben artı^ğ herşêimle senin oldım. ben zatan aliden kurtulmah istid m. beg oğlları durırkan (benⁱ) nêye alie^{II} <u>kaçtım</u> dêmış. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 189)	
Y5	[AÖ]+[AÖ_LA]	
C		

baladiya reezının oğlu vamuş. bu gıznan, ağanın gızıynan baladiya reezınm oğlu birbirina gönüllümüşlar. bunnar^I birbirıyla^{II} kaçmaya karar vermişlar. demışlar ki biz kaçalım. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 196)

- A (i) (Y1) → Bir canlı^I bir sebepten bir yerden^{III} bir yere^{II} hızla gitmek.
 (ii) (Y2) → Bir canlı^I bir sebepten^{II} bir yere^{II} hızla gitmek.
 B (i) Bir duygu, his^I yok olmak.
 (ii) Renk vb.^I yoğunlunu yitirmek.
 C (i) (Y5) → Bir kız^I ailesinin izin vermediği bir adamla^{II} evlenmek.

KAKMAK

ETKEN: 2

A Vurmak.

- I [AÖ]_{EDEN} Y1
 II [AÖ_A]_{HEDEF} Y1

Y1 [AÖ]+[AÖ_A]

A

mesela üç ağaÇ oynardıh. meliKanı vardı. meliKanı işde bi Kısa bi ağaçdi. ağaçnan vurardın. (o') başan^{II} gahardı. vurardı. o çizgiyi geçdiği zaman Kazanmış olırdı. (Gökçür, 2012, s. 370)

- A (i) Bir kişi^I bir yere^{II} vurmak.

KALDIRMAK

ETKEN: 4

A Almak.

- I [AÖ]_{EDEN} Y1
 II [AÖ_I]_{KONU} Y1
 III (AÖ_A)_{HEDEF} Y1
 IV (AÖ_DAN)_{KAYNAK} Y1

ETKEN: 4

B Yukarı doğru hareket ettirmek.

- I [AÖ]_{EDEN} Y1
 II [AÖ_I]_{KONU} Y1
 III (AÖ_A)_{HEDEF} Y1
 IV (AÖ_DAN)_{KAYNAK} Y1

ETKEN: 3

C Elde etmek.

- I [AÖ]_{EDEN} Y2
 II [AÖ_I]_{ÜRÜN} Y2
 III (AÖ_DAN)_{KAYNAK} Y2

ETKEN: 2

D Uyandırmak.

- I [AÖ]_{EDEN} Y3
 II [AÖ_I]_{DENEYİMCİ} Y3

ETKEN: 2

E Gücü yetmek.

- I [AÖ]_{DENEYİMCİ} Y3
 II [AÖ_I]_{KONU} Y3

ETKEN: 2

F Feshetmek.

- I [AÖ]_{EDEN} Y3
 II [AÖ_I]_{KONU} Y3

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]+(AÖ_A)+(AÖ_DAN)

A

bi tene yumurta Kıriyem. den atıyam. onan sora Kıdınıyi. (biz^I) (onu^{II}) (oradan^{IV}) Kaldırıyih yere^{III} yiyih. (Gökçür, 2012, s. 384)

B

Geli elinde desti çeşmeden su götüre. şimdi atı isti gi urğuluuya, yanı hırsızıya. at^I bunu^{II} boynunun üzerinden^{IV} kalduri çali yere, (Gülensoy & Buran, 1994, s. 122)

Y2 [AÖ]+[AÖ_I]+(AÖ_DAN)

C

o sene ekin eKdım. ben^I yüz yirmi çaP buğda^{II} Kaldırdım. (Gökçür, 2012, s. 358)

Y3	[AÖ]+[AÖ_I]
C	<i>sahat beş olmadan geldiler (onlar^I) bizi^{II} <u>galdırdılar</u>. didiler yemegizi yiyin, üsdüzü geyin</i> (Gülensoy & Buran, 1994, s. 83).
E	<i>şimdi de yêTmiş yêdi yaşına girdim. halen de ayağTayam. bèle (ben^I) bi odûn Kırmayı^{II} <u>Kaldırabiliyem</u>.</i> (Gökçür, 2012, s. 386)
F	<i>burada cenaze evinde yêmeK falan verilmez. eskiden vardı, şimdi cenazeye gelenler mezara kadar bereber gëdiyersın ya, orda birer lira verirdiler, onu <u>kıldırdılar</u>. dediler Ki Kırdêşım parayle cenazeye gelmiyuru, (biz^I) buni^{II} <u>kıldıralım</u>.</i> (Tosun, 2016, s. 205)
A	(i) Bir canlı ^I bir şeyi ^{II} bir yerden ^{IV} alarak başka bir yere ^{III} koymak.
B	(i) Bir canlı ^I bir şeyi ^{II} bir yerden ^{IV} yukarıya ^{III} doğru hareket ettirmek.
C	(i) Bir kişi ^I bir işten ^{III} bir miktar kazanç ya da ürün ^{II} elde etmek, kazanmak.
D	(i) Bir kişi ya da ses, gürültü vb. ^I bir kişiyi ^{II} uyandırmak.
E	(i) Bir kişi ^I bir işi ^{II} yapabilmek ya da duygusal bir güçlüğü ^{II} göğüsleyebilmek.
F	Bir kişi, topluluk ya da kuruluş ^I bir ritüel, organizasyon ya da uygulamayı ^{II} feshetmek, bitirmek.
KALKMAK	
ETKEN: 3	
A	Yükselmek.
I	[AÖ] _{EDEN} Y1
II	[AÖ_A] _{HEDEF} Y1
III	(AÖ_DAN) _{KAYNAK} Y1
ETKEN: 2	
B	Doğrulamak.

I	[AÖ] _{EDEN}	Y2
II	(AÖ_DAN) _{KAYNAK}	Y2
ETKEN: 1		
C	Uyanmak.	
I	[AÖ] _{DENEYİMCİ}	Y3
ETKEN: 2		
D	Yok olmak.	
I	[AÖ] _{ETKİLENEN}	Y4
II	(AÖ_DAN) _{MEKÂN}	Y4
ETKEN: 1		
E	İyileşmek.	
I	[AÖ] _{ETKİLENEN}	Y3
ETKEN: 3		
F	Gitmek.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y1
II	[AÖ_A] _{HEDEF}	Y1
III	(AÖ_DAN) _{KAYNAK}	Y1
ETKEN: 1		
G	Yağmak.	
I	[AÖ] _{KONU}	Y3
ETKEN: 1		
H	Yola çıkmak.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y3
Y1 [AÖ]+[AÖ_A]+(AÖ_DAN)		
A	<i>yağı Kıvurisan, salçayı vurisan. yumurta çalisan. ondan sora tókisen, o Çılbır bele. Kıbari (o^I) <u>ğahi</u> havaya^{II}. (Gökçür, 2012, s. 385)</i>	
F	<i>Men tembel bi adamam. Yanı (ben^I) bu yeteden^{III} o taya^{II} <u>ğahmam</u>, ğahdığım yoğdu. » (Ercilasun, 2002, s. 290)</i>	
Y2 [AÖ]+(AÖ_DAN)		
B	<i>bu insâna secde edin diyi hepbisi secde edi bitek şeytân^I secde etmi herkeş secdeden^{II} <u>ğahi</u> bağı ki</i>	

şeytânın boynun da lanetlenme topu var,
(Gülensoy & Buran, 1994, s. 110)

D

nizamjda galmadı. esgiden nahiye müdürleri vardı. defTerleri kontrol ederlerdi felan. şimdi kövlerde^{II} bu^I da galhı. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 132)

Y3

[AÖ]

C

her arhadaşlarını gendi yerlerinde biraşiler. en son degirmancı devin evine geliler. Oturiler. dev deyî bugün gece oldu aħşam burda yatın (siz^I) sabbah gaħar gidersiz deyî, (Gülensoy & Buran, 1994, s. 55)

E

ħasTa olmasa ha bazi başımız aħrırdı veyaħut bi Ķarnımız aħrırdı. o zaman Ķadınnar ne diyiler onnara, Ķari Ķoca ilaçlari vardı. onnari veridiler. (biz^I) Ķullanırdıħ gaħardıħ.

G

Bir günnüh yol getdi, geçdiler gizlinin gediğine. Gizlinin gediğinde gece bir boran, bir ĝar^I gaħdı. Payızıdı. Bunnar hepsi donur çadırda. (Ercilasun, 2002, s. 293)

H

belediyeyi teşekkül ettikten sonra belediye otübüsleri^I her saat gaħmaħta. (Ercilasun, 2002, s. 132)

A (i) Bir nesne^I bulunduğu yerden^{III} yukarıya^{II} doğru hareket etmek.

B (i) Bir canlı^I oturma uzanma vb. pozisyonlardayken bulunduğu yerden^{II} doğrulmak.

C (i) Bir kişi^I uyanmak.

D (i) Bir şey^I bir yerde^{II} bulunmamak, yok olmak ya da tedavülden kalkmak.

E (i) Bir kişi^I hastalığı geçmek, iyileşmek.

F (i) Bir kişi^I bir yerden^{III} başka bir yere^{II} gitmek.

G (i) Kar, yağmur^I yağmak ya da sel, boran vb.^I doğal afetler olmak.

H (i) Taşıtlar^I yola çıkmak.

Eşdizimli Kullanımlar

Cenaze Kalkmak “Bir yakını ölmek.”

bayĶuş çoħ yani bi hayırsız bi ĝuşmiş. kimin dağına Ķonarmışsa yani iyi değêlmiş o bayĶuş. // he, iyi değêlmiş, kâcele. diyerler cenaze gaħar o evden. (Gökçür, 2012, s. 327)

Tayini Kalkmak “Memur, asker vb. başka ilde göreve başlamak.”

bizim o dediğim üsTegmeni şükri yazardağî verdiler ankaraya, gönderdiler. şeyi kaħdi, tayini kaħdi. (Gökçür, 2012, s. 530)

Düşmek Kalkmak “Gayri meşru olarak cinsel ilişkide bulunmak.”

bu doştlarundan yer içer eglenürle, oğullarının avdan gelmesine yaħın bu adamlar çıħıp giderlermiş, bu dosTlardan düşüp gaħmayan bitek küçük oğlan ehmedin ĝarısımış. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 52)

KALMAK

ETKEN: 2

A Yerini ve durumunu korumak.

I [AÖ]_{KONU} Y1-Y2

II [AÖ_DA]_{MEKÂN} Y1

II [X]_{NİTELİK} Y2

ETKEN: 2

B İkâmet etmek.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_DA]_{MEKÂN} Y1

ETKEN: 2

C Ertelenmek.

I [AÖ]_{KONU} Y3

II (AÖ_A)_{ZAMAN} Y3

ETKEN: 2		
D	Bırakılmak.	
I	[AÖ] _{KONU}	Y3
II	(AÖ_A) _{FAYDALANAN}	Y3
ETKEN: 1		
E	Sağ olmak.	
I	[AÖ] _{DENEYİMCİ}	Y4
ETKEN: 2		
F	Kaplanmak.	
I	[AÖ] _{KONU}	Y5
II	[AÖ_ içinde] _{NİTELİK}	Y5
ETKEN: 2		
G	Sorumluluğu elinde bulundurmak.	
I	[AÖ] _{KONU}	Y3
II	[AÖ_A] _{HEDEF}	Y3
ETKEN: 2~3		
H	Var olmak.	
I	[AÖ] _{KONU}	Y1
II	[AÖ_DA] _{MEKÂN}	Y1
I	[X] _{DEĞER}	Y6-Y7
II	[TT] _{KONU}	Y6-Y7
III	[AÖ_A] _{KONU}	Y7
Y1	[AÖ]+[AÖ_DA]	
A	<i>Çiz de olsadı o altınlar^l o çocuğun boynunda^l <u>Kalırdı</u>. ama parayı <u>Kullanırdılar</u>. (Gökçür, 2012, s. 349)</i> <i>Bu padişah. Geçip çıkıp gidir. “Eme” diyir, «biz^l de orda^l iki sene <u>ğalacâh</u>. » E, bu getdikten sora bu gız düşünir. Ben bunu ne edim yâ rebbi? (Ercilasun, 2002, s. 190)</i>	
G	<i>biz bele geri geri <u>geTTiğ</u> derenin dibine <u>geTTiğ</u>. o yannar <u>Kırıldı</u>. benim oğlanın, yegen, şoför^l <u>Çan</u> içinde^l <u>Kaldılar</u>. bana bi şey olmadı. (Gökçür, 2012, s. 383)</i>	
I		

bi teK eleKtroniKde iş var. bitirdin, bi de öreTmenliğde. başKa bi yerde^l mesleK diye bi şey^l de Kalmadı. (Gökçür, 2012, s. 386)

Y2 [AÖ]+[X]_{NİTELİK}

A

üzümü çevirdim perver divara, mevlam sabır verdi, (ben^l) Kaldım avara^l. (Gökçür, 2012, s. 324)

Y3 [AÖ]+[AÖ_A]

C

*saiT kirvam geldi bize
karlar yağdı çıTıTı dize
senin geTmen^l kaldı yaza^l
geTme kirva kal burada. (Tosun, 2016, s. 295)*

D

ağa da ekmeği sırtlı gağiler yola çıTıTıler. ağa deyi ki ğarı sen bu ne geder etmek yapmışsın, ğarı da deyi ya (o^l) nedem herif keloğlana^l mı ğala. ağa da eyi etmişin deyi, (Gülensoy & Buran, 1994, s. 60)

G

gülbaarım ben geldim, gerisi^l saan^l kaldı, dillsen kötülüh yap dillsen eyilih yaparsın, saa kalmış (Gülensoy & Buran, 1994, s. 189)

Y4 [AÖ]

E

diyi bizi Kavalıydılar. bi kere bırağmidılar gidağ. orda diyi ele hePi öldiler. yari^l Kaldı. (Gökçür, 2012, s. 375)

Y4 [AÖ]+[AÖ_ içinde]

F

Koyunner^l Kaldı yaş yağmurun içinde^l, Kârin suyun içinde^l, Koyunner bala doğir. (Gökçür, 2012, s. 433)

Y6	[X] _{DEĞER} + _[TT]
H	
	<i>Dedi «vezir, tegib et görüm, o ses ne sesidi? Onun sesi mene ele tesir etdi ki ciğarım az galdı, ağzımnan gele. » (Ercilasun, 2002, s. 267)</i>
Y7	[X] _{DEĞER} + _[TT] + _[AÖ_A] → Vn.
H	
	<i>babama^{III} da gırh gün^I <u>Kalıb</u> askerden gele^{II}. (Gökçür, 2012, s. 382)</i>
A	(i) Bir şey ^I bulunduğu yeri ^{II} korumak. (ii) Bir şey ^I içinde bulunduğu durumu ^{II} sürdürmek.
B	(i) Bir kişi ^I bir yerde ^{II} belli bir süre ikâmet etmek, oturmak, yaşamak.
C	(i) Bir iş ^I , başka bir zamana ^{II} bırakılmak, ertelenmek.
D	(i) Bir şey ^I bir kişi için ^I bırakılmak. (ii) Mal varlığı ^I bir kişiye ^{II} miras olarak bırakılmak.
E	(i) Bir canlı ^I hâlâ yaşıyor olmak, sağ olmak.
F	(i) Bir şey ^I kar, yağmur ya da kan, leke vb. genellikle sıvı bir şey ile ^{II} bulanmak, kaplanmak.
G	(i) Bir kişi ^I bir durum için ^{II} sorumluluğu elinde bulundurmak.
H	(i) Bir şey ^I bir yerde ^{II} bulunmak, var olmak. (ii) (Y6) → Bir iş için ^{II} belli bir zaman ^I bulunmak. (iii) (Y6) → Bir kişiye ^{III} bir iş için ^{II} belli bir zaman ^I bulunmak.
Eşdizimli Yapılar ve Deyimler	
İhale Birinde Kalmak “İstemeden bir işin sorumluluğu birine geçmek.”	
<i>bizim erdalonın babası. bi tükân da bende galdı. yanê ihale bende galdı. (Gökçür, 2012, s. 335)</i>	

Gözü Kalmak “Elde edemediği bir şeye karşı isteği sürmek.”		
<i>yo, bahaTTin gelmedi. // vala dèdi gelecam, gelecam. èle gözüm Kaldı orda.</i> (Gökçür, 2012, s. 420)		
KAMANMAK		
ETKEN: 1		
A	Yorulmak.	
I	[AÖ] _{DENEYİMCİ}	Y1
ETKEN: 1		
B	Âciz kalmak.	
I	[AÖ] _{DENEYİMCİ}	Y1
Y1	[AÖ]	
A	<i>gine atı süri süri süri derken at çatli. (O^I) <u>gamani</u></i> (Gülensoy & Buran, 1994, s. 41)	
B	<i>ama efendi entıka şeler getürmüşler onnarın fiyatına bilmedüğüm üçün <u>gamandım</u> ben^I, ben de gendi gendime göre bi pılan hazırladım,</i> (Gülensoy & Buran, 1994, s. 57)	
A	(i) Bir canlı ^I bir işten dolayı çok yorulmak.	
B	(i) Bir kişi ^I âciz kalmak, ne yapacağını bilememek, şaşırarak.	
KANMAK		
ETKEN: 2		
A	İnanmak.	
I	[AÖ] _{DENEYİMCİ}	Y1
II	[AÖ_A] _{KONU}	Y1
ETKEN: 2		
B	Anlamak. → Krs.	
I	[AÖ] _{DENEYİMCİ}	Y2-Y3
II	[AÖ_I] _{KONU}	Y2
II	[kiTT] _{KONU}	Y3

Y1	[AÖ]+[AÖ_I]
A	ama padişah da tasdan vaz geçemir. peki deyir. ondan sona ğız hama başını açır, erkeK elbiselerini çıkarır, babasının ellerine sarılır. baba deyir "ben cahil bi ğız iken bu tasa evet dedim, sen' nasıl göca bi padişahsın ki bu tasa" <u>ğandin</u> ." Padişah da hama orda ğızını affedir. ğurbanlar kesdirir. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 160)
Y2	[AÖ]+[AÖ_I]
B	Günner bele keçmelıdeydi. Aynı vaziyetde Külegiren ayda iki defa, ne bilim haftada bir defa haramılan bu vaziyete sohardı. Neyse işin enceminde haramı başı' bu işi' <u>ğandı</u> , Ğandı ki bu işi bizim başımıza getiren Külegirendi. O bir haramılan başına topladı. (Ercilasun, 2002, s. 331)
Y3	[AÖ]+ [kiTT] → Krs.
B	Günner bele keçmelıdeydi. Aynı vaziyetde Külegiren ayda iki defa, ne bilim haftada bir defa haramılan bu vaziyete sohardı. Neyse işin enceminde haramı başı bu işi ğandı, (o') <u>Ğandı</u> ki bu işi bizim başımıza getiren Külegirendi ^{II} . O bir haramılan başına topladı. (Ercilasun, 2002, s. 331)
A	(i) Bir kişi ^I anlatılan bir şeyin doğruluğuna ^{II} inanmak.
B	(i) Bir kişi ^I çeşitli ipuçlarından hareketle bir durum ya da olayı ^{II} anlamak, fark etmek.
KAPATMAK	
ETKEN: 2 ~ 3	
A	Örtmek.

I	[AÖ] _{EDEN}	Y1-Y2
II	[AÖ_I] _{KONU-ARAÇ}	Y1-Y2
III	(AÖ_A) _{HEDEF}	Y2
ETKEN: 2		
B	Engel kurmak.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y3
II	[AÖ_I] _{KONU}	Y3
ETKEN: 2		
C	Çalışmaz durumda tutmak.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y3
II	[AÖ_I] _{ETKİLENEN}	Y3
ETKEN: 2		
D	İflas etmek.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y3
II	[AÖ_I] _{ETKİLENEN}	Y3
ETKEN: 3		
E	Hapsetmek.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y2
II	[AÖ_I] _{ETKİLENEN}	Y2
III	(AÖ_A) _{HEDEF}	Y2
Y1	[AÖ]+[AÖ_I]	
A	<i>yıhadihdan sora oni bi tenikenin içine Koyardıh. tendir yanardi. Tendirin içine Koyardıh. (Biz^I) ağzını^{II} <u>ğapadırdıh</u>. (Gökçür, 2012, s. 351)</i>	
E	<i>koroğlunun orda oğluna demiş ki bu ati^I ahura^{II} <u>ğapadacaahsın</u> ele bağliyacahsın. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 145)</i>	
Y2	[AÖ]+[AÖ_I]+(AÖ_A)	
	<i>dédım vër muratın da birasini açım. (Ben^I) halbuki ğapağı^{II} <u>ğapatmışam</u> üsdine^{III}. yalannan açacağı aldım. (Gökçür, 2012, s. 399)</i>	
Y3	[AÖ]+[AÖ_I]	
B		

bële bi on meTre açıldıh. Balığın eTrafini^{II} biz^I tam KaPaTTıh. yanë biz balığı görیدیh. Suyun içindeyih ya. bi çevirdih geldiğ. (Gökçür, 2012, s. 396)

C

(Onlar^I) iki gün telefonlarını^{II} ğapaTdılar. (Gökçür, 2012, s. 420)

D

dëdi ki burasi türK kevesi, siz bizim düşmanımızsınız. geldiK (biz^I) bu keveyi^{II} përişan edecağız, kapadacağız. (Tosun, 2016, s. 192)

- A** (i) (Y1) → Bir kişi^I bir şeyi^{II} bir yeri^{III} kapatmak üzere koymak.
(ii) (Y2) → Bir kişi^I bir yeri^{II} kapatmak.
B (i) Bir kişi^I bir şeyin geçmemesi için etrafına^{II} engel kurmak.
C (i) Bir kişi^I elektronik ya da mekanik aletlerini^{II} kapalı duruma getirmek, çalışmaz durumda tutmak.
D (i) Bir kişi^I bir iş yerini iş yerini^I çalıştırmamak.
E (i) Bir kişi^I bir canlıyı^{II} bir yere hapsetmek.

KAPMAK

ETKEN: 3

A Yakalamak.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_I]_{KONU} Y1

III (AÖ_DAN)_{GÜZERGAH} Y1

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]+ (AÖ_DAN)

A

Büyük çocuğunu alıyer. Eşşegini alıyer, bahır ki oğluni^{II} canavar^I ğapmış. ötekini «aman nere götürüyorsun?» diyer (Ercilasun, 2002, s. 213)
hezreti ali efendimize, harbeyi^{II} duti, ğaldırı ati, elinden çeki uşağından^{III} ğapi bu hezreti ali

efendimiz bunu ğaldırı çalı yere, (Gülensoy & Buran, 1994, s. 123)

A (i) Bir canlı^I bir başka canlıyı^{II} vücudunun bir yerinden^{III} yakalayarak ele geçirmek.

KARIŞMAK

ETKEN: 2

A Müdahale etmek.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_A]_{KONU} Y1

ETKEN: 1

B Anlaşılmaz olmak.

I [AÖ]_{KONU} Y2

ETKEN: 2

C Bir araya gelmek.

I [AÖ]_{ETKİLENEN} Y1

II [AÖ_A]_{ETKİLENEN} Y1

Y1 [AÖ]+[AÖ_A]

A

dëdi ben yunan hârbindeydım. atatürkün hârbindeydım. cepëdeydım. bahdım ki böyle beyaz elbisesile geldi, (o^I) ásKere^{II} ğarışdı. bizim ásKer onnar yunanlıları denize sürdiler. (Gökçür, 2012, s. 379)

C

açın bırçeğın^I (birbirine^{II}) karışıb, ağarıb. (Gökçür, 2012, s. 511)

Y2 [AÖ]

B

ondan sora işler^I ğarışdı. seferberlik oldi. bu işler on birinci ayda, onıncı ayda başladı. mayıs ayında van muhacır oldi. (Gökçür, 2012, s. 375)

A (i) Bir kişi^I bir kimseye ya da bir işe^{II} müdahale etmek.

B

(i) Bir durum^I anlaşılabilir duruma gelmek, muğlaklaşmak..

C (i) İki veya ikiden çok şey^I bir araya gelip birbirinin içinde^{II} dağılmak, birbirinin içine girmek.

KARŞILAMAK		
ETKEN: 3		
A	İstikbal etmek.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y1
II	[AÖ_I] _{KONU}	Y1
III	[AÖ_DA] _{MEKÂN}	Y1
ETKEN: 3		
B	Tavır takınmak.	
I	[AÖ] _{DENEYİMCİ}	Y2
II	[AÖ_I] _{KONU}	Y2
II	[X] _{NİTELİK}	Y2
Y1	[AÖ]+[AÖ_I]+[AÖ_DA]	
A	<i>bizim Komşımız vardı, Komşer. o^I orda^{III} meni^{II} Karşıladi.</i> (VHA, 361)	
Y2	[AÖ]+[AÖ_I]+[X] _{NİTELİK}	
B	<i>Kız terefi^I (onu^{II}) çoğ maKul^{III} ğarsılardi onlari. çoğ masraf eTmeyin, diyerdi.</i> (Gökçür, 2012, s. 365)	
A	(i) Bir kişi ^I dışarıdan gelen birini ^{II} bir yerde ^{III} karşılayıcı olarak bulunmak, ona istikbal etmek.	
B	(i) Bir kişi ^I söylenilen, yapılan, bildirilen bir şeyi ^{II} olumlu ya da olumsuz ^{III} bulmak.	

KATMAK		
ETKEN: 3		
A	Eklemek.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y1

II	[AÖ_I] _{KONU}	
III	[AÖ_A] _{HEDEF}	Y1
ETKEN: 3		
B	Koymak.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y1
II	[AÖ_I] _{KONU}	
III	[AÖ_A] _{HEDEF}	Y1
ETKEN: 2		
C	Gütmek. → Elz., Ard.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y2
II	[AÖ_I] _{KONU}	Y2
Y1	[AÖ]+[AÖ_A]	
A	<i>irhan rêyhandır. (Biz^I) onnari^{II} küFTelere^{III} ğatarıh.</i> (Gökçür, 2012, s. 366)	
B	<i>yazın alvêrimizi ederdih. bir gün, iki gün orda (biz^I) ðküzleri^{II} ğatardih orda hana^{III}.</i> (Gökçür, 2012, s. 480)	
Y2	[AÖ]+[AÖ_I]	
C	<i>onun da ğarisi yoğ. kövin ğalileri sabağTan davarı ğatarken diyer ki sen davara gidersin senin ekmeğın bişiren yoğ eden yoh sen bi tene eyi kötü bul. ben nerden bulam ancak bitene siz bulasız ben sabağdan davara gider ağşam gelerim, derken o padişahın ğızı^I da geçişini^{II} ğatmağga geler. hah işde bu figğarayı bahan isdeyin,</i> (Gülensoy & Buran, 1994, s. 102)	
A	(i) Bir kişi ^I bir şeyin içine, üstüne veya yanına ^{III} , niteliğini değiştirmek veya niceliğini artırmak için başka bir şey ^{II} eklemek, karıştırmak.	
B	(i) Bir kişi ^I bir şeyi bir yere ^{II} koymak, toplamak.	
C		

(i) Bir kişi^I koyun, keçi, inek vb.ni^{II} gütmek, otlatmak.

Eşdizimli Yapılar ve Deyimler

Tozu Dumana Katmak “Toz kaldırarak hızla gitmek veya kaçmak”

gine atı süri süri süri derken at çatlı. ğamani ağıli ağıli ağıli, bağı ki, ne baha bi tozu dumana ğatmış bi pir sakğallı biri bi ata binmiş gelir... (Gülensoy & Buran, 1994, s. 41)

KAVURMAK

ETKEN: 3

A Kızartarak pişirmek.

I	[AÖ] _{EDEN}	Y1-Y2
II	[AÖ_I] _{ETKİLENEN}	Y1-Y2
III	(AÖ_LA) _{ARAÇ}	Y1
III	(AÖ_DA) _{ARAÇ}	Y2

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]+(AÖ_LA)

A

üz yani (Biz^I) (onu^{II}) yağnen^{III} Kavurırırh. üzüni yapırırh. soğan, salçe, bibar doğrıyırırh. (Gökçür, 2012, s. 445)

Y2 [AÖ]+[AÖ_I]+(AÖ_DA)

borani de biz^I Kabağı^{II} doğrıyırırh, bışırırırh, haşlarırh yani. onnan sora yağda^{II} ğavururırh. (Gökçür, 2012, s. 367)

A (i) Bir kişi^I bir şeyi^{II} bir kabin içinde bir çeşit yağ ile^{III} kızartarak pişirmek.

KAVUŞMAK

ETKEN: 2

A Gitmek.

I	[AÖ] _{EDEN}	Y1
II	[AÖ_A] _{HEDEF}	Y1

ETKEN: 2

B Yetişmek.

I	[AÖ] _{EDEN}	Y1
II	[AÖ_A] _{HEDEF}	Y1

ETKEN: 2

C Bir araya gelmek.

I	[AÖ] _{EDEN}	Y1
II	[AÖ_A] _{EDEN}	Y1

Y1 [AÖ]+[AÖ_A]

A

ğahi mecbur yola düşi. (o^I) bi hana^{II} ğavuşı. içeri giri bağı ki kimse yoğ. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 54)

B

ula benim beygirim ele kaçardı. ele kaçardı heç kimse^I bahan^{II} kağuşemezdi. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 215)

C

tam o sırada âli evine dönmüş, (o^I) gülbaarına^{II} kağuşmanın sevincini yaşamış. hesretini ğedermiş, (Gülensoy & Buran, 1994, s. 189)

A (i) Bir kişi^I bir yere^{II} varmak, gitmek.

B (i) Bir kişi^I hareket halindeki bir taşıta ya da bir canlıya^{II} yetişmek, ulaşmak.

C (i) Bir kişi^I ayrı kalınan, sevilen bir kimseyle^{II} bir araya gelmek, onu yeniden görmek.

Eşdizimli Yapılar ve Deyimler

Muradına Kağuşmak “Amacına ulaşmak, isteğini gerçekleştirmek.”

sen deyi bundan geri çalışmağa ğetmezsin, allah razı ola deyi oğul oğul muradan ğavuşasm. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 108)

KAYIRMAK

ETKEN: 2

A İltimas etmek.

I	[AÖ] _{EĞEN}	Y1
II	[AÖ_I] _{FAYDALANAN}	Y1
ETKEN: 2		
B	Hazırlamak. → Krs., Elz., Ard.	
I	[AÖ] _{EĞEN}	Y1
II	[AÖ_I] _{ÜRÜN}	Y1
ETKEN: 2		
C	Sorumluluğunu üstlenmek. → Krs, Ard.	
I	[AÖ] _{EĞEN}	Y2
II	[AÖ_I] _{KONU}	Y2
ETKEN: 2		
D	Besicilik yapmak. → Ard.	
I	[AÖ] _{EĞEN}	Y2
II	[AÖ_I] _{KONU}	Y2
Y1	[AÖ]+[AÖ_I]	
A	sen ne olecahsın? dedim o da dedi ki, ben ohuyacam adam olacam birlik, beraberlik, barış için çalışacam, (ben^I) gendimi^{II} <u>ğayırmayacam</u> ben de dedim ki eyi efferim, başğa bi işe de baharsam ginede birlik barabarlıh ve barış görüyacam. (Ercilasun, 2002, s. 65)	
B	Mımu galdırmır. Savanan gağır. Öyü möyü süpürür. Yığır, yihşırır; (o^I) çay çöreh^{II} <u>ğayırır</u>; epbeği mepbeği <u>ğayırır</u>, surfuya getirir. Ğor, geler erinin börüne. (Ercilasun, 2002, s. 345)	
C	Üçüncü günü gine geldi meydana, Dedi «baba, evi^{II} erkeh^I <u>ğayırır</u>, gadın^I? » Bağdı bunu, gendi gızıdı. Dedi «gizim, Allah verse erkeh^I de <u>ğayırır</u>, gadın^I da <u>ğayırır</u>. » Bunnar baş dadılar, toy gördüler. Ğırh gün toy çaldılar. (Ercilasun, 2002, s. 294) ama parasi olmiyán de gendi gendine bês tene sığır eglediyêr, onu <u>ğayiriyêr</u> alaftı var ise, biçenegi var ise, onnán^{III} <u>ğayiriyêr</u>, onnan idare ediyêr. sağım malinen. (Tosun, 2016, s. 182)	

D	zengin olan, parasi olan ^I o götüriyêr. ama parasi olmiyán de gendi gendine bêş tene sığır eglediyêr, onu ^{II} <u>kayiriyêr</u> (Tosun, 2016, s. 182)
A	(i) Bir kişi ^I birini ^{II} , başkalarının veya işin zararı pahasına tutmak
B	(i) Bir kişi ^I yiyecek, içecek vb.ni ^{II} hazırlamak, yapmak.
C	(i) Bir kişi ^I bir kişinin ya da ailenin ^{II} bakımını, geçimini sağlamak, bakmak.
D	Bir kişi ^I koyun, davar vb.ni ^{II} beslemek, besicilik yapmak.

KAYITMAK	→	Krs.
ETKEN: 2		
A	Yer değiştirmek.	
I	[AÖ] _{EĞEN}	Y1
II	[AÖ_DAN] _{KAYNAK}	Y1
Y1	[AÖ]+[AÖ_DAN]	
A	Onun zadı çoğudu. Boy getdiler dağa. (Biz^I) Dağdan^{II} <u>ğayıtdıh</u> geri geldih. A bele. Yoksa biz ne İrana, ne Araz o tayı geçmişdih, (Ercilasun, 2002, s. 295)	

A	(i) Bir canlı ^I gittiği yerden ^{II} geri dönmek.
----------	--

KAYMAK		
ETKEN: 2		
A	Yer değiştirmek.	
I	[AÖ] _{ETKILENEN}	Y1
II	[AÖ_A] _{HEDEF}	Y1
Y1	[AÖ]+[AÖ_A]	
A	yaşmağ diyerdih. onneğin o şeylerin altına dört tene bele ağaç vurerdın. o diyerdi bunnarın o şey	

sırmonun üzerine tekerlerin üzerine arabe^I o yan bu yane^{II} Kaymesin. (Gökçür, 2012, s. 440)

A (i) Bir şey^I ıslak, donmuş veya kaygan bir yüzey üzerinde sürtünerek bulunduğu yerden başka bir yere^{II} geçmek, yer değiştirmek.

Eşdizimli Yapılar ve Deyimler

Yıldız Kaymak “Yıldız, gökyüzünde hızla yer değiştirmek.”

yıldız Kaydı mi diyecahlar öli var, öli verecoh. (Gökçür, 2012, s. 328)

KAYNAMAK

ETKEN: 2

A Fokurdamak.

I [AÖ]_{KONU} Y1

ETKEN: 2

B Pişmek.

I [AÖ]_{ETKİLENEN} Y1

Y1 [AÖ]

A

üş tene tene gazan birağursan o böle tendirin üzerine. eskiden bizim anelerimiz birağardı su^I Kaynerdi. aterdin oriya o su Kaynerdi. (Gökçür, 2012, s. 453)

B

aha onnan sora yarmasını, patatéz, soğan, gıyruş yağı içine. ahan içine biber her şeyini, eline ne gèşse aT içine, (o^I) Kaynasın. (Gökçür, 2012, s. 435)

A (i) Bir sıvı^I, sıcaklığı belli bir dereceyi bulduğunda buhar durumuna geçerek fokurdamak.

B (i) Bir yiyecek^I suda pişmek.

Eşdizimli Yapılar ve Deyimler

Kanı Kaynamak “Çabucak sevgi duymak.”

anne dedi, buni beyendin mi? Kanın Kaynadı mı? yané bizim dëyimimizle. anne Kanın Kaynadı ona, dedi. men de dedim ölüm hoş idi, taTli dilli idi. gerçeKden de Kanım Kaynadı. (Gökçür, 2012, s. 418)

KAYTARMAK

ETKEN: 2

A İade etmek.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_I]_{KONU} Y1

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]

A

baba dedi gede bu cırilib göt, git. (Sen^I) bunı^{II} gáyter. götdüm. geldim gáyterdim. (Gökçür, 2012, s. 405)

A (i) Bir kişi^I, satın aldığı bir şeyi^{II} çeşitli sebeplerle aldığı yere iade etmek.

KAZMAK

ETKEN: 3 ~ 4

A Oymak.

I [AÖ]_{EDEN} Y1-Y2

II [AÖ_I]_{ETKİLENEN} Y1

II [AÖ_I]_{ÜRÜN} Y2

III (AÖ_A)_{MEKÂN} Y2

III/IV (AÖ_LA)_{ARAÇ} Y1-Y2

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]+(AÖ_LA)

A

Onun şerinen de gurtulursun; her birisinin de gurtulursun. » dedi. Bu^I zabanın gağdı, gètdi. Oray^{II} gızdı. Bir teneke bant, iki tene gülle godu. (Ercilasun, 2002, s. 253)

ha kürehnen, şeynen, zopanen^{III} Kazıyih. yılan çihé ki daşnernen vurağ. (Gökçür, 2012, s. 461)

Y2 [AÖ]+[AÖ_I]+(AÖ_A)+(AÖ_LA)**A**

bi de kîçüg arhın adi zolağdır. (Sen^I) buraya^{III} bi zolağ^{II} kaz, sebzeler rahat su içsin. (Gökçür, 2012, s. 577)

- A** (i) (Y1) → Bir kişi^I, kazma, kürek vb. bir araçla^{III} toprağı^{II} açmak, oymak.
(ii) (Y2) → Bir kişi^I, kazma, kürek vb. bir araçla^{IV} toprağı oyarak bir yere^{III} çukur, kuyu, mezar vb.^{II} yapmak.

KAZANMAK

ETKEN: 2

A Kazanç sağlamak.

- I** [AÖ]_{EDEN} Y1
II [AÖ_I]_{ÜRÜN} Y1

ETKEN: 2

B İyi sonuç almak.

- I** [AÖ]_{EDEN} Y1
II [AÖ_I]_{KONU} Y1

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]**A**

oni diyerler, sevabi olmaz. birağacağsan yere. sora yerden Kaldırasan küreyi. sevabi o adama gidi hePi. yëni alan adama gëTmî. ama birağırsa yere o adam Kaldırırse sevabı^{II} da Kazanır o adam^I. (Gökçür, 2012, s. 327)

B

beyîmnen bereber o taraftan bu taraftan gônüşdüğ. işde birinin gızı^I burayı^{II} gazanıb, birinin gızı orayı ohiyib. (Gökçür, 2012, s. 430)

- A** (i) Bir kişi^I, yaptığı bir işten kazanç^{II} sağlamak.

- B** (i) Bir kişi^I sınav, yarışma, seçim, savaş gibi organizasyonlarda başarı^I sağlamak.

KESMEK

ETKEN: 4 ~ 3

A Doğramak.

- I** [AÖ]_{EDEN} Y1-Y2
II [AÖ_I]_{ETKİLENE} Y1-Y2
III (AÖ_DAN)_{GÜZERGÂH-MATERYAL} Y1-Y2
IV (AÖ_LA)_{ARAÇ} Y1

ETKEN: 2

B Etkisini hissetmek.

- I** [AÖ]_{KONU} Y3
II [X]_{NİTELİK} Y3

ETKEN: 3

C Belirlemek.

- I** [AÖ]_{EDEN} Y4
II [AÖ_I]_{KONU} Y4
III [X]_{DEĞER} Y4

ETKEN: 2

D Durdurmak.

- I** [AÖ]_{EDEN} Y5
II [AÖ_I]_{KONU} Y5

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]+(AÖ_DAN)+(AÖ_LA)**A**

(Onlar^I) gıllarını^{II} keserdiler ufağ ufağ, makasnan^{IV}. (Gökçür, 2012, s. 355)
ipinen èeyni hali. hali yapılar. èeyni hali yapardılar. onnan sora ortadan^{III} keserdiler. (Gökçür, 2012, s. 372)

Y2 [AÖ]+[AÖ_I]+(AÖ_DAN)**A**

Devlet gidir. (O^I) Meşeden^{III} güzel bir kütük^{II} kesir. Götürir, bunu marangoza verir. İçini boşatdırır, çağılladır. içerisine çoğ giymetli mücevharatları dodurur. (Ercilasun, 2002, s. 161)

Y3 [AÖ]+[X]_{NİTELİK}**B**

cızmamı geydim o gëtdi Tan beş on dağğa sona ayahlarım^I ataş^{II} kesdi. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 84)

Y4 [AÖ]+[AÖ_I]+[X]_{DEĞER}

C

Neyse meclis bunu en son yendirer en aşığa beş bin lireye bağlallar. Beş minnen min lere mehrinde. (Onlar^I) Dört min lere keseller kesmetini^{II}. Onnan sora tabi bunun haleti var, yağı var, pirinci var; bunnarı keseller. Kesdihten, haleti bitdihten sora gız babası diyer ki «benim gızıma nişan go,acaşsınız. (Ercilasun, 2002, s. 285)

Y5 [AÖ]+[AÖ_I]

D

halbuki van balığının mevsimi nisanda başlar. (Onlar^I) şimdi nisanda van balığını^{II} kesdiler. (Gökçür, 2012, s. 397)

A (i) (Y1) → Bir kişi^I, kesici bir araçla^{IV} bir şey^{II} çeşitli yerlerinden^{III} ayırmak, doğramak.

(i) (Y2) → Bir kişi^I bir ağaç parçasından^{III} mobilya^I yapmak.

B (i) Bir canlı^I soğuk, sıcak vb. durumları^{II} yoğun bir biçimde hissetmek.

C (i) Bir kişi^I bir iş için belli bir süre^{II} ya da eder^{II} belirlemek.

D (i) Bir kişi, şey ya da durum^I sürmekte olan bir işin ya da olayın^{II} devam etmesini engellemek, durdurmak.

(ii) Bir kişi^I bir başka kişinin konuşmasını^I sonlandırmak ya da araya girmek.

Eşdizimli Yapılar ve Deyimler

Bilet Kesmek “Bilet almak, ayarlamak.”

Kardeş wala şimdi ben burda gidecam bacıma bilet kesecam. (Gökçür, 2012, s. 339)

Yolunu/Önünü Kesmek “Karşısına birden bire çıkıp geçişine engel olmak.”

epey gidiler, bi köye geliler, itler öglerini kesi, ağa deyi ki keloğlan burda olsadı bu itleri dağıdırdı. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 60)

Gözü Kesmek “Bir işi yapabileceğini düşünmek.”

nişandan önce bi defter hazırlanır, sen bunu alacağsın. eğer o adamın gözi kesise der işde alacayış; gözi kesmesse, o da bi lise verir der ki biz de bunu yapacayış, sen ne dersin (Gülensoy & Buran, 1994, s. 227)

Nikâh Kesmek “Nikâhlamak.”

isdediler verdiler, bunnar getdi, arşdan bigaş gün geçdikden sore, gendi ananamız üzerine, şeri olarak nikağ kesmeğe geldiler, (Gülensoy & Buran, 1994, s. 57)

Aklı Kesmek “Aklı ermek, anlamak.”

evin araniyêr, evimde de halbusa ki bi şê yoh, aqlın kesmiyêr mi, silah kaçakluğı yaPmiyêrım, bir uyuşTuruculuğ yoh, bir kötülüğumuz bir kimseye yoh, (Tosun, 2016, s. 209)

Sülük Kesmek “Antlaşmak.”

Isdambulda, anı namaz gılannarın ılıllar, ne diyirler ona camide namaz gılannarın abitlerin başı oldu. Eme padişainan sülüh kesdiler ki eğer ben beş dağğa abitlerden geri galırsam boynum gıldan incedir; cellat ver. (Ercilasun, 2002, s. 196)

Kurban Kesmek “Hayvanı keserek etini dağıtmak.”

Qurbannar kesilir. Qurban bayramında herkeş mezara hışmina, âKrâbasına, görünuna, gomşusuna bi yemeK vurur kendisine.

KINAMAK

ETKEN: 2

A	Ayıplamak.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y1
II	[AÖ_I] _{DENEYİMCİ}	Y1
Y1	[AÖ]+[AÖ_I]	
A	<i>ben bi daha dedim, (onlar^I) beni^{II} <u>Kınadılar</u>. dedim ben türkiyeyi çok gezdim. bize zarari oldi. çimentonun erdemidin güzelliğine, yeşilliğine meyvesine, arısına her şeye de zarari oldi. (Gökçür, 2012, s. 387)</i>	
A	(i) Bir kişi ^I , bir başka kişiyi ^I yaptığı kötü bir şeyden ya da sahip olduğu fikirden dolayı ayıplamak.	

KIRMAK		
ETKEN: 2		
A	Parçalamak.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y1
II	[AÖ_I] _{ETKİLENEN}	Y1
ETKEN: 2		
B	İncitmek.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y1
II	[AÖ_I] _{DENEYİMCİ}	Y1
ETKEN: 2		
C	Bükmek.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y1
II	[AÖ_I] _{ETKİLENEN}	Y1
ETKEN: 2		
D	Katletmek.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y1
II	[AÖ_I] _{ETKİLENEN}	Y1
Y1	[AÖ]+[AÖ_I]	
A	<i>Kaloriferli ev olmasa. hamam da banyoda, soba olmasa yıhanabilir mi? ben^I gışın giderdim buzi^{II}</i>	

ğırardım, denizde yıhanırdım (Gökçür, 2012, s. 390)

B

sen geldin buriye, (ben^I) seni^{II} Kırmedim. bunnarı senin için söyledim. (Gökçür, 2012, s. 438)

D

Bu dönüş gendi etrefini çevürmüş. Ot yanır; dam çökir. E o can, canını gurtarmağ isdiyir. O duvardan gışmağ isdir. O verir gırşunu, o gavurlar. İçerde ateş yağıdığını yağır; yağımadını^{II} onnar^I gırşunnan^{III} ğırır. (Ercilasun, 2002, s. 200)

C

eyahlarını alırdı bële kucağına, bah. ayahlarını bu bükühden tutardı. (O^I) dizini^{II} kırmamağ şartınan, böyle çekerdi. (Gökçür, 2012, s. 496)

- | | |
|----------|--|
| A | (i) Bir kişi ^I , sert şeyleri ^{II} vurarak ya da ezerek parçalamak. |
| B | (i) Bir kişi ^I bir başka kişiyi ^{II} bir davranışı nedeniyle incitmek. |
| C | (i) Bir kişi ^I vücudun eklem yerlerini ^{II} bükmek. |
| D | (i) Bir kişi ^I bir başka kişiyi ^{II} öldürmek, katletmek. |

Eşdizimli Yapılar ve Deyimler

Pot Kırmak “Yersiz ve karşısındakine dokunacak söz söylemek, gaf yapmak.”

imdi biz dilimizi değışsağ bir yerde poT Kırecağ Kıardaş. eledir. ele değel?

KIRKMAK

ETKEN: 2

A	Kesmek.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y1
II	[AÖ_I] _{ETKİLENEN}	Y1
Y1	[AÖ]+[AÖ_I]	

A
(Onlar^I) koyunnari^{II} kırharlar, yuni yıhallar, kurutalla. (Gökçür, 2012, s. 521)

A (i) Bir kişi^I koyun, keçi vb. hayvanların tüylerini^{II} kesmek.

Eşdizimli Yapılar ve Deyimler

İt Kırkmak “Çaresizlikten yapmayacağı şeyleri yapmak.”

gede ne neārisen. iT gırhirem, gıtdım, seyfoya dedım. sēyfeTdin Ābē! dēdi hērdır? dēdım para vēr? dēdi iT gırhirem. ajdan iT gırhirem. (Gökçür, 2012, s. 406)

KISKANMAK

ETKEN: 2

A Haset etmek.

I [AÖ]_{DENEYİMCİ} Y1

II [AÖ_I]_{UYARICI} Y1

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]

A
(O^I) (beni^{II}) çoḡ Kısganı, diydile. Qaynanam onnan Kısganç idi. Qaynanam diydidi senin Kocan şantiyededir. elbisen deḡeşme. senin Kocan şantiyededı, yazman deyēşme. (Gökçür, 2012, s. 422)

A (i) Bir kişi^I bir başka kişiye^{II} haset etmek.

KIYMAK

ETKEN: 2

A Doğramak.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_I]_{ETKİLENEN} Y1

ETKEN: 2

B Acımamak.

I [AÖ]_{EDEN} Y1-Y2

II	[AÖ_A] _{ETKİLENEN}	Y1
II	[kiTT] _{KONU}	Y2
Y1	[AÖ]+[AÖ_I]	
A	<i>anası deyi ki oğlum canım sıḡıler, gel bi üzüK oyını oynıyaḡ. üzüḡ oynrerler. oğlan^I nanca oynrerse üter, sona anasına^{II} ḡıymer, der bike de ben ütülem. bike de gendi ütüler.</i> (Gülensoy & Buran, 1994, s. 224)	
Y2	[AÖ]+[kiTT]	
B	<i>hele gēdērme (onlar^I) cēcımleri de Kıymezdile yēre sereller^{II}. yaTaḡların üsdünü örTerdiler, he.</i> (Gökçür, 2012, s. 421)	
A	(i) Bir kişi ^I genellikle yiyecek bir şeyi ^{II} çok ince ve küçük parçalar biçiminde doğramak.	
KIZMAK		
ETKEN: 2		
A	Öfkelenmek.	
I	[AÖ] _{DENEYİMCİ}	Y1
II	[AÖ_A] _{UYARICI}	Y1
ETKEN: 1		
B	Pişmek.	
I	[AÖ] _{ETKİLENEN}	Y2
Y1	[AÖ]+[AÖ_A]	
A	<i>bene dē Ki bene bi ḡarşlıḡ gönder. o yani bu yani bu kardaşıım^I bene^{II} kızdı. yav dēdi Ki ben vėreyim parayı al da gönder.</i> (Tosun, 2016, s. 189)	
Y2	[AÖ]	
B	<i>şış demirini ḡoy ocaḡa (o^I) ḡızsın Eyce nar olsun.</i> (Ercilasun, 2002, s. 254)	

A (i) Bir kişi^I bir duruma^{II} ya da kişiye öfkelenmek. B (i) Isıtılan veya ısınan bir nesne^I'nin sıcaklığı çok artmak.	
KOKMAK	
ETKEN: 2	
A Koku çıkarmak.	
I [AÖ] _{KAYNAK} Y1	
II [X] _{NİTELİK} Y1	
Y1 [AÖ]+[X] _{NİTELİK}	
A Saçların ne güzel daramış mahım, Misk ü anber^{II} <u>ğohar</u> saçların^I senin. (Ercilasun, 2002, s. 312)	
A (i) Bir şey ^I bir çeşit ^{II} koku çıkarmak.	
KOLLAMAK	
ETKEN: 2	
A Gözetlemek.	
I [AÖ] _{EDEN} Y1	
II [AÖ_I] _{KONU} Y1	
Y1 [AÖ]+[AÖ_I]	
A beni ğorlar mnı? sen deyi götür de ben birzat elimden verecem ki şıfa ola. onun hastalığı geçe, ğaħi gidi, (o^I) ğapıyı^{II} <u>ğolli</u> ğapıcılar geli, sen deyi yuħarı çıħamazsın. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 108)	
A (i) Bir kişi ^I bir yer ^{II} gözetlemek, korumak.	
KONMAK	
ETKEN: 3	
A İnnek.	

I [AÖ] _{EDEN} Y1	
II [AÖ_A] _{HEDEF} Y1	
III (AÖ_DAN) _{KAYNAK} Y1	
ETKEN: 2	
B Yerleşmek.	
I [AÖ] _{EDEN} Y2	
II [AÖ_DA] _{MEKÂN} Y2	
Y1 [AÖ]+[AÖ_A]+(AÖ_DAN)	
A cırcırto, ibibik kuşunun adidir. (Sen^I) cırcırTo gibi daşdan^{III} daşa^{II} <u>konûb</u> konûb ötisen. (Gökçür, 2012, s. 578)	
Y2 [AÖ]+[AÖ_DA]	
B Buralar bütün ormanımış ki yani bi ayak basacah yer yok. Gelmişler işde, burda bir alan bulmuşlar, Burda bir puğar var. O puğara sebep (onlar^I) burda^{II} <u>gonmuşlar</u>. Burda ilhden bina yapmışlar ama hep orman. (KİA, 257)	
A (i) Bir kuş ^I bir yerden ^{III} bir yere ^{II} inmek, yerleşmek.	
B (i) Bir kişi ^I ya da topluluk bir yerde ^{II} mesken tutmak, yerleşmek.	
KONUŞMAK	
ETKEN: 3	
A Sohbet etmek.	
I [AÖ] _{EDEN} Y1-Y2	
II [AÖ_I] _{KONU} Y1	
II [AÖ_DAN] _{KONU} Y2	
III [AÖ_LA] _{EDEN} Y1-Y2	
ETKEN: 2	
B Konuşma dili olarak kullanmak.	
I [AÖ] _{EDEN} Y3-Y4	
II [AÖ_I] _{ARAÇ} Y3	
II [AÖ_LA] _{ARAÇ} Y4	

Y1	[AÖ]+[AÖ_I]+[AÖ_LA]
A	
	<i>Get sen^I o gaba Türkmenneri^{II} gönuş. (Ercilasun, 2002, s. 244)</i>
	<i>(Onlar^I) işTe bu gızdan^{III} <u>gönüşiler</u>, görüşiler, "e" deyi "gız senin baban bahan ne diye seni vere, heç olacah iş değil, (Gülensoy & Buran, 1994, s. 40)</i>
Y2	[AÖ]+ [AÖ_DAN]+[AÖ_LA]
A	
	<i>beyimnen bereber o taraftan bu taraftan^{II} <u>gönüşdüh</u>. işde birinin gızı burayı kazanıb, birinin gızı orayı ohiyib. (Gökçür, 2012, s. 430)</i>
Y3	[AÖ]+[AÖ_I]
B	
	<i>getTiler bi yunanlı tercüman getirdiler, geldi yunanlı^I türkçe^{II} g onuşı, ben diyim zahar türkTür. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 83)</i>
Y4	[AÖ]+[AÖ_LA]
B	
	<i>güğüme ibriş dèrdi, pirince düğü dèrdi, çay bardağına isketen dèrdi, dedem^I heP o dillen^{II} <u>konusurdu</u>. dèrdi Ki a bala bir ibriş getir, tuvalete gidecem. a bala sobuyu kaliyin dèmezdi, pèzi kayliyin dèrdi. (Tosun, 2016, s. 305)</i>
A	(i) Bir kişi ^I bir başkasıyla ^{III} belli bir konudan ^{II} söz etmek, sohbet etmek.
B	(i) Bir kişi ^I bir dili ^{II} konuşma dili olarak kullanmak.
Eşdizimli Yapılar ve Deyimler	
Benli Senli Konuşmak “Samimi ya da gayri resmî konuşmak.”	
<i>män de èeyni bële männi sänni <u>Konuşiyem</u>. (Gökçür, 2012, s. 454)</i>	

KOPMAK		
ETKEN: 1		
A	İkiye ayrılmak.	
I	[AÖ] _{ETKİLENEN}	Y1
ETKEN: 2		
B	Yerinden ayrılmak.	
I	[AÖ] _{ETKİLENEN}	Y2
II	(AÖ_DAN) _{KAYNAK}	Y2
ETKEN: 1		
C	Birden bire ortaya çıkmak.	
I	[AÖ]	Y1
Y1	[AÖ]	
A		
	<i>Çığardir gardaşlan bağıller ki onunki hepimizinkinden güzel. İpi sallıllar. Gendi beline bağlir. Yanya geder çıhır ya gardaşı buna hayınığ edir. Naşı bıçağı vurırsa ip^I <u>gopir</u>. Oğlan düşir. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 181)</i>	
C		
	<i>balkan herbinden istanbula getmiş. dedemin neyin yanında, dedemin gardaşı yanında ğalmış. bileşene gadar orda durduhdan sona, tekrar köye geldi, çıhdı e birinci dünya herbi^I <u>goptu</u>. yallah ettiler. yine herbi umumiye ğatıldı babam, (Gülensoy & Buran, 1994, s. 131)</i>	
Y2	[AÖ]+(AÖ_DAN)	
B		
	<i>oh atana bi oğ at belkim uyana deyi, oğ ati. Gidi başucundaki ğayıya degi ordan^{II} bi cıtırırh daş^I <u>gopi</u> geli dag atlıyanın üzüne düşi. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 54)</i>	
A	(i) Genellikle uzun olan bir nesne ^I zorlanma ya da gerilme sonucu ikiye ayrılmak.	
B	(i) Bir nesne ^I yerinden ^{II} ayrılarak hareket etmek.	
C		

(i) Gürültülü veya tehlikeli olaylar^I, birdenbire başlamak veya ortaya çıkmak.

Eşdizimli Yapılar ve Deyimler

Ödü Kopmak “Çok korkmak.”

orinîn gede balasi, sen menîm bağrımı çaTTaTdîn. êle ödüm Kopardi. (Gökçür, 2012, s. 385)

Kıyamet Kopmak “Bir yerde çok gürültülü ve telaş olmak ya da kıyamet günü gelmek.”

neyse. wîle oğlûm mustafa, ne oldi oğlûm? kıyameT kopardi? bağrımı çaTTaTdîn sen. (Gökçür, 2012, s. 505)

KORKMAK

ETKEN: 2

AÜrkmek.

I[AÖ]_{DENEYİMCİ}Y1-Y2

II[AÖ_DAN]_{UYARICI}Y1

II[TT]_{UYARICI}Y2

Y1[AÖ]+[AÖ_DAN]

A

hêÇ bişêye de inanamiyoruê daha, (biz^I) kendimizden^{II} de korhuyoruê, kôyceK daha her şeyden^{II} korhuyoruê, daa her şey bitti. (Tosun, 2016, s. 236)

Y2[AÖ]+[TT]

B

ben hele gorhiyem polisler^I gele beni yahaliyalar^{II}. (Gökçür, 2012, s. 340)

A

(i) Bir canlı^I bir sebepten ötürü^{II} korku duymak, üremek.

KORUMAK

ETKEN: 3

A

Muhafaza etmek.

I	[AÖ] _{EDEN}	Y1
II	[AÖ_I] _{FAYDALANAN}	Y1
III	[AÖ_DAN] _{SEBEP}	Y1
Y1	[AÖ]+[AÖ_I]+[AÖ_DAN]	
A		
/zağar da iri köpeyiñ adidir. zağari aldım yanıma, (o ^I) sürüyi ^{II} kurtan ^{III} korudi. (Gökçür, 2012, s. 578)		
A	(i) Bir canlı ^I bir şeyi ^{II} tehlikeden ^{III} uzak tutmak, muhafaza etmek.	

KOŞMAK		
ETKEN: 3		
A	Gitmek.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y1
II	[AÖ_A] _{HEDEF}	Y1
III	(AÖ_DAN) _{KAYNAK}	Y1
ETKEN: 3		
B	Hayvanla tarla işleri yapmak.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y2-Y3
II	[AÖ_I] _{ARAÇ-ÜRÜN}	Y2-Y3
III	[AÖ_A] _{ÜRÜN}	Y2
III	(AÖ_LA) _{ARAÇ}	Y3
ETKEN: 2		
C	Hazırlamak. →	Vn.
I	[AÖ] _{EDEN}	Y4
II	[AÖ_I] _{ÜRÜN}	Y4
Y1	[AÖ]+ [AÖ_A]+(AÖ_DAN)	
A		
heman komşilere heber vermiş,(onlar ^I) tarlaya ^{II} <u>koşmuşlar</u> , bahmışler ki sorfa hele yerdedir, kocasını suyun başında öli bulan gadın çoê ağlamış (Gülensoy & Buran, 1994, s. 186)		
oyun oynadığı zaman ordan o ^I <u>koşı</u> ordan ^{III} . (Gökçür, 2012, s. 517)		

Y2	[AÖ]+[AÖ_I]+[AÖ_A]
B	
	(Ben ^I) <i>üküzleri^{II} <u>goşdum</u> mangire^{III}. iki üç yıl goşdum. şimdi allah rahmet ēlesin ölmüşlerine.</i> (Gökçür, 2012, s. 455)
Y3	[AÖ]+[AÖ_I]+[AÖ_LA]
B	
	<i>diğer dıgav işde dıgav dediğim zaman o teK dıgav kuwweTTi öküz olırsa (o^I) onı^{II} tir çütinen^{III} koşardı.</i> (Gökçür, 2012, s. 533)
Y4	[AÖ]+[AÖ_I]
C	
	<i>he, üç milyon, ya iki milyon. ya bir milyonsa parayı vétersinse hēçbi şeye garişme. o^I kendi cehēzini^{II} <u>goşardı</u>. bizim töremiz ēleydi.</i> (Gökçür, 2012, s. 472)
A	(i) Bir canlı ^I adım atışlarını hızlandırarak bir yerden ^{III} bir yere ^{II} hızla gitmek.
B	(i) Bir kişi ^I öküz, at vb. hayvanları ^{II} araba, çit, saban vb. araçlarına ^{III} bağlayarak tarla işlerini görmek.
C	(i) Bir kişi ^I düğün hazırlıklarını ^{II} yapmak.
Eşdizimli Yapılar ve Deyimler	
Şart Koşmak “Önceden bir şarta bağlamak.”	
<i>ama köse adam başdan şart goşi deyi ki ne emreylessem onu yapacağsın, darılmaca da yoğ.</i> (Gülensoy & Buran, 1994, s. 59)	
KOVMAK	
ETKEN: 3	
A	Kovalamak.
I	[AÖ] _{EDEN} Y1
II	[AÖ_I] _{KONU} Y1
III	[AÖ_DAN] _{MEKÂN}

Y1	[AÖ]+[AÖ_I]+[AÖ_DAN]
A	
	<i>"çoğ geçmemiş bi oğli olmuş. ama çocuğ mi, canavar mi belürsüz. bu gadın^I öbir ögey çocuğlarını^{II} evden^{III} <u>govmiş</u>. üç ğardaş evden çığmişler,</i> (Gülensoy & Buran, 1994, s. 167)
A	(i) Bir canlı ^I bir bir başka canlıyı ^{II} bir yerden ^{III} sürüp çıkarmak, orayla ilişkisini kesmek, kovalamak.
KOYMAK	
ETKEN: 3	
A	Ekleme.
I	[AÖ] _{EDEN} Y1
II	[AÖ_I] _{KONU} Y1
III	[AÖ_A] _{HEDEF} Y1
ETKEN: 4	
B	Yerleştirmek
I	[AÖ] _{EDEN} Y2
II	[AÖ_I] _{KONU} Y2
III	[AÖ_A] _{HEDEF} Y2
IV	(AÖ_DAN) _{KAYNAK} Y2
ETKEN: 3	
C	Darp etmek.
I	[AÖ] _{EDEN} Y1
II	(AÖ_I) _{ARAÇ} Y1
III	[AÖ_A] _{HEDEF} Y1
ETKEN: 3	
D	Başlatmak.
I	[AÖ] _{EDEN} Y1
II	[AÖ_I] _{FAYDALANAN} Y1
III	[AÖ_A] _{HEDEF} Y1
ETKEN: 3	
E	Bırakmak.
I	[AÖ] _{EDEN} Y3
II	[AÖ_I] _{KONU} Y3
III	(AÖ_DA) _{MEKÂN} Y3
ETKEN: 3	

F	Elde kalmak.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y3
II	[AÖ_I] _{KONU}	Y3
III	(AÖ_DA) _{MEKÂN}	Y3
ETKEN: 3		
G	Zor durumda bırakmak	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y4
II	[AÖ_I] _{ETKİLENEN}	Y4
III	[X] _{NİTELİK}	Y4
ETKEN: 3		
H	Mahrum bırakmak.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y5
II	[AÖ_I] _{ETKİLENEN}	Y5
III	[AÖ_DAN] _{KONU}	Y5
ETKEN: 3 ~ 2		
I	İzin vermek.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y1-Y6
II	(AÖ_I) _{KONU}	Y1
II	[kiTT] _{KONU}	Y6
III	[AÖ_A] _{HEDEF}	Y1
Y1	[AÖ]+[AÖ_I]+[AÖ_A]	
A	(onlar^I) on^{II}ın içine^{III} şeker^I de <u>Koyardılar</u>. o gerdek geçesi o şeker^Ii ezerdiler, şerbeT eder^Idiler, damatnan gelin içerd^Ii. (Gökçür, 2012, s. 347)	
C	dėdi ya bizim tavuKlara niye ğarışıyosun. dėdım bunun ěle <u>Koydım</u> ağzının üsdıne^{III}. (Gökçür, 2012, s. 405)	
D	e gel ğet çocuklarımız oldu iki tııç Tene (ben^I) bunnarı^{II} hep mektebe^{III} ğodum. şevket dayı he çoĥ şükür bi tenesi ankarada oĥudu (Gülensoy & Buran, 1994, s. 80)	
I	barınağında güzel çorbayı büşüri barınağından üzüğü çıĥari çorbanın içine ati, ağzını ğapati. neneye dey^Ii bunu götürürsün dey^Ii, sen elinden	

dey^Ii bunu doğru dey^Ii sarayın dey^Ii ĥastenin yanına götürereceğsin. (Onlar^I) e beni^{II} ğomazlar dey^Ii ğurban Olam. beni ğorlar mı? (Gülensoy & Buran, 1994, s. 107)

Y2 [AÖ]+[AÖ_I]+[AÖ_A]+(AÖ_DAN)

B
bi ğün nahircinin ğarısı doğmış, bi ğızı olmış. gider, ineĝi bıĝdaya saler, çovanın ğarısını yoller inek bıĝdaya girmiş get onu çıĥart. ğarı gider ineĝi çıĥarmaya, padişa ğızın ğundaĝından aler, (O^I) (onu^{II}) ğundaĝından^{IV} torbaya^{III} ğoyer, onumda sanduĝa ğoyer degirmanın suyuna ater. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 126)

Y3 [AÖ]+[AÖ_I]+(AÖ_DA)

E
Gidecem. geleeem; senin ğucaĝında bir oĝlan çocuĝu ğorecem, bu iki. Bir tene Arabisdan atlarım. mar. Erkeĝ atı binecem. (Ben^I) Ğısrāĝı^{II} burda^{III} ğoyacam. Gelecem ki ğısrāĝdan da mükümmel bir tay yanında ğorecem. (Ercilasun, 2002, s. 190)

F
Naşı ki ğılıcı çekip ğılış parradı mı ele yer-be-yer o beş yüzü hep birden üçündedir. Yani köye doldu mu (ben^I) bizden orda^{III} hiş bir çocuĝı^{II} ğoymuyacan. Bütün bizim başımızı kesecek. (Ercilasun, 2002, s. 199)

Y4 [AÖ]+[AÖ_I]+[X]_{NİTELİK}

G
o da bi şarKı diyir. aĥ zalım tėller. (Siz^I) meni^{II} anasız^{III} Koydız. yavrumı getirin mene. (Gökçür, 2012, s. 409)

Y5 [AÖ]+[AÖ_I]+[AÖ_DAN]

H

Di gelin der. Gelin dedi. Munun ikisi de içeri girende kişi de bunnann arasınnan bu da girer içeri. Bu da içeri girer. Neşe bunnarın üçü de oturer, Neyse oturannan sora arvat^I getirir bunnarın gavağına yemehden içmehden gör. (Ercilasun, 2002, s. 344)

Y6

[AÖ]+[kiTT]

I

Erzirimden bu gavur yine basdı, bizi orda yesir aldı. Kiğig idik. Bizi getirir bele ordan, bu Gars tarafınnan bir adam çıhdi. O sıra bize sahab olirdi, (O') Çoymadı ki bizi gıra^{II}. (Ercilasun, 2002, s. 183)

- A (i) Bir kişi^I bir şeyi^{II} başka şeylere^{III} katmak, ilave etmek.
- B (i) Bir kişi^I bir şeyi^{II} bir yerden^{IV} alarak başka bir yere^{III} yerleştirmek.
- C (i) Bir kişi^I bir şeyi^{III} yumruk, tekme, vb. ile^{II} darp etmek.
- D (i) Bir kişi^I genellikle bir yakınının^{II} iş, okul vb.ne^{III} başlamasını sağlamak.
- E (i) Bir kişi^I ihtiyaç duymadığı bir şeyi^{II} bir yerde^{III} bırakıp gitmek.
- F (i) Bir kişi^I bir yerde^{III} bulunan şeyleri yok ederek ya da tüketerek bir kısmını^{II} bırakmak.
- G (i) Bir kişi^I bir başka kişiyi^{II} zor durumda^{III} bırakmak.
- H (i) Bir kişi^I bir başka kişiyi^I bir nitelikten ya da bir şey yapmaktan^{III} mahrum bırakmak.
- I (i) (Y1) → Bir kişi^I bir başka kişi^{II} nin bir şey yapmasına^{III} izin vermek.
(ii) (Y2) → Bir kişi^I bir durumun olmasına^{II} izin vermek.

Eşdizimli Yapılar ve Deyimler

Ad/İsim Koymak “Ad vermek.”

bële piskül ona benzer oT vardır. onun adını Koymışış ineKalni. (Gökçür, 2012, s. 351)

Karşı Koymak “Karşı gelmek, itiraz etmek.”

dedesi ne isTerdi, o ismini birağırdı. onnan sora bız de garşı goymazdıh. (Gökçür, 2012, s. 365)

İşe El Koymak “Bir işi yapmak için sorumluluğu almak.”

e işi sever bi adamdı, ileriye görür bir adamdı. mohTarı çağırdı, baha isminde bir mohtarımız vardı, faal bir adamdı, anlardı, hemen işe el goydular. işte şimdi burda a han çeşme ile biraz daha ileride var. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 132)

KÖŞİMEK → Vn.

ETKEN: 1

A Uyuşmak.

I [AÖ]_{ETKİLENEN} Y1

Y1 [AÖ]

A

dédım anne ne oldi eyağan? dedım eyağım^I köşiyib. he ya, hané bizde uyuşı ya. bizde köşiyi. (Gökçür, 2012, s. 406)

- A (i) Soğuk, basınç vb. yüzünden vücudun bir yerinde^I duygu ve hareket geçici olarak azalmak, karıncalanmak.

KULLANMAK

ETKEN: 3

A Yararlanmak.

I [AÖ]_{EDEN} Y1II [AÖ_I]_{KONU} Y1III (X)_{NİTELİK} Y1

ETKEN: 2

B Yönetmek

I [AÖ]_{EDEN} Y2II [AÖ_I]_{ARAÇ} Y2

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]+(X)_{NİTELİK}**A**

o altınnar o çocûğın boynında Kaldırdı. ama (onlar^I) parayı^{II} Kullandılar. (Gökçür, 2012, s. 349)

tePenin üstünde ve eTrâfında taşlar aynı koym sürüsü gibi durır. bin metre yükseklikTeki tePenin en üstünde çıkan suyu orenin halkı^I o suyu^{II} göTirip sütlerine maya olarağ^{III} kullaniler. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 193)

Y2 [AÖ]+[AÖ_I]

yurdumuz vardı, orayı da hezmëtmİYëdi. keçimimiz iyi, hayvançılığ yapë kadan alëm, araba^{II} kullanë, motor^{II} kullanë oğlan^I. (Tosun, 2016, s. 296)

A (i) Bir kişi^I bir şeyden^{II} belli bir amaçla^{III} yararlanmak.

B (i) Bir kişi^I bir taşıt, araç ya da aleti^{II} işletmek, yönetmek.

KURMAK

ETKEN: 2

A İnşa etmek.**I** [AÖ]_{EDEN} Y1**II** [AÖ_I]_{ÜRÜN} Y1**Y1** [AÖ]+[AÖ_I]**A**

bunnar böyiler. böyiler, bi melmeketTen bi beg ağlu geli orda gönahli. (Onlar^I) çadır^{II} güriler (Gülensoy & Buran, 1994, s.46)

onnar saygi duyordılar türklere. ondan sora bunnarın şeyleri, gençleri çığdı. (Onlar^I) komite^{II} Kurdılar. on tene birlik olup komite Kurdılar. (Gökçür, 2012, s. 375)

A (i) Bir kişi^I bir şeyi^{II} oluşturan parçaları bir araya getirerek bütün duruma getirmek, inşa etmek.

Eşdizimli Yapılar ve Deyimler

Bağdaş Kurmak “Sağ ayağı sol uyluğun, sol ayağı sağ uyluğun altına alarak oturmak.”

KıymeTTi davranirdile. daha insanlarla bağdaş guryordüla. yani zengin faKir dëmezdi. (Gökçür, 2012, s. 473)

KURTARMAK

ETKEN: 3

A Kurtulmasını sağlamak.**I** [AÖ]_{EDEN} Y1**II** [AÖ_I]_{FAYDALANAN} Y1**III** [AÖ_DAN]_{KONU} Y1

ETKEN: 3

B Çıkarmak.**I** [AÖ]_{EDEN} Y1**II** [AÖ_I]_{KONU} Y1**III** [AÖ_DAN]_{MEKÂN} Y1**Y1** [AÖ]+[AÖ_I]+[AÖ_DAN]**A**

«Padşâım, seni^{II} ben^I iki defa ölümden^{III} gurtardım. Sen beğen birer tene tayın bağladın, (Ercilasun, 2002, s. 179)

B

Seni bele boğacam, bele boğacam. Men^I canımnan^{III} henceri^{II} gurtaracam? Allah böyühdü. (Ercilasun, 2002, s. 357)

A (i) Bir kişi^I bir şeyi^{II} bir tehlikeden ya da zor durumdan^{III} uzaklaştırmak.

B (i) Bir kişi^I bir şeyin^I bir yerden^{III} çıkmasını sağlamak.

Eşdizimli Yapılar ve Deyimler

Yakayı Kurtarmak “Zor bir durumdan kurtulmak.”

evin arar bulursağ sen cezalanırsın, zaten örfi idare ali bandın yanına gidersen yağayı gurtaramazsın. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 113)

KURTULMAK

ETKEN: 1

A Bitmek. → **Elz.**

I [AÖ]_{EDEN} Y1-Y2

II [AÖ_I]_{KONU} Y2

Y1 [AÖ]

A
bağy ki bi ğarı oturmuş ağly. ne anam, gişim ölmüş, anam gişin cehennemde pırasa satıy haşlığı gurtulmuş. deyki acele höküz satsın bahan haşlığ yollasın, (Gülensoy & Buran, 1994, s. 142)

Y2 [AÖ]+[AÖ_I]

A
Gidiller ki çifci^I de yengi tarlayı^{II} gurtulmuş; tapannı bitirmiş, tarladan çıhir. (Ercilasun, 2002, s. 162)

A (i) Bir şey^I tükenmek, bitmek.
(ii) Bir kişi^I bir işi^I tamamlamak, bitirmek.

KURUMAK

ETKEN: 1

A Kuru duruma gelmek.

I [AÖ]_{ETKİLENEN} Y1

ETKEN: 1

B Cansızlaşmak.

I [AÖ]_{ETKİLENEN} Y1

Y1 [AÖ]

A

bu çamaşurlarımızı nereye asacayuh getdi fırmanın ambarını aşdı iki tene demür direk getürdü, bide ip getürdü. tuttu çahdı dedi bele bele asacahsız (onlar^I) gurur dedi heç bişe olmaz, (Gülensoy & Buran, 1994, s. 84)

B

ata bindüri goyi gidi, hadi orda düğün merasimi olmaya başlasın, bu ğuş her padişahın oğlunun bahçasma getdükçe bi ağaca gonduhça ağaç ğuri dey, geli dey bahçivana sultanım dey bi ğuş dadanmış her ağaca gonduhça dey ki bi şe söli dey bi mani söli dey ağaç^I ğuri. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 107)

A (i) Islak^I bir şey ıslaklığı, nemini yitirerek kuru duruma gelmek.

(ii) Akarsu, göl. vb.^Inin suyu kalmamak.

B (i) Bitki^I suyu çekilip cansız duruma gelmek.

KURULMAK

ETKEN: 2

A Oturmak.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_A]_{HEDEF} Y1

Y1 [AÖ]+[AÖ_A]

A

tendir eKmeyi bişiridiler. bundan sora Kadınlar^I gelip Kuruldi yere^{II}. Kab Kaşış Konşılardan gelirdi. (Gökçür, 2012, s. 380)

A (i) Bir canlı^I bir yere oturmak, yerleşmek.

KUYULAMAK

ETKEN: 3

A Gömmek.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_I]_{KONU} Y1

III	[AÖ_A] _{HEDEF}	Y1
Y1	[AÖ]+[AÖ_I]+[AÖ_A]	
A	yêri Qazardılar. yêri temiz saman tökerdiler içersîne. (Onlar^I) bûğdayi^{II} oraya^{III} <u>Kuyıldılar</u>. eskiden bële sahlama yêrleri yohdi. <u>Kuyılara Kuyıldıla</u>. (Gökçür, 2012, s. 366)	
A	(i) Bir kişi ^I bir şeyi ^{II} saklamak amacıyla bir yere ^{III} gömmek.	
KÜSMEK		
ETKEN: 2		
A	Darılmak.	
I	[AÖ] _{DENEYIMCI}	Y1-Y2
II	[AÖ_A] _{UYARICI}	Y1
II	[AÖ_LA] _{UYARICI}	Y2
Y1	[AÖ]+[AÖ_A]	
A	eğin köprüsünü geçtim bu yana o yar^I baan^{II} <u>küsdü</u> bahmaz bu yana (Gülensoy & Buran, 1994, s. 62)	
Y2	[AÖ]+[AÖ_LA]	
	karanfilem biberem, misafıram giderem, yıhma kaçın kabağın, (ben^I) vallah sennen^{II} küserem. (Gökçür, 2012, s. 500)	
A	(i) Bir kişi ^I bir başka kişiye ^{II} darılmak.	
OKŞAMAK		
ETKEN: 2		
A	Benzemek.	
I	[AÖ] _{KONU}	Y1
II	[AÖ_A] _{NİTELİK}	Y1
Y1	[AÖ]+[AÖ_A]	

A		
<i>Bahdı ki aya bu adamın enindeki baldon bu kişinin öz baldonu. Başındaki papağ da munun Jiz papağı. Dedi aya vallāh bu^I mana^{II} <u>ohşuyur</u>; bu menem. Bu menem ama ben kimem?</i> (Ercilasun, 2002, s. 343)		
A (i) Bir şey ^I bir başka şeye ^{II} benzemek.		
OKUMAK		
ETKEN: 2		
A Harfleri çözümleyerek seslendirmek.		
I	[AÖ] _{EĞEN}	Y1
II	[AÖ_I] _{KONU}	Y1
ETKEN: 2~3		
B Üfürmek.		
I	[AÖ] _{EĞEN}	Y1-Y2
II	[AÖ_I] _{KONU}	Y1-Y2
III	(AÖ_A) _{HEDEF}	Y2
ETKEN: 2		
C Öğrenim görmek.		
I	[AÖ] _{EĞEN}	Y1-Y3
II	(AÖ_I) _{KONU}	Y1
II	(AÖ_DA) _{MEKÂN}	Y3
ETKEN: 2		
D Çağırarak.		
I	[AÖ] _{EĞEN}	Y1
II	[AÖ_I] _{KONU}	Y1
ETKEN: 2		
E Ezgiyle söylemek.		
I	[AÖ] _{EĞEN}	Y1
II	[AÖ_I] _{KONU}	Y1
Y1	[AÖ]+[AÖ_I]	
A		
<i>zülali de ondan çoğ küÇüK. Bu^I, gece rüyasında kuranı kerim^{II} <u>ohumuş</u>. dedesi gece bahmış ki çocuğ ohuyêr. uyaTmış bunu, rüyasını dedesine annaTmış,</i> (Tosun, 2016, s. 190)		

B

on beş günlük oldi mi (onlar^I) buğdayi^{II} ohûrlar, suya atarlar. çocuğün başına tökerler. (Gökçür, 2012, s. 368)

C

işde birinin gızı burayı kazanıb, birinin gızı^I orayı^{II} ohiyib, birinin oğlu burayı ohuyub. dédim men sennen şikayeTÇiyem. babama dédim. niye dèdi. dédim sen meni, siz bizi yani Kızları ohûTmadız. (Gökçür, 2012, s. 430)

D

(Ben^I) bi allahın ādını^{II} ohiyirdım. o çocuğun ādını bıraħirdım abdirahman, Abdullah. buraħdım yunus. buraħdım mahmuT. (Gökçür, 2012, s. 444)

E

yaw başdan diyedın, bèle bi ses kontrol yapıdı. ben^I bu şiirimi^{II} ohiyam size, he? (Gökçür, 2012, s. 559)

Y2 [AÖ]+[AÖ_I]+(AÖ_A)

B

wala çocuğ bèle hasTa olir. wala ālimi sūrtirem onūn ğarnine. (Ben^I) ona^{III} bi dua^{II} ohirem. (Gökçür, 2012, s. 443)

Y3 [AÖ]+(AÖ_I)+(AÖ_DA)

C

sor Ki neler çeKiyèrm. aĝrıde, üniversitede^{II} ohiyèr kızım^I. tarih öğreTmeni olacağ. bu sene son işTe kırtuleceuğ. (Tosun, 2016, s. 217)

A (i) Bir kişi^I bir yazıyı meydana getiren harf ve işaretlere bakıp bunları^{II} çözümlemek veya seslendirmek.

B (i) Bir kişi^I dini inanışlar gereğince bir kişinin hastalığını geçirmek için dinî duaları o kişiye^{II} okuyup üfürmek.

(ii) Bir kişi^I dini inanışlar gereğince bir kişinin hastalığını geçirmek için dinî duaları^{II} o kişiye^{III} okuyup üfürmek.

C (i) Bir kişi^I bir okul ya da üniversitede^{II} öğrenim görmek.

D (i) Bir kişi^I bir başka kişiyi^I çağırmak, seslenmek.

E (i) Bir kişi türkü, şarkı, şiir vb.'ni ezgiyle söylemek, icra etmek.

OLMAK

ETKEN: 2

A Başka bir duruma geçmek.

I [AÖ]_{KONU} Y1

II [X]_{NİTELİK} Y1

ETKEN: 2

B Mevcut olmak.

I [AÖ]_{KONU} Y2

II (AÖ_DA)_{MEKÂN} Y2

ETKEN: 2

C Gerçekleşmek.

I [AÖ]_{KONU} Y2-Y3

II (AÖ_DA)_{MEKÂN} Y2

II (X)_{ZAMAN / NİTELİK} Y3

ETKEN: 1

D Vakit gelmek.

I [AÖ]_{KONU} Y4

ETKEN: 2

E Doğmak.

I [AÖ]_{ÜRÜN} Y2-Y3

II (AÖ_DA)_{MEKÂN} Y2

II (X)_{ZAMAN} Y3

ETKEN: 1

F Hazır duruma gelmek.

I [AÖ]_{ÜRÜN} Y4

ETKEN: 2

G Uygun gelmek.

I [AÖ]_{KONU} Y5

II (AÖ_A)_{HEDEF} Y5

ETKEN: 2		
H	Mahrum kalmak.	
I	[AÖ] _{DENEYİMCI}	Y6
II	(AÖ_DAN) _{KONU}	Y6
ETKEN: 2		
I	Elde etmek.	
I	[AÖ] _{ÜRÜN}	Y6
II	(AÖ_DAN) _{KAYNAK}	Y6
Y1	[AÖ]+[AÖ_I]	
A	haci hüsenoğulları adında bi ğabile gelmiş biraz böyümüş, ondan sora deli mehmedoğulları'ndan memiş yusuf felan bunnar gelmişler, bununla köyümüz^I ilerlemiş igirmi otuz ev^{II} <u>olmuş</u>. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 56)	
Y2	[AÖ]+(AÖ_DA)	
B	yoh eveliK Kıoyarlar. ıPanağ Kıoyarlar. // o^I da bahçalarda^{II} <u>olur</u>. // (Gökçür, 2012, s. 367)	
C	oğlan niya gelmedi. neden gelmedi?" diya bu tevekürda ğali, bi bağı o binada^{II} bir sarsıntı^I <u>oldu</u>, bi bahi o binanın tavanında bi ejderha ğafasını çıkardı, (Gülensoy & Buran, 1994, s. 197)	
E	babam, anam özi de muğuri köyünden. babam erdiş komis köyünden. ben^I vanda^{II} <u>oldum</u>, vanda büyüdü. (Gökçür, 2012, s. 338)	
Y3	[AÖ]+(X) _{ZAMAN / NİTELİK}	
C	soradan inesi çıhdi. boğmaca inesi. şurub inesi. Kızamıh inesi. şu bu. o da zaman ğeşdiğdan sora. biz o zaman asKere gidip gelmişdiğ benim	

çocuhlarım devrinde^{II} oldi bu işler^I. (Gökçür, 2012, s. 387)

E

bin doKüz yüz elli dörTde^{II} men^I oldum. (Gökçür, 2012, s. 361)

Y4

[AÖ]

D

ğurban bayramı^I oldi, urus geldi, esger geldi, topladılar, babamgil esgere götürdüler. (Ercilasun, 2002, s. 107)

F

torbanın ağzını bükerdiğ. bi daş alTdadi zaten, bi daş da üstüne goyardığ. o suyi süzülürdi. arada bi iki saaT ğeçdiğdan sora giderdiğ bağırdığ pèynirimiz^I olup. (Gökçür, 2012, s. 351)

Y5

[AÖ]+(AÖ_A)

G

ağşam oğulları eve geldüklerinde deyi ben bugün bi papuç aldım bağı kimin ayağına olise o alsın geysin deyi, (o^I) heç kimsenin ayağına^{II} olmi ehmed geyini onun ayağına^{II} oli. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 52)

Y6

[AÖ]+(AÖ_DAN)

H

kaçana da düğün yapıyollar. vallah yapıyollar. nasıl koçüyor aynı éle, kaçan kıza da yapıyollar. Yannız (biz^I) bir başlığımızdan^{II} oluyoruğ. (Tosun, 2016, s. 239)

I

pèninrin mayası^I unnan^{II} olir ha. (Gökçür, 2012, s. 479)

A (i) Bir kişi, nesne ya da durum^I nitelik ya da nicelik bakımından^{II} değışmek.

B (i) Bir şey^I bir yerde^{II} mevcut olmak, bulunmak.

- C (i) Bir durum ya da eylem^I bir yer ve zamanda^{II} gerçekleşmek, vuku bulmak.
- D (i) Bir işin ya da durumun zamanı^I gelmek, zamanı dolmak.
- E (i) Bir canlı^I bir yer ve zamanda^{II} doğmak, dünyaya gelmek.
- F (i) Bir ürün^I hazır duruma gelmek.
(i) Bir şey ya da durum^I bir şey ya da iş için^{II} uygun olmak.
- G uygun olmak.
- H (i) Bir kişi^I bir şeyden^{II} mahrum kalmak.
- I (i) Bir ürün^I, bir malzemeden^{II} elde edilmek.

Eşdizimli Yapılar ve Deyimler

Yüz Göz Olmak “Gereksiz samimiyet göstermek.”

çoğ samimi olduğun zaman çocuğa yüz göz olidin. (Gökçür, 2012, s. 369)

Gıcık Olmak “Bir davranışa veya bir kimseye sürekli sinirlenmek.”

sen gönüşma, men sennen gıcık olıyam. (Gökçür, 2012, s. 450)

OTARMAK

ETKEN: 3

A	Otlatmak.
I	[AÖ] _{EDEN} Y1
II	[AÖ_I] _{FAYDALANAN} Y1
III	(AÖ_DA) Y1

Y1 [AÖ]

A

Dedi, baldonunu da geyin gêt. Kişinin baldonunu da geyindi getdi. Genc adam yola tüşdü. Getdi, getdi ki ne getsin; gün bater, şehere yahınnaşır, kişi^I orda^{III} öküz^{II} otarır. (Ercilasun, 2002, s. 342)

A (i) Bir kişi^I koyun, keçi vb.ni^{II} bir merada^{III} otlatmak.

OTURMAK

ETKEN: 2

A	Yerleşmek.
I	[AÖ] _{EDEN} Y1-Y2
II	[AÖ_A] _{MEKÂN} Y1
II	[AÖ_DA] _{MEKÂN} Y2

ETKEN: 2

B	İkâmet etmek.
I	[AÖ] _{EDEN} Y2
II	[AÖ_DA] _{MEKÂN} Y2

Y1 [AÖ]+[AÖ_A]

A

bizi bı büroya götürdüler, ele bi büro ki kıymig ki (biz^I) büroya^{II} oturağ, her taraf formika masalara bile oturamiğ sandayyelere hebbi formika, (Gülensoy & Buran, 1994, s. 82)

Y2 [AÖ]+[AÖ_DA]

A

o rüyada bağdım ben, cami vardır. (Ben^I) caminin duvarının önünde^{II} otürmişam. ama bir Kälabalığ bir Kälabalığ. (Gökçür, 2012, s. 328)

B

Bu garşide^{II} Gürcü^I oturdi. Biz^I de o terefde^{II} oturduğ. Orda her köyden adam topladiler. Getirdi orda yığdiler. (Ercilasun, 2002, s. 242)

A (i) Bir kişi^I vücudunun belden yukarısı dik duracak biçimde ağırlığı kaba etlere vererek bir yere^{II} yerleşmek.

B (i) Bir kişi^I bir yerde^{II} yaşamak, ikâmet etmek.

OYMAK

ETKEN: 3

A	Yontmak.
I	[AÖ] _{EDEN} Y1

II	[AÖ_I] _{ETKİLENEN}	Y1
III	(AÖ_LA) _{ARAÇ}	Y1
Y1	[AÖ]+[AÖ_I]+(AÖ_LA)	
A		
o esKi deyirmanlarda un ügüdürdük. yuħardan su gelirdi. navlar vardi, taħdadan yapardılar. (Onlar ^I) <u>oyardılar</u> ortasını ^{II} . (Gökçür, 2012, s. 533)		
A	(i) Bir kişi ^I keskin, sivri uçlu bir cisimle ^{III} bir şeyi ^{II} yontarak veya delerek çukur oluşturmak.	

OYNAMAK		
ETKEN: 2		
A	Oyun oynamak.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y1
II	[AÖ_I] _{KONU}	Y1
ETKEN: 2		
B	Dans etmek.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y1
II	(AÖ_I) _{KONU}	Y1
ETKEN: 1		
C	Hareket etmek.	
I	[AÖ] _{KONU}	Y2
ETKEN: 2		
D	Alay etmek.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y3
II	[AÖ_LA] _{ETKİLENEN}	Y3
Y1	[AÖ]+[AÖ_I]	
A		
gelin ata bindi mi bi yenge önde bi yenge arħada bir de onun atlısı. köyli ^I at biner cirid ^{II} <u>oynerdi</u> . (Tosun, 2016, s. 219)		
B		
bız giTdiħ imdi toye. yaPPısmışıħ raK'Karah. эле (Biz ^I) üç eyaği ^{II} <u>öynirıħ</u> . (Gökçür, 2012, s. 404)		

Y2	[AÖ]
A	<i>gitdiħ. denizin kenarına bële daşların dibinde oturdım. gece Karannıħ. yanë balıħ^I <u>oynadıģı</u> zaman balıģı görüm. (Gökçür, 2012, s. 397)</i>
Y3	[AÖ]+[AÖ_LA]
D	<i>(Onlar^I) hemin elalemin ırzından namusundan^{II} <u>oynıyalar</u>. efendim hemin de eşkıyaları vekaye edeler, (Gülensoy & Buran, 1994, s. 115)</i>
A	(i) Bir kişi ^I vakit geçirme, eğlenme, oyalanma vb. amaçlarla bir oyunla ^{II} uğraşmak.
B	(i) Bir kişi ^I dans ^{II} etmek.
C	(i) Bir şey ^I hareket etmek, kımıldamak.
D	(i) Bir kişi ^I başka birinin duygularına ya da değerlerine ^{II} yönelik rahatsız edici davranışta bulunmak.
OYNAŞMAK	
ETKEN: 2	
A	Sevgi göstermek.
I	[AÖ] _{DENEYİMCİ} Y1
II	[AÖ_LA] _{DENEYİMCİ} Y1
Y1	[AÖ]+[AÖ_LA]
A	<i>sen arzu üçün niye bu ğadar düşünisin deyi arzu^I herkezden^{II} <u>oynaşıdi</u>. benden azını oynadı baħ hala mendili bende (Gülensoy & Buran, 1994, s. 95)</i>
A	(i) Bir kişi ^I bir başka kişiyle ^{II} cilveleşmek, âşıктаşlık etmek, korte etmek.
ÖDEMEK	

ETKEN: 2

A	Borcunu vermek.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y1
II	[AÖ_I] _{KONU}	Y1
III	(AÖ_A) _{HEDEF}	Y1
Y1	[AÖ]+[AÖ_I]+(AÖ_A)	
A	yav dedim bizim cebimizde beş Kuruş paramız yohdûr. Kur'an dedi. dedi vallahi (siz^I) parayı^{II} (bize^{III}) <u>ödeyin</u>, sizi bırakım. (Gökçür, 2012, s. 395)	
A	(i) Bir kişi ^I bir alışveriş ilişkisinde, borcu ^I alacaklıya ^{III} vermek, tediye etmek.	

ÖĞRENMEK

ETKEN: 3

A	Bilgi edinmek.	
I	[AÖ] _{DENEYİMCİ}	Y1
II	[AÖ_I] _{KONU}	Y1
III	(AÖ_DAN) _{KAYNAK}	Y1
Y1	[AÖ]+[AÖ_I]+(AÖ_DAN)	
A	ben gidem bu padişaha diyem bizim oğlanı ahrete göndersin ğarısından^{III} ana^Ihdarın yerini^{II} <u>öğrensın</u> (Gülensoy & Buran, 1994, s. 52)	
A	(i) Bir kişi ^I bir kişiden ya da kaynaktan ^{III} bilgi ^{II} edinmek.	

ÖĞÜTMEK

ETKEN: 3

A	Ezmek.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y1
II	[AÖ_I] _{ÜRÜN}	Y1
III	(AÖ_DA) _{ARAÇ}	Y1

Y1	[AÖ]+[AÖ_I]+(AÖ_DA)	
A	<i>harnuP vardi, gëÇibonuzi, oni vërdiler, ere Tad vëmedi, ondan sora yüzbaşı dëdi, (siz^I) buni^{II} götürür değirmanda^{III} <u>ögüdürsüz</u>, ısladur yëdürürsüz. (Tosun, 2016, s. 297)</i>	
A	(i) Bir kiş ^I tane durumundaki nesneleri ^{II} bir araçla ^{III} ezerek un durumuna getirmek.	
ÖLMEK		
ETKEN: 2		
A	Hayatı sona ermek.	
I	[AÖ] _{DENEYİMCİ}	Y1
II	(AÖ_DAN) _{SEBEP}	Y1
ETKEN: 2		
B	Bir hissi aşırı derecede yaşamak.	
I	[AÖ] _{DENEYİMCİ}	Y1
II	(AÖ_DAN) _{UYARICI}	Y1
Y1	[AÖ]+(AÖ_DAN)	
A	<i>hamdı bedri emim ikisi de ölmüşlerdi, açlarından ölmüş bunlar da. ben bi şe bulamadım daha açlarından^{II} <u>ölmüş</u> bunlar^I da. işde onun için senin ismin emün ismini göduh.</i>	
B	<i>yaw biz ona o birayi ful içirdiğ. (Ben^I) <u>öldüm</u> gülmağdan^{II}. (Gökçür, 2012, s. 399)</i>	
A	(i) Bir canl ^I hayatı son bulmak, vefat etmek.	
B	(i) Bir kiş ^I bir duyguyu ^{II} aşırı derecede hissetmek, yaşamak.	
ÖLÇMEK		
ETKEN: 3		
A	Hesaplamak.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y1

II

[AÖ_I]_{KONU}

Y1

III

(AÖ_LA)_{ARAÇ}

Y1

Y1

[AÖ]+[AÖ_I]+(AÖ_LA)

A

iki çapını vèrdim zeKaT. biraz da arpa da wardi. (Ben^I) wala arpanı^{II} ölçmemişem. üç çap de arpa vèrmişim zeKat. (Gökçür, 2012, s. 454)

A

(i) Bir kişi^I bir şeyin^{II} en, boy, hacim, süre gibi niceliklerini kendi bir ölçü aracıyla^{III} karşılaştırıp kaç birim geldiklerini belirtmek.

ÖNLEMEK

ETKEN: 2

A

Engel olmak.

I

[AÖ]_{EDEN}

Y1

II

[AÖ_I]_{KONU}

Y1

Y1

[AÖ]+[AÖ_I]

A

alla razı olsun araştırmadan. anğaradan doğdor getirdüler doğdor teknil almış, dedi ki biz^I bunu^{II} önliyemeziz. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 67)

A

(i) Bir kişi^I bir şey^{II}in olmasına veya yapılmasına engel olmak.

ÖPMEK

ETKEN: 2

A

Dudaklarını değdirmek.

I

[AÖ]_{EDEN}

Y1

II

[AÖ_I]_{HEDEF}

Y1

Y1

[AÖ]+[AÖ_I]

A

Diyèr ki siz türkiyeden gelmişsiz (ben^I) ayağlarızı^{II} öpecem, hesreTluğumi giderecem. (Tosun, 2016, s. 208)

A (i) Bir kişi^I sevgi, saygı, bağlılık, teşekkür belirtmek amacıyla dudaklarını bir şeye veya birine^{II} değdirmek.

ÖRMEK

ETKEN: 2

A Dokumak.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

I [AÖ_I]_{ÜRÜN} Y1

ETKEN: 2

B İnşa etmek.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_I]_{ÜRÜN} Y1

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]

A
(Biz^I) Kazağ^{II} örerdiğ. yëleK^{II} örerdiğ, siyeter^{II} örerdiğ. (Gökçür, 2012, s. 331)

B

Bu adamcağız. Gel zaman get zaman bir gün bahdı ki bir tenesi bağırr, «var mı ki di bennen bir uşeliğ odun getire; (sen^I) mennen bir ağıl^{II} örgene. » Dedi «ağa, men varam. Fağat gedim ağama deyim gelim. (Ercilasun, 2002, s. 291)

A (i) Bir kişi^I iplik, yün, tel, saz vb.ni birbirine dolayarak veya geçirerek kumaş ürünü^{II} yapmak, işlemek.

B (i) Bir kişi^I tuğla, kiremit, taş vb. yapı malzemeleri ile bir yapı^{II} inşa etmek, kurmak.

ÖRTMEK

ETKEN: 3

A Kapatmak.

I	[AÖ] _{EDEN}	Y1-Y2
II	[AÖ_I] _{ARAÇ-KONU}	Y1-Y2
III	(AÖ_A) _{HEDEF}	Y1
III	(AÖ_LA) _{ARAÇ}	Y2
ETKEN: 2		
B	Kapamak.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y3
III	[AÖ_I] _{KONU}	Y3
Y1	[AÖ]+[AÖ_I]+(AÖ_A)	
A	<i>bi kere başını bağlardılar gelinin siyahnan. (Onlar^I) çocuğun üstüne^{III} siyah^{II} örterdiler veya bi de sari örterdiler. çocuğ sari olmasın diye. (Gökçür, 2012, s. 348)</i>	
Y2	[AÖ]+[AÖ_I]+(AÖ_LA)	
A	<i>Quyi Qazardım, (ben^I) ağaşna^{III} üsdini^{II} örterdim. çamur da atardım. (Gökçür, 2012, s. 381)</i>	
Y3	[AÖ]+[AÖ_I]	
B	<i>diyi şengilo, mengilo ge, (sen^I) gapiyi^{II} örT, gurt sizi yemesin. (Gökçür, 2012, s. 333)</i>	
A	(i) (Y1) → Bir kişi ^I örtü vb. ^{II} ni korumak, görünmez duruma getirmek veya gizlemek istediği bir şeyin üzerine ^{III} koymak, kapamak. (ii) (Y2) → Bir kişi ^I bir şey ^{II} in üzerini korumak, görünmez duruma getirmek veya gizlemek için örtü vb. ile ^{III} kapamak, koymak.	
B	(i) Bir kişi ^I açık durumda olan bir şeyi ^{II} kapalı duruma getirmek.	
ÖTMEK		

ETKEN: 1		
A	Ses çıkarmak.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y1
ETKEN: 1		
B	Konuşmak.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y1
Y1	[AÖ]	
A	ekin ekim gül bitti dalında bülbül' <u>öttü</u> ölme gariP bülbülüm yarım elimden gitti. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 161)	
B	Bu gedir, devesini ahdarır, tapir. Deyir ki «pedişah sağ olsun. Ben devemi tapdım. O adamnarı' <u>ötür.</u> » Deyip «oğlum, siz ne bildiiz ki bu devenin halını; madam ki göçmemişdiiz? » (Ercilasun, 2002, s. 272)	
A	(i) Kuş veya böcekler ^I , değişik tonda ses çıkarmak.	
B	(i) Bir kişi ^I alaycı bir dille konuşmak, sözünü etmek.	
ÖZLEMEK		
ETKEN: 2		
A	Göreceği gelmek.	
I	[AÖ] _{DENEYİMCİ}	Y1
II	[AÖ_I] _{UYARICI}	Y1
Y1	[AÖ]+[AÖ_I]	
A	fakir çocuğu ayrılıp gidi, istambola. bi zaman galiyi, zengin çocuğu diyi ki anasına "ben' arhadaşımı ^{II} <u>ösgemişim</u> ben da gidacam." "yav oğlum etma elama, getma (Gülensoy & Buran, 1994, s. 210)	

A (i) Bir kişi^I bir yeri veya bir şeyi^I görmeyi, ona kavuşmayı istemek, göreceği gelmek.

PİŞMEK

ETKEN: 2

A Yenilebilir duruma gelmek.

I [AÖ]_{EDEN} Y1-Y2

II [AÖ_I]_{ÜRÜN} Y2

Y1 [AÖ]

A

afanım namazını ğili. baħi ki efanım mutfağın başında bi pilav^I bişi hapı kıanda, ğandan kayni. gidi o pilavı getiri (Gülensoy & Buran, 1994, s. 135)

Y2 [AÖ]+[AÖ_I]

A

Yay zamanı getdin, ağcaladın ki bu getirib del olub. Biçinçi getirdin. Tırpannan girdiler içine, (onlar^I) munu^{II} pişmeğe başdadılar. Munu tayaladılar. Tayaladıhdan sora geldi, trahdor yanaşdı, munu çehdi hırmennere trehdür. (Ercilasun, 2002, s. 298)

A (i) Bir yiyecek^I gerektiği kadar ısıda tutularak yenebilecek duruma gelmek.

(ii) Bir kişi^I bir yiyeceği^{II} gerektiği kadar ısıda tutarak yenebilecek duruma getirmek.

RASTLAMAK

ETKEN: 3

A Karşılaşmak.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_A]_{KONU} Y1

III (AÖ_DA)_{MEKÂN} Y1

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]+(AÖ_DA)

A

biraz getTükden sonra (onlar^I) bi adama^{II} rasliler, buda bı tandurun içine girmiş (Gülensoy & Buran, 1994, s. 54)

ğamber^I gine dağlara düşmü, bi gün dağda^{III} aşığ ğaribe^{II} rasli, gambere deyi ne bu halin? (Gülensoy & Buran, 1994, s. 95)

A (i) Bir kişi^I bir başka kişi ya da şeyle^{II} bir yerde^{III} karşılaşmak, rast gelmek, tesadüf etmek.

SAĞMAK

ETKEN: 2

A Sütünü akıtmak.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_I]_{KONU} Y1

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]

A

Gediyer gediyer, baħiyer ki bir peri ğız^I oturmuş ineg^{II} sağier. Dier ki «atar bu ineği vururum. Alur götürürüm. (Ercilasun, 2002, s. 210)

A (i) Bir kişi^I inek, koyun vb.nin^{II} memesini parmaklar arasına alarak sütünü akıtmak.

SAĞALMAK

ETKEN: 1

A İyileşmek.

I [AÖ]_{ETKİLENEN} Y1

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]

A

bi de haşa haşa eşegın Kıanını, eşegın Kıulağından Kıan alırlardi, yanığa sürerlerdi ki (o^I) sağalsın diye. (Gökçür, 2012, s. 387)

A

(i) Sağlığını yitirmiş bir kişi ya da vücutta ortaya çıkmış yara, kesik vb.^I iyileşmek, sağlığına kavuşmak.

SAKLAMAK

ETKEN: 3

A Gizli tutmak.

I [AÖ]_{EDEN} Y1-Y2-Y3

II [AÖ_I]_{KONU} Y1-Y2-Y3

III (AÖ_A)_{MEKÂN} Y2

III (AÖ_DA)_{MEKÂN} Y3

III (AÖ_DAN)_{SEBEP} Y1

ETKEN: 2

B Besicilik yapmak.

I [AÖ]_{EDEN} Y4

II [AÖ_I]_{KONU} Y4

ETKEN: 2

C Geçindirmek.

I [AÖ]_{EDEN} Y4

II [AÖ_I]_{FAYDALANAN} Y4

ETKEN: 3

D Korumak.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_I]_{FAYDALANAN} Y1

III [AÖ_DAN]_{KONU} Y1

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]+[AÖ_DAN]

A

şimdi şu anda bana bi sevinçli bi haber geldi. ben^I (onu^{II}) sizden^{III} sahlamaya çalışıyorum. (Gökçür, 2012, s. 561)

D

demirsen ki (sen^I) garı şerinnen, guru şerinnen^{III} de meni^I sahla. (Ercilasun, 2002, s. 348)

Y2 [AÖ]+[AÖ_I]+(AÖ_A)

A

sen fanosumu çalmışsın. "ula senin fanosun nerda ben gece gelim." ya buriya geldim münür

ğonağına gidacağdım (ben^I) fanosumu^{II} bu daşa^{III} sahladım (Gülensoy & Buran, 1994, s. 183)

Y3 [AÖ]+[AÖ_I]+(AÖ_DA)

A

Kuyinin içinde yirmi çap, otuz çap o Kuyida şey warmış. çalışKanımış. yané benim dedem yané çoğ hekimmiş. Kaldırıp Koyub buğda. (O^I) (onu^{II}) a o komun içinde^{III} sahliyib. (Gökçür, 2012, s. 383)

Y4 [AÖ]+[AÖ_I]

B

şimdi ben alti, yedi tene ineK sahlidim. bah iki ineKde elli kilo süt alidim. bu hâsTasiyim bu gibi işlerde. wallahi (ben^I) iki ineK^{II} sahliyidim, bês kilo, Kırh bês, elli kilo süt alidim. bi zad yediği. heP eve Kaldığı hariç. Kih kilo, elli kilo süt alidim, iki ineKden. o zaman yüz yirmi bin nire maaş alidim. sora ben emeKli olduğum gün alti yüz yetmiş bês rA bir milyon da alidim. o hariç. o onnarın parasidir. o eyvannarın bu ev, bu serveT, bu heyvanlarındır. ben bi inek aldım. elli yedi bin nereye. alti sene sahladım. o inegi üş bin iki yüz rıreye saTdım. (Gökçür, 2012, s. 359)

C

ben^I buralari yeni geldiğimde bosTan vurardım. hem çocuh^{II} sahlardım. hem bahça biraşırdım. hem eKmeK yapardım (Gökçür, 2012, s. 365)

A (i) (Y1) → Bir kişi^I bir bilgiyi^{II} başkaları tarafından^{III} bilinmemesi için gizlemek.

(ii) (Y2)-(Y3) → Bir kişi^I bir şeyi^{II} kaybolmaması ya da başkaları tarafından^{IV} görünmemesi için gizli bir yere^{III} koymak.

B (i) Bir kişi^I hayvan^{II} yetiştirmek, besicilik yapmak.

C (i) Bir kişi^I bakıma muhtaç olan ya da geçimini sağlayamayan biri^{II}nin bakımını ve geçimini üstlenmek.

D (i) Bir kişi ^I bir başka kişi ^{II} herhangi bir tehlikeden ya da olumsuz durumdan ^{III} korumak.		
SALMAK		
ETKEN: 3		
A	Koymak.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y1
II	[AÖ_I] _{KONU}	Y1
III	[AÖ_A] _{HEDEF}	Y1
ETKEN: 3		
B	Sarkıtmak.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y1
II	[AÖ_I] _{KONU}	Y1
III	[AÖ_A] _{HEDEF}	Y1
ETKEN: 3		
C	Göndermek.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y1
II	[AÖ_I] _{KONU}	Y1
III	[AÖ_A] _{HEDEF}	Y1
ETKEN: 2		
D	Serbest bırakmak.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y2
II	[AÖ_I] _{KONU}	Y2
ETKEN: 3		
E	Sermek.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y1
II	[AÖ_I] _{KONU}	Y1
III	[AÖ_A] _{HEDEF}	Y1
Y1	[AÖ]+[AÖ_I]+(AÖ_A)	
A	ağzi dadlı olsun diye helva çalarlar. mesela ona götürürler, onun mezarında çoluh çocuh ^I eKmeK arasına ^{II} <u>salalarlar</u> , verirler, dağıtırlar. yanê onun hêri olsun diye. (Gökçür, 2012, s. 325)	
	Dâ bi şey elemeh lüzum değil» Anasını götdü, bir de bi at getdi. (O ^I) Bir têr ^{II} <u>saldı</u> atın üsdüne ^{III} .	

Salannan sorasına mindirdi anasını ata. (Ercilasun, 2002, s. 266)

B

(ben^I) tendire^{II} saldım ğiği^{II}, göyde çaldım miğmiği, kişi nêynirem sâ'Kâliyi, geç mana al Kâm çay. vêrmese yalvari al getir. (Gökçür, 2012, s. 325)

C

bu öyüni bizi ekib êTd le. giTdih, girdih gece öyünine. tabi bizden sora başğaları da var idi. sivil elbese giydile. a bi on, on iki sahaT beLe bizi aldila içeriye. tabê öyune girdih. bi daha çığdih. (Onlar^I) (bizi^{II}) bi daha saldılar içeriye^{III}. (Gökçür, 2012, s. 469)

E

Min bir türlü yemehleri. Sini, surfa açılıb. Aşşam olanda ğız^I getirib, örtüyü^{II} (oraya^{III}) bir salıb. Ğız da çok güzel ğızmışdı. Sorub bunnan. Deyib « ğaş bacısınız? » (Ercilasun, 2002, s. 281)

Y2

[AÖ]+[AÖ_I]

D

ula dediler sizi aleceyuğ götürceyuğ, aparacayuğ sizi dëveceyuđ. biz Öle qorheruğ çocuğuğ. yav deduh biz daha böğün daha gelmişuğ, bi daha gelmezuh. (Onlar^I) eyi saldiler bizi^{II} dediler (Gülensoy & Buran, 1994, s. 216)

- | | |
|----------|---|
| A | (i) Bir kişi ^I bir şeyi ^I bir yere koymak, yerleştirmek. |
| B | (i) Bir kişi ^I bir şeyi ^{II} yukarıdan aşağıya sarkıtmak. |
| C | (i) Bir kişi ^I nesneyi ^{II} bir yere ^{III} yollamak, göndermek.
(ii) Bir kişi ^I haberi ya da bilgiyi ^{II} bir yere ya da kişiye ^{III} iletmek. |
| D | (i) Bir kişi ^I bir canlıyı ^{II} tutulduğu yerden serbest bırakmak. |
| E | (i) Bir kişi ^I örtü, bez vb.ni ^{II} bir yere sermek. |

Eşdizimli Yapılar ve Deyimler

Kök Salmak “Uzunca bir süre yerinden oynamamak, hareket etmemek.”

kilimdelen bah dayıgile bi tene mōsafar gelib. üç ay galıb orda. daha köh salıb. daha gitmağ bilmi. (Gökçür, 2012, s. 406)

SALDIRMAK

ETKEN: 2

A Hücüm Etmek.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_A]_{HEDEF} Y1

Y1 [AÖ]+[AÖ_A]

A
balıhudannar adamdan gidemi ha. aç kaldılar. (Onlar^I) şehre^{II} saldırılar. (Gökçür, 2012, s. 535)

A (i) Bir canlı^I bir başka canlıya ya da yere^{II} karşı saldırı yöneltmek, hücüm etmek.

SALLAMAK

ETKEN: 2

A Hareket ettirmek.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_I]_{KONU} Y1

ETKEN: 3

B Göndermek.

I [AÖ]_{EDEN} Y2

II [AÖ_I]_{KONU} Y2

III (AÖ_A)_{HEDEF} Y2

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]

A
her teref Kâmişliḡ. (Ben^I) Kâmişleri^{II} sallıyam. hanê geçedir ya. ses de rahat gidi. (Gökçür, 2012, s. 400)

Y2 [AÖ]+[AÖ_I]+(AÖ_A)

B

Bizinkiler de gözünü sevduğum ğazara mi, isabet mi (onlar) bir top^{II} sallıyirler, o ğıracağım diyen gerenalin atın üzerinde belinnen deĝiyer, top aliyer. (Ercilasun, 2002, s. 212)

A (i) Bir canlı^I bir şeyi^{II} düzenli bir biçimde ve hep aynı doğrultuda hareket ettirmek.

B (i) Bir kişi^I bir şeyi^{II} bir yöne^{III} atmak, göndermek, savurmak.

SANMAK

ETKEN: 2

A Zannetmek.

I [AÖ]_{DENEYİMCİ} Y1

II [kiTT]_{KONU} Y1

Y1 [AÖ]+[kiTT]

A
Atı çökertdim, Ben^I sandım ki adamı vurdum^{II}. Bunnar onda bi talaşa ğaldı. (Ercilasun, 2002, s. 217)

A (i) Bir kişi^I bir şeyin olma veya olmama ihtimalini kabul etmekle birlikte, olabileceğine^{II} daha çok inanmak.

SANÇMAK

ETKEN: 2

A Batırmak.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_I]_{ARAÇ} Y1

III [AÖ_A]_{HEDEF} Y1

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]+ [AÖ_A]

A

Bir de bir oğlan çocuğumuz var bah; ben daa nere giderim ki ğabil edeler beni? « Hüleseyi kelim ki bu erifi ğandırdı. (O^I) Darağl^{II} aldı, bir sanşdı başına^{III}. Bir daa saçınca çocuğın golunnan dutdu. (Ercilasun, 2002, s. 254)

A (i) Bir kişi^I sivri uçlu bir nesneyi^{II} bir yere batırmak, saplamak.

SARMAK

ETKEN: 3 ~ 4

A	Çevirmek.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y1-Y2
II	[AÖ_I] _{ARAÇ-KONU}	Y1-Y2
III	[AÖ_A] _{HEDEF}	Y1-Y2
IV	(AÖ_LA) _{ARAÇ}	Y2

ETKEN: 2

B	Kuşatmak.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y3
II	[AÖ_I] _{KONU}	Y3

ETKEN: 2

C	Hissetmek.	
I	[AÖ] _{DENEYİMCİ}	Y3
II	[AÖ_I] _{UYARICI}	Y3

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]+[AÖ_A]

A
Parmahların ucuna, şişler yapardıh, Parmah uç kısım çorabın. onan sora uç kısımına ip yapardıh ki bele (biz^I) (onu^{II}) ayağımıza girende bele ayağımıza^{III} sarah, çorap ayağımızdan düşmesin. (Gökçür, 2012, s. 349)

Y2 [AÖ]+[AÖ_I]+[AÖ_A]+ (AÖ_LA)

A
Veli deli olufdu. (Onlar^I) Bunu^{II} dutdulâr; direğ^{III} sardılar, arava urğanınnan^{IV}. Sardılar direğe, basdılar zopuyu buna. (Ercilasun, 2002, s. 347)

Y3 [AÖ]+[AÖ_I]

B

Gavur^I köyün etrafını^{II} sardı. Böyüg gardaşım varidi. Onnarı hep topladı, yesir götürdü. (Ercilasun, 2002, s. 183)

C

sabah olmuş beg oğli eve getmemiş. bikaç gün arħa arħaya getmeyince begi^{II} bi telaş^I sarmış. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 189)

A (i) (Y1) → Bir kişi^I ip, bez. vb.ni^{II} bir yere dolamak, çevirmek.

(ii) (Y2) → Bir kişi bir şeyi^{II}n çevresini ip, bez vb. ile^{IV} sararak bir yere^{III} sabitlemek, bağlamak.

B (i) Bir grup kişi^I bir yerin etrafını^{II} şuşatmak, çevrelemek.

C (i) Bir kişi^Ide^{II} olumsuz bir his^I aniden uyanmak.

SARILMAK

ETKEN: 2

A	Kucaklamak.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y1
II	[AÖ_A] _{HEDEF}	Y1

ETKEN: 2

B	Eline almak.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y2
II	[AÖ_A] _{KONU}	Y2

Y1 [AÖ]+[AÖ_A]

A

*su degilim herħden herğe dağılım
daş degilim nazar alim yarılıım
(ben^I) bu dünyada sevdüğüm^{II} sarılıım
o dünyada sorğı suval yoğ imiş. (Tosun, 2016, s. 223)*

B

isdambola İngiliz fransız çıhde. (Biz^I) eğer, silahımıza, degenegimize, piçağımıza^{II} sârulursah, vatani milleti gultaruruh. (Gemalmaz, 1978, s. 124)

- A (i) Bir kişi^I başka bir kişi ya da nesneye^{II} kollarını dolamak, kucaklamak.
B (i) Bir kişi^I genellikle bir silahı^{II} bütün gücü ile eline almak.

SATMAK

ETKEN: 4

A Alıcıya vermek.

- I [AÖ]_{EDEN} Y1
II [AÖ_I]_{KONU} Y1
III (AÖ_A)_{HEDEF} Y1
IV (AÖ_A)_{DEĞER} Y1

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]+(AÖ_A)+(AÖ_A)

A
(Ben^I) çarşıda çoraP, parti mali, ne buldumsa, onı^{II} satiyam. (Gökçür, 2012, s. 338)
ê tabi canım. telefon özelleşdi. o geTdi. çıhaTdilar giTdi. ingilizlere, fransızlara^{III} satdilar giTdi. (Gökçür, 2012, s. 549)
Urusiyadan nefit getirirdim. Ucuzudu. Burda satırdım dört leriye, beş leriye^{IV}. (Ercilasun, 2002, s. 320)

- A (i) Bir kişi^I bir malı^{II} bir değer karşılığında^{IV} bir alıcıya^{III} vermek.

SAVMAK

ETKEN: 2

A Tamamlamak.

- I [AÖ]_{EDEN} Y1
II [AÖ_I]_{KONU} Y1

ETKEN: 2

B Ayrılmak. → Elz.

I [AÖ]_{EDEN} Y2

II (AÖ_DAN)_{KAYNAK} Y2

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]

A

orda da bişe vermedik, çıhdıh geldik burya, (biz^I) düğünü^{II} savdıh, gelini yendirdik. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 117)

Y2 [AÖ]+(AÖ_DAN)

B

enselediğden sona bunu dutdum, bunu dutdum. iki üç tene kulahherine, iki tene patlatdım. dedim sen kimin oğlusun? dedi ben sebrinin oğluyum, peki o debanca nedir? bağıdım tepe debancası gendisinde. dedi ki dayi kusure bahme kövde düğün vardı, debanca patlatıdım sahan rasladım. ondan sōra ben^I o zaman (oradan^{II}) savdum. devan aldım geldim, bele bi hadise de başımdan geçdi. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 121)

- A (i) Bir kişi^I bir işi^{II} tamamlamak.

- B (i) Br kişi^I bir yerden^{II} ayrılmak, uzaklaşmak.

SAVAŞMAK

ETKEN: 2

A Muharebe etmek.

- I [AÖ]_{EDEN} Y1-Y2
II [AÖ_LA]_{EDEN} Y1
II [AÖ_Akarşı]_{EDEN} Y2

ETKEN: 1

B Kızmak. → Vn.

I [AÖ] Y3

Y1 [AÖ]+[AÖ_LA]

A

bu şekil bi defa (biz^I) başladıh dayı şeden^{II} savaşmaya, ermenilerden^{II} mecbur galduh. daha

artuh ŧe bizi mef etmişler, ha heç heç bu şekil çekdiük geldiük. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 75)

Y2 [AÖ]+[AÖ_A_karşı]

A

aşahTa antepte bi yüzbaşı şahin bey vardi. antepin yerlisi. oba unana ğarşı^{II}, herif^I savaşdı. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 127)

Y3 [AÖ]

B

yüri yuri şil oğlan
desteK yaraşır oğlan
gelip ğapidan ğeşme
anam savaşıroğlan (Gökçür, 2012, s. 323)

A (i) Bir askeri kuvvet ya da ülke^I bir başka askeri kuvvet ya da ülkeyle^{II} çarpışmak, muharebe etmek.

B (i) Br kişi^I bir serbepten ötürü birine kızmak, laf söylemek.

SAVURMAK

ETKEN: 2

A Saçmak.

I [AÖ]_{EĞEN} Y1

II [AÖ_I]_{KONU} Y1

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]

A

öküzler vuridi ðeyni toPrah kımi, (onlar^I) oni^{II} şenenen toplardılar ortaya. şenenen^{III} savuridiler. *saman bi terefe giderdi. buğda da bi terefe giderdi.* (Gökçür, 2012, s. 372)

A (i) Bir kişi^I tane biçimindeki bir şeyi^{II} havaya atıp dağıtmak, saçmak.

Eşdizimli Yapılar ve Deyimler

Küfür Savurmak “Küfretmek, kötü söz söylemek.”

ğızlan adamı gerdeye soğarlar, evin çevresinde olacah sonici beklerler, baharlar ki biraz sera evde çığarağ arğadaşlarına olmadığ küfürler savuri (Gülensoy & Buran, 1994, s. 192)

SAYMAK

ETKEN: 2

A Sayısını hesaplamak.

I [AÖ]_{EĞEN} Y1

II [AÖ_I]_{KONU} Y1

ETKEN: 2

B Hürmet etmek.

I [AÖ]_{DENEYİMCİ} Y1

II [AÖ_I]_{KONU} Y1

ETKEN: 3

C Varsaymak.

I [AÖ]_{EĞEN} Y2-Y3-Y4

II [AÖ_I]_{KONU} Y2-Y3-Y4

III [X]_{NİTELİK} Y2

III [AÖ_DAN]_{NİTELİK} Y3

III [AÖ_A]_{NİTELİK} Y4

ETKEN: 3

D Makul görmek.

I [AÖ]_{DENEYİMCİ} Y4

II [AÖ_I]_{KONU} Y4

III [AÖ_A]_{NİTELİK} Y4

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]

A

kurT olse bu davar ürker, e heç ses yoğ, seda yoğ. saba kaşerim (ben^I) davari^{II} sayerim bi tene yoğ. ben dedim varse bu hile bu köpeKdedir. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 156)

B

hepi bi evdeydiğ. bi evdediğ. birbirlerini hele de çocúğlarımız birbirlerini severler (onlar^I)

*birbirlerini^{II} savarlar. ikinciliğ êTmezler.
(Gökçür, 2012, s. 365)*

Y2 [AÖ]+[AÖ_I]+[X]_{NİTELİK}

C

*yanê mesela menim beyim ölen de men ağıTlar
dêdim. yanê (onlar^I) şimdi ağıT dêmağı^{II} da ayıP^{III}
sayille. (Gökçür, 2012, s. 428)*

Y3 [AÖ]+[AÖ_I]+[AÖ_DAN]

C

*onnen sora da babam malını da oğlanlara tapu
êTdiler. gidin ne halınız varsa görin. Kâdaş he.
(Onlar^I) Kızları^{II} da adamnan^{III} saymadılar.
(Gökçür, 2012, s. 429)*

Y4 [AÖ]+[AÖ_I]+[AÖ_A]

A

*şimdi esKiden bir bÿjÿh gördÿği zaman daha
imkan değêl Konuşmazdın. ê şimdiye bahisen. ne
bilim o cahallar^I seni hêç, seni^{II} hêçe^{III} saymî.
(Gökçür, 2012, s. 356)*

D

*Dağlannan dev gııldım ben ezel,
Şimdi dil milkine bırağdı gâzel,
Bene dede der her gelen güzel,
(Sen^I) Bunu^{II} da ömrüme^{III} say ihdiyarlığ.
(Ercilasun, 2002, s. 174)*

A (i) Bir kişi^I bir şeyin kaç tane olduğunu^{II}
anlamak için birer birer gözden geçirmek,
sayısını bulmak.

B (i) Bir kişi^I bir başka kişiye^I hürmet etmek,
saygı göstermek.

C (i) Bir kişi^I bir şeyi^{II} belli bir nitelikte^{III}
düşünmek, varsaymak, farzetmek.

D (i) Bir kişi^I bu olayı ya da durumu^{II} elde
ettiklerinin hatrına^{III} kabul etmek, makul
görmek.

SEÇMEK

ETKEN: 3

A Ayırmak.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_I]_{KONU} Y1

III [AÖ_A]_{HEDEF} Y1

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]+[AÖ_A]

A

*âskerligi anKarada ilK eğitimi ankara
mamaKda yaPdım. bu gırğ bês gün bi yêrde
eğitim yaPdıh. eğitimi yaPdıhdan sora dağıtım
oldıh. direk giTdih geliboliya. geliboliya giTdih.
(Onlar^I)orda iki ay içinde bizi^{II} şoför Kursa^{III}
sêşTiler. (Gökçür, 2012, s. 400)*

A (i) Bir kişi^I benzerleri arasından hoşâ
gideni^{II} belli bir amaç için^{III} seçip almak,
ayırmak.

SEĞİRMEK

ETKEN: 3

A Koşmak.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_A]_{HEDEF} Y1

Y1 [AÖ]+[AÖ_A]

A

*bacısı^I da orda su doldurmuş, hama anasının
yanına^{II} segürdi, deyi "ana gârdaşımı gördüm,
aşık garip gelmiş" (Gülensoy & Buran, 1994, s.
42)*

A (i) Bir kişi^I bir yere ya da bir şeye^{II} hızla
yürümek, koşmak.

SERMEK

ETKEN: 3

A	Yaymak.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y1
II	[AÖ_I] _{KONU}	Y1
III	(AÖ_A) _{HEDEF}	Y1
Y1	[AÖ]+[AÖ_I]+(AÖ_A)	
A	<i>Aldiler bizi, getürdiler Buzlaya, Şaşluğ körpüsü derler, onya gelduğ ki orda iki tene jandarmayı öldürmüşler. Karağolda. Kapı kitli. zamanın hükümeti, bizim zamanımızda da (onlar^I) pencereye^{III} gazete kağadı^{II} sermişler. Camluğa. Kağıdı deldim, içeri girdim. (Ercilasun, 2002, s. 238)</i>	
A	(i) Bir kişi ^I genellikle bez ya da kâğıttan yapılma uzunca bir nesneyi ^{II} bir yere ^{III} yaymak, açmak.	
Eşdizimli Yapılar ve Deyimler		
Leşini Sermek “Öldürmek.”		
<i>ulan dedim durun, mehemed ahmed dedim çabuğ yükleyin çaçağ. buler bizi öldürürler, yav zazalar, biz zazayuh ama buler bizden zaza bulerin köyüdür, bizi öldürür, leşimizi sererler, (Gülensoy & Buran, 1994, s. 216)</i>		
Ev Sermek “Ev dizmek, ev kurmak.”		
<i>be şimdi gelinner gelir diyir gáynananın yanına gèTmiriğ. gidir kendine bir ev serir. (Gökçür, 2012, s. 443)</i>		
SERPMEK		
ETKEN: 4		
A	Yaymak.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y1
II	[AÖ_I] _{ETKİLENEN}	Y1
III	[AÖ_A] _{HEDEF}	Y1
IV	(AÖ_DAN) _{KAYNAK}	Y1

Y1	[AÖ̈]+[AÖ̈_I]+[AÖ̈_A]+ (AÖ̈_A)	
A	çalğı de ële, kimi tulum çalardiler, kimi davul zurna çalardiler. Bacadan^{IV} oğlan^I çerez^{II} <u>seperdi</u> gelinin başına^{III}, yërde çël çocuğ toPlardi. şindi o edeT yoğ. (Tosun, 2016, s. 271) <i>şimdi de yani çoğ zaman elimizle sēperih bığdayi. bığdanı ālimizle sēpirih. orhan Ābēye diyim. bizim o biyög tarlada aḥsudde. orda elimizlen^{IV} buğdeni^{II} <u>sePdih</u>.</i> (Gökçür, 2012, s. 455)	
A	(i) Bir kişi ^I sıvı ya da tane durumdaki bir şeyi ^{II} bir araçla ^{IV} dağılacak biçimde bir yere ^{III} dökmek, saçmak.	
SESLEMEK		
ETKEN: 2		
A	Çağırarak.	
I	[AÖ̈] _{EDEN}	Y1
II	[AÖ̈_A] _{HEDEF}	Y1
ETKEN: 3		
B	Söylemek.	
I	[AÖ̈] _{EDEN}	Y2
II	[AÖ̈_I] _{KONU}	Y2
III	[AÖ̈_A] _{HEDEF}	Y2
Y1	[AÖ̈]+[AÖ̈_A]	
A	<i>neyse ben yaḥladim oni "yav bele şe olmaz, felan neşe" (biz^I) <u>seslendük</u> gönşilere^{II}, hatda gendini ele ḡaybetdi ki, çeşmeye soḥdum,</i> (Gülensoy & Buran, 1994, s. 57)	
Y2	[AÖ̈]+[AÖ̈_I]+[AÖ̈_A]	
B	<i>ḡaynum birez sora ḡaça ḡaça geldi. niye beḡe moralin bozuldi? gelin idim. evelde gelinlik vardi, (ben^I) (ona^{III}) hēş bişe^{II} <u>seslemedim</u>, dēmiş</i>	

ki çoğ morali bozulmuş, demeK Ki eşrefi beğenmedi. (Tosun, 2016, s. 175)

A (i) Bir kişi^I bir başka kişiyi^{II} uzaktan bağırarak çağırmak, ünlemek.

SEVMEK

ETKEN: 2

A Sevgi duymak.

I [AÖ]_{DENEYIMCI} Y1

II [AÖ_I]_{UYARICI} Y1

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]

A

Yüce dağ başında yaz avası var,

Gülinan bülbülün na davası var?

O yar^I beni^{II} sevmiş, ben de o yari,

Ellerin bizınan na davası var? (Ercilasun, 2002, s. 223)

A (i) Bir canlı^I bir kişiye ya da şeye^{II} karşı sevgi ve bağlılık duymak ya da bir şey yapmaktan^{II} hoşlanmak.

SEVİNMEK

ETKEN: 2

A Mutlu olmak.

I [AÖ]_{DENEYIMCI} Y1

II (AÖ_LA)_{UYARICI} Y1

Y1 [AÖ]+(AÖ_LA)

A

şimdi bazıları^I paralan^{II} sevinir, bazıları sevginen sevinir. (Gökçür, 2012, s. 341)

A (i) Bir kişi^I bir sebeple^{II} mutlu olmak, sevinç duymak.

SİÇRAMAK

ETKEN: 3

A İleriye atılmak.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_A]_{HEDEF} Y1

III (AÖ_DAN)_{KAYNAK} Y1

Y1 [AÖ]+[AÖ_A]+(AÖ_DAN)

A

o ihtiyarın göküne deviriyi makatTan aşağıya, diğerleri o ihtiyarın üstuna toplanılar, vannı mamud^I gapıdan^{III} sıçrı dışarıya^{II} yalla, (Gülensoy & Buran, 1994, s. 210)

A (i) Bir canlı^I birden bire ve kuvvetle yeri teperek bir yerden^{III} başka bir yere^{II} doğru atılmak.

(ii) Sıvı^I bir yerden^{III} başka bir yere^{II} fışkırarak hareket etmek.

SİĞMAK

ETKEN: 2

A Girebilmek.

I [AÖ]_{KONU} Y1

II [AÖ_A]_{HEDEF} Y1

Y1 [AÖ]+[AÖ_A]

A

bu adam alıy çıktıy yola, ahrası sıra gidiy topuğuna bastı öğü sıra gediğ gavuşamıy. der demez paldır küldür geliyler. Aħşam oluy (onlar^I) bunu içeri göyacağlar (o^I) hana^{III} sığmıy, külhana^{III} sığmıy. yere yurda^{III} sığmıy. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 142)

A (i) Bir şey^I bir kaba ya da yere^{II} bütünüyle girebilmek veya içinden geçebilmek.

SİĞINMAK

ETKEN: 2

A	Kaçmak.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y1
II	[AÖ_A] _{HEDEF}	Y1
Y1	[AÖ]+[AÖ_A]	
A	o zaman şahın zamanından, şahın babasının zamanından bunnar ^I irannan kaçıblar. irani terk edibler, türkiyeye ^{II} <u>sığınıblar</u> . (Gökçür, 2012, s. 542)	
A	(i) Bir canlı ^I tehlikelerden kaçarak güvenilir bir yere ^{II} çekilmek ya da güvenilir bir kişinin yardımına ^{II} başvurmak.	

SIKMAK		
ETKEN: 2		
A	Basınç altına almak.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y1
II	[AÖ_I] _{ETKİLENEN}	Y1
ETKEN: 3		
B	Püskürtmek.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y2
II	[AÖ_I] _{KONU}	Y2
III	[AÖ_A] _{HEDEF}	Y2
ETKEN: 3		
C	Ateş etmek.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y2
II	[AÖ_I] _{KONU}	Y2
III	[AÖ_A] _{HEDEF}	Y2
ETKEN: 2		
D	Bunaltmak.	
I	[AÖ] _{UYARICI}	Y1
II	[AÖ_I] _{DENEYİMCİ}	Y1
Y1	[AÖ]+[AÖ_I]	
A	reşiK o köylerde bulunur. bizde olmazdı. ben de geymişim. reşigi geymişim ama (o ^I) eyağımı ^{II} bi	

sıhmış, şimdi eyağım éle duriyor. (Gökçür, 2012, s. 360)

B

ondan sora bu sefer getird le su, su arabalarını getirdile. (Onlar^I) bunnarın üzerine^{III} su^{II} serPmağa. su sıhdiler, ne yaPdilar, bunnar gahmadi. (Gökçür, 2012, s. 476)

Y2

[AÖ]+[AÖ_I]+[AÖ_A]

C

hıdır elyaz yetişi bunnarı kenara ati, ordan geliler. nası ki ordan çıhilerse o beg oğlu nası ki bunnarı görise bu^I gambere^{III} bi tüfenk^{II} sıhı, gambere naşı "öldüm" deyise gızı da hama üregine pıçağı sohi, (Gülensoy & Buran, 1994, s. 48)

D

(o^I) çocuğu^{II} sıhıyır, çocuğ ağıliyr. (Ercilasun, 2002, s. 240)

A (i) Bir kişi^I bir şey^{II}in çevresine sarılarak ya da bir şey sararak basınç altına almak.

B (i) Bir kişi^I bir sıvıyı^{II} basınçlı bir araçla püskürtmek.

C (i) Bir kişi^I bir canlıya ya da nesneye^{III} silah^{II}la ateş etmek.

D (i) Bir kişi^I bir başka kişiyi^{II} üzme, bunaltmak ya da zorlamak.

Eşdizimli Yapılar ve Deyimler

Canı Sıkılmak “Bunalmak, bir durumdan dolayı üzüntü duymak.”

Birez yemek memek yaptı yedi. Canı sıhıldı. Dedi ki «şu suyu bir aşağıda gedim de geliyim Anasını satıyım, satı canıma dağ dedi. » (Ercilasun, 2002, s. 253)

SIKIŞMAK

ETKEN: 1

A Tuvalet ihtiyacı gelmek.

I	[AÖ] _{DENEYİMCİ}	Y1
ETKEN: 2		
B	Zor durumda kalmak.	
I	[AÖ] _{DENEYİMCİ}	Y2
II	[AÖ_A] _{KONU}	Y2
Y1	[AÖ]	
A	<i>ule òlüm ne oldi? alTlarına èdecağlar. (Onlar^I) èle de <u>sığışmışlar</u>. (Gökçür, 2012, s. 400)</i>	
Y2	[AÖ]+[AÖ_A]	
B	<i>è men de yüz yüz elli tene toğlu almışam. param da ğalmiyib. (Ben^I) şimdi (paraya^{II}) <u>sığışdım</u>. sığışdım hacı Àbè, (Gökçür, 2012, s. 482)</i>	
A	(i) Bir kişi ^I tuvalet ihtiyacı gelmek.	
B	(i) Bir kişi ^I zor durumda kalmak.	
Eşdizimli Yapılar ve Deyimler		
Başı Sıkışmak “Zor durumda kalmak.”		
<i>gine behleriğ. èle başın sığışdise èle ge yihıl yanıma. (Gökçür, 2012, s. 408)</i>		
SIRIMAK		
ETKEN: 2		
A	Dikmek.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y1
II	[AÖ_I] _{ÜRÜN}	Y1
Y1	[AÖ]+[AÖ_I]	
A	<i>mitil diyerdiğ ona parça. âmrikan gibi. onnan sora bële şeyle tikerdiler. mesela kaç parça olacağ? bu Kádár olacağ. tek kişiliğ, iki kişiliğ, oni atardiğ içine. oni güzel çevirirdiğ. çevirdiğden sora oni^{II} bële üç, dört, üç Kadın^I sırır, bitirir. (Gökçür, 2012, s. 333)</i>	

A	(i) Bir kişi ^I yorgan, şilte vb.ni ^{II} aralıklı dikmek.
SIVAMAK	
ETKEN: 3	
A	Sıva ile kaplamak.
I	[AÖ] _{EDEN} Y1
II	[AÖ_I] _{ÜRÜN} Y1
III	(AÖ_LA) _{ARAÇ} Y1
Y1	[AÖ]+[AÖ_I]+(AÖ_LA)
A	<i>onun üsdüne suva wurardılar. suvayi da şeynen wurardılar. şey saman katardılar. çığnardılar. tam helimini alırdi. (Onlar^I) (onu^{II}) onnan^{III} suvardılar.</i> (Gökçür, 2012, s. 552)
A	(i) Bir kişi ^I yorgan, şilte vb.ni ^{II} aralıklı dikmek.
SIVIŞMAK	
ETKEN: 3	
A	Kaçmak.
I	[AÖ] _{EDEN} Y1
II	(AÖ_DAN) _{KAYNAK} Y1
Y1	[AÖ]+(AÖ_DAN)
A	<i>o yanı bağı, bu yanı bağı. tabi adam, padişahın oğlu^I, bağıçaya giri, üç elmayı da göpari, cebine goyi arğasına bağımadan (oradan^{II}) savuşı</i> (Gülensoy & Buran, 1994, s. 106)
A	(i) Bir kişi ^I haber vermeden sessizce bir yerden ^{II} gitmek, kaçmak.
SİLMEK	
ETKEN: 3	

A	Temizlemek.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y1
II	[AÖ_I] _{ETKİLENEN}	Y1
III	(AÖ_LA)	Y1
Y1	[AÖ]+[AÖ_I]+(AÖ_LA)	
A	Sen uşağsan, sen özünü bilmezsen, (Sen^I) Ağladığın çəşmim yaşın^{II} <u>silmezsen</u>, Verdiğin ilgarda naçun durmazsan? İki dilli, üzü gara, bir eylen. (Ercilasun, 2002, s. 364)	
A	(i) Bir kişi ^I genellikle bir bez ile ^{III} bir şeyin üzerindeki toz, kir ya da ıslaklığı ^{II} almak, temizlemek.	

SİLKELEMEK		
ETKEN: 2		
A	Silkmek.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y1
II	[AÖ_I] _{KONU}	Y1
Y1	[AÖ]+[AÖ_I]	
A	diyi ayahTa durup atəş edidi. ona şey işlemidi. dedi (O^I) Qurşağını^{II} bəle açıp <u>sirkeliyip</u> o mermiler tökili yere. işlemidi ona. (Gökçür, 2012, s. 378)	
A	(i) Bir kişi ^I üstündeki şeyleri düşürmek, kaydırmak için bir şeyi ^{II} üst üste silkmek.	

SİNMEK		
ETKEN: 3		
A	Pusmak.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y1
II	(AÖ_A) _{MEKÂN}	Y1

Y1	[AÖ]+[AÖ_I]	
A	<i>burasi siyah olur. yêr tovuğudur. onnar^I da êle adamı^{II} gördüğünde <u>sinerler</u> toprağa^{III}.</i>	
A	(i) Bir canlı ^I ekndini göstermemek için bir yere ^{II} pusmak, büzülmek.	
SOĞUMAK		
ETKEN: 1		
A	Isısını kaybetmek.	
I	[AÖ] _{ETKİLENEN}	Y1
ETKEN: 1		
B	Sakinleşmek.	
I	[AÖ] _{DENEYİMCİ}	Y1
ETKEN: 2		
C	İsteği kalmamak.	
I	[AÖ] _{DENEYİMCİ}	Y2
II	[AÖ_DAN] _{UYARICI}	Y2
Y1	[AÖ]	
A	<i>desTileri çıharTdığı zaman desTilerin üsTlerine sawûh su seperler. desTi çaTTamiya. su bèle pata pata çarpardi. üzerinnen buğ gahardi. gahdihdan sora (o^I) <u>sawurdi</u>. (Gökçür, 2012, s. 532)</i>	
B	<i>gece gündüz ağıliyi, şıvan êdi. diyiler götürün onun başına torpağı tökün. belki savusun. o da eve getirmez. ama mezarlığa gidi ya; ağıliyi. atılmış babasının üzerine, yan Qardaşının üzerine. onun toprağını diyerler, tökün başına, (o^I) biraz <u>savusun</u>. (Gökçür, 2012, s. 327)</i>	
Y2	[AÖ]+[AÖ_DAN]	
C		

gız deyî ki sen^I benden^{II} savudun heral. adam heç cadı garının sözüne inanur mu? (Gülensoy & Buran, 1994, s. 93)

- A (i) Sıcak bir şey^I ısınıyı yitirerek soğuk duruma gelmek.
 B (i) Aşırı üzüntülü ve ya acılı bir kişi^I sakinleşmek, avunmak.
 C (i) Bir kişi^I birine ya da bir şeye^{II} duyduğu istek, sevgi veya ilgisi kalmamak.

SOKMAK

ETKEN: 3

A	Girmesini sağlamak.
I	[AÖ] _{EDEN} Y1
II	[AÖ_I] _{KONU} Y1
III	[AÖ_A] _{HEDEF} Y1

ETKEN: 3

B	Durumunu değiştirmek.
I	[AÖ] _{EDEN} Y1
II	[AÖ_I] _{ETKİLENEN} Y1
III	[AÖ_A] _{NİTELİK} Y1

ETKEN: 2

C	Isırmak.
I	[AÖ] _{EDEN} Y2
II	[AÖ_I] _{ETKİLENEN} Y2

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]+[AÖ_A]

A
bu gambere bi tūfenk sıhi, gambere nası "öldüm" deyise gızı^I da hama üregine^{III} pıçağı^{II} sohi (Gülensoy & Buran, 1994, s. 48)

B
Günner bele keçmelıdeydi. Aynı vaziyetde Külegiren^I ayda iki defa, ne bilim haftada bir defa haramıları^{II} bu vaziyete^{III} sohardı. (Ercilasun, 2002, 331)

Y2 [AÖ]+[AÖ_I]

C

üst tarafında ilan var. bu da ilanı gurtarmağ için, ilanı orda gurtadı ki yanmiya. ilanı gurtadı, bu safar ilân deyî "(ben^I)seni^{II} sohacam!" (Gülensoy & Buran, 1994, s. 203)

- A (i) Bir kişi^I bir şeyin bir yere^{III} girmesini sağlamak.
 (ii) Bir kişi^I bıçak, kazık vb.ni^{II} bir yere^{III} saplamak.
 B (i) Bir kişi^I bir başka kişinin^{II} yeni bir ruh haline^{III} girmesine neden olmak.
 (ii) Bir kişi^I bir başka kişiyi^{II} yeni bir kılığa^{III} bürünmesini sağlamak.
 C (i) Böcek, zehirli hayvan iğnesini^I bir canlının vücuduna^{II} batırarak zehirlemek.

Eşdizimli Yapılar ve Deyimler

Burnunu Sokmak "Gerekli olmadığı halde her işe karışmak."

'tabi sen sağduçsen vereceksen parayı, ula dedi sen de işlere garişersen her işlere burnun soğersen, sene ne alakadar eder. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 215)

İşe Sokmak "Bir işe başlamasını sağlamak."

Her türlü adamlar doli. Sabahleyin gahdih, Haydin iş aramiya. Memmedi götürdüğ işe sohduh. Sen çalış, bize de para verisen. (KİA; 186)

SOKULMAK

ETKEN: 2

A	Yanaşmak.
I	[AÖ] _{EDEN} Y1
II	[AÖ_A] _{HEDEF} Y1

ETKEN: 2

B	İşe girişmek.
I	[AÖ] _{EDEN} Y1
II	[AÖ_A] _{HEDEF} Y1

Y1	[AÖ]+[AÖ_A]
A	
<i>O annan bi patron, bi de bi şoför geldi. Dedi «bizim arabıya altı gişi lazım. (Ben^I) Hemen <u>sohuldum</u> yanına^{II}. (Ercilasun, 2002, s. 186)</i>	
B	
<i>«İki bin sekize veriyerim. » Ula, ota bahduh az, para çoğ. Bayram emi dedi ki «ben de sohulacam. » Gardaşı dedi ki «ben^I de (buna^{II}) <u>sohulacam</u>. » Bizim bir cingil vardı ki «ben^I de <u>sohulacam</u>. » Ula bize ne galdi daa. Bize bi şey galmadı. Dörde ki böldüh de ikişer araba düşdü. (Ercilasun, 2002, s. 222)</i>	
A	(i) Bir kişi ^I bir yere ^{II} yanaşmak.
B	(i) Bir kişi ^I bir işle ilgili ^{II} anlaşmaya varmak, kabul etmek.
SOLMAK	
ETKEN: 1	
A	Canlılığını yitirmek.
I	[AÖ] _{ETKİLENEN} Y1
ETKEN: 1	
B	Rengini yitirmek.
I	[AÖ] _{ETKİLENEN} Y1
Y1	[AÖ]
A	
<i>padişahın da gelininin yanağında gül açer, sabbağ bağerler ki gül^I <u>solmuş</u>. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 104)</i>	
B	
<i>nöldu ağama nöldu noldu begime noldu sarardı benzi^I <u>soldu</u> (Gülensoy & Buran, 1994, s. 75)</i>	
A	(i) Bitki ^I canlılığını yitirmek.

B	(i) Bir kişi ^I korku, hastalık vb. nedeniyle kötü bir ruh halinde olmak.
SORMAK	
ETKEN: 3	
A	Sual etmek.
I	[AÖ] _{EDEN} Y1-Y2-Y3-Y4-Y5
II	[AÖ_I] _{KONU} Y1
II	[TT] _{KONU} Y2 Y5
II	[kiTT] _{KONU} Y3-Y4
III	[AÖ_A] _{HEDEF} Y1-Y2-Y3
III	[AÖ_DAN] _{HEDEF} Y4-Y5
Y1	[AÖ]+[AÖ_I]+[AÖ_A]
A	
<i>ben burdadım. arhadaş sabah geldi. seni sordi. bi háFTádír. (O^I) daha doğrisi gelíp seni^{II} <u>sori</u>. (Gökçür, 2012, s. 335)</i>	
<i>bíz de danışacağ insanlarımız var. Kızın amcası var, dayısı var, emisi var, işTe tēyzesi onnara^{III} <u>soralım</u>. (Gökçür, 2012, s. 343)</i>	
Y2	[AÖ]+[TT]+[AÖ_A]
A	
<i>gízleyince babam tabi şüphelenir. (O^I) (bize^{II}) sabah <u>sorir</u>, kím var evde? annem tabi gízliyr, demiyir. (Gökçür, 2012, s. 445)</i>	
Y3	[AÖ]+[kiTT]+[AÖ_A]
A	
<i>günnerin bir vahdmda İsdanbula çığiller. İsdanbula çıbanda, (Onlar^I) (onlara^{II}) İsdanbulda <u>soriller</u> ki padişahlar hangi sarayda, hangi ceddede, hangi nümerede ötürüler^{II}. (Ercilasun, 2002, s. 191)</i>	
Y4	[AÖ]+[AÖ_I]+[AÖ_DAN]
A	

Bahıllar bir adam gelib. (Onlar^I) Bu adamnan^{III} sorublar bu yolu^{II}. Deyib «ay gardaş, bah bu yol gider gelmez. (Ercilasun, 2002, s. 280)

Y5 [AÖ]+[TT]+[AÖ_DAN]

A

Gizin yanına çıhib. Ahşam oturublar. Surfa açılıb, yeyib, Mehemed^I bu gızdan^{III} sorub: «Sennen sora gene bacın “•var^{II}? » Deyib «var, men ikinciyem. (Ercilasun, 2002, s. 282)

A (i) Bir kişi^I bir durumu^{II} öğrenmek için bir başkasına^{III} soru yönelterek bilgi istemek, sual etmek.

SOYMAK

ETKEN: 2

A Giysilerini çıkarmak.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_I]_{ETKİLENEN} Y1

ETKEN: 2

B Kabuğunu çıkarmak.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_I]_{KONU} Y1

ETKEN: 2

C Çalmak.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_I]_{ETKİLENEN} Y1

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]

A

Bu yendi geldi, bunun başını daşnan ezdi. Bunu öldürdü. (O^I) Bunun üsdünü^{II} soydu. Başdığım, paltarını, her bir şeyini aldı; geyindi (Ercilasun, 2002, s. 299)

B

On tene de yumurta bişirmiş, İhdiyar adam tamağ edir. Pağacı girir birez. (O^I) Yumurtanın da birini^{II} soyur, yeyir. (Ercilasun, 2002, s. 189)

C

Ermeni geldi, bizleri gırdı. Tayalarımızı yandırdı. Gışdih Kiriye. Kirtider^I bizi^{II} soydu. Çol çocuğumuzu öldürdü. (Ercilasun, 2002, s. 296)

A (i) Bir kişi^I kendisinin ya da başka birinin giysilerini^{II} çıkarmak.

B (i) Bir kişi^I bir şeyin üzerindeki kabuk, deri, zar vb.ni^{II} çıkarmak.

C (i) Bir kişi birinin üstünde, yanında veya bir yerde^{II} bulunan şeyleri çalarak alıp götürmek.

SÖKEMEK

ETKEN: 3

A Yaslamak.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_I]_{KONU} Y1

III [AÖ_A]_{HEDEF} Y1

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]+[AÖ_A]

A

Neyse bu da munu gölladı! Bu kişi^I ahşamnan iki saat keçennen sora dalını^{II} bir daşa^{III} sökedi. Öküün de ipini gétđi, beline bağıladı, (Ercilasun, 2002, s. 342)

A (i) Bir kişi^I vücudunun bir bölümünü ya da bir şeyi^{II} bir yere^{III} dayamak, yaslamak.

SÖKMEK

ETKEN: 2

A Çıkarmak.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_I]_{KONU} Y1

ETKEN: 2

B İyileştirmek.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_I]_{ETKİLENEN} Y1

ETKEN: 2

C İşe yaramak.

I	[AÖ] _{KONU}	Y2
II	[AÖ_DA] _{MEKÂN}	Y2
Y2	[AÖ]+[AÖ_I]	
A	ula babo bu Koriğan dağda çilhi. onan sora oni, (biz^I) oni^{II} Kazmanan^{III} <u>söküdüh</u>. getiridih. tendirde yahidih. (Gökçür, 2012, s. 559)	
B	emekömece, bi de bu kedilerin tüki. maķasla beġe doġralla, ġatalla oni, ġariřTırilla, ġariřTırilla ġáynedille. şimdi bu çiban miban söyliyoz ya; o çibana baġladın mı aķřam baġladın mı (o^I) sabahın dümdüz <u>söker</u> oni^{II}. doġTorun o siyah málhâmi gibi söker. heç biraķmaz bi şey ġalsın. (Gökçür, 2012, s. 466)	
Y2	[AÖ]+[AÖ_DA]	
C	sindi seninle elini baġlar yollarım şeye, yollarım mıntıġa ġumandanının yanına söz anlatamaz müstentig müstentig^I para etmez orda^{II}, <u>söġmez</u> (Gülensoy & Buran, 1994, s. 114)	
A	(i) Bir kişi ^I bir şeyi ^{II} bulunduġu bir yerden bazen bir araç yardımıyla ^{III} kuvvet kullanarak veya gevşeterek çıkarmak, çekip ayırmak.	
B	(i) İlaç, merhem vb. ^I yara, iltihap vb.ni ^{II} geçirmek, iyileştirmek.	
C	(i) Bir kişi ya da bir davranış ^I bir işte ^{II} yarar saġlamak, geçerli olmak, işe yaramak.	
Eşdizimli Yapılar ve Deyimler		
şafak Sökmek “Sabahleyin ortalık aydınlanmaya başlamak.”		
Mal mul hep ġaldı. Çoluġ çocuġın elinnen dutdular, bizi ġötürdüler. Gece Köte^Iın suyunu ġeřdih o ġarřıya çıhdıh. şafah söktü, köylü halı,		

millet bölündü. Birezi Puruda. Birezimiz ‘doġru ġitdik ġaraġuřa (Ercilasun, 2002, s. 199)

SÖNMEK

ETKEN: 1

A Yanmaz olmak.

I [AÖ]_{ETKİLENEN} Y1

ETKEN: 1

B řiřliġi inmek.

I [AÖ]_{ETKİLENEN} Y1

Y1 [AÖ]

A

tütünü tütmiyacaġ bi bacadır, alla o ataşı söndürmeye şimdi o ataş^I sönmüşdür. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 67)

B

itdirseġi bu ġözlerin altında oluşan beġe dirseK gibi olan uci sıvrilen sivilce gibi bi şey. biraz iridir. çışana diyeler ki bi tene de yanında çışsın. inanışa ġöre ġe dediğin zaman o^I çabuġ sönmiş. (Gökçür, 2012, s. 470)

A (i) Bir ışık ya da ateş kaynaġı^I artık yanmaz, aydınlatmaz, parlamaz olmak.

B (i) Yara, iltihap vb. nedenlerle vücutta oluşan şişlikler^I inmek.

(ii) şişmiş bir nesne^I eski hacmine dönmek.

SÖVMEK

ETKEN: 2

A Küşretmek.

I [AÖ]_{EDEN} Y1-Y2

II [AÖ_I]_{HEDEF} Y1

II [AÖ_A]_{HEDEF} Y2

Y1 [AÖ]+[AÖ_I] → Vn.

A

ğarı tepesi üsde deydi yere. giTdi o terefde. ay
ğurre kerè. yanè (O^I) kürTçe meni^{II} söydi.
(Gökçür, 2012, s. 434)

Y2 [AÖ]+[AÖ_A]

B

(onlar^I) Ona^{II} da çoğ söydüler bu kerez. Oni da
cezalatdiler sora. (Ercilasun, 2002, s. 233)

A (i) Bir kişi^I bir başka kişiye^{II} onur kırıcı
sözler söylemek, küfretmek.

SÖYLEMEK

ETKEN: 3

A Sözle anlatmak.

I [AÖ]_{EDEN} Y1-Y2-Y3-Y4

II [AÖ_I]_{KONU} Y1

II [TT]_{KONU} Y2

II [kiTT]_{KONU} Y3

II [AÖ_DAN]_{KONU} Y4

III [AÖ_A]_{HEDEF} Y1-Y2-Y3-Y4

ETKEN: 3

B Bir dilde karşılığı olmak.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_I]_{KONU} Y1

III [AÖ_A]_{HEDEF} Y1

ETKEN: 4

C Ismarlamak.

I [AÖ]_{EDEN} Y5

II [AÖ_I]_{KONU} Y5

III (AÖ_A)_{FAYDALANAN} Y5

IV (AÖ_DAN)_{KAYNAK} Y5

ETKEN: 2

D İcra etmek.

I [AÖ]_{EDEN} Y6

II [AÖ_I]_{KONU} Y6

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]+[AÖ_A]

A

(O^I) padişaha^{III} anağdarın yerini^{II} söli. padişah
ilkin inanmi. Deyi ki eğer yalan sölisen seni
keserim deyî ama gidi bağı ki hağgeten anahTar
ocağdaki ğara daşın altında, (Gülensoy & Buran,
1994, s. 53)

B

bala da var hocam. (Onlar^I) bala^{II} çocuğa^{III} da
söylle. (Gökçür, 2012, s. 488)

Y2 [AÖ]+[TT]+[AÖ_A]

A

Diyir ki «gidin, pādīşa_a şikaat edin. O padişah
edālet pādīşahıdır, » (O^I) Gidiyir, pādīşa_a^{III}
söyliyenne «ne geden atız vardı^I? » «Şu ğaden. »
«Ne ğaden para ederdi? » «İki ganimetine vēr». (Ercilasun, 2002, s. 170)

Y3 [AÖ]+[kiTT]+[AÖ_A]

A

Bu adam^I bir gün ğarısına^{III} gelir, söyliyer ki,
söyliyer ki «ğarı, ben bir haşıl yuduzdum. Sen bu
haşılı bişir de gelsin Aslan Ağaynan Murad Ağa
yēsinner. ^{II}» (Ercilasun, 2002, s. 164)

Y4 [AÖ]+[AÖ_A]+[AÖ_DAN]

A

(Sen^I) Meni^{II} başdan söyle,
Kirpitden ğaşdan^{II} söyle,
Ġamımın acluğu var
(bana^{II})Etmeliden aşdan^{II} söyle. (Ercilasun, 2002,
s. 222)

Y5 [AÖ]+ [AÖ_I]+ (AÖ_A)+ (AÖ_DAN)

C

ondan sona başımdan geçenleri anlatayım, noldu
oğlum dedi, geldi oturdu, (ben^I) neyse bi ğahve
söledim. geldi. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 114)

Y6 [AÖ]+ [AÖ_I]

D

atı alır gız evine gidersin, gelinin gardaşı, anası, babası alır getirir ata bindirirler, galabalıh misafiri ardan (onlar^I) türkü söliye söliye, gelini getirirler, (Gülensoy & Buran, 1994, s. 70)

- A (i) Bir kişi^I bir kişiye^{III} düşündüğünü ya da bildiğini^{II} söylemek, bahsetmek.
 B (i) Bir kişi^I bir sözcük ya da durumun^{II} bir başka dildeki karşılığını^{III} demek.
 C (i) Bir kişi^I ekndisi için ya da bir başka biri için^{III} bir yerden^{IV} yiyecek, içecek vb. ^{II} sipariş etmek, ısmarlamak.
 D (i) Bir kişi^I türk, şarkı, şiir vb.ni^{II} icra etmek.

SUSMAK

ETKEN: 3

A Konuşmasını kesmek.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

Y1 [AÖ]

A

âli bu hebere çoğ ema çoh üzölmüş, içi burçulmuş, emâ bu ağa ogli, elde ne gelir, âli' gülbahara sarılır, susar, ses çığarmaz. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 187)

A (i) Bir kişi^I konuşmasını kesmek, sessizleşmek.

SUVARMAK

ETKEN: 2

A Sulamak.

I [AÖ]_{EDEN} Y1II [AÖ_I]_{KONU} Y1

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]

A

pancarı teh ten çepeliyereh su zamanı (biz^I) pancarımız^{II} suvararırh. Pancar bi gaş sefer su içer. (Ercilasun, 2002, s. 274)

A (i) Bir kişi^I genellikle bitki ya da haycanlara^{II} su vermek.

SÜPÜRMEK

ETKEN: 3

A Temizlemek.

I [AÖ]_{EDEN} Y1II [AÖ_I]_{ETKILENEN} Y1III (AÖ_LA)_{ARAÇ} Y1

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]+(AÖ_LA)

A

ağaçları kesiken o işçiler ordan bi nene garı geçi, deyi ki ahan (sen^I) bunları^{II} süpür de götür, deyi yağarsın (Gülensoy & Buran, 1994, s. 107)

A (i) Bir kişi^I bir yerin üstündeki çer çöp, toz toprak vb. şeyleri^{II} süpürge, fırça veya başka bir araçla^{III} toplamak, temizlemek.

SÜRMEK

ETKEN: 3

A Toprağı işlemek.

I [AÖ]_{EDEN} Y1II [AÖ_I]_{ETKILENEN} Y1III (AÖ_LA)_{ARAÇ} Y1

ETKEN: 3

B Nefyetmek.

I [AÖ]_{EDEN} Y2II [AÖ_I]_{ETKILENEN} Y2III [AÖ_A]_{HEDEF} Y2IV (AÖ_DAN)_{KAYNAK} Y2

ETKEN: 3

C Yaymak.

I [AÖ]_{EDEN} Y3

II	[AÖ_I] _{ETKİLENEN}	Y3
III	(AÖ_A) _{HEDEF}	Y3
ETKEN: 3		
D	Taşıt kullanmak.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y3
II	[AÖ_I] _{KONU}	Y3
III	(AÖ_Ataraf) _{HEDEF}	Y3
ETKEN: 3		
E	Değdirmek.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y3
II	[AÖ_I] _{KONU}	Y3
III	[AÖ_A] _{HEDEF}	Y3
ETKEN: 2		
F	Zaman geçmek.	
I	[AÖ] _{KONU}	Y4
II	[X] _{ZAMAN}	Y4
Y1	[AÖ]+[AÖ_I]+(AÖ_LA)	
A	(Biz^I) bostan^{II} kotannan^{III} <u>sürerdih</u>. öküzler bağlanırdı, beş altı çift öküz orayı çevürürdü. (Gökçür, 2012, s. 548)	
Y2	[AÖ]+[AÖ_I]+[AÖ_A]+(AÖ_DAN)	
B	On beş günnen sora beni çağırdiler. İfadeye götürdüler. İfadami verdim. (Onlar^I) Galdırdiler beni^{II}, <u>sürdiler</u> Ahısgaya^{III}. (Ercilasun, 2002, s. 228) ben ögüT aldım atamdan aK gómleK gëydim keTenden bizi^{II} <u>sürdüler</u> vetandan^{IV} şen kalsın dedemin yurdu. (Tosun, 2016, s. 244)	
Y3	[AÖ]+[AÖ_I]+[AÖ_A]	
C	gelini dışarı çıhardıhları o zeman atarlar, (onlar^I) gına^{II} getirirler gelinin eline^{III} <u>sürerler</u>, biter gider. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 70)	

D

Gel atının ağzını gır, bu çimennere, bu dağa daşa teref sür. (Ercilasun, 2002, s. 312)

E

sürme meni sürme meni,
yar kapınnan sürme meni,
bala ağlar şir isTer,
(Sen^I) vër ağzında^{III} sür memeni^{II} (Gökçür, 2012, s. 500)

Y4[AÖ]+[X]_{ZAMAN}**F**

esKiden bizim düğünlerimiz^I bir hafTa^{II} sürüyordu. (Tosun, 2016, s. 227)

- A (i) Bir kişi^I çift vb. ile^{III} tarla, bostan vb.ni^{II} taramak.
- B (i) Bir kişi ya da kurum^I bir kişiyi^{II} oturduğu, bulunduğu yerden, ülkeden ceza olarak başka bir yer veya ülkeye^{III} göndermek, nefyetmek.
- C (i) Bir kişi^I bir maddeyi^{II} bir yüzey üzerine^{III} ince bir tabaka olarak yaymak, dökmek, serpmek.
- D (i) Bir kişi^I motorlu taşıtları ya da binek hayvanlarını^{II} kullanarak bir yöne doğru^{III} hareket etmek.
- E (i) Bir kişi^I vücudunun bir bölümünü ya da bir şeyi^{II} bir yere^{III} değdirmek.
- F (i) Bir olayın gerçekleşmesi ya da tamamlanması^I belli zaman^{II} almak.

Eşdizimli Yapılar ve Deyimler

Keyif/Sefa Sürmek “Sıkıntısız, rahat yaşamak.”

Bu dünyanın bir sefasını sürmedim,
Dutdu her bir yanıma vay ihdiyarlıh. (Ercilasun, 2002, s. 173)

Hüküm Sürmek “Himayesi altında bulundurmak.”

şenlik baba ele bir aşığımış ki o devirde burada bir neçelik hükümeti varmış. yanê rusya elindemiş. o neçelik de burda hüküm sürermiş. irandan bir şahir geliyêr buriya, diyêr ki ya bene harşluh vërecahsın ya bi hesim vërecahsın. (Tosun, 2016, s. 192)

SÜSMEK → Vn.

ETKEN: 2

A Süslemek.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_I]_{ETKİLENEN} Y1

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]

A

*mezarımı derin gazın göl olsun,
(Ben^I) eTrafi^{II} süsem, sümbül, bağ olsun,
(Gökçür, 2012, s. 323)*

A (i) Bir kişi^I bir yeri ya da bir şeyi^{II} süslemek, bezemek.

SÜZMEK

ETKEN: 2

A Ayırmak.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_I]_{ETKİLENEN} Y1

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]

A

burda Kānali bêtona sohdılar ya, bêton^I süzmiyor suyi^{II}. o su kötü eTdi, toprağı bozdi. (Gökçür, 2012, s. 387)

A (i) Bir kişi^I bazı sıvıların yoğunlaşmasına yol açan, katı ve tortulu maddeleri^{II} bu sıvılardan ayırmak veya bir şeyin sıvı kısmını^{II} ayırmak.

B

(i) Bir kişi^I bir başka kişiye^{II} baygın ve anlamlı bir biçimde bakmak.

ŞAŞIRMAK

ETKEN: 2

A Hayret etmek.

I [AÖ]_{DENEYİMCİ} Y1

II [AÖ_A]_{UYARICI} Y1

ETKEN: 2

B Ne yapacağını bilememek.

I [AÖ]_{DENEYİMCİ} Y2

II [AÖ_I]_{KONU} Y2

Y1 [AÖ]+[AÖ_A]

A

bunlar gidiler yolda bı adama rasliler. adam deyî ki. padişahım nereye gidisiz, pâdişahdan veziri^I (buna^{II}) şasuriler galiler, (Gülensoy & Buran, 1994, s. 89)

Y2 [AÖ]+[AÖ_I]

B

oğlanın babası da iki ataş arasında galmış. arzuyu götürmese oğlu ölecek, götürse hem bunlara yazuh hem de bunların bedduvası gâbul oli. (o^I) ne yapacağını^{II} şasuri içinden duva edi ki gamberin bedduvası gâbul olmaya. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 95)

A (i) Bir kişi^I bir durum karşısında^{II} hayrete düşmek.

B (i) Bir kişi^I bir konuda^{II} ne yapacağını bilememek.

ŞİŞMEK

ETKEN: 1

A Hacmi genişlemek.

I [AÖ]_{ETKİLENEN} Y1

Y1	[AÖ]
A	
<i>yanê bazı yerlerde en fazla ayahta giTdiş yerışdiş oraya. ben geTdim orda ayahtarimi bele çihardım, ben bahdım ayahtarım^I bele şışmişler.</i> (Gökçür, 2012, s. 476)	
A	(i) Vücudun bir bölümü ^I darbe, basınç, iltihap vb. nedenlerle hacmi büyümek. (ii) Bir şey ^I içine hava, sıvı vb. dolması nedeniyle hacmi büyümek.
TAKMAK	
ETKEN: 3	
A	Giyinmek.
I	[AÖ] _{EDEN} Y1
II	[AÖ_I] _{KONU} Y1
III	(AÖ_A) _{HEDEF} Y1
ETKEN: 3	
B	Hediye vermek.
I	[AÖ] _{EDEN} Y1
II	[AÖ_I] _{KONU} Y1
III	(AÖ_A) _{FAYDALANAN} Y1
ETKEN: 3	
C	Geçirmek.
I	[AÖ] _{EDEN} Y1
II	[AÖ_I] _{KONU} Y1
III	(AÖ_A) _{HEDEF} Y1
ETKEN: 2	
D	Sözünü dinlemek.
I	[AÖ] _{DENEYİMCİ} Y2
II	[AÖ_I] _{UYARICI} Y2
Y1	[AÖ]+[AÖ_I]+(AÖ_A)
A	
<i>mesela Konyoyda o zamanda o Konyoyda (onlar^I) paytonun aTdarının Kulahlarına^{III} graP^I tahardılar ki gelin paytoni belli eTsın.</i> (Gökçür, 2012, s. 346). (Ercilasun, 2002, s. 258)	

B	
<i>Herkeş^I hediyesini^{II} (ona^{III}) tahacah, para tağan, altın bilezig tağan, küpe tağan... orda herkes hısım áKrába hediyesini tahacah. çalacahlar oyniyecahlar. Kız evi dağılacah,</i> (Gökçür, 2012, s. 331)	
C	
<i>Bir gün arha üzeri yatırım bele. Yatırdı, hurdan yanaşdırdı matğabı. Dizimnen deldiler. (Onlar^I) Bunya^{III} bi demir^{II} tahdılar. Tekrer ayağıcı asğıya göydular.</i> (Ercilasun, 2002, s. 166)	
Y2	[AÖ]+[AÖ_I]
<i>şimdi başı Açıl, göti Açıl. göresen kaynatayı^{II} kim^I tahi, şeyi kim tahi, göresen. neler yapiler ya.</i> (Gökçür, 2012, s. 521)	
A	(i) Bir kişi ^I bir aksesuarı ^{II} vücuduna ^{III} giydirmek, takınmak.
B	(i) Bir kişi ^I düğün, nişan vb. durumlarda evlenen çiftlere ^{III} genellikle para ya da ziynet eşyası ^{II} olarak hediye vermek.
C	(i) Bir kişi ^I bir şeyi ^{II} başka bir yere ^{III} uygun bir biçimde tutturmak, iliştmek, geçirmek. (i) Bir kişi ^I bir başkası ^{II} na hürmet etmek ya
D	da sözünü dinlemek.
Eşdizimli Yapılar ve Deyimler	
Nişan Takmak “Nişanlanmak.”	
<i>onnan sora nişani tahardılar. nişannan sora Kadınlar giderdi, erkeKler ahşam üzeri yemeye gelirlerdi Kız evine.</i> (Gökçür, 2012, s. 344)	
TANIMAK	
ETKEN: 2	
A	Tanır duruma gelmek.
I	[AÖ] _{DENEYİMCİ} Y1
II	[AÖ_I] _{UYARICI} Y1
ETKEN: 2	

B	Saymak.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y1
II	[AÖ_I] _{KONU}	Y1
Y1	[AÖ]+[AÖ_I]	
A	<i>ben yanımdaki olan arhadaşa dedim ki öla dedim bu^I kim ise muhakka^I beni^{II} <u>tanıdı</u> dedim (Tosun, 2016, s. 176)</i>	
B	<i>indi daha bu afèdersın mini eteh' filan çıhTı ki oğul^I babıy^{II} tanımèr, Kız^I anèyi^{II} <u>tanımèr</u>. (Tosun, 2016, s. 303)</i>	
A	(i) Bir kişı ^I daha önce tanımadığı ya da kim veya ne olduğunu hatırlayamadığı birini ya da bir şeyi ^{II} tanır druma gelmek.	
B	(i) Bir kişı ^I başka bir kişinin sosyal statüsünü ^{II} ya da bir kurum ^I başka bir kurumun varlığını ^{II} kabul etmek, saymak.	
Eşdizimli Yapılar ve Deyimler		
Hak Tanımak “Bir işi yapmaya yetki vermek.”		
<i>kırh sekizde türklüh ilan oldı. atatürkün zamanında. millete hâk tanıdı. jandarmalar gelürdi kövimize, ehşiyalar burdan kâyıboldı. (Tosun, 2016, s. 224)</i>		
TAPMAK		
ETKEN: 3		
A	Bulmak.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y1
II	[AÖ_I] _{KONU}	Y1
III	(AÖ_DA) _{MEKÂN}	Y1
Y1	[AÖ]+[AÖ_I]+(AÖ_DA)	
A	<i>bızım o gün gine yolda gidirdim. tam aşığa^Iye yène yène rampanı, yène yène yarı yolda durdum.</i>	

(Ben^I) para^{II} taPdım. dayı mene dèdi gèT, bilmirem, Kumandoni getir. men de geldim dèdim wala tapamadım. geldim dèdim dayı vala tapamadım. sähärden, tè şeFahdan ulduzlar havadayken a^ITar a^ITarma tapamirem. (Gökçür, 2012, s. 405)

Bu yannan da gardaşım bir yerde^{III} tafdı. Bahdı o yemehhanada yemeh paylir. (Ercilasun, 2002, s. 283)

A (i) Bir kişı^I kaybettiği ya da bulmaya çalıştığı bir şeyi^I bulmak.

TARAMAK

ETKEN: 3

A Kırışıklığını gidermek.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_I]_{ETKILENEN} Y1

III (AÖ_LA)_{ARAÇ} Y1

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]+(AÖ_LA)

A

önce göyünnen gırhıler. onnan sora götürürdih çayda yihıyirdih ağaşnen. (Biz^I) onan sora getiridih (onu^{II}) tarahnen^{III} tariyirdih. (Gökçür, 2012, s. 437)

A (i) Bir kişı^I tarak vb. araçlarla^{III} bir şeyin^{II} tellerini birbirinden ayırıp kırışıklığını gidermek.

TARTIŞMAK

ETKEN: 2

A Münakaşa etmek.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_LA]_{EDEN} Y1

Y1 [AÖ]+(AÖ_LA)

A

her gün gidiyih biraz köyliler hanê, uyuz olmağa başladılar. söyliyiler. neyse. biz köylilernen^{II} biz^I tartışdih. (Gökçür, 2012, s. 394)

A (i) Bir kişi^I bir başka kişiyle^{II} karşılıklı ağır sözler söyleyerek çekişmek, münakaşa etmek.

TARTMAK

ETKEN: 3

A Ağırlığını bulmak.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_I]_{KONU} Y1

III (AÖ_LA)_{ARAÇ}

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]+(AÖ_LA)

A

pādişām bunu gel sen kendi elinla öldür." nasıl ki gelursa hama şō ismayil duti havaya ati. ela bi gūliç vuri ki, ikiya bölü. (Onlar^I) getiri (onu^{II}) dartılar ki aynı ikisi da bir. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 137)

A (i) Bir kişi^I bir çeşit tartı yardımıyla^{III} bir şeyin ağırlığını^{II} bulmak.

TAŞIMAK

ETKEN: 4

A Götmek.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_I]_{KONU} Y1

III [AÖ_A]_{HEDEF} Y1

IV (AÖ_DAN)_{KAYNAK} Y1

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]+[AÖ_A]+(AÖ_DAN)

A

o arabalar geTdı. dörT tekelli arabalar vardi. (O^I) o tekelli arabalardan kerpiç^{II} Taşırdı evlerden^{IV}. torpağ daşıyidi evlerin üsdüne^{III}. (Gökçür, 2012, s. 552)

A (i) Bir kişi^I bir şeyi^{II} bazen bir araç yardımıyla^V bir yerden^{IV} başka bir yere^{III} götürmek.

TATMAK

ETKEN: 2

A Tat vermek.

I [AÖ]_{KONU} Y1

II [X]_{NİTELİK} Y1

ETKEN: 2

B Tecrübe etmek.

I [AÖ]_{DENEYİMCİ} Y2

II [AÖ_I]_{KONU} Y2

Y1 [AÖ]+[X]_{NİTELİK}

A

Et getiribler, yeyib. Deyif «valla bu et^I hayf, Ölü eti^{II} dadır.»

Y2 [AÖ]+[AÖ_I]

B

ölümü daTmiyacağ hêÇ bi canlı da yoğTur yanê. canlının hepsi^I ölümü^{II} tadacağ. (Tosun, 2016, s. 274)

A (i) Bir yiyecek^I belli bir kıvam ve tada^{II} sahip olmak.

B (i) Bir kişi^I bir hissi ya da tecrübeyi^{II} yaşamak.

TİTREMEK

ETKEN: 1

A Sarsılmak.

I [AÖ] Y1

Y1 [AÖ]

A

Abê düşdüm yola. canta elimde, (ben^I) tır tır tütürİYem. bi tene araba geldi, el Kaldırdım durmadı. (Gökçür, 2012, s. 354)

- A (i) Bir canlı^I vücudundaki ya da vücudunun bir bölümündeki kasla hızlı ve küçük kasılmalarla sarsılmak.
(ii) Bir nesne^I sürekli sarsılmak.

Eşdizimli Yapılar ve Deyimler

Yüreği Titremek “Acımak, korkmak ya da heyecanlanmak.”

O gece yatdılar. Savaşınan, heyirri savaş cümlemizin üsdüne açılsm, gençlerin üreği titirir. (Ercilasun, 2002, s. 359)

TOPLAMAK

ETKEN: 4

A	Dermek.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y1-Y2
II	[AÖ_I] _{KONU}	Y1-Y2
III	(AÖ_A) _{HEDEF}	Y1-Y2
IV	(AÖ_DAN)	Y1-Y2

ETKAN: 2

B	Biriktirmek.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y3
II	[AÖ_I] _{KONU}	Y3
III	(AÖ_DA) _{MEKÂN}	Y3

ETKEN: 3

C	Almak.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y4
II	[AÖ_I] _{KONU}	Y4
III	(AÖ_DAN) _{KAYNAK}	Y4

ETKEN: 2

D	Düzenlemek.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y5
II	[AÖ_I] _{KONU}	Y5

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]+(AÖ_A)+(AÖ_DAN)

A

dıngır dıngır dıngır daha gezerdi. üsTünde gezerdi, olidi saman. öküzler vuridi èeyni toPrah kimi, (onlar^I) oni^{II} şenenen^{IV} toplardılar ortaya^{III}.

(Gökçür, 2012, s. 372)

dëdi ölüm gelin sîze bi şeyler diyim. bizi^{II} bunnar^I topladi garşına^{III}. (Gökçür, 2012, s. 356)

gürcü geldi, gürcüyü bu sefer, (onlar^I) alagözden^{IV} asKer^{II} toPladılár, sivil esKeri haní, sivil esKeri gëTTi, gürcüyü şeye poshovun çağ suyuna Kâder götirdüler onnarı. (Tosun, 2016, s. 285)

Y3 [AÖ]+[AÖ_I]+(AÖ_DA)

B

bêş gün, on bêş gün, bir ay, iki ay neyse adam^I başlığı^{II} toplar. iki milyar bu başlığıni vërír. (Gökçür, 2012, s. 330)

büli misin milleti^{II} orada^{III} topladılar, (Ercilasun, 2002, s. 73)

Y4 [AÖ]+[AÖ_I]+(AÖ_DAN)

C

çatlanguş çoğ eyidir. şilor da yerih. baharın oldu mi (biz^I) ácele onnarı^{II} ortalıhdan^{III} toplarih. (Gökçür, 2012, s. 366)

Y5 [AÖ]+[AÖ_I]

D

Bele mi uşah doğuraçeydin? Bu ilan bizi öldürecek. Göz ele, gel kaçah. Arvat^I ğahdı, eteni^{II} topladı becere. Sancı tutmuşdu. Dana kimi öznü eşie atmaa çalışdı ama ilan şehlendi. (Ercilasun, 2002, s. 356)

A (i) Bir kişi^I dağınık durumda olan şeyleri^{II} bazen bir araçla^{IV} bir yerde^{III} bir araya getirmek.

B

(i) Bir kişi ^I kazanarak ya da tasarruf ederek belli bir meblayı ^{II} biriktirmek.		
(ii) Bir kişi ^I insanları ^{II} bir yerde ^{III} bir araya getirmek.		
C	(i) Bir kişi ^I tane durumunda ve dağınık halde bulunan şeyleri ^{II} bulunduğu yerden ^{III} almak.	
D	(i) Bir kişi ^I dağınık durumda olan bir yer ya da şeyi ^{II} düzenli duruma getirmek.	
Eşdizimli Yapılar ve Deyimler		
Aklını Toplamak “Düşünebilecek duruma gelmek.”		
<i>a onları bir söylet ben de haklımı toPliyayım biraz. ben ne biliyim, unuttum.</i> (Tosun, 2016, s. 214)		
TUTMAK		
ETKEN: 3		
A	Elle kavramak.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y1
II	[AÖ_I] _{KONU}	Y1
III	(AÖ_DAN) _{GÜZERGAH}	Y1
ETKAN: 2		
B	Engellemek.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y2
II	[AÖ_I] _{ETKİLENEN}	Y2
ETKEN: 3		
C	Kıralamak.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y3
II	[AÖ_I] _{KONU}	Y3
III	(AÖ_A) _{HEDEF}	Y3
ETKEN: 2		
D	Yakalamak.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y2
II	[AÖ_I] _{ETKİLENEN}	Y2
ETKEN: 3		
E	Özellikliğini korumak.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y4
II	[AÖ_I] _{ETKİLENEN}	Y4

III	[X] _{NİTELİK}	Y4
ETKEN: 3		
F	Muhafaza etmek.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y5-Y3
II	[AÖ_I] _{KONU}	Y5-Y3
III	(AÖ_DA) _{MEKÂN}	Y5
III	(AÖ_A) _{ZAMAN}	Y3
ETKEN: 2		
G	Biriktirmek.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y2
II	[AÖ_I] _{NİTELİK}	Y2
ETKEN: 3		
H	Konumlandırmak.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y3
II	[AÖ_I] _{KONU}	Y3
III	[AÖ_A] _{HEDEF}	Y3
ETKEN: 1		
I	Şansı yaver gitmek.	
I	[AÖ] _{KONU}	Y6
ETKEN: 2		
J	Ortaya çıkmak.	
I	[AÖ] _{UYARICI}	Y2
II	[AÖ_I] _{DENEYİMCİ}	Y2
ETKEN: 2		
K	Yeşermek.	
I	[AÖ] _{ETKİLENEN}	Y2
II	[AÖ_I] _{ÜRÜN}	Y2
ETKEN: 2		
L	Ederi olmak.	
I	[AÖ] _{KONU}	Y7
II	[X] _{DEĞER}	Y7
Y1	[AÖ]+[AÖ_I]+(AÖ_DAN)	
A	<i>bağı ki ağa yati. Dürti, uyanduri herif ğah keloğlan yati tam zamanı suya atağ deyi, ğağiler ağanın ğarısını^{II} biri^I başından^{III} biri^I ğıçından^{III} tutı suya atiler,</i> (Gülensoy & Buran, 1994, s. 60)	

Y2	[AÖ]+[AÖ_I]
B	<i>kapi bağı. gelini çıkarTdıhlari zaman kapiyi^{II} tutardi biri^I. ona para vermeyene kádá gelin biraşmazdi. (Gökçür, 2012, s. 519)</i>
D	<i>diyi o bele (onlar^I) kîçüK çıcúhlari^{II} hePi tutublar asKer édiPler. o teK KalıP o Qariların içinde (Gökçür, 2012, s. 375)</i>
G	<i>bu ona he he he, sarı sarı oli ya. pırçılıh. be gözün^I Pırçılıh^{II} tutub. diyerdih. (Gökçür, 2012, s. 413)</i>
J	<i>izmiri görmemiş, bişey etmemişiz. onnan sora gece bi kaşinti^I bizi^I tutdi. ama ne biçim kaşinti. biz de bilmiyoruz, he. bit warmış orda. (Gökçür, 2012, s. 507)</i>
K	<i>o tarla dörT sene, on sene goT kaldığı zaman (O^I) oT^{II} tutar, çayır^{II} tutar yani. (Gökçür, 2012, s. 532)</i>
Y3	[AÖ]+[AÖ_I]+(AÖ_A)
C	<i>o ikisi gelün oler gider, o evde gâler, bitek gonahnan geçişi gâlér. (Onlar^I) oraya^{III} bi çoban^{II} duterler, onun da ğarisi yoğ. kövin gâlileri sabağTan davarı gâtarken diyerler ki sen davara gidersin (Gülensoy & Buran, 1994, s. 102)</i>
F	<i>onun ayranını da çökeliK yapardıh. içine pancar gâtardıh. İsdien^I (onu^{II}) ğışa^{III} tutardi. (Gökçür, 2012, s. 388)</i>
H	<i>ezrailım ben diyo. bağ diyo, şimdi ben sana bişey, (o^I) elini^{II} Ki bele gözünün önüne^{III} tutuyo, diyo şimdi bi seni allah görér bi de beni görér, kıl bizi görmér. (Tosun, 2016, s. 277)</i>

Y4	[AÖ]+[AÖ_I]+[X] _{NİTELİK}
E	<i>o da çoğ güzel olúr. iki loKma yêsen (o^I) seni^{II} aşşama Kádá toğ^{III} tutar. (Gökçür, 2012, s. 365)</i>
Y5	[AÖ]+[AÖ_I]+(AÖ_DA)
F	<i>(Onlar^I) o samanı^{II} o ğarmanda^{III} tutilar. sebeTne bellerinde çekidiler. (Gökçür, 2012, s. 376)</i>
Y6	[AÖ]
I	<i>wîle diyi bağ, bu biceğı çıkararın muradi hasıl ola. bu adamın muradi bu kız kocaya gidecek. ama niyet^I de tutiyor. (Gökçür, 2012, s. 494)</i>
Y7	[AÖ]+[X] _{DEĞER}
L	<i>yani innenin üsdüne bi fenik ipliğın üsdüne yirmi fenik yaziliyu, etiketler üsdünde aladığ kasaya gelduğ benim tutarım^I on iki mark^{II} tutdu bahan bi kağıt verdi, yazar kasa bilmük, yazar kasa tağatğ dedi bi fiş verdiler, (Gülensoy & Buran, 1994, s. 85)</i>
A	(i) Bir kişi ^I bir şeyi ^{II} bir yerinden ^{III} elle kavramak.
B	(i) Bir kişi ^I hareket eden bir şeyin ^{II} önünü keserek engellemek. (ii) Bir kişi ^I bir canlıya ^{II} kaçmaması veya bir işe kalkışmaması için engel olmak.
C	(i) Bir kişi ^I bir kişi ya da amaç için ^{III} belli bir hizmeti ya da yeri ^{II} belli bir değer karşılığında ^{IV} kiralamak.
D	(i) Bir kişi ^I kaçan bir canlıyı ^{II} yakalamak.
E	(i) Bir şey ^I başka bir şeyin ^{II} niteliğini ^{III} korumasını sağlamak.
F	(i) Bir kişi ^I bir şeyi ^{II} bir yerde ^{III} muhafaza etmek.

	(ii) Bir kişi ^I bir şeyi ^{II} zamanı gelinceye kadar ^{III} bekletmek.
G	(i) Bir yer ^I akma durumunda olan bir şeyin ^{II} gitmesine engel olarak biriktirmek. (ii) Bir yer ^I oluşma durumunda olan bir şeyi ^{II} muhafaza ederek birikmesine neden olmak.
H	(i) Bir kişi ^I bir nesneyi ^{II} bir yerde ^{III} belli bir müddet konumlandırmak.
I	(i) Bir kişinin bir davranışı ^I işe yaramak. (ii) Bir kişi şans oyunlarında ^I kazanmak.
J	(i) Bir durum ^I aniden ortaya çıkarak bi kişiyi ya da bir yeri ^{II} etkisi altına almak.
K	(i) Bitkiler ^I meyve, çiçek ^{II} vermek.
L	(i) Alınmak istenen bir ürünün ederi ^I belli bir miktar ^{II} olmak.

Eşdizimli Yapılar ve Deyimler

Eli Ayağı Tutmak “Beden gücü yerinde olmak.”
elim eyağım tutmi ki valézimi alım artıh. (Gökçür, 2012, s. 357)

Hürmet/Saygı Tutmak “Hürmet/saygı göstermek.”
ermeniler müslümanlara ağa diyordi. çoğ saygı hürmet tutuyordi. (Gökçür, 2012, s. 375)

Hastalık Tutmak “Hastalanmak, hastalığa yakalanmak.”
bidliSde orda bi hasTaliğ tuTduğ. diyi bir kere bële áfèdersen, kırela kırela gibi düşdiğ. ölen öldi, Kılan Kıaldi. (Gökçür, 2012, s. 375)

Nöbet Tutmak “Bir yerin güvenliği için bir süreliğine gözetleme yapmak, nöbet beklemek.”
şimdi asKerde nöbeT tutiyem. (Gökçür, 2012, s. 396)

Aklında Tutmak “Unutmamak.”
yadımdadır. mesela biri sene bi şey diyir. yané aKlında tutamisan da. o da yadımdadır. o kelime. (Gökçür, 2012, s. 415)

Oruç Tutmak “Oruç ibadetini yerine getirmek.”

oğlan namaz Kılsın, allahı tanısın, orucunu tutsun, tēmiş olsın, vèrdim, giTdi. (Gökçür, 2012, s. 435)

Aynı/Bir Tutmak “Birden fazla şey ya da durumun aynı olduğunu düşünmek.”

kendize ähmäK felan aldınız? hayır dèdi. èeyni äKmäye errere hePsini èeyni tutiyorsuz? eveT dèdi. (Gökçür, 2012, s. 450)

Mecbur Tutmak “Bir kişiyi bir şey yapması için zorlamak, yükümlü saymak.”

mesele bi taziye var. para vèrille herkes. yèmeK getirille, vannan hazır yèmeK. yèdirille, giymali getiri. yèmeK getiri. yèmeK yèdirile veyahuT heyvan kesille. para vèrir. herkes para vèrir. mejburl tutisen. (Gökçür, 2012, s. 481)

Elini Çabuk Tutmak “İşi hızlı bir şekilde yapmak.”

balam biraz tēz éT, çabuğ tut elin, kamilenen hanifeye de bi habar vèrin, (Gökçür, 2012, s. 503)

Sözünü Tutmak “1. Bir kimsenin öğüdüne uymak, 2. Verdiği sözü yerine getirmek.”
bu ineK guzlacıdır. demedim miben sahan, şöledin dedi ama ben senin sözün dutmadım. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 111)

kıza der: "hani sen söz vermiştin. benimle evlendinse sözün tut." der. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 218)

Saltanat Tutmak “Ülke yönetmek.”

o günner allah kimsenin başına getirmesin, şimdi saltanat. padişah bële saltanat tutmaz. o zamanın başbağani şimdi bële şenlik yaPmazdi. (Gökçür, 2012, s. 520)

Dibi Tutmak “Yemek, fazla pişmesi sonucu tencereye yapışmak.”

ondan sora getirirdik kuşhanaya bırağırsan, karışdırırsan. onun dibi tutana kıtá o pişdiğini bülürsen. nece pişdiğini. tam kıoyulaşır. (Gökçür, 2012, s. 525)

Halay Tutmak “Halay çekmek.”

yaw karşılıklı iki kişi bu tereften diyerdi, bele halay tutardılar. (Gökçür, 2012, s. 550)

Yolunu Tutmak “Bir yere doğru gitmek.”

Öle olunca yaptığı yeddi kişilîh keşkeyye bol yağ Tökmüş. tarlanın yolunu tutmuş. Tarlaya gelende ne görsün (Gülensoy & Buran, 1994, s. 183)

Güreş Tutmak “Güreşmek.”

erkan kuruluyor, güreş tutuyollar, ema şeker pelivan mamuT pelivanı durmadan sürüklüyor, nêrdesene yenecek. (Tosun, 2016, s. 247)

Ahı Tutmak “Birinin ilenmeleri gerçekleşmek.”

Menim bi gardaşımı yesir aldılar onnar. O açığa dördünü bir teve tendire saldı. Oların da ahı tutdu, benim gözlerim bele oldu. (Ercilasun, 2002, s. 320)

Birbirini Tutmak “Destek vermek, birlikte hareket etmek.”

bu milleT çoğ eýidur, dürüsdür, fağaT göz taşımacılığları vardır bu milleTın. birbirini duTmiyerler. şimdi ben belediye başkanlığına otursam kardaşım bene oy vermez. (Tosun, 2016, s. 209)

Buz Tutmak “Buzlanmak, donmak.”

“bir ecayip nesne gördüm, zer bağlamış, abu taPı, yanı buz dutmuş.” (Tosun, 2016, s. 243)

TUTTURMAK

ETKEN: 2

A Israr etmek.

I [AÖ]_{DENEYİMCİ} Y1

II [TTdiye]_{KONU} Y1

Y1 [AÖ]+[TTdiye]

A

bi tek oğlumsun seni de öldüreler ben nedem", (o^I) "yoğ" gidecen mi gidecem" diye^{II} tutTuri. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 43)

A

(i) Bir kişi^I bir şeye sahip olmak ya da bir işi yapmak konusunda^{II} ısrar etmek, aklına koyup direnmek.

TUTUKLAMAK

ETKEN: 2

A Tevkif etmek.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_I]_{ETKİLENEN} Y1

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]

A

bizim ğapida behliyiler, meni tutuħliyalar. savci orda Kardaş geldi, wile o zamanın parasi wala ğardaş, ğeşmiş günü bilmiyem; yan yüz liradi, elli liraydi. aTdım. ğaş' babam ğaş. baħdım şey güli. hacı oğli fikret güli. savci güli. Kız güli, men yavaş yavaş jetonum düşmağa başladı. éle yavaş,(onlar^I) meni^{II} dedim tutuħladılar. (Gökçür, 2012, s. 340)

A (i) Kolluk kuvvetleri^I kanun yoluyla hürriyetini kısıtlayarak bir kişiyi^{II} bir yere kapatmak, tevkif etmek.

TUTUŞMAK

ETKEN: 1

A Yanmaya başlamak.

I [AÖ]_{ETKİLENEN} Y1

ETKEN: 2

B Çok istemek.

I [AÖ]_{DENEYİMCİ} Y2

II [AÖ_LA]_{UYARICI} Y2

Y1 [AÖ]

A

neyse baħdım taKvime. onun altı da yapraħlıdi. éle bele yapışıp perdeye. éle kîrbidi Koydi taKvim^I tutuşup. (Gökçür, 2012, s. 339)

Y2	[AÖ]+[AÖ_LA]	
B	<i>beni bi daa rehetsiz etme, benden saan her gelmez demiş, ağanın oğlu^I reT cevabı alınca güzel gülbaharın eşkile^{II} yanmış, <u>tutuşmuş</u>, yatahlara düşmüş. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 187)</i>	
A	(i) Bir şey ^I yanmaya başlamak, ateş almak.	
B	(i) Bir kişi ^I bir şeye sahip olmayı ya da bir iş yapmayı ^{II} çok arzulamak.	

TÜTMEK		
ETKEN: 1		
A	Duman çıkarmak.	
I	[AÖ] _{ETKILENEN}	Y1

Y1	[AÖ]	
A	<i>bizim turgün torpağı birlik bereberlik çağına gelmiş cümle ümmete ataşı yanmaz paçası^I <u>tütmez</u>, ataşı yanmaz paçası tütme de bunlar vardır, onlar olmasa güneş doğmaz, (Gülensoy & Buran, 1994, s. 67)</i>	
A	(i) Bir ateş kaynağından ya da sıcak su kaynağından ^I buhar ya da duman çıkmak.	

UÇMAK		
ETKEN: 3		
A	Havada yol almak.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y1
II	[AÖ_A] _{HEDEF}	Y1
III	(AÖ_DAN) _{KAYNAK}	Y1
ETKEN: 3		
B	Yerinden ayrılp uzağa gitmek.	
I	[AÖ] _{KONU}	Y1
II	[AÖ_A] _{HEDEF}	Y1

III	(AÖ_DAN) _{KAYNAK}	Y1
Y1	[AÖ]+[AÖ_A]+(AÖ_DAN)	
A	<i>bu dağlar mavli kaldı, kuş^I (oradan^{III}) <u>uşdı</u>, yawri kaldı, feleK evin yıhıla, muradım bağıli kaldı.</i> (Gökçür, 2012, s. 500)	
B	<i>eğer ki her parçasıodanın bir köşasına fırlayıp mozziK gibi donmassa o vakıT ğafanı uçuracam, cennat alması değildir." nası ki kesisa her parçası^I odanın bi köşasına^{II} <u>uçı</u>, orda moziK gibi döni.</i> (Gülensoy & Buran, 1997, s. 199)	
A	(i) Kanatlı hayvanlar ^I havada yol almak.	
B	(i) Bir şey ^I rüzgâr veya başka bir itici güçle yerinden ayrılıp uzağa ^{II} gitmek.	
UĞRAMAK		
ETKEN: 2		
A	Ziyaret etmek.	
I	[AÖ] _{JEDEN}	Y1
II	[AÖ_A] _{HEDEF}	Y1
ETKEN: 2		
B	Tecrübe etmek.	
I	[AÖ] _{DENEYİMCİ}	Y1
II	[AÖ_A] _{UYARICI}	Y1
Y1	[AÖ]+[AÖ_A]	
A	<i>orda bi altunci var, (ben^I) oraya^{II} <u>uğradım</u>.</i> (VHA, 342)	
B	<i>İşde ne zamanımuş, ne ctevirjmiş kisme bilmiyor. İssız ğalmış buralar^I, felekete^{II} <u>uğramış</u>.</i> (KİA, 257)	
A	(i) Bir kişi ^I yola devam etmek üzere kısa bir süreliğine bir yeri ^{II} ziyaret etmek.	

B (i) Bir kişi ^I başına kötü bir olay ^{II} gelmek, yaşamak.		
UĞRAŞMAK		
ETKEN: 2		
A	Çalışmak.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y1
II	[AÖ_LA] _{KONU}	Y1
Y1 [AÖ]+[AÖ_LA]		
A		
<i>daha başka kövli çiftçiliknen, bağcılıhnan, (biz^I) bu gibi şelernen^{II} uğraşırız, işte ekmek gazanmah için.</i> (Gülensoy & Buran, 1994, s. 129)		
A (i) Bir kişi ^I belli bir amaç için bir üzerinde ^{II} çalışarak vakit geçirmek.		
ULAŞMAK		
ETKEN: 3		
A	Varmak.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y1
II	[AÖ_A] _{HEDEF}	Y1
III	(AÖ_DAN) _{KAYNAK}	Y1
Y1 [AÖ]+[AÖ_A]+(AÖ_DAN)		
A		
<i>kelesgeye bindim. (Ben^I) (oradan^{III}) yerime^{III} çoğ daha çabuğ ulaşdım.</i> (Gökçür, 2012, s. 574)		
A (i) Bir canlı ^I bulunduğu yerden ^{III} bir yere ^{II} varmak, gelmek, yetişmek.		
UNUTMAK		
ETKEN: 2		
A	Hatırlamamak.	
I	[AÖ] _{DENEYİMCİ}	Y1
II	[AÖ_I] _{KONU}	Y1

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]		
A		
<i>çoğ yani filimler vardı. tabê bin doKûz yüz aTmiş doKûz nere şimdi nere. Yanê (ben^I) çoğûni^{II} unuTmişem.</i> (Gökçür, 2012, s. 336)		
A (i) Bir kişi ^I bir durumu hatırlamamak, aklında kalmamak.		
UTANMAK		
ETKEN: 2		
A	Mahcup olmak.	
I	[AÖ] _{DENEYİMCİ}	Y1-Y2-Y3-Y4
II	[AÖ_DAN] _{UYARICI}	Y1
II	[AÖ_A] _{UYARICI}	Y2
II	[TT] _{UYARICI}	Y3
II	[kiTT] _{UYARICI}	Y4
Y1 [AÖ]+[AÖ_DAN]		
A		
<i>orda içKi sudi. hêç kîmse^I kîmseden^{II} utanmêr.</i> (Gökçür, 2012, s. 420)		
Y2 [AÖ]+[AÖ_A]		
A		
<i>esKiden biz^I utanırdıh bi elma aTmağ^{II}.</i> (Gökçür, 2012, s. 440)		
Y3 [AÖ]+[TT]		
A		
<i>orda bi gômşimun yanına bırağhi, gidi, "hani?" deyi, "valla hanım elâ olnuş kötülâmiş, utandım senin yanına getiram."</i> (Gülensoy & Buran, 1994, s. 212)		
Y4 [AÖ]+[kiTT]		
<i>Gidi ki ela olmuş, acındı zavallı innedan ipliğâ dönmüş,(o^I) getiri ütani ki garının yanına götüre^{II},</i>		

orda bi ğomşimun yanına biraĥi, gidi," (Gülensoy & Buran, 1994, s. 212)

A (i) Bir kişi^I bir durumu hatırlamamak, aklında kalmamak.

UYARMAK

ETKEN: 3

A Uyku durumundan çıkarmak. → **Vn.**

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_I]_{DENEYİMCİ} Y1

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]

A
bu tepe kumlu tepe, su gelir sere serpe, gördüm ki yar uyumuş, (ben^I)(onu^{II}) uyardım öpe öpe. (Gökçür, 2012, s. 520)

Y2 [AÖ]+(AÖ_A)

B
ha ben bu masal ayi da sana annadam. ermanilar getTi, bu ermanilar gendi gendiya silā kim verdi kim vermadı buları ğaĥtı dedi ki gidip İslamları vuracaĥlardı. vuracaĥTı türkiya uyandı, oyandı bunnarı savketmaĥa başladı, (Gülensoy & Buran, 1994, s. 174)

A (i) Bir canlı^I bir başka canlıyı^{II} uyku durumundan çıkarmak.

UYANMAK

ETKEN: 1

A Uyku durumundan çıkmak.

I [AÖ]_{DENEYİMCİ} Y1

ETKEN: 1

B Farkına varmak.

I [AÖ]_{DENEYİMCİ} Y2

Y1 [AÖ]

A

Ben^I gece rüyadan oyandım. ben dedim ben bêle bi rüya gördüm. dedi vallahi, baban dedi. çoĥ hastadır. (Gökçür, 2012, s. 328)

B

ha ben bu masal ayi da sana annadam. ermanilar getTi, bu ermanilar gendi gendiya silā kim verdi kim vermadı buları ğaĥtı dedi ki gidip İslamları vuracaĥlardı. vuracaĥTı türkiya^I uyandı, oyandı bunnarı savketmaĥa başladı, (Gülensoy & Buran, 1994, s. 174)

A (i) Bir canlı^I uyku durumundan^{II} çıkmak.

B (i) Bir kişi^I bir durumun farkına varmak, kavrar duruma gelmek.

UYMAK

ETKEN: 2

A Tâbi olmak.

I [AÖ]_{DENEYİMCİ} Y1

II [AÖ_A]_{UYARICI} Y1

ETKEN: 2

B Uygun olmak.

I [AÖ]_{KONU} Y1

II [AÖ_A]_{HEDEF} Y1

Y1 [AÖ]+[AÖ_A]

A

Dediler ki «Türkiyenin Ğafkasyadan bir fırĥası gelmiş, Asi bir fırĥa. Asıbgannan āmir tanımır; insan eti yir. » Bize de me ũtup biraĥıllar: «Hey aĥmaĥ Türhler. (Siz^I) Ne uymuşuz Musdafa Kemalın sözüne^{II}? (Ercilasun, 2002, s. 167)

B

oynarlardı, haley çekerlerdi, şu bu böle şeler gelip geçti heppi. fekat o zamanki ahenk nizam^I bu ğünkine^{II} uyı. kövde eski ahenk yoĥ. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 129)

A	(i) Bir kişi ^I bir durum ya da kurala ^{II} bağlı kalmak, tâbi olmak.
B	(i) Bir durum ^I bir yer, zaman ya da duruma ^{II} uygun olmak.
Eşdizimli Yapılar ve Deyimler şeytana Uymak “Doğru yoldan ayrılarak kötü bir şey yapmak.” <i>diyi sen kesin şeytana uyupsan kesin. bu gine diyi hoca men bi ģeta eTdım.</i> (Gökçür, 2012, s. 541)	
UYUMAK ETKEN: 1	
A	Uyku durumuna geçmek.
I	[AÖ] _{DENEYİMCİ} Y1
Y1	[AÖ]
A	<i>(Ben^I) Vardım bir bağda <u>uyudum</u></i> <i>Yeriş Hızır Sultan yeriş.</i> <i>fieber aldım» su al sordum»</i> <i>Yeriş Sultan yeriş.</i> (Ercilasun, 2002, s. 201)
A	(i) Bir canlı ^I uyku durumuna geçmek.
UZAMAK ETKEN: 2	
A	Uzun duruma gelmek.
I	[AÖ] _{ETKİLENEN} Y1
II	(X) _{NİTELİK} Y1
Y1	[AÖ]+(X) _{NİTELİK}
A	<i>çepiç bi geçinin bi seneliğ yavrusi. çoğ lezzetli olur. bi de ģuzi. onnara biz ele temiz yonca verirdiğ. onan sora arpa verirdim. (O^I) bu Qádá avuç^{II} <u>uzardı</u>.</i> (Gökçür, 2012, s. 388)
A	

	(i) Bir bitki ya da canlı ^I uzun duruma gelmek, bir miktar ^{II} boyu artmak.
	(ii) Bir işin tamamlanma süresi ^I bir miktar ^{II} artmak.
UZANMAK ETKEN: 3	
A	Yatar duruma gelmek.
I	[AÖ] _{EDEN} Y1-Y2
II	(AÖ_A) _{MEKÂN} Y1
II	(AÖ_DA) _{MEKÂN} Y2
Y1	[AÖ]+(AÖ_A)
A	<i>Qardaşım şimdi hepimiz Qumda güneş de vuri, Qumun üsdiinde uzanmişiğ. men de dedim miro olım biraz şey eğağ. tori ters toplamişiğ. bele bi atağ. düzeltağ tori. yanë biz ağa tor diyiğ.</i> <i>şimdi bunlar hePsi^I Qumda^{II} <u>uzanıPlar</u>.</i> (Gökçür, 2012, s. 393)
Y2	[AÖ]+(AÖ_DA)
A	<i>memoşın ģirTTağını yekeli külbaş. (O^I) zırpi kımın <u>uzanıP</u> buriye^{II},</i> (Gökçür, 2012, s. 414)
A	(i) Bir canlı ^I bir yere ^{II} boylu boyunca yatmak.
UZATMAK ETKEN: 4	
A	Yöneltmek.
I	[AÖ] _{EDEN} Y1
II	[AÖ_I] _{KONU} Y1
III	(AÖ_A) _{HEDEF} Y1
IV	(AÖ_DAN) _{KAYNAK} Y1
Y1	[AÖ]+[AÖ_I]+(AÖ_A)+(AÖ_DAN)
A	

onun üzerinde şey vardır. sen denen, zoT ağaç vardır. karaağaçnan kuwweTTi yapan usTa yapar oni. onun orda ortasında delik var. o deligi atar oriya. orda iki boyun mal koşallar. O' (onu^{II}) ordan^{IV} uzadır oriya^{III}. (Gökçür, 2012, s. 533)

- A (i) Bir kişi^I vücudunun baş, bacak, kol vb. bir bölümünü^{II} bulunduğu yerden^{IV} bir yere^{III} yöneltmek.
(ii) Bir kişi^I yanındaki bir nesneyi^{II} bulunduğu yerden^{IV} bir başka yere^{III} yöneltmek ya da vermek.

ÜRMEK → Elz.

ETKEN: 1

A Ulumak.

I [AÖ]_{JEDEN} Y1

Y1 [AÖ]

A
çapıdı yandırır burnuna verer, üzzüğü galdırır ater, aler gelir. köpeknen barabar gideller. köpeğe, köpek der ki ver bâân, hele ver birez de bende gassın. der yoh vermem der. sen^I köpeksin der, garşıda balığı gördüğün kimi ürersin, tizzüğü atarsın denizin içine. der yoh ürmem der. vurêr gelir denizin ortasına, naşı balığı görerse ürer ürdüğü kimin üzzük düşer, (Gülensoy & Buran, 1994, s. 141)

- A (i) Bir köpek, kurt vb.^I ulumak ya da havlamak.

ÜRKMEK

ETKEN: 2

A Korkmak.

I [AÖ]_{DENEYİMCİ} Y1

II [AÖ_DAN]_{UYARICI} Y1

Y1 [AÖ]+[AÖ_DAN]

A

(O^I) KurTTur diye köpegden^{II} ürkmez, (Gökçür, 2012, s. 456)

- A (i) Bir canlı^I bir şey ya da durumdan dolayı^{II} ürmek.

ÜŞÜMEK

ETKEN: 2

A Soğğun etkisini duymak.

I [AÖ]_{DENEYİMCİ} Y1

II (AÖ_DAN)_{UYARICI} Y1

Y1 [AÖ]+(AÖ_DAN)

A

şimdi bugün heziranın yërmi dokûzi (biz^I) (soğuktan^{II}) hele üşiyoruz. (Gökçür, 2012, s. 342)

- A (i) Bir canlı^I ısı yokluğundan veya azlığından soğğun etkisini duymak.

ÜTMEK

ETKEN: 2

A Yenmek.

I [AÖ]_{JEDEN} Y1

II [AÖ_I]_{ETKİLENEN} Y1

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]

A

hadi derler gârdaş get. oğlan anasının evine gelir. anası deyi ki oğlum canım sıhılêr, gel bi üzük oynı oynıyağ. üzüg oynêrler. oğlan^I nanca oynêrse (onu^{II}) üter, sona anasına giymer, der bike de ben utulam. bike de gendi utüler. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 224)

- A (i) Bir kişi^I bir oyunda rakibini^{II} yenmek.

ÜZMEK		
ETKEN: 3		
A	Koparmak.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y1
II	[AÖ_I] _{ETKİLENEN}	Y1
III	(AÖ_DAN) _{GÜZERGÂH}	Y1
Y2	[AÖ]+[AÖ_I]+(AÖ_DAN)	
A	<i>teK bu burun ğismi beyazdır. yanè simsiyah her târâfi simsiyahdır. aha Kâmişin êle dibinde olar. raK bële ğuK ğuK ses çihadar. (o^I) <u>üzer</u> de, üzmez deyêl. <u>üzer</u> de, ses de çiharar.</i> (Gökçür, 2012, s. 411) <i>Bu İsgende emin bir bacısı vardı, Ona tof deydi. Top deydi, <u>hurdan</u>^{III} bele <u>üzdü</u>.</i> (Gülensoy & Buran, 1997, s. 318)	
A	(i) Bir kişi ^I bir başka kişinin ^{II} üzülmesine neden olmak.	
B	(i) Kuş vb. ^I ötmek, ses çıkarmak.	
C	(i) Bir kişi ^I bir şeyi ^{II} bulunduğu yerden koparıp ayırmak.	

VARMAK		
ETKEN: 3		
A	Ulaşmak.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y1
II	[AÖ_A] _{HEDEF}	Y1
III	(AÖ_DAN) _{KAYNAK}	Y1
ETKEN: 2		
B	Evlenmek.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y2
II	[AÖ_A] _{EDEN}	Y2
Y2	[AÖ]+[AÖ_A]+(AÖ_DAN)	
A		

merdananan açardılar. oĥlavnan êderdiler. men^I rafatanan^{III} varardım tendire^{II}. (Gökçür, 2012, s. 522)

Y2 [AÖ]+[AÖ_A]
B
Eğer sen baĥa varmaĥ sözünü veriyorsa, beni aldatmayacağısan ben seni alacam. » «Yoh, Hêş deliĥannı, ben seni aldadır mıyım? Sen beni alırsan, ben^I de saĥa^{II} varırım. Sen babana söyle. Gêt, duĥurçuĥu yolla. » (Ercilasun, 2002, s. 241)

A (i) Bir kişi^I bir yerden^{III} gitmek istediĥi yere^{II} ulaşmak, vâsıl olmak.
 B (i) Kadın^I bir erkekle^{II} evlenmek.

Eşdizimli Yapılar ve Deyimler
Üzerine Varmak “Rahatsız etmekte ısrar etmek, karışmak.”
zaha, yêni doĥmış kâdındır. gelin, zahadır; üzerine çoĥ varmayın. (Gökçür, 2012, s. 577)

VERMEK		
ETKEN: 4		
A	Eriştirmek.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y1
II	[AÖ_I] _{KONU}	Y1
III	[AÖ_A] _{HEDEF}	Y1
IV	(AÖ_DAN) _{KAYNAK}	Y1
ETKEN: 3		
B	Evlendirmek.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y2
II	[AÖ_I] _{KONU}	Y2
III	[AÖ_A] _{KONU}	Y2
ETKEN: 3		
C	Baĥışlamak.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y2
II	[AÖ_I] _{KONU}	Y2
III	[AÖ_A] _{FAYDALANAN}	Y2

ETKEN: 3		
D	Organize etmek.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y2
II	[AÖ_I] _{KONU}	Y2
III	AÖ_A _{HEDEF}	Y2
ETKEN: 3		
E	Ödeme yapmak.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y2
II	[AÖ_I] _{KONU}	Y2
III	[AÖ_A] _{HEDEF}	Y2
ETKEN: 2		
F	Vefat etmek.	
I	[AÖ] _{DENEYİMCİ}	Y3
II	[AÖ_I] _{KONU}	Y3
ETKEN: 3		
G	Atamak.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y2
II	[AÖ_I] _{ETKİLENEN}	Y2
III	[AÖ_A] _{KONU}	Y2
ETKEN: 3		
H	Belirlemek.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y2
II	[AÖ_I] _{KONU}	Y2
III	[AÖ_A] _{HEDEF}	Y2
ETKEN: 3		
I	Yöneltmek.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y2
II	[AÖ_I] _{KONU}	Y2
III	[AÖ_A] _{HEDEF}	Y2
ETKEN: 4		
J	Satmak.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y4-Y5
II	[AÖ_I] _{KONU}	Y4-Y5
III	(AÖ_A) _{HEDEF}	Y4-Y5
IV	(AÖ_DAN) _{DEĞER}	Y4
IV	(AÖ_A) _{DEĞER}	Y5
ETKEN: 2		
K	Elde etmek.	
I	[AÖ] _{KONU}	Y3

II	[AÖ_I] _{ÜRÜN}	Y3
ETKEN: 3		
L	İşlemden geçirmek.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y2
II	[AÖ_I] _{ETKİLENEN}	Y2
III	[AÖ_A] _{ARAÇ}	Y2
ETKEN: 3		
M	Maruz bırakmak.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y2
II	[AÖ_I] _{ETKİLENEN}	Y2
III	[AÖ_A] _{HEDEF}	Y2
ETKEN: 3		
N	Ekleme.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y2
II	[AÖ_I] _{KONU}	Y2
III	[AÖ_A] _{HEDEF}	Y2
ETKEN: 3		
O	Şikâyetle bulunmak.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y2
II	[AÖ_I] _{KONU}	Y2
III	[AÖ_A] _{HEDEF}	Y2
ETKEN: 2		
P	Olduğu gibi davranmamak.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y6
II	[AÖ_A] _{NİTELİK}	Y6
ETKEN: 3		
R	Sebep olmak.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y2
II	[AÖ_I] _{NİTELİK}	Y2
III	[AÖ_A] _{ETKİLENEN}	Y2
Y1 [AÖ]+[AÖ_I]+[AÖ_A]+(AÖ_DAN)		
A		
<i>bi çöğür batmış, urğışmış urğışmış sonunda</i>		
<i>çıharmış. (O¹) çöğürü <u>götürü</u> bi nene gariya^{III} veri,</i>		
<i>bi gaş gün sende galsın (Gülensoy & Buran, 1994,</i>		
<i>s. 39)</i>		

yemeyi siniye Koyardılar. érkehnen Kızın yemeyini^{II} odadan^{IV} içeriye^{III} verirlerdi. (Gökçür, 2012, s. 347)

Y2 [AÖ]+[AÖ_I]+[AÖ_A]

B
siz bilidiz bu buna gövüllü aşık, bu düğünü bozmayacayuh, biz^I gülizar^I bu oğlana^{III} vereceyüh, kimse benim sözüme garişamaz, (Gülensoy & Buran, 1994, s. 42)

C
Kuşum var alaca, bağladım, bir ağaca, (onlar^I) bana^{III} bir ev^{II} verdiler, ne gapi var ne paca. (Gökçür, 2012, s. 324)

D
o elli ikinci gecesinde hısum bütün gelir. cenaze evi mesale onlar^I (onlara^{III}) bi mevlüT^{II} verirler. (Gökçür, 2012, s. 324)

E
beş gün, on beş gün, bir ay, iki ay neyse adam başlığı toplar. iki milyar bu başlığını vèrîr. fılankes ben^I senin başlığın^{II} vèrdim. ben filan günü gızımı gelinim ile çay içiyem. (Gökçür, 2012, s. 330)

götürdü bize birer gutu aldı tükenden biz^I tükene^{III} parasını^{II} verdi, o tükenci bize fiş verdi, yazar kasada yazdı, (Gülensoy & Buran, 1994, s. 84)

G
ben ohuma yazma bilmim, asgere getdim nettiler alışamadım. (Onlar^I) beni^{II} muhdarlığa^{III} verdiler, bekçılığa^{III} verdiler, ama kövüme bişe yapamadım, (Gülensoy & Buran, 1994, s. 65)

H
Kız evi^I oğlan tarafına^{III} gün^{II} vèrîr. işde on beş güne sizi ararız. size haber veririz. veyahuT siz gelin. (Gökçür, 2012, s. 343)

I

be béle, (ben^I) tam béle belimi^{II} vèrmişem arabanın bu ön tarafına^{III}; var ya, zangır zangır titiriyem. (Gökçür, 2012, s. 355)

L

şimdi arTih hocam; (biz^I) buğdeyi^{II} yaparih, seleKTöre^{III} vèririş. fabîrKade seleKTöre vèririş. getiririş, burada ekiriş. (Gökçür, 2012, s. 454)

M

esKiden biz utanırdıh bi elma aTmağa. elmayı atardıh geçardıh. dalda (onlar^I) arhada bizi^{II} vèriler daşlemeye^{III}. (Gökçür, 2012, s. 440)

N

eyran aşını bağda getirirdi. buğdaynen, pèncer getirirdi. (Biz^I) ayrene^{III} biraz üz^{II} vèrirdi. tøkirdi olirdi ayren aşı. (Gökçür, 2012, s. 444)

O

benim ifademi ancağ amirim alır, sen garişamazsın. sona benim mahkemeye^{III} verecek olursa onlar^I (beni^{II}) verirler, senin benlen hiç meselin yo. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 114)

R

sonra tarlanın dibindeki kayılalım başna geTmiş. kana kana su içmiş, susuzluun^I verdiyi herereTi^{II} söndürmüş. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 184)

Y3 [AÖ]+[AÖ_I]

F

senenernen anne baba, allah göstermesin (onlar^I) bi gençleri^{II} vèrdiler. senelernen evden dışarı çıhmazdılar. (Gökçür, 2012, s. 326)

G

balıh^I havyar^{II} vèri (Gökçür, 2012, s. 397)

K

balıh^I havyar^{II} vèri (Gökçür, 2012, s. 397)

Y4 [AÖ]+[AÖ_I]+[AÖ_A]+[AÖ_DAN]

J

gomşular geliy fiyat goşuyar. iki bin hokka eti geliy. bin hokka yağı geliy. (o^I) (ona^{III}) iki liradan^{IV} yagın kilosunu^{II} veriy bi liradan^{IV} etin

kilosunu^{II} veriy. satıy savuy bi kuruş da borçlu düşüy. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 142)

Y5 [AÖ]+[AÖ_I]+(AÖ_A)+(AÖ_A)_{DEĞER}

J

A burda bir gorungesi var idi. Ğaldi ki « gel buni size sate_{im}. » «E, naa vériyersin? » « (ben^I) (onu^{II}) (size^{III}) İki bin sekize^{IV} vériyerim. » (Ercilasun, 2002, s. 224)

Y6 [AÖ]+[AÖ_A]

P

bi dafa daha çağırdı duymadım, (ben^I) gendimi duymamazlığa^{II} verdin. İkindide çağırdısa baba daa gorğu elemeti, dedim baba bu başıma bi iş getireceh. ben getTim. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 139)

A (i) Bir kişi^I bir şeyi^{II} bulunduğu yerden^{III} bir başka yere ya da kişiye iletmek.

B (i) Bir kişi^I kız evladını^{II} uygun gördüğü bir erkek adayla^{III} evlendirmek.

C (i) Bir kişi^I bir şeyi^{II} karşılık beklemeden bir yere ya da kişiye bağışlamak.

D (i) Bir kişi^I bir başka kişi için^{III} yiyecek, içecek vb. içeren bir organizasyon^{II} düzenlemek.

E (i) Bir kişi^I bir malın ya da hizmetin karşılığını^{II} bir başka kişiye^{III} sunmak, ödeme yapmak.

F (i) Bir kişi^I bir yakını^{II} kaybetmek, vefat etmek.

G (i) Bir kişi ya da kurum^I bir başka kişiyi^{II} bir kurum ya da işe atamak, görevlendirmek.

H (i) Bir kişi^I bir iş için bir kişiye^{II} tarih, saat, zaman vb.^{III} belirlemek.

I (i) Bir kişi^I bir şeyin yönünü^{II} başka bir tarafa^{III} çevirmek.

J (i) Bir kişi^I bir malı^{II} bir kişiye^{III} belirli bir değer karşılığında^{IV} satmak.

K (i) Bir kişi bir işten ya da kaynaktan^I ürün ya da kazanç^{II} elde etmek.

L (i) Bir kişi^I bir ürünü^{II} bir işlemden^{III} geçirmek.

M (i) Bir kişi^I bir başka kişi ya da şeyi^{II} bir duruma^{III} maruz bırakmak.

N (i) Bir kişi^I bir şeyi^{II} bir başka şey ya da yere^{III} katmak, eklemek.

O (i) Bir kişi^I bir başka kişi için^{II} bir kuruma^{III} şikâyetle bulunmak.

P (i) Bir kişi^I kendisini olduğundan farklı gibi^{II} göstermek, mış gibi yapmak.

R (i) Bir şey ya da durum^I bir kişinin^{II} bir duruma^{III} maruz kalmasına sebep olmak.

Eşdizimli Yapılar ve Deyimler

Haber Vermek “Bildirmek, haber ulaştırmak.”

Ğardaşıma, bacıma Ğabar vérin, cenazem yola düşTi. (Gökçür, 2012, s. 323)

Cevap Vermek “Yanıtlamak.”

o meni duiy ama bana cevaP véremiyi. éle söyliyiler. ama duymiyidi. o beni göri, beni duiy, nasıl édi ama bana cevap véremiyi. (Gökçür, 2012, s. 325)

Can Vermek “Ölmek, vefat etmek.”

aradan on dáğká can verdi. babam teslim oldi. (328)

Kocaya Vermek “Kız, evlendirmek.”

bi Ğarinin bi tene Ğizi varmış. ĞaĞi véri Ğocaya. (Gökçür, 2012, s. 334)

onan sora ĞocúĞ sababi olúp. Ğızını de yarın obiri Ğün Ğocaya vérir. (Gökçür, 2012, s. 373)

Ardına/Peşine Vermek “Kovalamak, takip etmek.”

ule salé şoratan, salé şoratan! vay senin aslin, cibriyetin... refiĞin ardına vérdim. (Gökçür, 2012, s. 339)

Selam Vermek “Selamlamak.”

*damadın Kıldığı sêcâdeyle arhadan selam vêrdi*Kden sora gelin o parayı alırdı, çantasına Koyardı. (Gökçür, 2012, s. 347)

Karar Vermek “Karara bağlamak.”

Kâynataya sorardılar adını Kâynanaya, onnan Kâynananan Kêynata Karar verirdi. çocuğun adını nêdirse Koyardılar. (Gökçür, 2012, s. 349)

İzin Vermek “Birini bir şey yapmada serbest bırakmak.”

bi vanli bi arhadaşım geldi. tabur Komutanından izin aldı. tabur Kumandani da verdi. (Gökçür, 2012, s. 361)

Söz Vermek “Bir işi yapacağını kesinlikle bildirmek.”

gêTdım yüzbaşıya da söz vêrmişdım. o zaman gâhve bulunmıdi. bi kîlo aradım girmi binden verdiler. (Gökçür, 2012, s. 361)

Hakkını Vermek “Birinin çalışmasının karşılığını gereğince değerlendirmek.”

yoh eyer bozûlmamişsa devletın hâ kını vêrirdin. oni da götür even. êle hayvannarnan doldur, götür yoh. devletın hekkını vërecahsan. (Gökçür, 2012, s. 364)

Mola Vermek “Dinlenmek amacıyla bir süre ara vermek.”

bi yêrde biraz mola verdiler. (Gökçür, 2012, s. 376)

Ad Vermek “Adını koymak.”

o zaman atatürkün zamanıdi. atatürk bi ad da vëri, dar ağacı sêrte. (Gökçür, 2012, s. 377)

Emir Vermek “Emretmek.”

şimdi zamana bahiyorsun. o zamana bahiyorsun. atatürk êle bi emir verdi. idam êdiyordi suç işliyenı. (Gökçür, 2012, s. 377)

Vaaz Vermek “Vaaz etmek.”

izmirde babamgil tarsusda cuma namazında uli camide bi hoca vÂz veri. Kuran elinde. (Gökçür, 2012, s. 379)

İşaret Vermek “Bir araç kullanarak bir şeyi belli etmek.”

bu Kızlan bunnar sevdîriler arayı. ahsamlar işaret vërir, lambayı yañar. Kız ordan işaret vërir. VHA, 390)

Ezan/Sela Vermek “Ezan/sela okumak.”

isim şöle. biyKlerden veyahuT da bële oħmış bir kîşi ezan vërir Kulağına, ismın budur diye. ismini sölermiş Kulağına. (Gökçür, 2012, s. 391)

Baş Sağlığı Vermek “Taziyesini sunmak.”

tâziyede otûrûrdün. ona buna baş sağlığı vërirdin. (Gökçür, 2012, s. 401)

Sıva Vermek “Sıva yapmak.”

bugün gitmişdım bizim dama, suvağ vëridim. êle palçığ eyahlırdım. (Gökçür, 2012, s. 405)

Kameraya Vermek “Video almak.”

dêdi gelecaz verecaz gâmeraya. ismayil bilge, teKfurun sağlığında. ê yav bilmiyem. işde şey êdecahsan, yoh men irana yollıyecam, yoh televzona. (Gökçür, 2012, s. 427)

Meme Vermek “Emzirmek.”

gırğ güne Kádâr. banyo yapılacağ, zeytin yağı sürtülecağ. on yirmi dâggâde bir ona meme vërilecağ. (Gökçür, 2012, s. 436)

Ceza Vermek “Cezalandırmak.”

be bunnar mâni ahsam ceza veri. orTağı mene iki üş diPcih vurub. (Gökçür, 2012, s. 448)

Zor Vermek “Zorlamak.”

Urus getdi. Gavga êtdi. Êle gêtđi ki hêş durmadı. Ermeni, sahapsiz gâldi köyler, şehirler. Top da elinde, tüfeğ de elinde. Yoharda onnar ona zor vërdi. O da geldi bize girdi. (Ercilasun, 2002, s. 176)

Eğitim Vermek “Eğitime tâbi tutmak.”

bize dört ay manisada doğuğışlede eğitim verdiler. üç ay manise doğuğışlada eğitim vërdile. iki ayde gırhağaç de eğitim vërdiler. silah eğitimi. (Gökçür, 2012, s. 476)

Çeki Düzen Vermek “Derleyip toplamak.”

halına bi çeki düzen vër, dedim. bi ev barhlı ol. ev sahibi ol. (Gökçür, 2012, s. 541)

Ders Vermek “Eğitim vermek.”

vaḥTın zamanında ḡasabada bi balıḥçı varmış, oḡlu medreseye gidimiş. medresede oḡımış. sabaleyin bu çocuḥ bi rüya göri, sabaleyin anasına diyor ki "ben bi rüya gördüm?" anası hayrola demamış, demaymca hocası da ders verirken demiş" siz bi rüya görürsaz kima nakledacaḥsaz (Gülensoy & Buran, 1994, s. 183)

Son Vermek “Sonlandırmak.”

aḥ dayim hayatınıza sadetlar, başarılar, esenligler ve mutluluklar dilerim. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 180)

Ele Vermek “İhbar etmek.”

o iki gelın da pencıradan oturi, diyi "siz zahiri alm eḡer ki benim casadım düşarsa siz de bunu için. kendiyi éla vermayin." (Gülensoy & Buran, 1994, s. 137)

Şehit Vermek “Askeri şehit olmak.”

aman paşam, hedefe bizi sürme; bu ḡatden esger girilir, girilir, ama o zamana geden yane şehet vermir; vermir, ne yarali verir ne şehet; (Gülensoy & Buran, 1994, s. 160)

VURMAK

ETKEN: 3

A Öldürmek.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_I]_{DENEYİMCİ} Y1

III (AÖ_LA)_{ARAÇ} Y1

ETKEN: 3~4

B Darp etmek.

I [AÖ]_{EDEN} Y2-Y3

II (AÖ_I)_{ARAÇ} Y2

II/III [AÖ_A]_{HEDEF} Y2

III (AÖ_LA)_{ARAÇ} Y3

IV (AÖ_DAN)_{GÜZERGAH} Y3

ETKEN: 3

C Koymak.

I [AÖ]_{EDEN} Y2

II [AÖ_I]_{KONU} Y2

III [AÖ_A]_{HEDEF} Y2

ETKEN: 2

D Maruz kalmak.

I [AÖ]_{EDEN} Y4-Y5

II [AÖ_I]_{ETKİLENEN} Y4

II [AÖ_A]_{ETKİLENEN} Y5

ETKEN: 3

E Uygulamak.

I [AÖ]_{EDEN} Y2

II [AÖ_I]_{ARAÇ} Y2

III [AÖ_A]_{HEDEF} Y2

ETKEN: 3

F Deḡdirmek.

I [AÖ]_{EDEN} Y2

II [AÖ_I]_{KONU} Y2

III [AÖ_A]_{HEDEF} Y2

ETKEN: 2

G Etkisini göstermek.

I [AÖ]_{KONU} Y4

II [AÖ_I]_{ETKİLENEN} Y4

ETKEN: 3

H Sürmek.

I [AÖ]_{EDEN} Y2

II [AÖ_I]_{KONU} Y2

III [AÖ_A]_{HEDEF} Y2

ETKEN: 3

I Yol almak.

I [AÖ]_{EDEN} Y6

II [AÖ_A]_{HEDEF} Y6

III (AÖ_DAN)_{KAYNAK} Y6

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]+(AÖ_LA)

A

a şimdi bizim burada Ḷomşumuz vardi. (onlar^I) bi genç oḡlını^{II} vurdılar. çerçiler vurdılar. ama allah içine çoḥ yaḥışılıḥdi. (Gökçür, 2012, s. 326)

hay hesbene hesbene, hesbene, bi guş idi. bahçeye gonmuş idi. beg oğlu görmüş idi. oğunnan^{III} vurmuş idi. (Gökçür, 2012, s. 332)

Y2 [AÖ]+(AÖ_I)+[AÖ_A]

B

yum gözün dedüğüm zaman gözün yum bahan bi gamçı vur, aç dedüğüm zaman aç deyi, ehmed^I de eyi deyi, gözünü yumi ata^{III} bi gamçıl^{II} vuri at gözün açi. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 53)

C

(Ben^I) uni^{II} vurardım suya^{III}. hamur éderdim sabahın êrkennen. (Gökçür, 2012, s. 329)

E

yani heleT isTiyi. maKas kesmiyi diyereKden para isTiyi. hediye isTiyi. o^I orda işde makas^{II} vurardi bi Kumaşın birisine^{III}. (Gökçür, 2012, s. 345)

F

cevizlennen uğraşırdıh. elimizi cevizin Kabûği, köki ellerimizi yağardı. (Biz^I) (onu^{II}) gözümüze^{III} vurardıh. gözlerimiz yanardı. (Gökçür, 2012, s. 387)

G

bu sene de durumum ēyi deyêl. (beni^I) bi tonsôn^{II} vurdi. (Gökçür, 2012, s. 358)

H

dêdi düşünmedih (biz^I) biraz çamur^{II} tenekenin altına^{III} yurağ ki yanmasın. (Gökçür, 2012, s. 376)

Y3 [AÖ]+(AÖ_DAN)+(AÖ_LA)

B

Ġetdi, golnu bele dutdu, (o^I) Baltaynan^{IV} burdan^{III} vurdu. Ġolunun biri tüşdü. Dedi «o golnu da ver.» (Ercilasun, 2002, s. 266)

Y4 [AÖ]+[AÖ_I]

D

o bir esintidi yanê sawûh esintisi. sawûh^I vurardi öteberiyi^{II}. öteberiyi o bahça mahçayı sawûh alırdi. (Gökçür, 2012, s. 512)

Y5 [AÖ]+[AÖ_A]

D

hereKlenmağ, bu dëmağdır. biri güneşleni. denizde güneş^I vuri onun bêline^{II}. sıcağ vuri. güneş vuri. hareKleme odur. (Gökçür, 2012, s. 337)

Y6 [AÖ]+[AÖ_A]+(AÖ_DAN)

I

dêdım oğlüm, bağ, (sen^I) burdan^{III} pulmağa^{II} vur, puruldan bêle hevlet yerlerde gezeg. Âbê derezemiye geldim. (Gökçür, 2012, s. 551)

A (i) Bir kişi^I bir canlıyı^{II} bir silahla^{III} öldürmek ya da öldürmeye teşebbüs etmek.

B (i) (Y2) → Bir kişi^I bir şeyi^{III} yumruk, tekme vb. ya da sopa, kamçı vb. ile^{II} darp etmek.

(ii) (Y3) → Bir kişi^I bir şeyi^{II} bir yerinden^{IV} bir araç ile^{III} darp etmek.

C (i) Bir kişi^I bir şeyi^{II} bir yere^{III} koymak, katmak.

D (i) Bir yer^{II} güneş, yağmur, rüzgâr vb.ne^I mâruz kalmak.

E (i) Bir kişi^I ütü yapmak, kesmek, iğne yapmak vb. temas gerektiren işlerde gerekli araçları^{II} işin gerektirdiği yere^{III} uygulamak, kullanmak.

F (i) Bir kişi^I bir şeyi^{II} bir yere^{III} değdirmek, temas ettirmek.

G (i) Bir durum^I bir kişide ya da yerde^{II} aniden etkisini göstermek, ortaya çıkmak.

H (i) Bir kişi^I bir maddeyi^{II} bir yüzey üzerine^{III} sürmek, yaymak.

I

(i) Bir kişi^I bir araçla bir yerden^{III} başka bir yere^{II} yol almak, gitmek, yola çıkmak.

Eşdizimli Yapılar ve Deyimler

Yemek Vurmak “Yemek pişirmek.”

Ğurban bayramında herkeş mezara ħısmına, áKrábasına, ħorununa, ħomřusuna bi yemeK vurur kendisine. (Gökçür, 2012, s. 329)

Ekmek Vurmak “Tandırda ekmek yapmak.”

ğeçe, ħışın, yazın yol. ħışın ehmeK yapardım. bağ dükan ha burada. Ķayınvalidem éderdi, men ehmegi vurardım. (Gökçür, 2012, s. 329),

Bağ/Bostan Vurmak “Tarla vb. ürün verir duruma getirmek için gerekli işleri yapmak.”

ben buralari yéni geldiğimde bosTan vurardım. hem çocúğ sağlardım. hem bağça bırağırdım. hem eKmeK yapardım (Gökçür, 2012, s. 365)

Başvurmak “Müracaat etmek.”

elâzizde olduğu için, elâzizde yaşadığı için, bazan millietime bazı baş vurim birez kisvetim insanlara yarayış gelmediği için bahan bi yardım bulamérler. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 63)

Boynunu Vurmak “Başı göveden ayırmak, idam etmek.”

ğırh tana adam ħöndarsın ħırh tana da hamal ħöndarsın de ben eşya meşya var ħoyağ. ħırh adam ħöndari. o ħırh adamın hepsinin da boynunu vuri, (Gülensoy & Buran, 1994, s. 137)

Ad Vurmak “Adını belirlemek, ad koymak.”

çocuğın ismini? doğduğleyin bi hafta sonra anası babası, anneannesi, babannesi çocuğın adını vurur yazdırıllar. o ħadar. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 209)

YAĞMAK

ETKEN: 1

A Yağmur, kar vb. oluşmak.

I [AÖ]_{KONU} Y1

ETKEN: 3

B Gökten düşmek.

I [AÖ]_{KONU} Y2

II (AÖ_A)_{HEDEF} Y2

III (AÖ_DAN)_{KAYNAK} Y2

Y2 [AÖ]

A

esKiden dam boyınca ħar^I yağardi. (Gökçür, 2012, s. 341)

Y2 [AÖ]+(AÖ_A)+(AÖ_DAN)

B

ğöhdén^{II} (buraya^{II}) wule daş yağı, ne^I yağı? (Gökçür, 2012, s. 340)

A (i) Yağmur, kar vb.^I gökten düşmek.

B (i) Bir şey^I havadan^{II} bir yere^{III} çokça düşmek.

YAKALAMAK

ETKEN: 2

A Avlamak.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_I]_{ETKİLENEN} Y1

ETKEN: 3

B Suçu ortaya çıkmak.

I [AÖ]_{EDEN} Y2

II [AÖ_I]_{ETKİLENEN} Y2

III (X)_{NİTELİK} Y2

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]

A

yağaladığ balığı. sahaT ikidi, ħeç e yarisi bitmedi. yané éle bi yağalandı maşallah. o ħüni de ħeç unutmam, yané şimdiye Ķadár avladığımızın en biyüK avımız orda oldi. he, (biz^I) yané yağalamışış on bir, on iki ton, on üç ton^{II}. (Gökçür, 2012, s. 393)

Y2 [AÖ]+[AÖ_I]+(X)_{NİTELİK}

B

Bağı ağnıyamadım. Bağı bişduh. Sahabi beni vuraceydi. Gaşdım, işde bu ormannara düşdüm, Beni^{II} filen yerde saldatlar^I yağaladı. » Dedi ki «pekey» dedi «san doğru söyleduğen eğer bi yerden isbatladusa ki sen ya bi eğri adamsın; ya bir hırsızluğa geldin, ya bi şeye seni vuracağum. » (Ercilasun, 2002, s. 228)

dédım sennen önce de bi Komitan meni^{II} burda yağaladı balıhdan^{III}. (VHA, 395)

A (i) Bir kişi^I balık, kuş vb.ni^{II} avlamak.

B (i) Bir kişi^I bir başka kişiyi^{II} hukuken ya da ahlâken uygunsuz bir iş sırasında ya da suç unsuru ile^{III} bulmak.

Eşdizimli Yapılar ve Deyimler

Hastalığa Yakalanmak “Hastalanmak.”

o hasTalığa yağalanana dönüK diyilir. yani cüzam hasTalığına, cüzam hasTalığına yağalanana dönüK diyilir. (Gökçür, 2012, s. 516)

Suçüstü Yakalamak “Suç işleme sırasında ele geçirilmek, tutuklanmak.”

ağam suçüsti on altı gişi yağaladıuh suçüstü ha heppisi esrar içimiş şede şoför mavin heppisini alduğ geldik. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 79)

YAKIŞMAK

ETKEN: 2

A Yaraşmak.

I [AÖ]_{KONU} Y1

II [AÖ_A]_{ETKİLENEN} Y1

Y2 [AÖ]+[AÖ_A]

A

Oturup da onun bunun gıybetini yapmağ bize^{II} yağğışmaz. biz imamı caferi sadığın messebindenih (Gülensoy & Buran, 1994, s. 69) sen bi koskoca padişahın oğlu, o bi fukaranın kızı, heç bize^{II} bu kız^I yağışır mı” der. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 218)

A (i) Bir şey, durum, ya da davranış estetik ya da ahlak ve görenek anlayışına göre bir kişiye ya da duruma^{II} uygun gelmek, yaraşmak.

YAKMAK

ETKEN: 2

A Tutuşturmak.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_I]_{ETKİLENEN} Y1

ETKEN: 2

B Hissettirmek.

I [AÖ]_{UYARICI} Y1

II [AÖ_I]_{DENEYİMCİ} Y1

Y2 [AÖ]+[AÖ_I]

A

esgiden odunu^I yağarlardı, kömür ederlerdi, (Gülensoy & Buran, 1994, s. 103)

B

bi de ezeğana sulari vardi. kezzab gibi bi şey, yağardı o bizi. cevizlennen uğraşırdıh. elimizi cevizin Kabüği, köki^I ellerimizi^{II} yağardı. (Gökçür, 2012, s. 387)

A (i) Bir kişi^I ocak fırın vb.ni^{II} kullanılabilir duruma getirmek.

(ii) Bir kişi^I yanıcı bir maddeyi^{II} tutuşturmak, yanmasını sağlamak.

Eşdizimli Yapılar ve Deyimler

Ağıt Yakmak “Bir ölünün ardından ağıt söylemek.”

Kardeş. şimdi mesela birisinin bi şeyi öldi. ölüm bizim içindir yanē. bi şeyi öldi. Àbē yaḥıT yaḥmiyirdi. bi tene yaḥıT yaḥannar varmış. oni tutillē. onnar diyimişler. ölü sahaPları ağlamaḥ zorunda Qalimişler. (Gökçür, 2012, s. 429)

Kına Yakmak “Kına sürmek.”

Davulçu zurnaçı, güveleri getirir, bezedir. Elleri gına yaḥar, götürür atallar bir odada zıfafa. (Ercilasun, 2002, s. 262)

YALAMAK

ETKEN: 2

A Dilini sürmek.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_I]_{KONU} Y1

Y2 [AÖ]+[AÖ_I]

A

Bir de gamçı verir. Diyir ki acıldığın zaman bu gamçıyı yere vurursun. Araplar sene yemeh getirir. Gözüğü yumar, yere vurursun. (Sen^I) Bu yüzüğü^{II} de yalarsın; iki tene hoş gelir. Biri gara, biri bayaz. (Ercilasun, 2002, s. 180)

A (i) Bir canlı^I bir şeyin^{II} üzerinden dilini sürüp geçirmek.

YALVARMAK

ETKEN: 3

A İstemek.

I [AÖ]_{DENEYİMCİ} Y1

II [AÖ_A]_{UYARICI} Y1

III (AÖ_için)_{HEDEF} Y1

Y2 [AÖ]+[AÖ_A]+(AÖ_için)_{HEDEF}

A

diyi allah ráḥmeT ēTsín babasına. (ben^I) esKiden yani yatağa almaḥ için^{III} diyi (ona^I) ne kádá yalvarırdım, (Gökçür, 2012, s. 543)

A (i) Bir kişi, bir başka kişiden^{II} ısrarlı bir biçimde kendisine acınacak sözlerle bir şey yapması için^{III} istekte bulunmak.

YANAŞMAK

ETKEN: 2

A Yaklaşmak.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_A]_{HEDEF} Y1

ETKEN: 2

B Park etmek.

I [AÖ]_{ARAÇ} Y1

II [AÖ_A]_{HEDEF} Y1

Y1 [AÖ]+[AÖ_A]

A

keloğlan onlara birez bişeler veri, çobanlarda mezere girdi deyiler, eline masayı alı gidi (o^I) mezere^{II} yanışı (Gülensoy & Buran, 1997, s. 60)

B

bizim bi tane taḥda vapurumuz^I var idi. rüzgar gelseydi isKeleye^{II} yanışamazdı. (VHA, 465)

A (i) Bir canlı ya da taşıt^I bir şeyin ya da bir kimsenin yanına^{II} gelmek.

B (i) Bir gemi^{II} iskeleye^{II} ya da bir taşıt^I uygun bir yere^{II} park etmek.

YANMAK

ETKEN: 1

A Tutuşmak.

I [AÖ]_{DENEYİMCİ} Y1

ETKEN: 1

B Kurumak.

I [AÖ]_{ETKİLENEN} Y1

ETKEN: 2

C	Dert çekmek.	
I	[AÖ] _{DENEYİMCİ}	Y2
II	[AÖ_LA] _{UYARICI}	Y2
ETKEN: 2		
D	Hissetmek.	
I	[AÖ] _{DENEYİMCİ}	Y3
II	(AÖ_DAN) _{UYARICI}	Y3
ETKEN: 1		
E	Oyun dışı kalmak.	
I	[AÖ] _{DENEYİMCİ}	Y1
ETKEN: 2		
F	Âşık olmak.	
I	[AÖ] _{DENEYİMCİ}	Y4
II	[AÖ_A] _{UYARICI}	Y4
ETKEN: 2		
G	Hayıflanmak.	
I	[AÖ] _{DENEYİMCİ}	Y4
II	[AÖ_A] _{UYARICI}	Y4
H	Işımak	
I	[AÖ] _{KONU}	Y1
Y1	[AÖ]	
A	<i>götürü bi nene ğarıya veri, bi ğaş ğün sende ğalsın sona alurum deyi, aradan bi ğaş ğün ğeştükTen sonra geli çöğürünü isdi. nene ğarı deyi ki. oğul^I valla mangala düşdü <u>yandı</u>, (Gülensoy & Buran, 1994, s. 39)</i>	
B	<i>kötan vardi o zaman. heyvan kötani onnan sürerdiler. baharın sürer ğüze ğádár (o^I) ğüneşde <u>yanardı</u>. (Gökçür, 2012, s. 371)</i>	
E	<i>yédi sekiz tene ğenç. don hevire, don çevire diyerdiler, dönerdile. o daşı biri çıhartdı mi ağacınan çıhartdı mi kaçardılar. kım ğeriye kaldıysa o^I <u>yandı</u> bi kere. (Gökçür, 2012, s. 497)</i>	
H		

saaT üş, onbaşı baĥ çavuşum dēdi orda bi işıĥ yanıp yanıp sönüyor. asKerliĥTe yón tarifi çoĥ muyim, ēyi tarif ēdeceĥ'sın. (Tosun, 2016, s. 173)

Y2 [AÖ]+[AÖ_LA]

C
ğenÇ ğız ğözel mi ğözelmiş. ğözelihTe dillerde destan imiş. böTün ğenÇ delkânlılar^I ğözel ğiz ğülbaara aâib olmaĥ fikrinen^{II} yanıp tutişilermiş, (Gülensoy & Buran, 1994, s. 187)

Y3 [AÖ]+(AÖ_DAN)

D
o şor ehmegi yiyecek. o şor kokayı yiyer. bekarrar ha, ewlüler deyêl. Yiyeller. cigerreri^I yanar susuzlarınnan^{II}. (Gökçür, 2012, s. 495)

Y4 [AÖ]+[AÖ_A]

F
sekülerde yandığım, sandığa dayandığım, yazılı civan canıma, (ben^I) eloğluna^{II} yandığım. (Gökçür, 2012, s. 501)

G
Ezzinen balalar
Ğuş ğayada balalar;
(ben^I) Eleĥ öldüme^{II} yanmirem,
yetim ğaldı balalar (Ercilasun, 2002, s. 221)

- A** (i) Yanıcı bir şey^I ateş durumuna geçmek, tutuşmak.
- B** (i) Bitki, yaprak^I ğüneş, soğuk vb. nedenlerden^{II} dolayı sararmak ya da ürün veremez duruma ğelmek, kurumak.
- C** (i) Bir kişı^I bir sebepten^{II} dert, acı çekmek.
- D** (i) Bir kişı^I genellikle bir ihtiyacının karşılanmaması ya da bir şeye dokunması sonucu^{II} keskin, sert ve ısıracı bir his duymak.
- E** (i) Bir kişı^I oyunda kural dışı bir hareket yapmasından dolayı oyun dışı kalmak.

- F (i) Bir kişi^I birine^{II} karşı yoğun duygular beslemek, âşık olmak.
- G (i) Bir kişi^I elde edemediği bir şey ya da gerçekleştiremediği bir eylen nedeniyle^{II} hayıflanmak.
- H (i) Işık kaynağı^I ışımak.

Eşdizimli Yapılar ve Deyimler

Canı Yanmak “1. Çok acı duymak, 2. Acımak, başkası için üzölmek.”

cāni yanan eşşeK aTdan hızlı kaçır. (Gökçür, 2012, s. 499)

Ordan geldim. Anam evde oturiyerdi. Dedim ki «ana, bu caminin yanında bi gadınnan iki çocuğ var. Bunnar nerelidir haber alamadım. Üşiyerler, titriyerler. Çoğ canım yandı. » (Ercilasun, 2002, s. 220)

YAPIŞMAK

ETKEN: 2

A Ayrılmaz olmak.

I [AÖ]_{KONU} Y1

II [AÖ_A]_{HEDEF} Y1

ETKEN: 2

B Sıkıca tutmak.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_A]_{HEDEF} Y1

Y1 [AÖ]+[AÖ_A]

A

biz dört tene türküh hepimizi verdiler torpağ. obirlerini verdiler binanın inşahatına. aşşahdan torpağ alik yuharı atik, fidanların dibine atik, ğardaşım kürek^I çamura^{II} yapuşı. ne kürek çamurdan çihî, ne ğazma çamurdan çihî. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 83)

B

Elinde altm darağ, başlarını darıyor. Dalışı şeere doru, yönü suya aşşağ. Bu ele yatdı ki yere ki,

şöyle aynı yerdegezen kimi. Geder getmez (o^I) emen bileğne^{II} yapışdı. Çekdi, dara elinnen aldı. Cebine godu. (Ercilasun, 2002, s. 253)

A (i) Yapışıcı olan veya yapışkan bir maddeye bulanmış olan bir şey^I ayrılmayacak bir biçimde bir yere^{II} tutunup kalmak.

B (i) Bir kişi^I bir yere^{II} sıkıca tutunmak.

YAPMAK

ETKEN: 2

A Gerçekleştirmek.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_I]_{ÜRÜN} Y1

ETKEN: 3

B Başka bir şey durumuna getirmek.

I [AÖ]_{EDEN} Y2-Y3

II [AÖ_I]_{ETKİLENEN} Y2

II [AÖ_DAN]_{MATERYAL} Y3

III [X]_{NİTELİK} Y2-Y3

ETKEN: 2

C Bir mesleği icra etmek.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_I]_{KONU} Y1

ETKEN: 2

D Düzeltmek.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_I]_{ETKİLENEN} Y1

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]

A

Darılmaca yoğ. ben ne dersem (sen^I) onu^{II} yapacağsın. keloğlan eyi deyî, (Gülensoy & Buran, 1994, s. 59)

C

köyde Toğdum, köyde böyüdüm, köyde yetişTim. seKsen bir yaş bitti, seKsen ikiden gün aldım.

(ben^I) yedi sekiz yıl dá köy muhTarlığı^{II} yaptım.
bin dokkuz yüz yêTmiş yêdide başladıh, seKsen
dörTTe görevden ayrıldıh, (Tosun, 2016, s. 179)

D
her türlü iş gelir elimnen. hêçbi şey gurtulmaz.
elêtirige Kádâ. faKaT be men gêTdîm devleT
ğapısına. şimdi de (ben^I) helen yapivorum
bozulan şeyleri^I. (Gökçür, 2012, s. 388)

Y2 [AÖ]+[AÖ_I]+[X]_{NİTELİK}

B
(Onlar^I) o zaman akilli adamları^{II} padişah^{III}
yaperdiler. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 153)

Y3 [AÖ]+[AÖ_DAN]+[X]_{NİTELİK}

B
Kışmili gülün şeyi, gül çıhardi, Kolyasi
çıhardi. yani şimdiki gül suyi. (Biz^I) obiri girmizi
gülден^{II} de şaraP^{III} yapardıh. (Gökçür, 2012, s. 350)

- A** (i) Bir kişi^I bir eylemi^{II} gerçekleştirmek.
B (i) Bir kişi^I bir şeyi^{II} başka bir şey^{III}
durumuna getirmek, niteliğini değiştirmek.
(ii) Bir kişi^I bir şeyden^{II} başka bir şey^{III}
oluşturmak, üretmek.
C (i) Bir kişi^I bir mesleği^{II} icra etmek.
D (i) Bir kişi dağınık durumda olan bir şeyi
derlemek.
(ii) Bir kişi^I bozuk, kullanılmaz olan alet
vb.ni^{II} tamir etmek, kullanılabilir duruma
getirmek.

YARAMAK

ETKEN: 2

- A** Yararlı olmak.
I [AÖ]_{KONU} Y1
II [AÖ_A]_{FAYDALANAN} Y1

Y1 [AÖ]+[AÖ_A]

A
Yazıh ki benim gadrimi kimse bilmir. Sağapsız
ortâlıhda galmışım. » Bir kaç defa bağırir.
Padişah lâliye dŕ ki «lâle» der, «bu çocuğ^I bizim
işimize^{II} yarar bir gün, bunun künyesini al.»
(Ercilasun, 2002, s. 178)

A (i) Bir kişi ya da şey^I bir kişi ya da iş için^{II}
yararlı olmak, yarar sağlamak.

YARAŞMAK

ETKEN: 2

- A** Yakışmak.
I [AÖ]_{KONU} Y1
II [AÖ_A]_{ETKİLENEN} Y1

Y1 [AÖ]+[AÖ_A]

A
yüri yuri şil oğlan, desteK^I (sana^{II}) yaraşır oğlan,
gelip ğapidan gêşme, anam savaşıır oğlan.
(Gökçür, 2012, s. 323)

A (i) Bir şey ya da davranış^I bir bir kişiye ya da
duruma^{II} uygun düşmek ya da yakışmak.

YARMAK

ETKEN: 3

- A** Yarık açmak.
I [AÖ]_{EDEN} Y1
II [AÖ_I]_{ETKİLENEN} Y1
III (AÖ_LA)_{ARAÇ} Y1

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]+(AÖ_LA)+(AÖ_DAN)

A
«ğarşıdan saldat vurmuş» dedi. «Silağinen^{IV}
ğarnını^{II} yarmışlar. Altı aylıh gebe ğadın»
(Ercilasun, 2002, s. 235)

- A (i) Bir kişi^I kesici veya delici bir alet ile^{III} bir şeyi^{II} bir yerinden^{IV} uzunlamasına bölüp ayırmak, yarık açmak.

Eşdizimli Yapılar ve Deyimler

Yüreği Yarılmak “Çok korkmak, ödü patlamak.”
atatürk gelmasaydı getmişti. hapımızı gıracahdı. alla ataturkda razi ola. yav ataturk bi adamdı ki oğlum ben saan nası nakledam. şimdi şurda dursadı bela sana bi bahsadı senin üragn yarılırdı, yâv bela yan bahTımı adama, isanın üragnı yarılırdı, ela bi adamdı isan görhardı. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 173)

YASLAMAK

ETKEN: 2

- A Yas tutmak.

- I [AÖ]_{EDEN} Y1
 II [AÖ_I]_{KONU} Y1

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]

A

türkmış benim nenem. diyib ay kül başıma. hele de yasliylar, paralar paralar gēTdi. ağılyib başına vurub, yüzine vurub. (Onlar^I) bi kere kürTçe oni^{II} yasliylar. (Gökçür, 2012, s. 382)

- A (i) Bir kişi^I ölen bir kişinin ardından ya da kötü bir olay sebebiyle^{II} üzüntüsünü çeşitli davranışlarla göstermek, yas tutmak.

YAŞAMAK

ETKEN: 2

- A İkâmet etmek.

- I [AÖ]_{EDEN} Y1
 II [AÖ_DA]_{MEKÂN} Y1

ETKEN: 1

- B Hayatını geçirmek.

- I [AÖ]_{DENEYİMCİ} Y2

ETKEN: 2

- C Tecrübe etmek.

- I [AÖ]_{DENEYİMCİ} Y3
 II [AÖ_I]_{UYARICI} Y3

Y1 [AÖ]+[AÖ_DA]

A

Bordan Ecemisdana geçdih. (Biz^I) Ecemisdanda^{II} üç ay geder yaşadıh. (Ercilasun, 2002, s. 307)

Y2 [AÖ]

B

ondan sora ádresi Káybētdih. belki de adam^I öldi, belki de yaşıyi. (Gökçür, 2012, s. 357)

Y3 [AÖ]+[AÖ_I]

C

men^I bu Kádá sorûn^{II} yaşadım, mene bir bu Kádár bi şey mene yardım ēTmediler. (Gökçür, 2012, s. 429)

- A (i) Bir canlı^I bir yerde^{II} ikâmet etmek.

- B (i) Bir canlı^I hayatını^I sürdürmek.

- C (i) Bir kişi^I bir durumu^{II} tecrübe etmek, görmek.

YATIRMAK

ETKEN: 3

- A Teslim etmek.

- I [AÖ]_{EDEN} Y1
 II [AÖ_I]_{KONU} Y1
 III [Ö_A]_{HEDEF} Y1

ETKEN: 3

- B Bekletmek.

- I [AÖ]_{EDEN} Y1
 II [AÖ_I]_{ETKİLENEN} Y1
 III [AÖ_A]_{HEDEF} Y1

Y1	[AÖ]+[AÖ_I]+[AÖ_A]
A	
	<i>neyse. geldim bangaya. bangaya^{III} geldim. dediğ bi (biz^I) bu parayı^I yatırağ. (Gökçür, 2012, s. 341)</i>
B	
	<i>(Biz^I) bi gün buğdayı^I süte^{III} yatırırđı. süTde bekletirdim. (Gökçür, 2012, s. 362)</i>
A	(i) Bir kişi ^I ödeme ya da birikim yapmak için banka vb. bir kuruma ^{III} para ^I teslim etmek.
B	(i) Bir kişi ^I bir yiyeceğı ^I korumak veya tatlandırmak amacıyla tuz, soğan, yağ vb.nde ^{III} bir süre bekletmek
YATMAK	
ETKEN: 2	
A	Uyumak.
I	[AÖ] _{DENEYİMCİ} Y1
II	(AÖ_DA) _{MEKÂN} Y1
ETKEN: 2	
B	Tedavi görmek.
I	[AÖ] _{ETKİLENEN} Y1
II	(AÖ_DA) _{MEKÂN} Y1
ETKEN: 1	
C	Çalışmamak.
I	[AÖ] _{DENEYİMCİ} Y2
ETKEN: 2	
D	Konaklamak.
I	[AÖ] _{EDEN} Y1
II	(AÖ_DA) _{MEKÂN} Y1
ETKEN: 2	
E	Hüküm giymek.
I	[AÖ] _{EDEN} Y1
II	(AÖ_DA) _{MEKÂN} Y1
ETKEN: 2	
F	Kullanılmamak.
I	[AÖ] _{KONU} Y1

II	(AÖ_DA) _{MEKÂN}	Y1
ETKEN: 2		
G	Cinsel münasebette bulunmak.	
I	[AÖ] _{DENEYİMCİ}	Y3
II	[AÖ_LA] _{DENEYİMCİ}	Y3
ETKEN: 2		
H	Gömülü olarak bulunmak.	
I	[AÖ] _{KONU}	Y1
II	[AÖ_DA] _{MEKÂN}	Y1
Y1	[AÖ]+(AÖ_DA)	
A		
	<i>yav bu adamlar adlarımızı nerden bililer, heremize otuz beş mark verdiler, ondan sona bizi götürdüler, bi baraggaya sicağ hanımı gibi, bi alman geldi elden tarif etmeye başladı, dilinden bişe anlamığ. bize tarif etdi. dedi (siz^I) burda^I yatacağsınız. dedi buraya tuvalete gideceğsınız. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 82)</i>	
B		
	<i>beni âmeliyât étdiler. (Ben^I) on iki gün^{III} yaTdım orda^I. on iki günün içerisinde beni taburci éTdiler. (Gökçür, 2012, s. 353)</i>	
D		
	<i>binbaşdır orda. götjrdi mâni evine. yediğ, işdiğ. (ben^I) bir gün de yaTdım onnerde^I. (Gökçür, 2012, s. 459)</i>	
E		
	<i>yağhalasaydi (biz^I) üş dörT yıl^{III}, cezaevinde^I yatacağđıđ. (Gökçür, 2012, s. 466)</i>	
F		
	<i>arabayı goştular ne mal taşıdılar göresiz. ne yağlar, neler, tenilçelerden sabunlar garyolalar, sanduhlar, halılar^I, üç gün orada^I yatmış ya ondan ha. oğlu da deliğanlıdı. gencecük öldü, (Gülensoy & Buran, 1994, s. 87)</i>	
H		
	<i>"orada^I kim^I yatıyormuş?"</i>	

"orda ben ne biliym kim yatiy. ora bi zirayet. işte gidip gurban ederler oraya." (Gülensoy & Buran, 1994, s. 209)

Y2

[AÖ]

C

vallah billah. zenginini kesesini doyurursiz, fiheriye yoh. fiheriye yoh. fihere, gel biz buni. icabına gidersiz. (Siz^I)aylığı alır yatarsız. fihereden heş bişe yoh. yao, allahdan gorhun, haya edin, fihereyi, fihereyi idare etdirin. fihereyi idare etdirin.

Y3

[AÖ]+[AÖ_LA]

G

Diyir ki «zabahdan senin boynı iğdam etdirecem, » «Neden, suçum ne? » diyir, E dir, «ben^I sennen^{II} yatmadım. Bu oğlan çocuğu nerden çıhartdın? » «E, sen dedin, ben de çıhartdım. (Ercilasun, 2002, s. 193)

- A (i) Bir canlı^I bir yerde^{II} uyumak, uykuya dalmak.
- B (i) Bir kişi^I bir hastahane^{II} belli bir süreliğine yatılı tedavi olmak.
- C (i) Bir canlı^I canlı olmak.
- D (i) Bir kişi^I çalışmamak, tembellik etmek.
- E (i) Bir kişi^I işlediği bir suçtan dolayı hapisane^{II} belli bir süreliğine hüküm giymek.
- F (i) Bir alet, taşıt ya da kullanılabilir bir eşya^I kullanılmamak.
- G (i) Bir kişi^I bir başka kişiyle^{II} cinsel münasebette bulunmak, ilişkiye girmek.
- H (i) Bir kişi^I öldükten sonra bir yerde^{II} gömülü olarak bulunmak.

Eşdizimli Yapılar ve Deyimler

Kürke Yatmak "Tavuk, kuluçkaya yatmak."

yirmi iki gün yatar di, civciv çıhardi. kürke yatidilar. kürk yatidilar. (Gökçür, 2012, s. 350)

Aklına Yatmak "Makul görmek."

ben bele çalışmaya gelemem, heppisi de çavuşluğ ediler. gelip başıma bahiler, oturma mi yoh iş yerindeyim, çalışım elim gölüm çalışı ağlına yatmise versin benim kağıtlarımı yahutda yol masraflarımı versin ben çekem gidem. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 83)

YAYHANMAK → Krs.

ETKEN: 1

A Yıkanmak.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

Y1

[AÖ]

A

Bu da ele, suyu töhdüm. Dedim «ele bir y ey hanım, ehmeğmi yım. » Suyu töhdüm eline. (o^I) yévhandığı yerde köpehler ürdü. Dedi «İzo, hele bir dışarı çıh. » (Ercilasun, 2002, s. 209)

A (i) Bir canlı^I yıkanmak.

YAYMAK

ETKEN: 3

A Dağıtmak.

I [AÖ]_{EDEN} Y1II [AÖ_I]_{ETKILENEN} Y1III (AÖ_A)_{HEDEF} Y1

ETKEN: 3

B Otlatmak.

I [AÖ]_{EDEN} Y2II [AÖ_I]_{KONU} Y2

III (AÖ_DA) Y2

Y1

[AÖ]+[AÖ_I]+[AÖ_A]

A

ben sizin saçızdan tuttum orta asyadan buraya^{III}
getTim,(ben^I) yaydım hurdanda alıp cennemeye
götürecek (Gülensoy & Buran, 1994, s. 66)

Y2 [AÖ]+[AÖ_I]+(AÖ_DA)

B

Diyir ki «ben bir fiğgara adamım. Beni gazlanza
çoban dutmaz misiz? (Ben^I) Ğazlarızı^{II} (burada^{III})
yayım da gendimi geçindirir. » Diyiller ki
dutarıh. (Ercilasun, 2002, s. 182)

A (i) Bir kişi^I toplu durumda olan şeyleri^{II} bir
 yere^{III} çeşitli aralıklarla dağıtmak.

B (i) Bir kişi^I inek, koyun, kaz vb.ni^{II} bir
 merada^{III} otlatmak.

Eşdizimli Yapılar ve Deyimler

Yayık Yaymak “Sütün ayranını ve yağını
 ayırmak için yayığı çalkalamak.”

çoh gençti felç oldi. nenenin de sesi hoşdi. maya
sölerdi, yayuh yayiken eli ğulağa atardı. eskiden
ineK çohtı. yoğurt vardı şimdi yoğ. (Gülensoy &
Buran, 1994, s. 185)

Ağzını Yayımak “Ciddiye almamak, saygısız
 harekette bulunmak.”

devarları o yanı et. herif ben sölim, o bena karşı
bi tevur hareketler yaptı ağzını yaydı, bena karşı.
(Gülensoy & Buran, 1994, s. 121).

YAZMAK

ETKEN: 3

A Yazı oluşturmak.

I [AÖ]_{EDEN} Y1-Y2-Y3-Y4

II [AÖ_I]_{KONU} Y1

II [TT]_{KONU} Y2 Y4

II [kiTT]_{KONU} Y3

III [AÖ_A]_{MEKÂN} Y1-Y2-Y3

III [AÖ_DA]_{MEKÂN} Y4

ETKEN: 3

B Reçete vermek.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_I]_{KONU} Y1

III [AÖ_A]_{FAYDALANAN} Y1

ETKEN: 2

C Örmek. → **Vn.**

I [AÖ]_{EDEN} Y5

II [AÖ_I]_{ÜRÜN} Y5

ETKEN: 3 ~ 4

D Kaydetmek.

I [AÖ]_{EDEN} Y1-Y6

II [AÖ_I]_{KONU} Y1-Y6

III [AÖ_A]_{HEDEF} Y1-Y6

IV (X)_{NİTELİK} Y6

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]+[AÖ_A]

A

indim çeşme başına

(ben^I) desTen^{II} yazdım daşına^{III}

gelen geden oğusun

neler geldi başıma. (Tosun, 2016, s. 229)

B

babami tıhdora göturdiler. babami getirip

(onlar^I) babama^{III} ine^{II} yazmışdılar. (Gökçür,
2012, s. 328)

D

malaTyada geTdih teslim olduğ. yedi, ele geTdım.

ele gider gitmez (onlar^I) eeyni birinci bölüğün

birinci tahımına^{III} beni^{II} yazdılar. (Gökçür, 2012,
s. 361)

Y2 [AÖ]+[TT]+[Ö_A]

A

(ben^I) altına^{III} yazdım elâzığın cip köyünden şükru
oğlu hasan^{II}, (Gülensoy & Buran, 1997, s. 112)

Y3 [AÖ]+[kiTT]+[Ö_A]

A

(siz^I) (oraya^{III}) yazarsıgız ki falanca Çini Maçının şahzedesi geldi bunya. (Ercilasun, 2002, s. 193)

Y4 [AÖ]+[TT]+[Ö_DA]

A
bi yere girdiler ama bi ev gibi bele pencireleri var üzerinde^{III} gosgous^{II} yazmış ama ne demek olduğunu bilmiK. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 85)

Y4 [AÖ]+[AÖ_I]

C
ben^I oğımnan bazarım. ketan köyneK^{II} yazarım. (Gökçür, 2012, s. 332)

Y5 [AÖ]+[AÖ_I]+[AÖ_A]+(X)_{NİTELİK}

D
O atlı başına geçdi. Asger toplamıya başladı. O vahıttı (onlar^I) beni^{II} de cenderme^{III} yazdılar. (Ercilasun, 2002, s. 207)

- A** (i) Bir kişi^I bir söz, düşünce ya da bilgiyi^{II} kağıt, defter vb. üzerinde^{III} özel işaret ya da harflerle anlatmak.
- B** (i) Doktor^I bir hastaya^{II} bir reçeteye ilaç, merhem vb.ni^{III} kaydederek hastanın kullanması gerektiğini belgelemek.
- C** (i) Bir kişi^I tezgâhta ya da elde bir kıyafet^{II} örmek.
- D** (i) Bir kişi^I bir başka kişi^I bir kuruma^{III} belli bir statüde ya da görevde^{IV} kaydetmek.

YEMEK

ETKEN: 2

A Yutmak.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_I]_{ETKİLENEN} Y1

ETKEN: 2

B Harcamak.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_I]_{KONU} Y1

ETKEN: 2

C Isırmak.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_I]_{ETKİLENEN} Y1

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]

A
milleT^I evvelde hamur işi^{II} yeddi. biz^I de heP hamur işi^{II} yêrduh. kete, keTmer, feselli, bişi, manti... (Tosun, 2016, s. 175)

B
neyse (ben^I) on nıranın bi Kısmını^{II} yêdım. yanê yarısını yêdım yolda, Kaldi yarısı. (Gökçür, 2012, s. 354)

C
eKmeyin iT, bêlin^{II} biT^I yêsın. (Gökçür, 2012, s. 501)

- A** (i) Bir canlı^I bir besin maddesini^{II} ağızda çiğneyerek yutmak.
- B** (i) Bir kişi^I paya ya da başka bir mal varlığını^I harcamak, tüketmek.
- C** (i) Böcek vb.^I deriyi^I ısırmak.

Eşdizimli Yapılar ve Deyimler

Orucunu Yemek “Orucunu bozmak.”

dêdım hadi’ hadi’. men dêdım oruçımı yiyecam Kız senin yüzünne? men oruçımı yemiyem. men oruçluyam. (Gökçür, 2012, s. 342)

Dayak Yemek “Dövülmek.”

bağ anğarada eğitım gördüg. // çeKdiğ, be çekmediğ. ama çoğ dayah yêdım. (Gökçür, 2012, s. 352)

Kafayı Yemek “Çıldırmaq, çok sinirlenmek.”

neyse bizim Âbê ele Kafayı yedi. masraf yaPmişîğ çoğ işçi mişçi tutmişîğ. on altı tene işçi tutmişîğ. (Gökçür, 2012, s. 396)

Zor Yemek “Zorlanmak.”

ēlini bardağa aTmaz. çaydane aTmaz, eyağa gahmaz, çocüğüm düşecağ. ev temizliyende o çocūh da zor yiyer, düşer, (Gökçür, 2012, s. 436)

Herezan Yemek “Azar işitmek, fırça yemek.”

sabah hācı ekrem sabah namazına gelmesin. ēyi bi herezan yiyer. (Gökçür, 2012, s. 453)

Rüşvet Yemek “bBir işi yapmak için birinden rüşvet almak.”

rüşvet müşvet yemedim, yemem, doğrusu alamam, hemin gözüm açılmamış, belki de alurmuşum ne bilem yoğ arhadaş dedim ben vazifemi yapacam. ben okulumda dersimi görmüş yemin etmişim, dosdoğru vazife yapacağım, (Gülensoy & Buran, 1994, s. 79)

Hakini Yemek “Hak ettiği şeyden mahrum bırakmak.”

çoh çalışKandım, babamın yanına geliyordu hocalar, ya bu çocuğun hakkını yemiyeğ, oğusun diye. (Tosun, 2016, s. 239)

YEKELMEK → **Krs.**

ETKEN: 1

A Büyümek.**I** [AÖ]_{DENEYİMCİ} Y1**Y1** [AÖ]**A**

Gel zaman gēt zaman Hürşit^I yekeldi. On beş yaşına kirdi. (Ercilasun, 2002, s. 308)

A (i) Bir kişi^I büyümek, yetişmek.**YELLENMEK**

ETKEN: 1

A Gaz çıkarmak.**I** [AÖ]_{EDEN} Y1**Y1** [AÖ]**A**

af buyur, (o^I) yēllendiği zaman cuz ēder. cuzuldadi. he he.

A (i) Bir canlı^I kalın bağırsaktaki gazı çıkarmak, osurmak.**YERLEŞMEK**

ETKEN: 2

A İkâmet etmek.**I** [AÖ]_{EDEN} Y1-Y2**II** [AÖ_A]_{MEKÂN} Y1**II** [AÖ_DA]_{MEKÂN} Y2**Y1** [AÖ]+[AÖ_A]**A**

bu adam^I gelmiş yuğari harpud'a^{II} yerleşmiş, (Gülensoy & Buran, 1994, s. 58)

Y2 [AÖ]+[AÖ_DA]**A**

köyün adınızda mullalı gömişlar. o köyde^{II} o^I yerleşmiş (Gülensoy & Buran, 1994, s. 227)

A (i) Bir kişi^I bir yerde^{II} oturmaya, yaşamaya başlamak, ikâmet etmek.**YETİŞMEK**

ETKEN: 3

A Ulaşmak.**I** [AÖ]_{EDEN} Y1**II** [AÖ_A]_{HEDEF} Y1**III** (AÖ_DAN)_{KAYNAK} Y1

ETKEN: 2

B Büyümek.**I** [AÖ]_{DENEYİMCİ} Y2**II** [AÖ_DA]_{MEKÂN} Y2**Y1** [AÖ]+[AÖ_A]+(AÖ_DAN)

A

(Onlar^I) Günnerin bir gününde yetişdiler horasana^{II}. bağıdılar ki horasanda övledi. bağıdı, bu teref gülbe semtinnen bir ezen sesi gelir. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 267)

Sabağ yuğusunda pādişah yatmış. O ğadar sevinir ki. Sabağ yuğusunda cazu nene^I yuğardan^{III} yetişdi. Tılsımeledi beyahdan, vurdu, unnan liğafi aldı gitdi. (Ercilasun, 2002, s. 360)

Y2

[AÖ]+[AÖ_DA]

B

kēçelegündiK, ħendoK diyiler. (O^I) dağda^{II} yetişi. alti yenili, üsdi yenilmi. (Gökçür, 2012, s. 384)

A (i) Bir kişi^I bulunduğuyerden^{III} bir başkayere^{II} gitmek, varmak, ulaşmak.

B (i) Bir canlı ya da bitki^I bir yerde büyümek, olmak.

YETMEK

ETKEN: 2

A Yeterli olmak.**I** [AÖ]_{KONU} Y1**II** [AÖ_A]_{HEDEF} Y1

ETKEN: 3

B Ulaşmak.**I** [AÖ]_{EDEN} Y2**II** [AÖ_A]_{HEDEF} Y2**III** (AÖ_DAN)_{KAYNAK} Y2**Y1**

[AÖ]+[AÖ_A]

A

yoh utanmā deel de benim sesim^I maniye^{II} yēTmez, mani diyemem, (Tosun, 2016, s. 234)

Y2

[AÖ]+[AÖ_A]+(AÖ_DAN)

B

(Biz^I) Nese bizim köyden^{III} Orta suya^{II} yetmişdik. (Ercilasun, 2002, s. 338)

A (i) Bir şey^I bir gereksinimi^{II} karşılayacak, giderecek nicelikte olmak.

B (i) Bir kişi^I bulunduğuyerden^{III} bir başkayere^{II} gitmek, varmak, ulaşmak.

Eşdizimli Yapılar ve Deyimler**Vadesi Yetmek** “Ölüm zamanı gelmek.”

Kumaş oldum arşın arşın yırTTiler

köle oldum çarşılerde saattiler

vadem yēTmedi ki ölem kırtulem

feleK beni nazlı yardım ayırdı. (Tosun, 2016, s. 199)

İmdada Yetmek “Yardım etmek.”

havariş kamu siz ēTTiniz ħata

siz nasıl kıydınız bu ehli zata

emin hamza yoh Ki imdada yete

sen şehidi murtezasın hüseyin (Tosun, 2016, s. 289)

YIĞMAK

ETKEN: 3

A Biriktirmek.**I** [AÖ]_{EDEN} Y1**II** [AÖ_I]_{KONU} Y1**III** [AÖ_A]_{HEDEF} Y1**Y1**

[AÖ]+[AÖ_I]+[AÖ_A]

A

birez da, a getdim ki bir ev görükdü, Eva endim, bağıdım (onlar^I) misir^{II} toplamışlar, yığmışlar içine^{III}. (Ercilasun, 202, s. 227)

Türk bur dan, şinnik Türk çekildi. "Türk çekildi, otuz dört ğopdu. Otuz dört ğopduliyin (onlar^I) düzlerin milletini^{II} yığdı onya bunya^{III}. Bizden de asger yığıldı. (Ercilasun, 2002, s. 198)

A

(i) Bir kişi^I tane durumunda olan şeyleri bir tepe oluşturacak biçimde bir araya toplamak.

(ii) Bir kişi^I başka bölgelerdeki insanları^{II} bir yere toplamak.

YIKAMAK

ETKEN: 3

A

Temizlemek.

I

[AÖ]_{EDEN}

Y1

II

[AÖ_I]_{ETKİLENEN}

Y1

III

(AÖ_LA)_{ARAÇ}

Y1

Y1

[AÖ]+[AÖ_I]+(AÖ_LA)

A

işde gırh gün gırh bığdayı sayardılar, çapuda döğerdiler. bēze döğerdiler, atardılar suyun içine. parhaçdaki suyun içine. yohdi musluğ musluğ, banyo yohdi o zaman. Kazanın içine atardılar. işde (onlar^I) o sudan^{III} çocuğı^{II} da yıhardılar, anasını da yıhardılar. (Gökçür, 2012, s. 348)

A

(i) Bir kişi^I su veya başka bir sıvı ile^{III} kirli olan bir şeyi^{II} temizlemek.

YIKMAK

ETKEN: 2

A

Harap etmek.

I

[AÖ]_{EDEN}

Y1

II

[AÖ_I]_{ETKİLENEN}

Y1

ETKEN: 3

B

Sermek.

I

[AÖ]_{EDEN}

Y2

II

[AÖ_I]_{KONU}

Y2

III

[AÖ_A]_{HEDEF}

Y2

ETKEN: 3

C

Yatırmak.

I

[AÖ]_{EDEN}

Y2

II	[AÖ_I]KONU	Y2
III	[AÖ_A]HEDEF	Y2
ETKEN: 3		
D	Koymak.	
I	[AÖ]EDEN	Y2
II	[AÖ_I]KONU	Y2
III	[AÖ_A]HEDEF	Y2
Y1	[AÖ]+[AÖ_I]	
A	<i>diyi gelmişdiler köye. köyde ermeniler^I müslümannarın bītün evlerini^{II} <u>yıhmişlar</u>. yahmişlar.</i> (Gökçür, 2012, s. 376)	
Y2	[AÖ]+[AÖ_I]+[AÖ_A]	
B	<i>bağdım gine üşiyem. giTdım bizim diyer odadan çurğanağı geTdım, (ben^I) geldim (onu^{II}) <u>yıhdım</u> üsdüme^{III}, daha üşümedim.</i> (Gökçür, 2012, s. 404)	
C	<i>men dayıgile dēdım, (siz^I) meni^{II} götürün <u>yıhun</u> eve^{III}. göTdüler, <u>yıhdıla</u> asTanaya. çıhdıla, geldile.</i> (Gökçür, 2012, s. 408)	
D	<i>medo ge gidağ eve. neyse wala buni bele (onlar^I) bizi^{II} bēle Kōmpile doldurdıla arabaya, <u>yıhdıla</u> vana^{III}.</i> (Gökçür, 2012, s. 414)	
A	(i) Bir kişi ^I kurulu bir şeyi ^{II} parçalayarak dağıtmak, bozmak, tahrip etmek.	
B	(i) Bir kişi ^I yorgan, battaniye vb.ni ^{II} kendi üzerine ya da bir yere ^{III} sermek, örtmek.	
C	(i) Bir kişi ^I bir başka kişinin ^{II} bir yere ^{III} uzanmasını sağlamak, yatırmak.	
D	(i) Bir kişi ^I bir yükü ^{II} bir yere ^{III} boşaltmak, koymak.	
YIRLAMAK		

ETKEN: 1		
A	Şarkı söylemek.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y1
Y1	[AÖ]	
A	<i>bu toylarda gëtdiğın zaman yircilar gelidi. yërine bağidi, ekibi yohdi. onnar^I yırlıyidiler bële oyniyidi.</i> (Gökçür, 2012, s. 537)	
A	(i) Bir kişı ^I şarkı söylemek.	

YIRTMAK		
ETKEN: 2		
A	Parçalamak.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y1
II	[AÖ_I] _{ETKİLENEN}	Y1
Y1	[AÖ]+[AÖ_I]	
A	<i>bu Qadar fotıraf var. (Ben^I) hePi^{II} de yırtcahdım, elim geTmedi.</i> (Gökçür, 2012, s. 339)	
A	(i) Bir canlı ^I kâğıt, kumaş gibi bükülüp katlanan şeyleri parçalamak.	

YİDMEK → Vn.		
ETKEN: 1		
A	Çekmek.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y1
II	[AÖ_I] _{KONU}	Y1
Y1	[AÖ]+[AÖ_I]	
A	<i>altı tene öküz goşerdih. dë babam, ha babam, he babam, dë (biz^I) (onu^{II}) yiderdih aḡ 'şame Qáda. kôtan süererdih.</i> (Gökçür, 2012, s. 451)	
A		

(i) Bir kişi ^I inek, öküz vb.ni ^I çift vb.ne bağlayıp çekerek tarla sürmek.		
YİTMEK		
ETKEN: 1		
A	Kaybolmak.	
I	[AÖ] _{ETKİLENEN}	Y1
Y1	[AÖ]	
A	<i>«molla emi, bir benim de talahıma bah. » niyetin nedi? » didi. «Molla emi benim harana başının»- dedi, «atr^I <u>itibdi</u>» dedi; «eğer onu tapsan, yerini bilsen bu dünyalığım verib ahıretine garişmiyacığığ. » (Ercilasun, 2002, s. 315)</i>	
A	(i) Bir şey ^I kaybolmak, bulunmaz olmak.	
YOĞURMAK		
ETKEN: 1		
A	Karıştırmak.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y1
II	[AÖ_I] _{ETKİLENEN}	Y1
III	(AÖ_LA) _{MATERYAL}	Y1
Y1	[AÖ]+[AÖ_I]+(AÖ_LA)	
A	<i>(Onlar^I) babanın ehmeğini^{II} Qannan^{III} <u>yuğuruplar</u>, helal' ... Qocanın ehmeğini^{II} Qanan^{III} <u>yuğuruPlar</u> helal buyuruplar; babanın ehmeğini^{II} balnan^{III} <u>yuğuruplar</u> heram buyuruplar. (Gökçür, 2012, s. 334)</i>	
A	(i) Bir kişi ^I hatı ve toz durumundaki bir maddeyi ^{II} herhangi bir sıvı ile ^{III} karıştırarak hamur durumuna getirmek.	
YOLLAMAK		

ETKEN: 4		
A	Göndermek.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y1
II	[AÖ_I] _{KONU}	Y1
III	[AÖ_A] _{HEDEF}	Y1
IV	(AÖ_DAN) _{KAYNAK}	Y1
Y1	[AÖ]+[AÖ_I]+[AÖ_A]+(AÖ_DAN)	
A	onnan sora retim görevlisi olduḡdan sora bi sene ḡaldi. bi sora sene ḡaldi. bi sene <u>yolladıla</u> bi daha anḡaraya^{III}. dokḡkuz sene orda dokḡToryasını yaPdİ. (Gökçür, 2012, s. 512) hokūmat adamına söli, (onlar^I) ordan^{IV} adam^{III} yolliler. onnar geli, (Gülensoy & Buran, 1994, s. 47)	
A	(i) Bir kişi ^I bir şeyi ^{II} bir yerden ^{IV} başka bir yere ^{III} bir kişi ya da araç yardımıyla ^V göndermek.	
YONMAK → Vn.		
ETKEN: 2		
A	Yontmak.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y1
II	[AÖ_I] _{ETKİLENEN}	Y1
ETKEN: 2		
B	Yolmak.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y1
II	[AÖ_I] _{ETKİLENEN}	Y1
Y1	[AÖ]+[AÖ_I]	
A	būlbūlem dala ḡonaram, (ben^I) sergerem ḡümüř^{II} <u>yonaram</u>, ēle bir derde düřtüm, yanaram... (Gökçür, 2012, s. 324)	
B		

bağçalarda maydanoz, (siz^I) maydanozi^{II} yondunuz, torpağ başlı vannılar, siz de tango oldunuz? (Gökçür, 2012, s. 500)

A (i) Bir kişi^I bir şeye istenilen biçimi vermek için dış bölümünü^{II} keskin bir araçla biçmek, kesmek.

B (i) Bir kişi^I bitki, tüy vb.ni^{II} çekerek yerinden çıkarmak, çekip koparmak.

YORMAK

ETKEN: 3

A	Anlam vermek.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y1
II	[AÖ_I] _{KONU}	Y1
III	[AÖ_A] _{SEBEP}	Y1
Y1	[AÖ]+[AÖ_I]+[AÖ_A]	

A

bi gün arzu rüyasına geli deyi ki gül hardan ayrılursa insan gülünün yerini göhler mi? gamber^I gaği heyüdüdür deyi arzunun rüyasına gelmesini^{II} onun taziyesine getmediğine^{III} yori gaği gidi taziye, (Gülensoy & Buran, 1994, s. 93)

A (i) Bir kişi^I bir durumu ya da olayı^{II} bir sebebe^{III} bağlamak, ilişkili olduğunu düşünmek, yorumlamak.

YÖNETMEK

ETKEN: 2

A	İdare etmek.	
I	[AÖ] _{EDEN}	Y1
II	[AÖ_I] _{KONU}	Y1
Y1	[AÖ]+[AÖ_I]	

A

bir ana wardi. bi kaynana wardi. o^I ayilayi^{II} yönetirdi. (Gökçür, 2012, s. 548)

A (i) Bir kişi^I bir müsabakayı, tartışmayı ya da bir kurumun işleyişini^{II} idare etmek, yöneticisi olmak, tedvir etmek.

YUDUZMAK → Krs.

ETKEN: 2

A Kaybetmek.

I [AÖ]_{DENEYİMCİ} Y1-Y2

II [AÖ_I]_{KONU} Y1

II [AÖ_A]_{EDEN} Y2

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]

A
Çini Maçinin şahzedesi geldi bunya. Falanca padişahınan üç gün satrenc oynadılar. Möhürnü yutdu, atını yutdu. (O^I) Bir de bi ceriye^{II} yuduzdu. Ceriyenin parasını peşgec etdi. Atı da möhürü de peşgec etdi. (Ercilasun, 2002, s. 193)

Y2 [AÖ]+[AÖ_A]

B
Yatmadm mı» «He. » «İsdanbulda» diyir, «sen anı bu şahzedeynen satranç oynadıñ. O şahzede ben idim dā. Senin atı yekdim. Möürünü yekdim. Bu se_er ben^I seğ^{II} yuduzdum. Gece geldim sennen mükemmel barabar yatdıñ. » (Ercilasun, 2002, s. 194)

A (i) Bir kişi^I bir oyunda bir şey^{II} kaybetmek.

YUMAK

ETKEN: 3

A Yıkamak.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_I]_{ETKİLENEN} Y1

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]

A

Men tembel bi adamam. Yanı bu yeteden o taya gahmam, gahdıgım yohdu. » Bunun bir ihdiyar anası^I vardı. Gèder, birine yün dariyardı, birne çamaşurnı^{II} yuyardı, birine etmeh yapardı. (Ercilasun, 2002, s. 290)

A (i) Bir kişi^I bir şeyi^{II} su ya da başka bir sıvı ile^{III} yıkamak, temizlemek.

YUMMAK

ETKEN: 2

A Kapamak.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_I]_{KONU} Y1

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]

A

"oğlum o daşın dibindeki altunu da getir, ben hıdır aleysselamım şimdi seni gavuşturacam", hama geli ata bini, (sen^I) "yum gözün^{II} oğlum" deyi yumi, "aç gözün oğlum" deyi açi, (Gülensoy & Buran, 1994, s. 41)

A (i) Bir kişi^I el, göz vb.ni^{III} kapamak.

YUTMAK

ETKEN: 2

A Yemek.

I [AÖ]_{EDEN} Y1

II [AÖ_I]_{KONU} Y1

ETKEN: 2

B Yenmek.

I [AÖ]_{EDEN} Y2

II [AÖ_I]_{ETKİLENEN} Y2

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]

A

ğurt^I giri içeriye, bunnari^{II} yuti. her iki yawriyi da yuti. aḥşam oli, kêçi geli eve. baḥi ne! Kapi açıḥ, yavrılar gēTmiş. (Gökçür, 2012, s. 333)

B

tavuğun o lades kemiğine cırnaḥ diyille. onnara da hocam lades dēmezler, diyerler çekışaḥ. arTıḥ kım^I kımı^{II} yutse, hediye alar. (Gökçür, 2012, s. 489)

A (i) Bir canlı^I ağızda bulunan bir şeyi^{II} yutağa geçirmek.

B (ii) Bir kişi^I bir oyunda rakibini^{II} yenmek.

YÜKLEMEK

ETKEN: 4

A Yerleştirmek.

I [AÖ]_{JEDEN} Y1

II [AÖ_I]_{KONU} Y1

III [AÖ_A]_{HEDEF} Y1

IV (AÖ_DAN)_{KAYNAK} Y1

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]+[AÖ_A]+(AÖ_DAN)

A

fazla olduḡu zaman biz^I de üKlerdiḥ arabaya^{III}. getirirdiḥ vanda satardıḥ. (Gökçür, 2012, s. 400)
buradan^{IV} yüK^{II} asKeryeye yüKlerdiḥ. kıra, yanē paranan on'iki, on üş milyon. buradan arTıḥ on' bēş günde giderdiḥ, gelirdiḥ, giderdiḥ. ordan da asKeryeye her şey yühlerdiḥ. (Gökçür, 2012, s. 333)

bu ğapudimi gey diyer. yükünü^{II} heyvâna^{III} yükler. ğızı de ortasına bündürer, (Gülensoy & Buran, 1994, s. 103)

oti tırpannan biçidiler, şenenen. ḥorüm édidiler. şenenen^V yüKlidiḥ öküze^{III}. (Gökçür, 2012, s. 376)

A

(i) Bir kişi^I belli bir ağırlıkta eşyayı^{II} bir yere taşınması için bulunduğu yerden^{IV} bir başka yere ya da taşıta^{III} koymak.

YÜRÜMEK

ETKEN: 2 ~ 3

A İlerlemek.

I [AÖ]_{JEDEN} Y1-Y2

II [AÖ_I]_{DEĞER} Y1

II [AÖ_A]_{HEDEF} Y2

III (AÖ_DAN)_{KAYNAK} Y2

Y1 [AÖ]+[AÖ_I]

A

Ġara Kazım Paşa emrinnen İnönü abrine (biz^I) doḡsan beş gün fasilasız yol^{II} yürüdük. Sora Bolovadin civarında Afyonun, yerreşmiş olduḡ. (Ercilasun, 2002, s. 167)

Y2 [AÖ]+[AÖ_A]+(AÖ_DAN)

A

Bu derviş^I (oradan^{III}) yürüdü onun yanına^{III} Dedi «benim ğızım, sen kimsen?» (Ercilasun, 2002, s. 265)

A (i) Bir kişi^I adım atarak belli bir mesafe^{II} gitmek.

(ii) Bir kişi^I bulunduğu yerden^{III} bir başka yere^{II} adım atarak ilerlemek.

Eşdizimli Yapılar ve Deyimler

İşi Yürümemek “İşleri yolunda gitmemek.”

çocūḥların ğurbeTdiği işde bu dedim ya. düḡün éTTim. onun işinin yürümemesi, burdan göç édiḥ ğiTmesi... yanē göç édiḥ gidende daha bi sürü şey yaşadım. (Gökçür, 2012, s. 422)

2.3. Doğu Grubu Ağızları İstem İncelemesi

Çalışmada DGA'ya ait 380 eylemin farklı anlam değişkelerinde sahip oldukları istem bilgisi incelenmiştir. Bu eylemlerden 31 tanesi ölçünlü dilde bulunmayan²⁸ eylemlerdir: *börtmek* “haşlamak”, *buymak* “üşümek”, *bügmek* “toplamak”, *çubartmak* “kabartmak”, *didmek* “taramak”, *dinmek* “itiraz etmek”, *ilintilemek* “dikmek”, *köşimek* “uyuşmak”, *süsmek* “süslemek”, *yidmek* “çekmek”, *yonmak* “yontmak” eylemleri Van ili ağızlarına; *ürmek* “ulumak” Elazığ ili ağızlarına, *yayhanmak* “yılanmak”, *yekelmek* “büyümek”, *yuduzmak* “kaybetmek” Kars ili ağızlarına özgü eylemler olarak tespit edilmiştir²⁹. *aparmak* “götürmek” ve “aramak”, *belemek/bölemek* “kundaklamak” *cırmak* “yırtmak” *hırslamak* “çalmak” *kamanmak* “yorulmak” ve “aciz kalmak”, *kuyulamak* “gömmek”, *otarmak* “otlatmak”, *sağalmak* iyileşmek”, *sırımak* “dikmek” *sökemek* “yaslamak”, *suvarmak* “sulamak” *ütmek* “yenmek”, *yaslamak* “yasını tutmak”, *yırlamak* “şarkı söylemek” eylemleri ise DGA'da bulunan ancak ölçünlü dilde bulunmayan diğer eylemlerdir.

Ölçünlü dille ortaklık gösteren kimi eylemlerin farklı anlam değişkeleri DGA'da tespit edilmiştir. Birden fazla anlam değişkesine sahip *erişmek* eyleminin “kıvamını bulmak”, *koşmak* eyleminin “hazırlamak”, *savaşmak* eyleminin “kızmak”, *yazmak* eyleminin “örmek” anlamı sadece Van ili ağızlarında; *geçinmek* eyleminin “ölmek”, *kurtulmak* eyleminin “bit(ir)mek”, *savmak* eyleminin “gitmek” anlamları Elazığ ili ağızlarında; *alışmak* eyleminin “tutuşmak”, *kayırmak* eyleminin “besicilik yapmak”, anlamı Ardahan ili ağızlarında; *geçinmek* eyleminin “ikâmet etmek”, *kanmak* eyleminin “anlamak” anlamları sadece Kars ili ağızlarında tespit edilmiştir. *Katmak* eyleminin “gütmek” anlamı Elazığ ve Ardahan; *kayırmak* eyleminin “hazırlamak” anlamı Kars, Elazığ ve Ardahan; aynı eylemin “sorumluluğunu üstlenmek” anlamı ise Kars ve Ardahan ili ağızlarında tespit edilmiştir.

Benzer şekilde ölçünlü dilden farklı anlam değişkesine sahip eylemlerin kimilerinin ise DGA'nın tamamında kullanıldığı tespit edilmiştir. *çalmak* eyleminin

²⁸ Bir sözcüğün ölçünlü dilin söz varlığına aidiyetini belirleme kullanılan ölçütün dilin resmî kurumlarca hazırlanmış sözlüğünde yer alması olduğu bilinmektedir (bk. Buran, 2002). Bu anlamda çalışmada Türkçe Sözlük'te yer almayan ya da halk ağzı (hlk.) açıklamasıyla yer alan eylem ve anlam değişkeleri ağızlara özgü olarak değerlendirilmiştir.

²⁹ Buradaki değerlendirme derlemin sunduğu dil verisi üzerinden yapılmıştır. Bu nedenle ölçünlü dilde bulunmayan eylemler ve ölçünlü dilden farklı istem gerçekleştirmeleri ile ilgili yapılan “özümlük” değerlendirmesi hazırlanan derlem için geçerlidir.

“katmak”, “vurmak” ve “sürmek”, *çatmak* eyleminin “gitmek” ve “yetmek”, *değmek* eyleminin “varmak”, *eğle(t)mek* eyleminin “bekle(t)mek”, *ırgalamak* eyleminin “sallamak”, *kırmak* eyleminin “katletmek”, *konmak* eyleminin “yerleşmek”, *okşamak* eyleminin “benzemek”, *okumak* eyleminin “çağırarak”, *salınmak* eyleminin “sermek”, *seğirmek* eyleminin “koşmak”, *uyarmak* eyleminin “uyandırmak”, *üzmek* eyleminin “koparmak” anlamı dört il ağızlarında bulunan ancak ölçünlü dilde bulunmayan anlamlardır.

Ayrıca 15 eylemin ölçünlü dildeki anlamlarını korudukları ancak söz dizimsel farklılıklara sahip oldukları tespit edilmiştir. Farklı durum eki ya da farklı tamamlayıcı tipi talep eden eylemler şunlardır: *bitmek*, *doğmak*, *doymak*, *binmek*, *sövmek*, *başlamak*, *kıymak*, *korkmak*, *koymak*, *kurtulmak*, *pişmek*, *sormak*, *söylemek*, *utanmak*. Aşağıdaki bölümde ölçünlü dilden bulunup farklı anlamsal ve söz dizimsel özellikler gösteren eylemlerin istem bilgisi incelenmiştir.

2.3.1. Doğu Grubu Ağızlarında Görülen İstem Farklılıkları

Eylemlerin istem bilgisi, biçim bilimsel ve anlam bilimsel süreçlere bağlı olarak değişebilir (Doğan, 2017, s. 197; Aydın Özkan, 2017, s. 131). Eylemin anlam bilimsel süreçlerden kaynaklanan istem değişiklikleri *istem değişimi* (valency change); biçim bilimsel süreçlerden kaynaklanan istem değişiklikleri ise *istem değiştirimi* (valency alternation) olarak adlandırılmaktadır (Doğan, 2017, s. 197). Bu bağlamda *anlam değişmesi*, *anlam daralması*, *anlam genişlemesi* ve *çokanlamlılık* gibi anlam bilimsel süreçlerin istem değişimine, *ettirgenleştirme*, *edilgenleştirme*, *oldurganlaştırma*, *dönüştürleştirme*, *işteşleştirme*, *geçişme* (incorporation) gibi söz dizimsel süreçlerin ise istem değiştirimine yol açtığı söylenebilir. Bununla birlikte, *istem değişimi/değiştirimi*, ağızlardaki istemsal gerçekleştirmeleri ölçünlü dilden gelişmiş durumlar olarak ifade edeceğinden (Sağlam, 2019, s. 1273) çalışmada bu durum *istem farklılıkları* adı altında ele alınmıştır.

DGA’daki eylemlerin ölçünlü dilden farklı istem bilgilerini iki temelde ele almak mümkündür: Eylemlerin farklı anlamsal özelliklere sahip olmaları ve aynı anlam değişkesinde farklı söz dizimsel istem şemalarına sahip olmaları.

Çalışmada incelenen 380 eylemden 35’sinin 44 farklı anlam değışkelerine sahip olduğu ve buna bağlı olarak ölçünlü dilden farklı anlam bilimsel ve söz dizimsel şemalar

ortaya koyduğu belirlenmiştir. Anlamsal farklılıklardan 18'inin Türkçenin tarihî devirlerinde de bulunduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda *savaşmak* eyleminin “tartışmak” anlamının (Clauson, 1972, s. 793) *çalmak* eyleminin “katmak”, “karıştırmak”, “vurmak”, “sürmek” anlamlarının, *değmek* eyleminin “ulaşmak” anlamının olduğu kaydedilmektedir (Tarama Sözlüğü, 2012). Benzer şekilde Kanar (2011), Eski Anadolu Türkçesinde *dinmek* (< EAT. *dınmak*) eyleminin “itiraz etmek” anlamında (s. 210); *eğlemekleğletmek* eyleminin “oyalamak, bekletmek” anlamında (s. 255); *ırgalamak* (< EAT. *ırkalamak*) eyleminin “sarsmak, hareket ettirmek” anlamında (s. 264); *kayırmak* eyleminin “hazırlamak” anlamında (s. 433); *kaytarmak* eyleminin “geri göndermek” anlamında (s. 434); *okşamak* eyleminin “benzemek” anlamında; *okumak* eyleminin “çağırarak, davet etmek” anlamında (s. 532); *salmak* eyleminin “sermek” anlamında (s. 581); *savmak* eyleminin “uzaklaştırmak” (s. 587); *seğirmek* eyleminin “koşmak” anlamında (s. 591) *tapmak* eyleminin “bulmak” anlamında (s. 648); *uyarmak* eyleminin “uyandırmak” anlamında (s. 703); *üzmek* eyleminin “koparmak” anlamında (s. 715), *yazmak* eyleminin “nakşetmek, işlemek” anlamında (s. 757) kullanıldığını belirtmektedir. DGA’da bu eylemlerin Türkçenin tarihî devirlerindeki anlamlarını koruduğu tespit edilmiştir:

DGA	Türkçenin Tarihi Devirleri
ALİŞMAK “Tutuşmak”	
<i>sac</i> _[ETKİLENEN] <i>ocaḥTa alıṣTi</i> <i>ay buluda karıṣTi</i> <i>bögün mevlüd ayıdır</i> <i>sevdaliler kavuṣTi</i> . (Tosun, 2016, s. 307)	<i>Eğer bu zerk ü riyanın ateṣi</i> _[EDEN] <i>deftere</i> <i>ve kitaba</i> _[ETKİLENEN] <i>alıṣup yakıp</i> <i>yandırmazsa...</i> (Tar. Sözl., 2009, s. 106)
ÇALMAK “Katmak.”	
<i>yağsız bişirirdik, kaynardi. (biz)</i> _[EDEN] <i>oni</i> _[KONU] <i>çalırdıḥ suya</i> _[HEDEF] . (Gökçür, 2012, s. 525)	<i>Bir ottur (onlar)</i> _[EDEN] <i>(onu)</i> _[KONU] <i>süde</i> _[HEDEF] <i>çalarlar peyni ederler</i> . (Tar. Sözl., 2009, s. 815)
ÇALMAK “Vurmak.”	
<i>baba ben sahan verem, senin düşündüğün</i> <i>şeye baḥ (o)</i> _[EDEN] <i>elini</i> _[KONU] <i>eline</i> _[HEDEF] <i>çaler şakşak güler yanağından güller</i> <i>açılar</i> . (Gülensoy & Buran, 1994, s. 104)	<i>Şehit mezarında gönlüm yatıyor</i> <i>Sevda</i> _[EDEN] <i>kılıcını</i> _[KONU] <i>boynuna</i> _[HEDEF] <i>çaldı</i> (Tar. Sözl., 2009, s. 817)
ÇALMAK “Sürmek”	
<i>Gétmiş, bir gaşuḥ yağ almiş bir terefdən.</i> <i>Gétürmiş. O da getmiş bir gaşuḥ yağ</i> <i>getürmiş. Getürmiş (o^I) (onu^{II}) o</i> <i>bacaḥlarına^{III} çalmış</i> , (Ercilasun, 2002, s. 210)	<i>Kanım alıp yüzüne sürme demişsin ana</i> <i>sen</i> <i>Sen</i> _[EDEN] <i>niçün çaldın</i> <i>ya uşşakın</i> <i>yüzüne</i> _[HEDEF] <i>kanını</i> _[KONU] (Tar. Sözl., 2009, s. 815)
DEĞMEK “Ulaşmak.”	

ama bizim pëyin biTdi. çihdım yola. (Ben) _[EDEN] o yane _[HEDEF] deydim, bu yane deydim. yoldan birisi geçir. dedim be mene pëyin, Koyunner Kaldi yaş yağmurun içinde, (Gökçür, 2012, s. 434)	Böyle yormuş düşünüy ol atası Mısır mülkü senin ola kamusu Yusuf _[EDEN] eder <u>değmiş</u> ola devlete _[HEDEF] Hem dahi Mısır'daki ni'mete _[HEDEF] (Tar. Söz., 2009, s. 1048)
DİNMEK / DINMAK “İtiraz etmek, sataşmak.”	
dinme, dinme. yani (sen) _[EDEN] o adama _[HEDEF] dinme, karışma. (Gökçür, 2012, s. 516)	Çün (biz) _[EDEN] dınmazuz cihânun şâhına _[HEDEF] Yüz cihân yaradanun dergâhuna (Kantar, 2011, s. 210)
EĞLETMEK “Bekletmek”	
çocuğu biraşêrdım bēşige yalla, gēdêrdım düzlerde çalışêrdım, kaynanam beni _[DENEYİMCİ] eğledüirdü Ki çocuğa nenni deyim? (Tosun, 2016, s. 306)	Hasteyem ma'zur tut billâh (ben) _[DENEYİMCİ] <u>eglendümse</u> gel Ey ecel kûy-ı 'ademde bir nefes eglen bana (Kantar, 2011, s. 253)
IRGALAMAK / IRGALAMAK/IRGAMAK “Sallamak.	
Kaldım âmcagilde. Âmcenin uşağı durmıyidi. yenge de bēle hasTaleyn kimi olmuş. men ^l de uşağı ^{ll} <u>yırğaladım</u> yırğaladım, bēle yaTdi. (Gökçür, 2012, s. 415)	Niçün ırgadıñ başını söylegil Ögünden ne geçti ma'lum eylegil (Tar. Söz., 2009, s. 1959)
KAYIRMAK “Hazırlamak”	
Mımu galdırmır. Savanan gaşer. Öyü möyü süpürür. Yığır, yihşırır; (o) _[EDEN] çay çöreh _[ÜRÜN] <u>ğayırır</u> ; epbeği mepbeği gayırır, surfuya getirir. Gör, gelir erinin bōriine. (Ercilasun, 2002, s. 345)	Sen _[EDEN] kaçan ışkuma irersin kaçan Ushıysan, var sana <u>kayır</u> kefen _[ÜRÜN] (Kantar, 2011, s. 433)
KAYTARMAK “Geri göndermek.”	
baba dedi gede bu cırılıb göt, git. (Sen ^l) buni ^{ll} <u>ğáyter</u> . götdüm. geldim gáyterdim. (Gökçür, 2012, s. 405)	Kâfir çerisini yine geri kaydardılar (Tar. Söz., 2009, s. 2388).
OKŞAMAK “Benzemek”	
Bağdı ki aya bu adamın enindeki baldon bu kişinin öz baldonu. Başındaki papağ da munuñ öz papağı. Dedi aya vallâh bu _[KONU] maşa _[NİTELİK] <u>ohşuyur</u> ; bu menem. Bu menem ama ben kimem? (Ercilasun, 2002, s. 343)	Serv ola mı boyunuza ohşasa Kaşın ola mı yüreğe oh şeşe (Tar. Söz., 2009, s. 2941)
OKUMAK “Çağırma”	
(Ben) _[EDEN] bi allahın âdını _[KONU] <u>ohıyirdım</u> . o çocuğun âdını biraşirdım abdirahman, Abdullah. buraşdım yunus. buraşdım mahmuT. (Gökçür, 2012, s. 444)	Şeh _[EDEN] çün andan buldı sıhhat dânesin <u>Okıdı</u> atasıyla anasın _[KONU] (Kantar, 2011, s. 532)
SALMAK “Sermek”	

<i>Min bir türlü yemehleri. Sini, surfa açılıb. Aħşam olanda ğız[EDEN] getirib, örtüyü[KONU] (oraya)[HEDEF] bir salıb. Ğız da çok güzel ğızmışdı. Sorub bunnan. Deyib «ğaş bacısınız? » (Ercilasun, 2002, s. 281)</i>	<i>(O)[EDEN] (oraya)[HEDEF] İpek kaliçalar[KONU] saldı, geçti oturdu (Tar. Söz., 2009, s. 3281)</i>
SAVMAK “Uzaklaşmak, uzaklaştırmak.”	
<i>dedi ki dayi kusure bahme kövde düğün vardı, debanca patlatidim sahan rasladım. ondan sōra ben[EDEN] o zeman savdum, devan aldım geldim, bele bi hadise de başımdan geçdi. (Gülensoy & Buran, 1994, s. 121)</i>	<i>Bilmezem demek çok dürlü kaza savar (Tar. Söz., 2009, s. 3342)</i>
SEĞİRMEK “Koşmak.”	
<i>bacısı[EDEN] da orda su doldurmuş, hama anasının yanına[HEDEF] segürdi, deyi "ana ğardaşımı gördüm, aşık ğarip gelmiş" (Gülensoy & Buran, 1994, s. 42)</i>	<i>Segirtti (oraya)[HEDEF] birkaçı[EDEN] ol kızların tîz Bularu gördi turdı fitneengîz (Kantar, 2011, s. 591)</i>
TAPMAK “Bulmak”	
<i>bizim o gün gine yolda gidirdim. tam aşağıya yene yene rampanı, yene yene yarı yolda durdum. (Ben)[EDEN] para[KONU] taPdım. Gökçür, 2012, s. 405</i>	<i>(Sen)[EDEN] Aslını[KONU] tapmışsın her eşyanın İkilik n’ister anda vahdetdür (Kantar, 2011, s. 648)</i>
UYARMAK “Uyandırmak.”	
<i>bu tepe kumlu tepe, su gelir sere serpe, gördüm ki yar uyumuş, (ben)[EDEN] (onu)[ETKİLENEN] uyardım öpe öpe. (Gökçür, 2012, s. 520)</i>	<i>Atlu[EDEN] anı[ETKİLENEN] uykudan tîz uyarur Bir çomagıla anı birkaç urur (Kantar, 2011, s. 703)</i>
ÜZMEK “Koparmak”	
<i>Ağı gelene geden (sen)[EDEN] eyer o serçelerin boğazını[ETKİLENEN] ya üzdün üzdün Üzmedin, ona ne ğılış kar eliyer, hiş. (Ercilasun, 2002, s. 282)</i>	<i>Bir tapanca ururısa ol[EDEN] bize Boynumuzı[ETKİLENEN] süksünümüzden üze (Kantar, 2011, s. 715)</i>
YAZMAK “Nakşetmek.”	
<i>ben[EDEN] oħımnan bēzarım. ketan köynek[ÜRÜN] yazarım. (Gökçür, 2012, s. 332)</i>	<i>Senden ol günden ki ben azmışvanın (Sen)[EDEN] Hâtıruma nakşını[ÜRÜN] yazmışvanın (Kantar, 2011, s. 757)</i>

Örneklerden de görüleceği üzere, DGA’daki eylemlerin ölçünlü dilden farklı gerçekleşen kullanımları Türkçenin tarihi devirlerindeki anlamlar ile bire bir örtüşmektedir. Bunun yanı sıra tespit edilen 19 eylemin 25 anlamının ise eylemlerin Türkçenin tarihî devirlerindeki anlamlarının değişmesi sonucu oluştuğu söylenebilir. Bu eylemlerden *aktarmak* eylemi “altını üstüne getirmek” (Tarama Sözlüğü, 2009) anlamında kullanılırken, DGA’da bu anlamın “aramak” olarak değiştiği; *azmak* eyleminin “ayrılmak” anlamında kullanılırken DGA’da “taşmak” anlamına, *çatmak*

eyleminin “karşılaşmak, çarpmak” anlamından (Tarama Sözlüğü, 2009) “varmak, ulaşmak” anlamına, *danışmak* eyleminin “müşavere etmek” (Tarama Sözlüğü, 2009) anlamından “konuşmak” anlamına, *değmek* ve *erişmek* eylemlerinin “ulaşmak” anlamından (Clason, 1978) “olgunlaşmak” anlamına, geçinmek eyleminin “ömür sürmek” anlamından “ölmek” anlamına (Tarama Sözlüğü, 2009) *kanmak* eyleminin “tatmin olmak” anlamından “ anlamak, (Clason, 1978) “farketmek” anlamına, *kayırmak* eyleminin “hazırlamak” anlamından (Tarama Sözlüğü, 2009) “sorumluluğunu üstlenmek” anlamına, *koşmak* eyleminin “nazmetmek” anlamından “hazırlamak” anlamına, *saklamak* eyleminin “korumak” anlamından (Tarama Sözlüğü, 2009) “geçindirmek” ve “besicilik yapmak” anlamına, *savmak* eyleminin “geçıştirmek, defetmek” anlamından (Tarama Sözlüğü, 2009) “bitirmek, tamamlamak” anlamına, *seğirmek* eyleminin “hareket etmek” anlamından (Tarama Sözlüğü, 2009) “yaklaşmak” anlamına değiştiği aşağıdaki örneklerde görülmektedir:

	DGA	Türkçenin Tarihî Devirleri
AKTARMAK	“Aramak.” <i>Bu gèdir, (O)_[EDEN] devesini_[KONU] <u>aħdarır</u>, tapır. Deyir ki «padışah sağ olsun. Ben devemi tapdım. (Ercilasun, 2002, s. 272)</i>	“Altını üstüne getirmek.” <i>Kim_[EDEN] anınla toprağ u taş_[ETKİLENE] <u>aħtara</u> Gizli genci işbu halka göstere (Tar. Söz., 2009, s. 78).</i>
	“Taşmak.” <i>Bir çif suna èndi bizim göllere, Başı yeşil, ayahları ğırmızı. Şeker_[KONU] <u>azmış</u> dodağına, diline_[HEDEF], Ağna ki bu yanağları ğırmızı. (Ercilasun, 2002, s. 171)</i>	“Ayrılmak.” <i>Ben_[KONU] dahi ayallerimden_[KAYNAK] <u>azmışam</u> Gece gündüz hasretinden yanmışam (Tar. Söz., 2009, s. 353)</i>
ÇATMAK	“Varmak.”, “Yetmek.” <i>«Ay, oğul vèreh dā.» «yoğ, veremmiyecehsiniz.» Bir hambala verdi, dalına üfiledi. (Onlar)_[EDEN] Doğru <u>çatdılar</u> ikinci gata_[HEDEF]. «Ana» dedi, «bi deneleyen geti bir kaç dafa su geti.» (Ercilasun, 2002, s. 294)</i>	“Karşılaşmak, çarpmak.” <i>Enginde gece furtuna zuhur ederse her gemi fenerini yaka. Feneri yoğusa birer fener asa tâ ki gemiler_[EDEN] biri birine_[HEDEF] <u>çatup</u> hata etmeyeler. (Tar. Söz., 2009, s. 838)</i>
DANIŞMAK	“Konuşmak.” <i>Bu_[EDEN] kimdi baci, ne_[KONU] <u>danışiye</u>? (Ercilasun, 2002, s. 218)</i>	“Müşavere etmek.” <i>(Onlar)_[EDEN] Üç gün üç gece sohbet ettiler, hayli muhakkıkane haberler_[KONU] <u>danıştılar</u> ve nice müşkiller_[KONU] <u>danıştılar</u>.</i>

DEĞMEK	“Olgunlaşmak.” <i>teyzesi gelür der ki:</i> <i>"bostanci bostanci karpuzun[ETKİLENEN] değmemiş?"</i> <i>"yeni çiçeğe düşmüş, daha değmemiş."</i> (Gülensoy & Buran, 1994, s. 149)	“Ulaşmak.” <i>Böyle yormuş düşünüy ol atası</i> <i>Mısır mülkü senin ola kamusu</i> <i>Yusuf[EDEN] eder değmiş ola</i> <i>devlete[HEDEF]</i> <i>Hem dahi Mısır'daki</i> <i>ni'mete[HEDEF]</i> (Tar. Söz., 2009, s. 1048)
ERİŞMEK	“Kıvamını bulmak.” <i>elleriynen ovaleville, çekille.</i> <i>ovaleville. biraħille oriya.</i> <i>sabahın biraħille. öğleye yahın o</i> <i>hemir[ETKİLENEN] eyice</i> <i>yərişir.</i> (Gökçür, 2012, s. 479)	“Ulaşmak.”³⁰
GEÇİNMEK	“Ölmek.” <i>biz esKidan altı ğardaşTıħ birisi^l</i> <i>geçindi, kemāli ta tanırsız.</i> <i>kemālin babası[ETKİLENEN]</i> <i>geçindi, beş ğız sağ.</i> (Gülensoy & Buran, 1994, s. 172) “İkâmet etmek.” <i>Hemen mindi sarı devin beline.</i> <i>Sarı dev bunu yetirdi ğıza. Gétđi</i> <i>kemin saraya. (Onlar)[EDEN]</i> <i>Ġızınan orda[MEKÂN] bir zaman</i> <i>keçindiler.</i> (Ercilasun, 2002, s. 283)	“Ömür sürmek.”
KANMAK	“Anlamak” <i>Günner bele keçmelideydi. Aynı</i> <i>vaziyetde Külegiren ayda iki</i> <i>defa, ne bilim haftada bir defa</i> <i>haramılan bu vaziyete sohardı.</i> <i>Neyse işin enceminde haramı</i> <i>başı bu işi ğandı, (o)[DENEYİMCİ]</i> <i>Ġandı ki bu işi bizim başımıza</i> <i>getiren Külegirendi[KONU]. O bir</i> <i>haramılan başına topladı.</i> <i>(Ercilasun, 2002, s. 331)</i>	“Tatmin olmak.” <i>Bahâdur[DENEYİMCİ] su yirine</i> <i>kana[UYARICI] kana</i> <i>Gelin yaraşur kim yakına kına</i> <i>(Kantar, 2011, s. 417)</i>
KAYIRMAK	“Bakmak, sorumluluğunu üstlenmek.” <i>Üçüncü günü gine geldi</i> <i>meydana, Dedi «baba, evi[KONU]</i> <i>erkeh[EDEN] ğayırar, gadın^l? »</i> <i>Baħdı bunu, gendi ğızıdı. Dedi</i> <i>«gizim, Allah verse erkeh^l de</i> <i>gayırar, gadın^l da ğayırar. »</i>	“Yapmak, hazırlamak.” <i>Sen[EDEN] kaçan ışkuma irersin</i> <i>kaçan</i> <i>Usliýısan, var sana kayır</i> <i>kefen[ÜRÜN]</i> (Kantar, 2011, s. 433)

³⁰ Sözlüklerde erişmek eyleminin “ ulaşmak”, geçinmek eyleminin “ömür sürmek anlamları verilmişse de bu anlamlar için örnekler sunulmamıştır.

	<i>Bunnar baş dadılar, toy gördüler. Ğırh gün toy çaldılar.</i> (Ercilasun, 2002, s. 294)	
KOŞMAK	“Hazırlamak.” <i>he, üş milyon, ya iki milyon. ya bir milyonsa parayı vèrersinse hêçbi şeye ğarışme. o_[EDEN] kendi cehêzini_[KONU] goşardi. bizim töremiz éleydi.</i> (Gökçür, 2012, s. 472)	“Nazmetmek.” <i>Muhtasar kıldık bu işitene İşitenler dua kılsın (bunu)_[KONU] koşana</i> (Tar. Söz., 2009, s. 2960)
SAKLAMAK	“Geçindirmek.”, “Besicilik yapmak.” <i>ben_[EDEN] buralari yeni geldiğimde bosTan vurardım. hem çocûh_[FAYDALANAN] sahlardım. hem bahça bıraşırdım. hem eKmek yapardım</i> (Gökçür, 2012, s. 365) <i>şimdi ben alti, yedi tene ineK sahlıdım. bah iki ineKde elli kilo süt alıdım. bu hásTásiyım bu gibi işlerde. wallahi (ben)_[EDEN] iki ineK_[KONU] sahliyidım, bês kilo, Kırh bês, elli kilo süt alıdım</i> (Gökçür, 2012, s. 359)	“Korumak.” <i>Hayâlin duâsı bu durur Ya Rab ki sen_[EDEN] sakla O gülzâr-ı saâdet goncasın_[FAYDALANAN] dehrin hazânından_[SEBEP]</i> (Kanar, 2011, s. 580)
SAVMAK	“Bitirmek.” <i>orda da bişe vermedik, çıhdıh geldik burya, (biz)_[EDEN] düğünü_[KONU] savdıh, gelini yendirdik.</i> (Gülensoy & Buran, 1994, s. 117)	“Defetmek.” <i>Belâyı savasın meğer fazl idüp Değil fi’lime bakuben adl idüp</i> (Tar. Söz., 2009, s. 3342)

DGA’daki bazı eylemlerde görülen istem farklılıkları ise anlam bilimsel farklılıklardan kaynaklanmaz. Bu bağlamda aynı anlama sahip kimi eylemlerin yalnızca söz dizimsel düzeyde farklılıklar sergiledikleri görülmektedir. Bu söz dizimsel farklılıkları farklı tamamlayıcı sayısı, tamamlayıcıların aldıkları farklı durum ekleri ve farklı tamamlayıcı tipleri olarak sınırlandırmak mümkündür.

Farklı tamamlayıcı sayısına dayanan söz dizimsel farklılıklar *doğmak* eyleminde görülmektedir. Ölçünlü dilde *doğmak* eylemi geçişsizdir ve bir istemlidir, ancak bu eylemin geçişli ve geçişsiz kullanımını Türkçenin tarihî devirlerinden itibaren takip etmek mümkündür. Clauson, *doğ-* eyleminin asıl olarak geçişsiz olduğunu, eylemin

geçişli kullanımlarının ise Orta Türkçe dönemi itibariyle ortaya çıktığını kaydetmektedir (Clauson, 1972, s. 465). Ayrıca Erdem (2017) de eylemin geçişli kullanımlarının diğer lehçe ve ağızlarda da bulunduğunu dile getirmektedir. Benzer şekilde DGA'da da *doğmak* eyleminin Türkçenin tarihî ve çağdaş diğer kollarındaki gibi hem geçişsiz olarak bir istemli hem de geçişli biçimde iki istemli kullanımları tespit edilmiştir.

DOĞMAK “Dünyaya gelmek” Y1 [AÖ]	DOĞMAK “Dünyaya getirmek” Y2 [AÖ]+ [AÖ_I]
<i>diller «hanım, padişahın götüdüğü Arabisdan erkeğ atının, onun kısrığı^I burda doğdu. Aynı pādīşahın bindi at gimī bir at. »</i> (Ercilasun, 2002, s. 193)	<i>doğmiyen heyvannara düge diyerdih. ta doğane Qádá doğdıhdan sona ineK diyerdih. gıdıg de geçinín yavrusudi. o bi de pırince düğü diyirdile. pirince biz düğü diyerdih. o ineğin yavrusu doğmiyene Qádá diyerdiler düge. yanē dügedir (o^I), (onu^{II}) doğmamiş. medeK de cāmuşların yavrusudur. medek kīçükken balah diyerdih. daha bi seneden sora diyerler gedek. he, ondan sora doğdu sora diyerdih camuş. // he, camuşun yavrusudur gedek. // eremiK de doğmiyan camuşa diyelle eremiK. (Gökçür, 2012, s. 441)</i>

DGA'da doymak ve pişmek eylemleri de doğmak eylemi gibi hem geçişli hem geçişsiz olarak kullanılmaktadır.³¹

DOYMAK “Açlığı kalmayana kadar yemek.” Y1 [AÖ]	DOYMAK “Açlığı kalmayana kadar yedirmek.” Y2 [AÖ]+ [AÖ_I]
<i>zatan yarım teneke gavurma pişirdih. wala, ne yapah? neyse. (biz^I) wala doymadih. ge ule ğari, biraz daha getir. (Gökçür, 2012, s. 340)</i>	<i>bu mısālın yemäyini yapardım. (Ben^I) (onu^{II}) doyardım, yiyerdi, giderdi. (Gökçür, 2012, s. 464)</i>
PİŞMEK “Yenilebilir duruma gelmek.” Y1 [AÖ]	PİŞMEK “Yenilebilir duruma getirmek.” Y2 [AÖ]+ [AÖ_I]
<i>afanım namazını ğili. baĥi ki efanım mutfağın başında bi pilav^I bişi hapi kıanda, ğandan kayni. gidi o pilavı getiri (Gülensoy & Buran, 1994, s. 135)</i>	<i>Yay zamanı getdin, ağcaladın ki bu getirib del olub. Biçinçi getirdin. Tırpannan girdiler içine, (onlar^I) munu^{II} pişmeğe başdadılar. Munu tayaladılar. Tayaladıhdan sora geldi, trahdor yanaşdı, munu çehdi hirmennere trehdür. (Ercilasun, 2002, s. 298)</i>

³¹ Türkçenin tarihî ve çağdaş lehçelerinde geçişsiz eylemlerin geçişli kullanımlarıyla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Sevortyan (1960).

DGA'daki eylemlerin tamamlayıcılarına farklı durum eki yükleme durumlarını düzenli ve düzensiz olarak tasnif etmek mümkündür. Düzenli farklılıklardan kasıt bir eylemin aynı anlam değişkesinde tutarlı biçimde tamamlayıcılarına farklı durum eki yüklemesidir. Ölçünlü Türkçede *binmek* eylemi “taşıyla yolculuk yapmak”, *sövmek* eylemi “küfretmek” anlam değişkesinde ikinci tamamlayıcısına yönelme eki yüklemektedir. Van ili ağızlarında *sövmek* eyleminin, Kars ve Ardahan ili ağızlarında *binmek* eyleminin belirtme durum ekli tamamlayıcı talep ettiği aşağıda görülmektedir. Bu farklılıkları da Türkçenin tarihî devirlerinde DGA'daki ile aynı şekilde belirtme durum ekli tamamlayıcılar talep etmesiyle açıklamak mümkündür. Bir diğer deyişle, DGA *binmek* ve *sövmek* eylemlerinin Eski Türkçedeki istem şemalarını korumuş, ölçünlü dil bu eylemlerin istem bilgisini söz dizimsel düzeyde değiştirmiştir:

DGA BİNMEK “Taşıyla yolculuk yapmak.” Y2 [AÖ]+ [AÖ_I] → Krs., Ard.	Türkçenin Tarihî Devirleri BİNMEK “Taşıyla yolculuk yapmak.” Y2 [AÖ]+ [AÖ_I]
<i>diyir ki, emişi, bu urumun oğlu getdi dedi, bir beliya mi galdi, bu çohdan beri, o^l da ordan atlarını^{ll} <u>binir</u>, buna garşi geliller. çamlibele yarhaşacah sırda garşi garşıya geliller (Gemalmaz, 1978, s. 19)</i>	<i>kül tegin^l : (a)zm(a)n (a)t(i)g^{ll}: <u>bin(i)p</u> : opl(a)yu t(e)gdi : (a)ltı (e)r(i)g : s(a)nçdı : sü [t](e)gişinte : yêt(i)nç (e)r(i)g : kıl(i)çl(a)dı : (ETTD)</i>
SÖVMEK “Küfretmek.” Y1 [AÖ]+ [AÖ_I] → Vn.	SÖVMEK “Küfretmek.” Y1 [AÖ]+ [AÖ_I]
<i>garı tepesi üsde deydi yere. giTdi o terefde. ay gurre kerê. yanê (O^l) kürTçe meni^{ll} <u>söydi</u>. (Gökçür, 2012, s. 434)</i>	<i>itni^{ll} <u>sö:gti</u> 'Köpeğe sövdü.' (Clauson, s. 818)</i>

Çalışmada DGA'daki eylemlerin zaman zaman farklı durum ekli tamamlayıcılarla gerçekleştikleri gözlemlenmiştir. Ağızlardaki durum eki nöbetleşmelerine dair alanyazındaki en büyük tartışma bilindiği üzere Güneybatı Anadolu Ağızlarındaki belirtme durum eki ile yönelme durum eki değişimleridir (bk. Korkmaz, 1995; İlker, 2013; Demir, 2014):

(226) *derdime eşme benim* (Korkmaz, 1995, s. 223).

(227) *gız evini unnâ da gidiyo* (Korkmaz, 1995, s. 222).

Aynı durum kısmen Kuzeydoğu Anadolu Ağızlarında da görülmektedir (Günay, 1978):

(228) *şu dağa* duman aldı (Günay, 1978, s. 137)

(229) *yola* tamir ederdiler (Günay, 1978, s. 250)

Alanyazında ağızlardaki belirtme-yönelme durum eki nöbetleşmelerinin sebepleriyle ilgili olarak en çok benimsenen görüş Korkmaz (1995)'a aittir. Korkmaz (1995) Eski Türkçedeki {+Xg} belirtme durum ekinin bağlama ünlüsünün Eski Uygur Türkçesi döneminde genişleyerek –a/-e olabileceğini zamanla –g sesinin eriyerek ekin –a/-e'ye değişebileceğini Güneybatı Anadolu Ağızlarında görülen belirtme durum ekinin de bu ekin devamı olabileceğini savunmuştur. Bir diğer görüş ise ünlü daralmasıyla ilgilidir. Karahan (1996) ve Gülsevin (2002)'e göre yönelme durum ekindeki –e > -i değişimi böylesi bir nöbetleşmeyi tetiklemiş olabilir.

DGA'daki durum eki değişimleri ise Güneybatı ve Kuzeydoğu Anadolu Ağızlarından farklılık göstermektedir. Öncelikle DGA'daki durum eki değişimleri bir iki durum kategorisi ile sınırlı değildir. Ayrıca diğer ağızlarda görülen nispeten düzenli nöbetleşmeler DGA'da düzensizdir. *binmek*, *sövmek* eylemlerinin belirtme durum ekli tamamlayıcı alması gibi sınırlı eyleme bağlı olarak düzenli biçimde gerçekleşen nöbetleşmeler Türkçenin tarihî devirlerinden beri süregelen bir durumun ağızlarında devam etmesidir. Düzensiz nöbetleşmeler³² olarak adlandırılacak DGA'daki durum eki nöbetleşmeleri birkaç noktada Güneybatı Anadolu Ağızlarından ayırmak gerekir. Öncelikle DGA'daki düzensiz nöbetleşmeler sadece tamamlayıcılarla sınırlı değildir. Tümleyicilerin tamamında düzensiz durum eki nöbetleşmelerini görmek mümkündür. Ayrıca bu nöbetleşmeler neredeyse tüm durum kategorisinde gerçekleşmektedir. Aynı eylemin belirtme, yönelme ve bulunma durum ekli bir tümleyici ile gerçekleştiği örnekleri bulmak mümkündür (230-231). Ayrıca DGA'daki düzensiz nöbetleşmeler sınırlı eylemlerde değil tüm eylemlerde karşımıza çıkmaktadır.

(230) dilki yemiş içmiş *içini işemiş*, ondan sora gelmiş pireye kavuşmuş, demiş, pire öbür küpü de ver, senin ükün ağır ver onu da daşıyam. onu da ali yeyi *içine işi*. pire

³² Çalışmanın sözlük bölümünde sadece düzenli farklılıklarla ilgili örneklere yer verilmiştir.

ğızının evine geli ki iki küp de boş. dilki yemiş içine işemiş, nene garı bu sefer sepetin altına yağ göyi, dilki geli yeyi. (Gülensoy & Buran, 1997, s. 99)

(231) bële bi duvar köşesinde işiyem. yaw şimdi af buyur, bële içen adam bırağdığı yerde daha tutamaz. ële de bitirecağ. yani işediğini sonuna Kádá bitirecağ. giTdım men şışenin içinde işiyem. (Gökçür, 2012, s. 399)

(232) vay babo sen naşı malımızı götürer tarlan vurersin diye elimizde aldılar, (Gülensoy & Buran, 1997, 138) (= Ayrılma Yerine Bulunma Durum Eki)

(233) Dedem Gamberin yaşını ben bilmirim de tabi Ahvarlı Gürhan Dayı, Fermani Beğin babası geldi. Değirmende tahıl alırdı. (Ercilasun, 2002, s. 205) (= Ayrılma Yerine Bulunma Durum Eki)

(234) şimdi sana misafir gelidi eve. doli gab, gaşuğdur. heP gonşılarda isTiyidih. (Gökçür, 2012, s. 380) (= Ayrılma Yerine Bulunma Durum Eki)

(235) bizim gariya dedım. gari' meni helal ëT, men öliyem. (Gökçür, 2012, s. 342) (= Yönelme Belirtme Durum Eki)

(236) be bunnar mäni aħşam ceza veri. orTağı mene iki üş diPcih vurub. (Gökçür, 2012, s. 448) (= Yönelme Yerine Belirtme Durum Eki)

(237) bële bi duvar köşesinde işiyem. yaw şimdi af buyur, bële içen adam bırağdığı yerde daha tutamaz. ële de bitirecağ. yani işediğini sonuna Kádá bitirecağ. giTdım men şışenin içinde işiyem. (Gökçür, 2012, s. 399) (= Yönelme Yerine Bulunma Durum Eki)

(238) sen ihTiyarım ben gencim bunlar gençTır sana begânmazlar." dedim yoh begânmazlar (Gökçür, 2012, s. 183) (= Belirtme Yerine Yönelme Durum Eki)

(239) bağ Àbë men sana annadım. (Gökçür, 2012, s. 523) (= Belirtme Yerine Yönelme Durum Eki)

(240) Ağlamışlar sızlamışlar, bavası ağılya, ağılya, ağılya güzları kör olmuş. üsuF ordan göyidan ğalmış. bir gün bahmış bi ses geliyor. (Gökçür, 2012, s. 177) (= Bulunma Yerine Ayrılma Durum Eki)

(241) ana niye bele şejfedisin. Gülüy. oğlan galiy ğapının öğüne. (Gülensoy & Buran, 1997, s. 142) (= Bulunma Yerine Yönelme Durum Eki)

(242) gáribannih, ne yapaḥ. bêle çamaşur makinesi yoḥdi. ḥanım *eline yihardi*.
(Gökçür, 2012, s. 336) (= Bulunma Yerine Yönelme Durum Eki)

Ahmet Buran (baskıda), Elazığ ili ağızlarında görülen bu tür farklılıkları iki dillilik ile ilişkili olabileceğini dile getirir. DGA, yüzyıllardır Farsçanın etkisi altında bulunmasının yanı sıra ana dili Kürtçe³³ olan konuşurların da yoğun bir biçimde yaşadığı coğrafyada şekillenmiştir. Nitekim bölgede yapılan derlemelerin bir kısmı iki dilli sahalardan toplanmıştır. İki dilli konuşurların sonradan öğrenilen dili konuşmaları sırasında ana dilinde bulunan bazı özellikleri zaman zaman bu dile aktarmaları bilinen bir durumdur. Bu nedenle bizce Buran (baskıda)’nın düzensiz durum eki nöbetleşmeleri için getirdiği açıklama iki dilli konuşurun yoğun olduğu DGA’nın tamamına genelleştirilebilir bir açıklama sunmaktadır.

Bu noktada Kürtçe durum kategorisi ile ilgili kimi hususlara dikkat çekmek gerekir. Kürtçe durum kategorisi ve ekleri Türkçeye kıyasla çok karmaşık bir özellik sergilemektedir. Bir durum birden fazla ekle karşılandığı gibi, bir durum eki birden fazla durumu işaretleyebilmektedir.

Badıllı (1965) *Kürtçe Gramer Yapısı* adlı eserinde Kürtçede *yalın durum, belirtme durumu, –e taraf durumu, içine durumu, -de durumu, -den durumu, içinden durumu, birlik-beraberlik durumu ve vasıta durumu* olmak üzere dokuz durumun olduğunu belirtmiştir (Badıllı, 1965, s. 39-41). Kürtçede yalın ve belirtme hali eksiz olarak gerçekleşir. Çalışmada diğer yedi durumun ise 18 ek ve ilgeçle gerçekleştiği kaydedilmektedir. Bazı ekler ise birden fazla durum için kullanılabilmektedir. Örneğin dı.....da/de eki hem yönelme hem de bulunma durumlarını işaretlemektedir:

dı ro da çû “Nehre gitti, suya aktı, boğuldu.”

dı bajêr da “şehirde”

Yine yönelme durum işaretleyicilerinden biri olan *lı* ilgeci aynı zamanda bulunma durumu için de kullanılabilmektedir:

lı min hatiye “Bana benziyor.”

lı bajêr rune “Şehirde yaşa.”

³³ Derlemimizi oluşturan iller içinde sadece Elazığ ili içerisinde Zaza konuşurlar da bulunmaktadır.

Ayrıca Kürtçede anlam karmaşasına yol açmadığı sürece bu durumların eksiz kullanımı da mevcuttur. Bu durum özellikle yer-yön bildiren sözcüklerde görülmektedir:

(243) *Lı ser gevıra kola*

Yön.h.e. üzeri kaya, çokluk kaz-,ş.z. 3.t.ş.

Kayaların üstüne kazıyor.

“O kayaların üstünü kazıyor.”

(243a) *ser gevıra kola.*

üzeri kaya, çokluk kaz-,ş.z.3.t.ş.

Kayaların üstü kazıyor.

“O kayaların üstünü kazıyor.”

(244) *Ez lı ser gevıra me.*

Ben Yön.h.e. üzeri kaya, çokluk koş.

Ben kayaların üzerineyim

“Ben kayaların üzerindeyim.”

(244a) *Ez ser gevıra me*

Ben üzeri kaya, çokluk koş.

Ben kayanın üzeriyim

“Ben kayanın üzerindeyim.”

(245) *Du ser gevıra dıbini?*

Sen üzeri kaya, çokluk gör-, ş.z. 2. t.ş.

Sen kayanın üzeri görüyor musun?

“Sen kayanın üzerini görüyor musun?”

(243)-(245) örneklerinden de anlaşılacağı üzere yer yön bildiren bir ad öbeği (ser gevıra) eksiz biçimde kullanıldığında eylemin anlamına göre yönelme, bulunma ve belirtme durumunda kullanılabilmektedir. Bu durum Türkçede bulunmadığından iki dilli

konusurların konuşma esnasında durum eklerini Kürtçe karşılıklarına paralel biçimde kullandıkları gözlemlenmiştir. Aşağıdaki örneklerde *işemek* eyleminin aldığı durum eklerindeki karışıklık konuşurun konuşma esnasında yer-yön bildiren sözcüğün (*iç*), Kürtçedeki eksiz karşılığına denk biçimde belirtme, yönelme ve bulunma durum ekleriyle kullandığını göstermektedir.

(246) *dilki yemiş içmiş **icini** işemiş, ondan sora gelmiş pireye kavuşmuş, demiş, pire öbür küpü de ver, senin ükün ağır ver onu da taşıyam. onu da ali yeyi **icine** işi. pire ğızının evine geli ki iki küp de boş. dilki yemiş **icine** işemiş, nene garı bu sefer sepetin altına yağ ğoyi, dilki geli yeyi.* (Gülensoy & Buran, 1997, s. 99)

(247) *bêle bi duvar köşesinde işiyem. yaw şimdi af buyur, bêle içen adam bıraĥdığı yerde daha tutamaz. êle de bitirecaĥ. yani işediĝini sonuna Kádá bitirecaĥ . giTdim men **ışenin içinde** işiyem.* (Gökçür, 2012, s. 399)

Kürtçe zamirler için de çoğunlukla aynı durum geçerlidir. Zamirlerin bir biçimi birden fazla durum için kullanılabilmektedir. Örneğin 1. teklik şahıs zamiri “ez” ve ikinci teklik zamininin “tu” çekimlenmiş biçimleri hem belirtme hem de yönelme durumları için kullanılabilmektedir:

(248) *Tu min dıbinı?*

Sen ben, bel. d.e. gör-, ş.z. 2.t.ş.

Sen beni/bana görüyor musun?

“Sen beni görüyor musun?

(249) *Ez te dıbinım.*

Ben sen, bel. d.e. gör-, ş.z. 1.t.ş.

Ben seni/sana görüyor musun?

“Sen beni görüyor musun?

(250) *Mın nan da te.*

Ben, belirtme h. ekmek, eksiz belirtme h. ver-, geç.z. 1.t.ş. sen, eksiz -e hali.

beni seni/sana ekmek verdim.

“Ben sana ekmek verdim.”

Zamirlerde görülen bu ikili kullanımın Türkçe konuşurken de yer yer ortaya çıktığı gözlemlenmiştir. Aşağıdaki örneklerde görüleceği üzere ölçünlü Türkçede *beğenmek* eylemi belirtme hal eki, *ceza vermek* eylemi yönelme hal eki almakta ike DGA’da *beğenmek* eylemi yönelme, *ceza vermek* eylemi ise belirtme hal eki almış tamamlayıcıya sahiptir:

(251) *sen ihTiyarsın ben gencim bunlar gençTır sana begânmazlar." dedim yoh begânmazlar* (Gülensoy, Buran, 1997, s. 183)

(252) *be bunnar **müni** ahşam ceza veri. orTağı mene iki üş diPcih vurub.* (Gökçür, 2012, s. 448)

Kürtçede durum eklerinin birbirlerinin yerine en çok kullanıldığı durumlar ise ayrılma ve bulunma eklerinde karşımıza çıkar. Ayrılma durum eki alan birçok öge tümcede bulunma durum ekiyle aynı anlamda bulunabilir. Bu bağlamda (253)-(256) örneklerinde görüleceği üzere yönelme/bulunma durumu için kullanılan “lı” ilgeci ile ayrılma durumu için kullanılan “jı” ilgecinin birçok durumda birbirlerinin alternatifleri olarak kullanılabildiği görülmektedir. :

(253) *wan gevıra lı ser xani bavejin.*

Onlar taşlar, eksiz belirtme bulunma h. üzeri ev at-, emir 2.ç.ş.

O taşları damda atın.

“O taşları damdan atın.”

(253a) *wan gevıra jı ser xani bavejin.*

Onlar taşlar, eksiz belirtme ayrılma h. üzeri ev at-, emir 2.ç.ş.

O taşları damdan atın.

“O taşları damdan atın.”

(254) *lı axurê deng te.*

yönelme/ ahır, belirlilik ses gel-ş.z.3.t.ş.

bulunma d.e.

Ahırda ses geliyor.

“Ahırdan ses geliyor.”

(254a) <i>ji</i>	<i>axurê</i>	<i>deng</i>	<i>te.</i>
ayrılma h.	ahır, belirlilik	ses	gel-ş.z.3.t.ş.

Ahırdan ses geliyor.

“Ahırdan ses geliyor.”

Buna koşut olarak DGA’da da ayrılma ve bulunma durumu eklerinin birbirlerinin yerine kullanıldığı birçok örneği görmek mümkündür:

(255) bi gün hacı oğlu fikret gine bardağ satiyem. çocuğa parayı verdi. dēdi bağ yalnız allah bili, bazar belli etmez. salēhi çağırın. **damda** daşlari atın. bardağlari Kırın. (Gökçür, 2012, s. 340)

(256) gız **ahurda** ses gelir. (Gökçür, 2012, s. 442)

Yukarıdaki açıklamalardan sonra Doğu Grubu Ağızlarında ölçünlü dilden farklı gerçekleşen durum eklerini iki gruba ayırmak mümkündür. Bunlardan ilki düzenli bir şekilde kullanımı bulunan ve Eski Türkçeden bu yana Türkçenin çeşitli yazı ve konuşma dillerinde varlığını koruyan farklılıklar (*atı* binmek, *gelini* sövmek vb.) ve belli bir eyleme özgü olmayan ve kullanımları kimi zaman ölçünlü dille örtüşen, kimi zaman ise ölçünlü dilden farklılaşan, farklılaşma nedenleri iki dillilikle ilişkilendirilebilecek düzensiz farklılıklardır.

Söz dizimsel düzeyde görülen farklılıkların sonuncusu tümce tipli tamamlayıcılarda karşımıza çıkmaktadır. Özellikle söyleme eylemleri ile duygu eylemleri ile karşımıza çıkan bu tamamlayıcı tipi DGA’da çok sık biçimde kullanılmaktadır. Öyle ki ölçünlü dilde AÖ yapısında kullanılabilecek birçok tamamlayıcı DGA’da tümce tipinde kullanılmaktadır.

Tümce tipli tamamlayıcılar bilindiği üzere Farsçanın etkisiyle Karahanlı Türkçesi döneminden itibaren Türkçenin her döneminde çok sık görülen bir tamamlayıcı tipidir.

BAŞLAMAK	SANMAK
Y3 [AÖ]+ [kiTT]	Y6 [AÖ]+[kiTT]

<i>biz çağalara ad goyamazuh. o zaman gelin biz bi uydunua ad goyağın dervüş geldiği zaman asıl adlarını o sölesin deyiler, eyi deyiler, (onlar^I) başlier ki ad goyalar^{II}, (Gülensoy & Buran, 1994, s. 89)</i>	<i>Atı çökertdim, Ben^I sandım ki adamı vurdum^{II}. Bunnar onda bi talaşa galdı. (Ercilasun, 2002, s. 217)</i>
KIYMAK	SORMAK
Y1 [AÖ]+[kiTT]	Y3 [AÖ]+[kiTT]+[AÖ_A]
<i>hele gēderme (onlar^I) cēcimleri de Kıymezdile yēre sereller^{II}. yaTağların üsdünü örTerdiler, he. (Gökçür, 2012, s. 421)</i>	<i>günnerin bir vahdmı İsdanbula çıhiller. İsdanbula çıbanda, (Onlar^I) (onlara^{II}) İsdanbulda soriller ki padişahlar hangi sarayda, hangi ceddede, hangi nümerece ötürüler^{II}. (Ercilasun, 2002, s. 191)</i>
KORKMAK	SORMAK
Y2 [AÖ]+[TT]	Y6 [AÖ]+[kiTT]+[AÖ_DAN]
<i>ben hele gorhiyem polisler^I gele beni yahaliyalar^{II}. (Gökçür, 2012, s. 340)</i>	<i>günnerin bir vahdmı İsdanbula çıhiller. İsdanbula çıbanda, (Onlar^I) (onlara^{II}) İsdanbulda soriller ki padişahlar hangi sarayda, hangi ceddede, hangi nümerece ötürüler^{II}. (Ercilasun, 2002, s. 191)</i>
KOYMAK	SÖYLEMEK
Y6 [AÖ]+[TT]	Y2 [AÖ]+[TT]+[AÖ_A]
<i>Erzirimden bu gavur yine basdı, bizi orda yesir aldı. Kığig idik. Bizi getirir bele ordan, bu Gars tarafınnan bir adam çıhdi. O sıra bize sahab olirdi, (O^I) Göymadı ki bizi gıra^{II}. (Ercilasun, 2002, s. 183)</i>	<i>Diyir ki «gidin, pādişā a şikaat edin. O padişah edālet pādişahıdır, » (O^I) Gidiyir, pādişā a^{III} söyliyenne «ne geden atız vardı^{II}? » «Şu ğaden. » «Ne ğaden para ederdi? » «İki ganimetine vēr». (Ercilasun, 2002, s. 170)</i>
UTANMAK	SÖYLEMEK
Y3 [AÖ]+[TT]	Y3 [AÖ]+[kiTT]+[AÖ_A]
<i>Gidi ki ela olmuş, acındı zavallı innedan ipligā dönmüş, (o^I) getiri ütani ki garının yanına götüre^{II}, orda bi ğomşimun yanına biraħi, gidi," (Gülensoy & Buran, 1994, s. 212)</i>	<i>Bu adam^I bir gün ğarısına^{III} gelir, söyliyir ki, söyliyir ki «ĝarı, ben bir haşıl yuduzdum. Sen bu haşılı bişir de gelsin Aslan Ağaynan Murad Ağa yēsinner. ^{II}» (Ercilasun, 2002, s. 164)</i>
Y4 [AÖ]+[kiTT]	
<i>orda bi ğomşimun yanına biraħi, gidi, "hani?" deyī, "valla hanım elā olnuş kötülamiş, utandım senin yanına getiram." (Gülensoy & Buran, 1994, s. 212)</i>	

Yukarıdaki örneklerde ölçünlü dilden farklılık gösteren asıl durum ise yantümcenin yüklemine her zaman istek kipinde olmasıdır. (257)'de yantümcenin ifade ettiği iş gelecek zamanda olmasına rağmen yüklem istek kipinde çekimlenmesi bu duruma örnektir:

(257) *ben hele gorhiyem polisler^d gele beni yahaliyalar^{II}*. (Gökçür, 2012, s. 340)

(256) [...] *Ve ziyafeti vermezsek, korkarım ki istediklerini alacaklar*. (TUD)

Orhan Varol (2014), DGA’da sıkça görülen istek kipindeki karmaşık tümce oluşumlarının iki dilli konuşurlarda sıkça görülen bir durum olarak kaydetmektedir. Kürtçede bileşik yapıdaki tümcelerde yan tümcedeki eylemin istek kipyle çekimlenmesi bun izahı destekler niteliktedir.

(257) *Ez hîn dîtîrsîm pulis be min bive.*

Ben hâlâ kork-ş.z.1.t.ş. polis gel-,istek k. ben-bel. götür-istek k.

“Ben hâlâ korkuyorum polis gelsin/gele beni alsın/ala.”



3. SONUÇ

Bu çalışma istem dil bilgisi yöntemi ile DGA'daki eylemlerin söz dizimsel özelliklerinin belirlenmesi temel amacına dayanmakla birlikte, DGA'daki eylemlerin ölçünlü dilden hangi söz dizimsel ve anlam bilimsel açılardan farklılaştığını ortaya koymayı ve bu farklı gerçekleştirmeleri açıklamayı hedeflemiştir. Bu bağlamda tez çalışması iki bölüm olarak tasarlanmıştır. Birinci bölüm istem dil bilgisi yönteminin altyapısı ve işleyişi ile ilgili detaylı bir sorgulama sunmuş, ikinci bölüm DGA'nın istem sözlüğüne ve bu sözlük kapsamındaki değerlendirmeye ayrılmıştır.

Bu bağlamda birinci bölümde istem dil bilgisinin ortaya çıktığı günden günümüze dek aldığı yol haritasına yer verilmiş, istem dil bilgisinin niceliksel ve niteliksel yönüne değinilmiştir. Bir eylemin alabileceği tamamlayıcı sayısını ifade eden niceliksel istem çerçevesinde, genişletilmiş istem yaklaşımı benimsenmiş ve bir eylemin en fazla beş tamamlayıcı alabileceği kabul edilmiştir. Ayrıca bu bölümde istem dil bilgisi mantıksal istem, anlam bilimsel istem, söz dizimsel istem ve edim bilimsel istem düzeyi olmak üzere dört düzeyde ele alınmıştır. Anlam bilimsel istem düzeyinde çalışmada kullanılacak olan anlamsal rol ve sınırlılıklara yer verilmiştir. Herhangi bir dil için kullanılabilecek işlevsel bir anlamsal sınırlılıklar listesi oluşturulamayacağı fikri benimsendiğinden bir anlamsal sınırlılık listesine yer verilmemiş, eylemlerin anlam açıklamaları anlamsal sınırlılıkları da kapsayacak biçimde genişletilmiştir. Çalışmada kullanılan anlamsal rol listesi ise 16 anlamsal rol üzerinden belirlenmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümü DGA'nın istem sözlüğüne ayrılmıştır. Bu kapsamda DGA'nın dört alt grubundan her bir grubu temsilen sırasıyla Van, Kars, Elazığ ve Ardahan ili ağızlarından elde edilen metinler ile 280.000 sözcüklük derlem oluşturulmuş ve DGA'da tespit edilen 380 eylemin istem sözlüğü bu derlemde sağlanan dil verileri ile hazırlanmıştır. Eylemlerin anlam değişkelerinin belirlenmesinde anlamsal rol değişimleri benimsenmiştir. Çalışmada Herbst vd. (2004)'nin İngilizce için hazırladığı sözlük şablonu temel alınmıştır. Bu şablon, aynı anlam değişkesinde bir eylemin birden fazla söz dizimsel şema ortaya koyabileceğini göstermesi, ayrıca eşdizimli ve deyimsel yapılara yer vermesi dolayısıyla çalışmada tercih edilmiştir. DGA'da tespit edilen ölçünlü dilden farklı gelişen istem farklılıkları, anlamsal ve söz dizimsel olarak ikiye ayrılmıştır. Anlamsal farklılıklar, ağızların Türkçenin tarihi devirler ile kurduğu bağlantı ile açıklanmıştır. Söz dizimsel farklılıklar ise farklı tamamlayıcı sayısı, farklı durum eki

kullanımı ve farklı tamamlayıcı tipi olmak üzere üç başlıkta ele alınmıştır. Bunlardan tamamlayıcı sayısı ve tamamlayıcı tipinden kaynaklanan farklılıklar benzer şekilde ağızların Türkçenin tarihi dönemleri ile ilişkileri ile gerekçelendirilmiştir. Farklı durum ekinden kaynaklanan istem farklılıkları ise düzenli ve düzensiz olmak üzere ikiye ayrılmış, düzenli farklılıklar Türkçenin tarihi devirleri ile ilişkilendirilmiş, düzensiz farklılıklarda ise iki dilliliğin etkisi olası bir sebep olarak ortaya konmuştur. Bir diğer ifade ile DGA'daki eylemlerin ölçünlü dilden farklı gerçekleşen istem özelliklerini Türkçenin tarihî devirleri ile ilgili olan bağlantıları ve yerel dillerle olan yoğun temaslarının sonucu olarak değerlendirmek mümkündür. Bu bağlamda Giriş bölümünde de değinildiği üzere ağızların ölçünlü dile kıyasla değişime daha az açık olduğunu ve diğer dillerle olan etkileşim alanlarının daha sınırlı olduğunu söylenebilir. Türkiye Türkçesinin diğer ağız kollarında (Güneybatı, Kuzeydoğu grubu ağızları) görülen istem farklılıklarının bu çerçevede ele alınarak incelenmesinin daha doğru sonuçlar ortaya koyacağı kanaatindeyiz.

Bu çalışma ayrıca istem dil bilgisinin ağız çalışmalarında işlevsel bir yaklaşım olduğunu ortaya koymuştur. Bu bağlamda gelecekteki çalışmalarda, geniş derlem tabanları ile başta Türkçe olmak üzere diğer ağız ve lehçelerin eş zamanlı, art zamanlı ve karşılaştırmalı istem sözlüklerinin oluşturulması alanyazına katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Adam Meyers, C. M., & Ralph Grishman. (1994). Standardization of the Complement/Adjunct. *Proceedings of the EURALEX International Congress*, (s. 141-150). Göteborg.
- Ágel, W., & Fischer, K. (2014). Dependency Grammar and Valency Theory. B. Heine, & H. Narrog içinde, *The Oxford Handbook of Linguistic Analysis* (s. 225-259). Oxford: Oxford University Press.
- Akbay, O. H. (2006). *Japonca ve Türkçe Eylemlerin Üye Yapısı: Dil Öğretimi Amaçlı Bir Karşılaştırma*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Alan, N. (2016). *+{DAn} Durum Biçimbirimi: Yükleyenlerin Üye Yapısı ve Anlamsal Roller*. Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Allerton, D. J. (1982). *Valency and the English Verb*. Paris/San Diego/San Francisco/Sao Paulo/Sydney/Tokyo/Toronto: Academic Press.
- Altan, A. (2008). What experimental data tells us about acquisition of complementation in Turkish. *Turkic Languages*, 122-148.
- Anderson, J. M. (1971). *The Grammar of Case: Towards a Localistic Theory*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Atacık, D. A. (2008). *Türkiye Türkçesinde İstem*. İstanbul: Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Aydın Özkan, I. (2017). *Evrensel Dilbilgisi ve Türkçede İstem*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Badıllı, K. (1965). *Kürtçe Grameri: Kurmançça Lehçesi*. Ankara: Ankara Basım ve Ciltevi.
- Balcı, T. (1995). Bildirişimsel Birleşim Değeri ve Dil Öğretimindeki Yeri. *TÖMER Dil Dergisi*, 42-46.

- Balcı, T. (2019). Anlamsal Durumlar. *Middle East International Conference on Multidisciplinary Studies* (s. 44-51). Beyrut: İksad Publications.
- Behaghel, O. (1924). *Deutsche Syntax*. Heidelberg: Carl Winters Universitätsbuchhandlung.
- Benson, M. (1990). Collocations and General-purpose Dictionaries. *International Journal of Lexicography*, 23-34.
- Benson, M., Benson, E., & Ilson, R. (1986). *The BBI Combinatory Dictionary of English*. Amsterdam: Jhon Benjamins Publication Company.
- Besli, E. (2019). Eski Türkçe Fiillerin İstem Sözlüğünün Yöntemi Üzerine. *XI. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildiriler Kitabı 16-18 Ekim (Serkan Şen & Mediha Mangır (Ed.)),* (s. 714-719). Samsun.
- Bondzio, W. (1971). Valenz, Bedeutung und Satzmodelle. G. Helbig içinde, *Beitrage zur Valenztheorie* (s. 85-105). Paris: Mouton de Hague.
- Bondzio, W. (1978). Abriss der sematischen Valenztheorie als Grundlage der Syntax II. *Zeitschrift für Phonetik, Sprachwissenschaft und Kommunikationsforschung*, 21-33.
- Buran, A. (1996)). *Anadolu Ağzlarında İsim Çekim (Hâl) Ekleri*. Ankara: TDK Yayınları.
- Buran, A. (2002). Konuşma Dili Yazı Dili İlişkileri ve Derleme Faaliyetleri. *Türkbilig*, 97-104.
- Buran, A., & Alkaya, E. (2010). *Çağdaş Türk Lehçeleri*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Busse, W., & Dubost, J.-P. (1977). *Französisches Verblexikon*. Stuttgart: Klett-Cotta.
- Bühler, K. (1982 [1934]). *Spachtheorie: Die Darstellungsfunktion der Sprache*. Stuttgart:: Fischer.
- Chafe, W. L. (1970). *Meaning and The Structure of Language*. Chicago/Londra: The University of Chicago Press.

- Clauson, S. G. (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*. Oxford: Oxford University Press.
- Coşkun, H. (2019). Türkçe Çekimsiz Tümleç Yan Cümlelerinde Olgusallığın Kapsamı. *Türkiyat Mecmuası*, 1-25.
- Dancygier, B., & Sweetser, E. (2014). *Figurative Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Darancık, Y., & Balcı, T. (2017, 02 01). *Bağımsal Dilbilgisi Bağlamında Türkçe ve Almancada Sıfatların Birleşim Değeri*. <https://aves.cu.edu.tr/YayinGoster.aspx?ID=1331&NO=24>. adresinden alındı
- Davos, F. (1996). Contrastive Verb Valency: Overview, Criteria, Methodology and Applications. J. T. Anne-Marie Sion-Vandenberghe içinde, *Aspects of Contrastive Verb Valency* (s. 15-83). Gent: Studia Germanica Gandensia.
- DeArmond, R. C., & Hedberg, N. (2002). On Complements and Adjuncts. 11.02.2020 tarihinde https://www.researchgate.net/publication/246998195_On_Complements_and_Adjuncts adresinden alınmıştır., 1-18.
- Demir, İ. (2014). Türkçede Belirtme-Yönelme Hâl Ekleri ve Güneybatı Anadolu Ağızlarındaki Kullanımları. *Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 16, Sayı 1*, 129-147.
- Demir, İ. (2014). Türkçede Belirtme-Yönelme Hâli Ekleri ve Güneybatı Anadolu Ağızlarındaki Kullanımı. *Sosyal Bilimler Dergisi Cilt 16, S. 1*, 129-147.
- Demir, N., & Yılmaz, E. (2012). *Türk Dili El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Dik, S. C. (1980). *Studies in Functional Grammar*. London/ New York/ Toronto/Sydney/San Francisco: Academic Press.
- Doğan, N. (2011). *Türkiye Türkçesi Fiillerinde İsteme Göre Anlam Değişimleri*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Doğan, N. (2015). Türkçe Sıfatların İstem Bilgisi. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi Cilt 12, S. 3*, 77-90.

- Doğan, N. (2016). *Türkiye Türkçesinde Fiillerin Eşdizimleri*. Ankara: Yayınevi.
- Dowty, D. (1991). Thematic Proto-Roles and Argument Selection. *Language*, Vol. 67, No: 3, 547-619.
- Dowty, D. (2000). The Dual Analysis of Adjuncts/Complements. *ZAS Papers in Linguistics*, 1-26.
- Durgut, H. (2010). Doğu Karadeniz Ağzlarında Mekân Halleri Üzerine. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 13, Sayı 24, 291-299.
- Ehnert, R. (1974). *Liste der Grundvalenz: der häufigsten deutschen Verben*. Oulu.
- Emons, R. (1974). *Valenzen englischer Prädikatsverben*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Enç, M. (1986). Topic Switching and Pronominal Subjects in Turkish. D. Slobin, & K. (. Zimmer içinde, *Studies in Turkish Linguistics* (s. 195-209). Amsterdam: John Benjamins Publication Company.
- Engel, U., & Schumacher, H. (1976). *Kleines Valenzlexikon deutscher Verben*. Tübingen: Naar.
- Erben, J. (1960). *Abriss der Deutschen Grammatik*. Berlin: Max Hueber Verlag.
- Ercilasun, A. B. (2002). *Kars İli Ağzları: Ses Bilgisi*. Ankara: TDK Yayınları.
- Erdem, M. (2006). Türkçede Gramatikal İlişkiler ve Anlamsal Roller. *Büyük Türk Dili Kurultayı, 26-27 Eylül 2006*. Ankara: Bilkent Üniversitesi.
- Erdem, M. (2017). Türk Dillerinde Geçişsiz ve Geçişli Fiil Değişmesi ve Söz Dizimsel Sonuçları: doğ- fiili Örneği. *Gazi Türkiyat*, 1-18.
- Erguvanlı Taylan, E. (1986). Pronominal versus Zero Representation of Anaphora in Turkish . D. Slobin, & K. (. Zimmer içinde, *Studies in Turkish Linguistics* (s. 209-233). Amsterdam: John Benjamins Publication Company.
- Evert, S. (2005). *The Statistics of Word Cooccurrences: Word Pairs and Collocation*. Stuttgart: Universität Stuttgart, Institut für maschinelle Sprachverarbeitung, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

- Faulhaber, S. (2011). *Verb Valency Patterns: A Challenge for Semantics-based Accounts*. Berlin/New York: De Gruyter Mouton.
- Faulhaber, S. (2011). *Verb Valency Patterns: A Challenge for Semantics-Based Accounts*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
- Ferrari, G. (1997). Types of Context and Their Role in Multimodal Communication. *Computational Intelligence Vol: 13*, 414-426.
- Fillmore, C. J. (1968). The Case for Case. 08.02.2020 tarihinde <http://linguistics.berkeley.edu/~syntax-circle/syntax-group/spr08/fillmore.pdf>, 21-128.
- Fillmore, C. J. (1977). The Case for Case Reopened. *Syntax and Semantics: Grammatical Relations*, 59-81.
- Fillmore, C. J. (2003). Valency and Semantic Roles: the Concept of Deep Structure. V. Ágel, L. M. Eichinger, H. W. Eroms, P. Hellwig, H. J. Heringer, & H. Lobin içinde, *Dependency and valency - Dependenz und Valenz: An* (s. 457-475). Berlin/New York: Walter de Gruyter.
- Fischer, K. (1997). *German-English Verb Valency: A Contrastive Analysis*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Gemalmaz, E. (1978). *Erzurum İli Ağızları: İnceleme, Metinler, Sözlük ve Dizinler*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Golzar, H. A. (2016). *Türkçe Fiillerde İstem (Ettirgen Yapılarda)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Gökçür, E. (2012). *Van Gölü Havzası Ağızları*. Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Götz-Votteler, K. (2008). Describing Verb Valency. T. & -V. Herbst içinde, *Valency: Theoretical, Descriptive and Cognitive Issues* (s. 37-49). Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
- Gülensoy, T., & Buran, A. (1994). *Elazığ Yöresi Ağızlarından Derlemeler*. Ankara: TDK Yayınları.

- Gölsevin, G. (2002). *Uşak İli Ağızları*. Ankara: TDK Yayınları.
- Günay, T. (1978). *Rize İli Ağızları*. Ankara: Kültür Bakanlığı MFAD Yayınları.
- Haegeman, L. (1991). *Introduction to Government and Binding Theory*. Massachusetts: Blackwell Publishers Inc .
- Halliday, M. (1985). *An Introduction to Functional Grammar*. Londra/New York/Melbourne, Aucland: Edward Arnold.
- Halliday, M. A. (1967). Notes on Transitivity and Theme in English. *Journal of Linguistics*, 179-215.
- Halliday, M. A. (1970). Language Structure and Language Function. J. L. (ed.) içinde, *New Horizons in Linguistics* (s. 140-165). Harmondsworth: Penguin.
- Halliday, M. A. (1985). *An Introduction to Functional Grammar*. Londra/New York/Melbourne/Aucland: Edward Arnold.
- Helbig, G. (1982). Valenz und Sprachebenen. *Zeitschrift für Germanistik Vol: 3, No: 1*, 68-84.
- Helbig, G. (1992). *Problem der Valenz und Kasustheorie*. Amx Niemeyer Verlag: Tübingen.
- Helbig, G., & Schenkel, W. (1983). *Wörterbuch zur Valenz und Distribution deutscher Verben*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Herbst, T. (1983). *Untersuchungen zur Valenz englischer Adjektive und ihrer Nominalisierungen*. Tübingen: Narr.
- Herbst, T. (1988). A Valency Model for Nouns in English. *Journal of Linguistics*, 265-301.
- Herbst, T. (1999). English Valency Structures - A first sketch. 08.02.2020 tarihinde <http://webdoc.gwdg.de/edoc/ia/eese/artic99/herbst/main1.html>.
- Herbst, T., & Schüller, S. (2008). *Introduction to Syntactic Analysis: A Valency Approach*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.

- Herbst, T., Heath, D., Roe, I. F., & Götz, D. (2004). *A Valency Dictionary of English: A Corpus-Based Analysis of the Complementation Patterns of English Verbs, Nouns and Adjectives*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Heyse, J. (1908). *Deutsche Grammatik*. Hannover/Leipzig.
- İlker, A. (2013). Ağız Alanlarında Yükleme ve Yönelme Değişmesinin Sebepleri Üzerine Yeni Bir Bakış. *Leyla Karahan Armağanı* (s. 633-649). içinde Ankara: Akçağ Yayınları.
- İmer, K. A. (2011). *Dilbilim Sözlüğü*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Jackendoff, R. S. (1972). *Semantic Interpretation in Generative Grammar*. Cambridge/Massachusetts/Londra: MIT Press.
- Jackendoff, R. S. (1987). The Status of Thematic Relations in Linguistic Theory. *Linguistic Inquiry*, Vol. 18, No. 3 (Summer, 1987), 369-411.
- Jin, H., & Lui, H. (2018). Regular Dynamic Patterns of Verbal Ellipsis in Modern Spoken Chinese. J. Jiyang, & H. Liu içinde, *Quantitative Analysis of Dependency Structures* (s. 101-118). Berlin/Boston: Mouton De Gruyter.
- Kahraman, T. (1999). *Çağdaş Türkiye Türkçesindeki Fiillerin Durum Ekli Tamamlayıcıları*. Ankara: TDK Yayınları.
- Kanar, M. (2018). *Eski anadolu türkçesi Sözlüğü*. İstanbul: Say Yayınları.
- Karahan, L. (1997). Fiil-Tamlayıcı İlişkisi Üzerine. *Türk Dili*, S. 549, 209-213.
- Karahan, L. (2011). *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*. Ankara: TDK Yayınları.
- Katz, J. J., & Fodor, J. A. (1963). The Structure of a Semantic Theory. *Language*, 170-210.
- Kipper-Schuler, K. (2006). *VerbNet: A Computational Lexical Resource for Verbs*. <https://verbs.colorado.edu/verbnet/> adresinden alındı
- Koçoğlu, V. (2006). "An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish (EDPT)"in Söz Dizini. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi Cilt: 6, S. 1*, 111-149.

- Korhonen, J. (1977). *Studien zu Dependenz, Valenz und Satzmodell: Teil I. Theorie, Praxis der Beschreibung der deutschen Gegenwartssprache: Dokumentation, kritische Besprechung*. Bern: Lang.
- Korkmaz, Z. (1995). Batı Anadolu Ağızlarında Yazı Dilinden Ayrılan İsim Çekim Ekleri ve Fonologie-Morfologie Bağlantısı. *Türk Dili Üzerine Araştırmalar II* (s. 222-231). içinde Ankara: TDK Yayınları.
- Korkmaz, Z. (1995). Batı Anadolu Ağızlarında Yazı Dilinden Ayrılan İsim Çekimi Ekleri ve Fonologie-Morphologie Bağlantısı. Z. Korkmaz içinde, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar II* (s. 222-231). Ankara: TDK Yayınları.
- Kövecses, Z., & Radden, G. (1998). Metonymy: Developing a Cognitive Linguistic View. *Cognitive Linguistics*, 9(1), 37-77.
- Levin, B. (1993). *English Verb Classes and Alternations*. Chicago/Londra: University of Chicago Press.
- Mathews, P. (1981). *Syntax*. Cambridge/New York: Cambridge University Press.
- Matthews, P. (2008). The Scope of Valency in Grammar. T. Herbst, & K. G.-V. (ed.) içinde, *Valency: Theoretical, Descriptive and Cognitive Issues* (s. 3-15). Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
- Meiner, J. W. (1971 [1781]). *Versuch einer an der menschlichen Sprache abgebildeten*. Stuttgart: Frommann.
- Mishra, S. K. (2015). Centrality of Verb in Panini's Karaka System. S. K. Mishra içinde, *Translation as Men and Machine Enterprise* (s. 198-214). Guwahati: EBH Publishers.
- Nikula, H. (1985). Pragmatik und Valenz. *Grammatik im Unterricht: Dritte sprachwissenschaftliche Konferenz Finnland* (s. 159-183). DDR Abo: Abo Akademi.
- Nikula, H. (2001). Zum Problem der semantischen Valenz. K. Welke, & W. Thielemann içinde, *Valenztheorie* (s. 281-295). Münster: Nodus Publikationen.

- Ozil, Ş. (1985). *Almanca Eylemlere Bağımsal Dil Bilgisi Açısından Karşılaştırmalı Bir*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Öztürk, B. (2001). Turkish as a non-pro-drop language. E. (. Erguvanlı Taylan içinde, *The Verb in Turkish* (s. 239-259). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Pasch, R. (1977). Zum Status der Valenz. *Linguistische Studien Reihe A Arbeitsberichte*, 42, 1-50.
- Pasierbsky, F. (1981). Sprachtypologische Aspekte der Valenztheorie unter besonderer Berücksichtigung des Deutschen. *Zeitschrift für Phonetik, Sprachwissenschaft und Kommunikationsforschung* 34,, 160-177.
- Perini, M. (2015). *Describing Verb Valency: Practical and Theoretical Issues*. Springer: Heidelberg/New York/Dordrecht/Londra.
- Perini, M. A. (2015). *Describing Verb Valency*. Springer International Publishing.
- Rolffs, S. (1997). *Zum Vergleich syntaktischer Strukturen im deutschen und im türkischen mittels der Dependenz-Verb-Grammatik*. Frankfurt/Berlin/New York/Paris/Viena: Peter Lang.
- Růžička, R. (1978). Three Aspects of Valence. W. A. (ed.) içinde, *Valence, Semantic Case and Grammatical Relations* (s. 47-53). Amsterdam: Jhon Benjamins Publication Company.
- Sağlam, B. (2019). Van İli Ağzlarında Eylem İstemi. *X. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu (Ferruh Ağca, Adem Koç ed.)* (s. 1270-1282). Eskişehir: ESOGÜ Basımevi.
- Sevortyan, E. V. (1960). Türk Dillerinde Fiillerin Geçişli (transitif) Geçişsiz (intransitif) Olmalarına Dair. *VIII. Türk Dil Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler* (s. 181-190). Ankara: TDK Yayınları.
- Shetreet, E., Friedmann, N., & Hadar, U. (2010). The cortical representation of verbs with optional complements: The theoretical contribution of fMRI. *Human Brain Mapping*, 770-785.

- Somers, H. (1987). *Valency and Case in Computational Linguistics*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Sontag, I. (2008). *Verb Valency - The Dependents of the Verb: Tesniere in Comparison to Eisenberg*. Grin Verlag.
- Spevak, O. (2014). *Noun Valency*. Amsterdam, Philadelphia: Jhon Benjamins Publication Company.
- Starosta, S. (1978). The One Per Sent Solution. W. A. (ed.) içinde, *Valence, Semantic Case, and Grammatical Relations* (s. 459-576). Amsterdam: Jhon Benjamins Publication Company.
- Steinitz, R. (1969). *Adverbial Syntax*. Berlin: Akademie Verlag.
- Tarama Sözlüğü*. (2012). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tesnière, L. (1959). *Éléments de syntaxe structurale*. Paris: Klincksieck.
- Tesnière, L. (2015). *Elements of Structural Syntax* (Çev. Timothy Osborne & Sylvain Kahane). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Thomas Herbst, D. H.-M. (1980). *Grimm's Grandchildren: Current Topics in German Linguistics, Longman Linguistics Library Vol: 24*. London: Longman.
- Timothy Coleman, B. D. (2020, 04 13). *The Contragram*. <http://bank.rug.ac.be/contragram> adresinden alındı
- Tosun, İ. (2016). *Ardahan İli Ağızlarının Ses ve Şekil Bilgisi Özellikleri*. Ankara: Payda Yayıncılık.
- Türkçe Ulusal Derlemi (TUD)*. (2020, 02 11). <https://www.tnc.org.tr/tr/> adresinden alındı
- Uzun, N. E. (1997). Türkçe Eylemlerde Çok Anlamlılık ve Rol Kuramı. *Dil Dergisi*, S. 51, 5-10.
- Uzun, N. E. (1997). Türkçe Eylemlerde Çok Anlamlılık ve Rol Kuramı. *Dil Dergisi*, S. 51, 5-10.
- Uzun, N. E. (2003). Levin 1993'ün Sözlüksel Üye Değişirimleri: Türkçe Üzerine Bir Deneme. E. K. Ayşe Eziler Kıran içinde, *Günümüz Dilbilim Çalışmaları* (s. 98-120). İstanbul: Multilingual.

- Valdimarsson, S. M. (2012). Semantic Roles – The Aspectual Interface.
- Valdimarsson, S. M. (2012). *Semantic Roles - The Aspectual Interface Hypothesis and Argument Realizations*. Sigilum Universitatis Islandiae Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Van Valin, R. D. (1993). The Role and Reference Grammar . *Work PApers of the Summer Institute of Linguistics*, S. 37, 65-75.
- Van Valin, R. D. (1999). Generalized Semantic Roles and Syntax-semantics Interface. Dobrovie-Sorin, & J. M. (ed.) içinde, *Emprical Issues in Formal Syntax and Semantics* (s. 373-389). 11.02.2020 tarihinde <https://pdfs.semanticscholar.org/7847/d4c60915ce0c43f8762a5aad838860683424.pdf> adresinden alınmıştır.
- Van Valin, R. D., & Lapolla, R. J. (1997). *Syntax: Structure, MEaning and Function*. Cambridge: Cambridge University.
- Varol, O. (2014). *Türkçe-Kürtçe Dil Etkileşimi: İki Dilli Konuşurlara Ait Verilerdeki Dilbilimsel Görünümler*. Ankara: Ankara Üniveritesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Vater, H. (1978). “On the possibility of distinguishing between complements and adjuncts”. W. (. Abraham içinde, *Valence, semantic case, and grammatical relations* (s. 21-46). Amsterdam: John Benjamins.
- Welke, K. (1989). Pragmatische Valenz: Verben des Besitzwechsels. *Zeitschrift für Germanistik Vol. 10, No. 1*, 5-18.
- Welke, K. (1989). Pragmatische Valenz: Verben des Besitzwechsels. *Zeitschrift für Germanistik, Vol. 10, No. 1*, 5-18.
- Welke, K. M. (1988). *Einführung in die Valenz und Kasustheorie*. Leipzig: VEB Bibliographisches Institut.
- Welke, K. M. (2001). *Valenztheorie: Einsichten und Ausblicke*. Münster: Nodus Publ.
- Wotjak, G. (1984). Zur Aktantifizierung von Argumenten ausgewählter deutscher Verben. *Zeitschrift für Germanistik*, 401-414.

Zifonun, G., Hoffman, L., & Strecker, B. (1997). *Grammatik der deutschen Sprache*. Berlin / New York: Mouton de Gruyter.



DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI BENZERLİK RAPORU

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ

Adı-Soyadı	BİLGİT SAĞLAM
Öğrenci Numarası	142213203
Anabilim Dalı	TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI
Programı	Doktora
Danışmanın Unvanı, Adı-Soyadı	Prof. Dr. Ahmet BURAN
Tez Başlığı (Türkçe)	DOĞU GRUBU AĞIZLARINDA İSTEM

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 315 sayfalık kısmına ilişkin, 13/08/2020 tarihinde Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezin benzerlik oranı % 2 'dir.

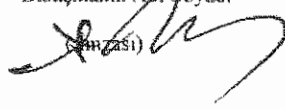
Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç/dâhil
- 4- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

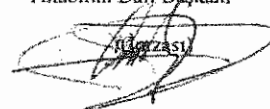
Yukarıda bilgileri verilen öğrencinin doktora tezi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu tarafından belirlenen azami benzerlik oranlarını aşmadığını ve tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Danışmanın Adı-Soyadı



Anabilim Dalı Başkanı



Lisansüstü tezler, savunma öncesinde intihal program raporu ile birlikte enstitüye teslim edilir.

İntihal raporu ile ilgili olarak etik kurallar dâhilindeki benzerlik oranları ilgili Enstitü Yönetim Kurulu tarafından belirlenir. (Enstitü Yönetim Kurulu tarafından tezin, intihal kapsamı dışında değerlendirilmesi için TURNITIN'den alınan raporda "benzerlik oranı"nu, "alıntılar hariç" en fazla %10, "alıntılar dâhil" % 30'u geçmemesi şeklinde kabul edilmiştir).

Fırat Üniversitesi,
Sosyal Bilimler Enstitüsü,
23119 - Elazığ / TÜRKİYE

<http://sosbe.firat.edu.tr/>

Telefon : +90 424 241 5480
Fax : +90 424 233 2180
e-posta : sosbilenst@firat.edu.tr

ÖZ GEÇMİŞ

Bilgit SAĞLAM, 1 Kasım 1986 yılında Mardin'in Mazıdağı ilçesinde doğdu. İlköğrenimini İstanbul'da Atısalanı İsmet Paşa İlköğretim Okulunda, ortaöğrenimini Esenler İbrahim Turhan Lisesinde tamamladı. 2004 yılında kazandığı Gaziantep Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünden 2008 yılında mezun oldu. 2011 yılında Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Yeni Türk Dili Anabilim Dalında yüksek lisansa başladı ve 2014 yılında "Çağdaş Türk Lehçelerinde Şekil Bilgisi Ortaklıkları" adlı çalışmasıyla yüksek lisansını tamamladı. 2011 yılından beri Fırat Üniversitesi İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır.

